

AGRIA

Irodalmi, mővészeti és kritikai folyóirat

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: HOMA JÁNOS
Alapító főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
BÉRCZESSY ANDRÁS
GERGELY GÁBOR

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Könyvtár igazgatója

www.agriafolyoirat.hu
E-mail: janoshoma56@gmail.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1789-4379

A folyóirat megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

Nemzeti
Kulturális
Alap

Tartalomjegyzék

Beköszöntő

Homa János

- Főszerkesztői ajánlások 11

ARTériák

Törő István

- Őszi biztatás 14
Virágok éneke 14
Kivilágított sorsok 15
Homályban dagasztják 15

Ádám Tamás

- Életszakaszok 16
Elíziumi mezők 16
Szindbád 17
Zöld hegedűs 17

Csontos Márta

- Sic transit gloria mundi 18
Elfuserált stratégia 19

Kuti József

- Akkor 20
Mit tehetnék 20
Elképzelted 21

Szente B. Levente

- (halkan, mint a szép szavak) 22
Megszaggatott levélnapló 22

Tornai Xénia

- Fénycsepp 24
Visszavágyó 24
A csend hangjai 24
Beavatás 25

Wessetzky Dániel

- A rózsza őszi szonettje 26
Borom egyedül nem hagyom 26

Várady Endre

- Végrendelet 27

Demeter József	
Napfényalján/fenekén – prózaversezet-füzér, részletek	28
Sajtos Orsi	
Lennék boldog	31
Tudatos jelenlét	32
M. Fehérvári Judit	
Békére vágyva	33
Ha egy másik világban találkozunk...	35
Zsirai László	
Még ballag az ősz	37
Ahogy a rigók...	37
Nyugodtabb legyen	37
Gyümölcs	38
Ha itt (l)ehetne...	38
Malejkó Norbert	
Árvaságom első éve (részlet)	39
Ferenczfi János	
B-612	41
Ambrus József	
új szerep	42
szabad vers-találat	42
az idők végezetéig	43
Sípos Anna	
A megérett sorok	44
Pillangó szárnyak	45
Pozsgai Györgyi	
Pillanataink	46
Napfény – holdfény	46
Lámpák	46
Tavasza-haiku	46
Misztikum	47
Árvalányhaj	47
Murawski Magdolna	
Búcsúzkodó	48
Csicsereg	48
Csillagkapu	49
Megtört varázs	49

Kegyelet és emlékezet

- Fecske Csaba költő emlékére ültettek emlékfát a Tokaji író táborban 50
Filip-KéglI Ildikó gondolatai Fecske Csabáról 50

Máté László

- „Nincs magyar igazság, szlovák igazság, csak egy van: igazság!”
Madách Imre *Az ember tragédiájának* szlovák recepciói 53

Cs. Varga István

- Máté Lászlónak (1942–2025) – odaátira 62

Irodalmi műhely: Serfőző Simon költészete

Serfőző Simon

- A sötéttel vaklál 70
Özvegyek 71
Mégvédtük 71
Mindig akadt 72
Az Isten 72
Illó legyen 72
Bemutatták magukat 73
Nem itt éltem 73
Most jobb neked? 74
Amerre mentem 74

Zimonyi Zoltán

- Beszélgetés Serfőző Simonnal 75

Vasy Géza

- Serfőző Simon pályaképe 91

Jánosi Zoltán

- „Szembenézni a földönfutó idővel”
Nemzettudat és önazonosság Serfőző Simon költészetében 100

Pósa Zoltán

- Égi és földi valóság egyetemességének költészete
Serfőző Simon verseiről 117

Bakonyi István

- „Maradék magunknak megvagyunk”
Serfőző Simon újabb műveiről 122

Sebők Melinda

- „Tényszerű és mélységesen emberi”. Bakonyi István: *Serfőző Simon* 128

Kocsis István		
Serfőző Simon titka		133
Pécsi Györgyi		
Az erkölcsi világrend helyreállításáért – Serfőző Simonról		140
Finta Éva		
Azon túl minden		144
Oláh András		
nincs vége		145
Filip-Kégl Ildikó		
A rékasi táj		146
Lajtos Nóra		
Szíved a rékasi tájon		147
Korpa Tamás		
Tenger a Zagyva parton		148
Vass Tibor		
Semlény a nyírfasornál		149
Bereti Gábor		
A Serfőző szerpentin		151
Oláh András		
„Mi nem ilyenek voltunk” (Találkozásaim Serfőző Simonnal)		156
Bertha Zoltán		
„Felöltözöm mennybe, földbe” – Sorok Serfőző Simon költészetéről		160
Ködöböcz Gábor		
Fészkét is javítgatja a madár – Beszélgetés Serfőző Simonnal		168
Agria exkluzív		
<hr/>		
Bérczessy András		
„Az egyetem sosem lehet zárt, csak nyitott lehet”		175
Kortárs hangon		
<hr/>		
Cs. Varga István		
Búcsú Lőkös Istvántól		183
Lőkös István		
Töredék apámról		188
Kaiser László		
Csalódás		199

Bakacsi Ernő		
Bajtársak		200
Pál Júlia		
Statárium		204
Ványai Fehér József		
Io mi ricordo		206
Vicei Károly		
Megleltem apámat?		211
Murawski Magdolna		
A Hatvani Kapunál		218
Jámbor Ildikó		
Egy sárkány halála		222
Laudatio		
<hr/>		
Cs. Varga István		
Karádi Zsolt, az irodalomtörténész és irodalmi kapcsolatkutató I.		224
Ködöböcz Gábor		
A költői lakozás istenadta génusza (A 90 éves Búzás Huba köszöntése)		233
Bérczessy Lajos		
Jó örökség a XX. századból George Gerbner – Gerbner Györgyre emlékezve		236
Műhely		
<hr/>		
Lisztóczky László		
„Szívem a szíveddel liktetett” Magyar költők válogatott versei az édesanyjáról		238
ARTériák		
<hr/>		
Balajthy Ferenc		
Nagy égre feszülne		246
Hamuba sült a batyuba		246
A befejezetlen ember		246
Bíró József		
EURÓPA		247
FÚJ A SZÉL		248

<i>Debreczeny György</i>	
minden csupa kék	249
ő az igazi bölcs	249
<i>Egry Artúr</i>	
az egy-fa erdő	250
görcsbe kövült próbakő	250
<i>Drotleff Zoltán</i>	
Amikor engedem	251
<i>Farmosi László</i>	
Főhajtás	252
<i>Fellinger Károly</i>	
Teltvirágú napszemvirág	253
Krizantém	253
Mexikói kalapvirág	253
Tulipán	253
Kerti tollbuga	253
<i>Juhász Pál</i>	
A pisztrángos tónál	254
Arany hallgatni	254
<i>Juhos-Kiss János</i>	
Balassi-kardok fénylenek	255
<i>Konczek József</i>	
A szabadlegény dala	256
A ficsúr dala	256
Oroszország felfoghatatlan...	256
Meghalsz	256
<i>Németh Péter</i>	
Golgotavirág	257
spes nostra salve	257
<i>Orosz Margit</i>	
Tengerparton	258
Utazás	258
<i>Predák Anna</i>	
Csillaggal kifli	259
Lehet, májusban van	260

<i>Radnai István</i>	
emlékkönyv számárfüllel	261
zónák	261
<i>Sándor József</i>	
Illatos somkoró	262
Csak egy villanás volt	262
<i>Vasi Ferenc Zoltán</i>	
Egy fűzfaág a tópartról	263
Epileptikus vers	263
<i>Vasas Tamás</i>	
Kapu	264
<i>Véssey Ede</i>	
Ködös, téli utazás	265
Kérés	265
<i>Wilhelm Ottó</i>	
Vörösmarty Mihály: számvetés a végórában	266
<i>Márton Károly</i>	
Jégcsap cseppen	268
Szomorúfűz	268
Apám mesélte	268
Reggeli séta	268
Ady Endre sírfelirata	268
Könyvjelző	
<hr/>	
<i>Lőkös Péter</i>	
Egy falikrónika Nagyszebenből	269
<i>H. Móra Éva</i>	
Két könyv Jókairól	273
<i>Bérczessy Lajos</i>	
Egy különös könyv – három nyelven. <i>Báger Gusztáv: Tovább is van</i>	278
<i>Ádám Tamás</i>	
Kocsmadalok – <i>Kocsma, mint irodalmi tér</i>	280
<i>Tusnády László</i>	
Könyvek és sorsok – Kaiser László könyve	282
<i>Juhos-Kiss János</i>	
Művészi szabadság és intézményi autonómia	286

Szent Péter bazilika, Jézus szent szíve oltár mozaik kép, Carlo Muccioli munkája

Homa János

Főszerkesztői ajánlások

Megjelent az *Agria* irodalmi, művészeti és kritikai lap 2025. évi őszi száma, melyben több mint 70 szerző novellája, verse, esszéje vagy fotója található.

Lapzártakor kaptuk a hírt, hogy elhunyt a lapunkban gyakran publikáló kassai irodalmár, akinek írása „Nincs magyar igazság, szlovák igazság, csak egy van: igazság!” címmel olvasható ebben a lapszámunkban Madách Imre *Az ember tragédiájának* szlovák recepcióiról.

Cs. Varga István József Attila-díjas egri irodalomtörténész *Máté Lászlónak (1942-2025) – odaáttra* címmel búcsúzik kassai barátjától. Mint írja: „Szilicén születél, több helyen laktál, legtovább Kassán, igazi „kassai” emberként, értelmiségi polgárként. Szemtanú lehettem, amikor a Felvidékről érkezett, Egerben otthonra talált, Beke Sándor, a Komáromban és Kassán is színházat alapító, direktor barátként fogadott. Már édesapád is szerette ezt a tornyos kisvárost. Ha csak tehetted, évente meg is látogatta. Borát a Szépasszony-völgyben szívesen fogyasztotta. Jól tette, mert Gárdonyi szerint „A borban öröm, barátság, dal és boldogság van.” A Rácz Lászlóval közös, *Borkultúra kettős tükörben* című könyvünk kassai bemutatóján még arra is volt gondod, hogy egy példakép-közép-európai ember, igazi notabilitás, író, politikus, szlovákul, angolul, németül és oroszul is beszélő Rudolf Schuster –1999–2004 között Szlovákia államfője – mellett üljek, vele, beszélgetést folytathassak.”

Az *Agria* folyóirat mély fájdalommal búcsúzik egykori szerzőtársától, Máté Lászlótól. Nem tudjuk eléggé megköszönni mindazt, amit a felvidéki magyar irodalom népszerűsítése érdekében végzett. Béke poraira!

Serfőző Simon, a zagyvarékasi tanyavilágból indult költő a kifosztott, megaláztott falvak népének küzdelmes életét mindig kérlelhetetlenül őszinte együttérzéssel ábrázolta. A József Attila-díjas, Kölcsey Ferenc-díjas és Kossuth-díjas költőt, író szerkesztőtársunk, Bertha Zoltán József Attila-díjas irodalomtörténész kezdeményezésére mutatjuk be folyóiratunkban. Ez természetes, hiszen Serfőző Simon lapunk születése óta, tehát 19 éve folyamatosan jelentette meg írásait lapunkban. Hosszú ideig a szerkesztőbizottság tagja volt.

Bertha Zoltán írja Serfőzőről: „Költészete mélyből fakadó és rezignált-dacosan felörvénylő sors- és igazságbeszéd. A kitaszított paraszti milliók – s velük az egész magyar nemzet – sóhajának megrázó poétikai médiuma. Azoké, akiknek nincs maradásuk saját földjeiken, mert ellehetetlenítették körülöttük az emberhez méltó életet. A hátborzongatón örök és bús magyar sors hordozói és megvalósult jelképei ők; a történelem üldözöttjei, számkivetettjei. Akik szertenéztek, s

nem lelték honjukat a hazában. A menekülők, a hontalanok, a kisemmizettek. Az örök vesztesek. „Fordulnak a sorsok keletről / nyugatra, / ahogy a miénk fordult / hazánkban is hontalanságba, / a barázdák széléből / kiebrudalva a semmibe (...) Akárcsak mi, / örök vesztesek”. De mindezen túl – az emberfölötti titkok birodalmának törvényei szerint – valami mégis megmaradhat. A remény, hogy nem a földi valóságé és a pusztulásé az utolsó szó.”

A Serfőző Simon költői és írói munkásságát bemutató összeállításunk szerzői: Bakonyi István, Bereti Gábor, Bertha Zoltán, Filip-Kégl Ildikó, Finta Éva, Jánosi Zoltán, Kocsis István, Korpa Tamás, Ködöböcz Gábor, Lajtos Nóra, Oláh András, Pécsi Györgyi, Pósa Zoltán, Sebők Melinda, Vasy Géza, Vass Tibor és Zimonyi Zoltán.

Lapunkban újból jelentkezett írásával az Egerben élő egykori egri, debreceni és zágrábi egyetemi tanár, az idei Szent István-napi egri ünnepségen Agria Életmű-díjjal kitüntetett Lőkös István, aki így ír Töredék apámról című művében: „Apám rendíthetetlen református identitását – felnémeti gyermek- és iskolás korom éveiben – csak „töredékesen” érzékelttem. A *Miatyánk* megtanítását anyámnak engedte át, a zsolttárokra, a konfirmációra, a református és evangélikus vallásgyakorlás különbségeiről, a református istentisztelet és a katolikus mise másságáról, ha beszélt is, jobbra szűkszavúan, de számomra értelmezhetően.”

2025 februárjában megalakult az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen a Művészeti Kar. „Az egyetem sosem lehet zárt, csak nyitott lehet” címmel készített interjút Bérczessy András Habil. Csontó Lajos egyetemi docenssel, a kar dékánjával az elmúlt időszak tapasztalatairól és persze arról, milyen alapokra építették az új szervezeti egységet.

A könyvekről szóló kritikák közül H. Móra Éva Két könyv Jókairól című írására hívnám fel a figyelmet, aki a következőkkel vezeti be gondolatait: „2025-öt írunk, Jókai-bicentenáriumot ünneplünk. Ünneplünk? Összeszorul a szívem, ha arra gondolok, hogy vajon hányan olvassák ma ennek a saját korában és még hosszú-hosszú évtizedekig népszerű írózeninek a könyveit...”

Ferenc pápa 2024. december 24-én a Szent Péter-bazilikában szentmisével indította el a remény szentévet, megnyitva a vatikáni bazilika szentkapuját. A 2025-ös szentév mottója: A remény zarándokai. Az esztendő számos rendezvénye átöleli az élet minden területét, a kommunikációt, a művészetet, az egyházat, a szociális szférát, az oktatást. Júliusban volt az ifjúság jubileuma. Egymillió fiatal zarándok, köztük 1500 magyar vett részt a római találkozón. A szentmise végén XIV. Leó pápa körbejárt a téren a pápamobillal, majd röviden köszöntötte az egybegyűlt fiatalokat, felhívva a figyelmüket, mennyire fontos imádkozni a békéért, és hogy legyenek a béke reményének hordozói. Az Egri Főegyházmezejében Ternyák Csaba érsek 2024. december 29-én nyitotta meg a szentévet az egri bazilikában.

A történelem első jubileumát, az első rendes szentévet 1300-ban a Caetani nemesi családból származó VIII. Bonifác pápa hívta össze az „Antiquorum Habet Fida Relatio” kezdetű bullájával.

Az első jubileum zarándokai között volt a világirodalom nagy klasszikusa, az olasz nyelv atyjaként számon tartott Dante Alighieri költő, aki 1321-ben hunyt el, továbbá a késő gótikus művészet egyik legnagyobb alakja, Cimabue olasz festő, valamint az európai festészet egyik vezéralakjának tekintett Giotto, a korai reneszánsz és a trecento művésze.

A jubileumok a kezdetektől fogva a kereszténység nagy eseményeinek bizonyultak, de egyben tükörképet mutattak az adott korról és arról adtak tanúságot, hogy a hitélet olyan valóság, amely képes befolyásolni a társadalmi és kulturális életet.

A lapunkban szereplő fotók is a mostani Szentévhez kapcsolódnak. Gergely Gábor itáliai, elsősorban római templomokról, pápákról, szentekről és szent helyekről készített felvételeket a nyári hetekben.

A verssel, novellával, műfordítással jelentkező szerzőink közül – a József Attila-díjas Bíró Józsefet, Ádám Tamást, Ambrus Józsefet, Balajthy Ferencet, Bakacsi Ernőt, Bérczessy Lajost, Csontos Mártát, Jámbor Ildikót, Juhász Pált, Juhos-Kiss Jánost, Konczek Józsefet, Malejko Norbertet, M. Fehérvári Juditot, Murawski Magdolnát, Németh Pétert, Orosz Margitot, Pozsgai Györgyit, Sándor Józsefet, Sípos Annát, Tornai Xéniát, Törő Istvánt, Wessetzky Dánielt, Wilhelm Ottót és Zsirai Lászlót emelném ki.

Minden szerzőnknek megköszönném a verseit, novelláit, tanulmányait, a fotókat. Köszönet kiadónknak, az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárnak, illetve támogatóinknak, a Nemzeti Kulturális Alapnak és Eger Megyei Jogú Város Önkormányzatának.

Lapzártakor kaptuk a szomorú hírt, hogy 2025 augusztusának utolsó napján 92 éves korában elhunyt Dr. Lőkös István egri kroatista, „hídépítő” irodalomtudós. Róla emlékezik írásában Cs. Varga István, Eger másik nagy irodalomtudósa. Írásának címe: *Búcsú Lőkös Istvántól*.

Törő István

Őszi biztatás

A lomha fény alig ér ide,
bezzeg nyáron nem bújhatsz előle,
erdőbe vágtyál, akár a szarvas,
árnyékod adnád az avarnak,
pázsit lehetsz, ki tavaszát várja,
nem készül fel a hófúvásra,
még ölelgetnéd a déli szelet,
cirógat, becéz, olykor kinevet,
méreget puhán és megsimogat,
lágyan megérint, nem riogat,
nem néz le gőgösen, szelíd pillantást
érezed a bizalom ritmusát,
nem nevet ki, és rád sem számol,
ha kiütöd magad e világból,
cselekedete játékot ér meg,
gondtalanul is vágyat ébreszt –
ahogy a fény biztat, hogy lázadj,
miközben megbékélésre vágyhatsz,
betűket összerakhatsz papíron,
– köd markában elszáll a bizalom –
tárgyak, állatok és fázós lények,
immár a te kegyedből élnek
homály betérít, sötétet készít,
jövőt várva szorongva élsz itt.

Virágok éneke

Anyám emlékére

Mályvarózsa bíbor-kelyhe,
benne ül az Isten lelke,
ha paskolja égi harmat,
anyám hangjára is hallgat,
piros, fehér árvacsalán,
illatot hint az útpadkán,
gyújtóványfű sárga fénye,
füledben zúg lágy zenéje,
labdarózsa elandalít,
bőven hinti dallamait,
ó, te fehér bodzavirág,
bokrodban csüng a másvilág!
hecsedli apró csészéje,
hív, hogy mássz a dombra érte,
hol berkenyék mosolyognak,
hódolnak tavaszi napnak,
dáliák sokszínű fészke,
nótára is fakadsz érte,
fejedelmi rózsakirály,
hitesd el, hogy mindent kiáll,
ki virággal anyja után,
bandukol a bánat útján,
hogy a muskátlit elérje,
s örök legyen szép emléke.

Kivilágított sorsok

Halottak napjára

Ha útnak indulsz imával, verssel,
marad-e idő ábrándozásra?
a kivilágított sorsokat nézed,
csönd lugasa, s áhítata várna,

foglyaid közt egyetlen szabad,
akiben még elszántság lüktet,
hogy jobb is lehet, bárha drága
szeretteid is élni küldtek –

beszélj nyugodtan, panaszkodjál,
nem szólnak vissza a meghallgatók,
akik neked adták örömeiket,
s élőkre bízták e földi jót,

vigyed tovább, tartsd melegen,
mintha puskaport szorongatnál,
és kerüld el a bálványokat:
tetted többet ad minden szónál,

mely időt pocskékol, s embert mérgez,
s nem simogatnak emlékeket,
ha csámcsognak és egerésznek,
s hamis hittel éltetik elmédet,

itt a jóság hatalma győzött,
megállt a szív, vajon megéred,
hogy e körnek mi hát a lényeg?
időt szentelj az emlékezésnek!

Homályban dagasztják

Születésnapomra

Az emberélet hátulsó felén,
mikor merészen vissza-visszanéz,
elfuserált dolgain nevet,
mindent megváltoztatna az ész?!
döntései akkori agyban
úgy vezérelték és irányították,
nem tudhatta muzsikáló szavak
nélkül rakták össze a kottát –
még figyelni a pillangó röptét,
legyint arra, amit elérhet,
tudja, holnapra messze röpül:
pár nap csupán a pillangó élet -
belenézne a dolgok rendjébe,
homályban dagasztják kenyerét,
valakik megint kiszámolják
mi elég, és kinek elég...
terve tudja, csak önáltatás,
zsebekben lapul, mi neki járna,
kezéből szétfolyik javadalma,
többet nyel el a gyógyszeres láda,
naptárában hónapra előre
feljegyezve néhány vizsgálat,
üzenik neki, hogy gyűjtögessen,
hamarabb éri el a kórházat –
„hátsó felén” unokák örömét
pátyolgatja, hogy tovább tanuljon,
s a lehetőségét elrabló világ
zabáló éhségén kifogjon.

Ádám Tamás

Életszakaszok

Huszonkilenc lélegzet
kotta nélkül, perzselve,
lángokat lehelve, hegyeket
mozgatva, combok közé
szorulva, zabolátlanul,
sose betörve.

A következő harminc.
Vándorlás esőben, sárban,
gumicsizmában, nehéz
bakancsban. Akáctüskék
a bőr alatt, ólomkatonák
mozdulatai hófehér papíron.
Versfolyam. Kivárások.
Néhány zengő pillanat.

Az utolsó tíz. Sok temetés,
kevés lagzi. Fanyar füst
a kanyarban, gondok
a hátizsákban. Fájós derekú
fenyők hulló tűlevelei.
Szövegértelmezés harmonika
aláfestéssel. És a végén
váratlanul egy szédítő
szerelem. Ennyire egyszerű
az élet, vagy micsoda.

Elíziumi mezők

Mint imára kulcsolt kéz,
a mező szélén türemkedik
egy fénylő farönk. Magasodik
a gyertyaláng. Jó, hogy
idekerültem, nem voltam
gonosz. Ha egyáltalán
itt vagyok.

Küzdelmekre emlékszem,
roppanó jégvártyákra,
értelmetlen törvényekre,
csuklóba vert szögekre,
összezavarodik tér és idő.

Elbizonytalanítanak a puha
árnyak, mintha tévedés
áldozata lennék, fénylik
a Paradicsom.

Szindbád

Lombosodnak a felhők,
nyomul a sötétkék, ezernyi
színt bont a hajnal.
Kiszabadulnak a vasra vert
angyalok, szárnyaikból
hó hull, nyakig ér a tél,
nem rejthető többé
a csillogás. Ritkán éhezünk,
kezünkben kettétörök
a velős pirítóskenyér.

Habbal öltöztetett fák
között meztelen asszonyok
forognak, szédülök.
Füstöl az állványon egy
letakart fényképezőgép,
a film meg pörög tovább.
Forró húslevesen arany
karikák bezárnak néhány
eltévedt zsírfoltot.

S te, jó zenész, vörösborba
mártod ujjad, törölhetetlen
csíkot húzol ringó melleken.

Zöld hegedűs

Fokozatosan halkulnak
a dobpörgések, egyedül
a hegedű tarja magát,
kissé kopik a lószőr a vonón.

Mozdulatlanok a libabőrös
árnyak, fogynak a kották,
aláhullnak, mint hirtelen
fonnyadó zöld szilvák,
madarak keresik a csontmagot.

Hiányzik a vörös az égről,
a szenvedély hang és pillanat
közé költözött. Lebegve zöldülő
hegedűsök táncolnak kopott
háztetőkön, Marc Chagall
keresi a ritmust, a távolban
feltűnik néhány ismerős
sziluettje, és egy apa,
aki heringkereskedő.

Csontos Márta

SIC TRANSIT GLORIA MUNDI

(Így múlik el a világ dicsősége)

Az értelem itt már olykor romokban hever,
roncs testekbe költözött roncs lelkek
árnyéka sötétíti el az eget.

Táncol a gyűlölet vasvillája, már nem
tudni, milyen mércével mérhető
az elmékbe sulykolt szerep valósága,
a *szabadság, egyenlőség, testvériség*
triptichonjában nem maradt más,
csak a felmagzott képzelet,
siratófalakra került az ige, a bölcsek
ajkán a szó már nem fegyver, a világszínpadon
egy nagy katyvaszba fulladt a lét,
mintha parancsszóra magukra húzták volna
a sötétség függönyét...

A Szent Könyvből kihullottak a lapok,
s hiába öntöttek harangot a hazugok,
csak papírból gyúrt bábfigurák jönnek...
jönnek kamu zöldek, jönnek ézékenyített
emberformájú szörnyek, a homlokukra
égetett bakók cimlete egyre vastagodik,
s ahogy nő az 'ego' az összevisszaság
szemétdombján, az amorf kupac úgy
osztódik, szaporodik az értékállóságot
hirdető álszeretet, te meg mindenhol csak
a statisztaszerepet kapod...
s a mentális zűrzavar pöcegödreből már
nem tudsz szabadulni, lassan elárverezik
fejed fölött a Napot.

Elfuserált stratégia

*Ezüstje alatt néha sikerül muníciót gyűjtenünk,
hogy a történeteket ismét új megvilágításba helyezzük.
(Bánfai Zsolt: Újhold)*

A szél elfújta a lángot,
balladai árnyék libbent a falakon,
a galamb elejtette az olajágot,
minden próbálkozás *mortal combat*.
Az ágyúk gyűlöletet köptek,
ledózerolták a térképeket.

Hiába strázsált a Nagy Teremőr,
a megfigyelt személyeket belökdösték
az üres koncertterem csöndjébe,
papírtrombitából fújtak áriákat,
lemaradtak Godot felolvasásáról,
leolvadtak a jelek az üzenőfalon,
a Hold égett testén kivirágzott
a földöntúli, metafizikus korom.

Már nem hagyhatod el kijelölt helyed,
a partitúrába bekergetett az álom,
ott fekszel a Káosz ragadós ölében,
s nem tudsz semmiképp felébredni.

Kuti József

Akkor

Ildikónak

Akkor, és ott mikor
azt érzed erős vagy
de egyedül zuhansz
nagyapád mondta
van és létezik
ahogy az élet lélegzik
gyönyörű és táncol
szalad és mikor
magára marad
csendben van
ha tudná
elmondaná
milyen is volt
mindennek van haragja
miként a léleknek
harangja és ha
az életben
szólhatott volna
biztosan maradna

Mit tehetnék

Mit tehetnék
Azt mondják az élet egy csoda,
a gonosz varázslat, soha
nem ér oda,
ahova indult, ahol
mindent tönkre tehet,
az életet egyedül élni meg?
Mosoly nélkül,
egyedül vándorolva,
lélek nélkül a gonosz ostoba,
legyőzi az érzelmet minden ölelése,
A végtelen tengeren,
a mi világunkban,
ha kedvünk van úszva,
vajon a gonosz mit tehet?
Egyedül kóborol,
téged és engem keres, de
mindhiába, mert
jó lelkek szállnak a táncba,
ölelnek és szeretkeznek,
félelem nélkül,
nem mondják senkinek,
hogy mit éltek meg,
csak maradnak maguknak,
őrizve a testüket,
a holnapoknak...

Elképzelted

Milyen más ágyában,
ébredve a hideg jelenben,
pedig nem én
csak Te vagy ott,
tiéd,
vagy az én fájdalmam,
az élet jelen van,
azt suttogta menj messze,
a szerelemnek nincs értelme,
a fájdalom robog ha hagyod,
pont a szív felé,
Isten vagy istenség,
van különbség,
a tömegben sírni,
otthon maradni, és
ott ugyanazt tenni,
vajon egyszer a hold szép ruhát ölt
és át gyalogol a napon,
ahogy én hagyom,
vagy te ,
ki vagy Te
és ki lehetek én
itt a fájdalom küszöbén,
adózva mindannak
amit fájdalomnak hívnak.

A Santa Maria Maggiore bazilika szent kapuja, Róma

Szente B. Levente

(halkan, mint a szép szavak)

halkan, mint a szép szavak,
elfogynak a falvak, elapadnak kutak,
a könnyek,
tavak.

mint cipők alatt a vándorút,
elvadulnak a kertben a fák,
megszűnnek a fohászok,
az esti imák.

az elhagyott házak repedezett falain, tégláin,
csipkés mintát ölt a moha, a szulák, a vadvirág -
az ember több,
mint aki ölelésre vár.

halk emlék már minden, mint a régi szép szavak.
felőnek bennünk a gyermekek.
dobozban maradnak a fényképek.
nevünk a csönd lesz, a sóhaj, a jaj.

Megszagगतott levélnapló

(részletek a Sárgaház folyosója című naplójegyzékből)
„semmink nincs, semmink ellenünk” – Nagy Irén (Falak között)

gyakran álmodok gyermekkoromról
arról amikor anya nekünk vajaskenyeret osztogatott

(vajon hányan ismerik még ezt az érzést)

és arról hogy valahányszor az ajtónk ha halkan recsent
s csak azután kopogtak – a lépcsőházban nyálkás sötét
a szomszédok lábújhegyen kikukucsáltak
apa kezén csak úgy puffadtak azok az érdes barázdák – ilyenkor
a felnőttek homlokán a vizek is lefutottak

mi lesz már – mondta apa amikor elült minden árulkodó hang és zaj
majd meggyújtotta a petróleumos lámpást – mindannyian alágyúltunk
azt hallottam valahol – folytatta suttogva felénk fordulva
a költők hogy verseikben énekelhessenek csendre van szükségük

(emlékszem rá – sokáig aztán gyakran hallgatott)

ötven felé jöttem rá – ez a város már nem én voltam
pedig az embernek soha nem volna szabad magányosnak lennie –
üzent vissza a megszaggatott múltból másik hang a fejemben

és anya ekkor halkan finoman dúdolni kezdett egy dalt
nem emlékszem a szövegére pedig ismerős volt
megérintett véle – mint amikor valami különös érzés
a szívedbe agyadba költözik – harap rág mar
igazságot kitakar – nem te vagyok – Isten nem ver bottal

*(személyes városok a városokban – a sarj a kerítő a magukat is feltalálók
Júdás papja csak belülről ő – minden más tükör s anyag)*

ezt az időt éljük újból – egy napló számára tagadhatatlan
lelki szemeim előtt vannak – folyton visszatérnek
akár a döglegyek a kiszagolt tetem felett köröznek
közelednek jönnek a vádak vádaskodásnak

a kulcslyukon át odabentről a meleg fény helyett kifolyik a szenny
elrántom kezemet valahányszor ezek a fakír arcú
mosolygós álszent arctalanok ismerős-ismeretlenek megérintenek
kihülnek az ajtókilincsek

(ne kérdezd hogyan – a dolgok csak úgy megtörténnek)

a költők és matematikusok között
nincsen különbség – értelemben szerelemben ugyanazt keresed

(epikus tánca-harca ez az idegeknek)

hogy mások miatt egyre mentegetőzünk
befejezetlenül

Tornai Xénia

Fénycsepp

Soká görögtem cseppbe zárt sugárként
 A szűzfehéren nékem szánt lapon,
 Egy helyre lelni, hol e tiszta, szent fényt
 Világra hozva hátrahagyhatom.
 S tekintetedtől, burka meg nem óvta,
 Lobot vetett a szunnyadó parázs,
 Mi ott lapult bár ezredévek óta,
 De mégse szíthatott fel senki más.
 Már akkor tudtad, el fogok majd jönni,
 Midőn a tűz még nem gyúlt lángra itt,
 És vágyva vágytad csókkal ösztönözni
 Törékeny testem titkos vágyait.
 Vagyok fotonnyi fényként semmi rész,
 Ki véled Nappá teljesedni kész.

Visszavágyó

Egykor a Parnassz dús ligetében jártak a Múzsák,
 Kút vize mellett éteri csókkal igézni a költőt.
 Táncuk a szélben megdelejezte a földi halandót,
 S dallani kente be torkuk fénnel a *déliosi lantos*.

Jaj, hova lettek az isteni nimfák égi erénnyel?
 Jaj, hol az antik idillek lágy suhogása az éjben?
 Árva a költő, s oly darabos ma a Múzsza, ha lebben.
 Támad a szél, a haját az eső veri itt, Budapesten.

A csend hangjai

Alszik a kert. Az ég dereng.
 Még csend honol e hajnalon.
 A föld pihegve szendereg,
 És harmat ül az ágakon.

Zizegve száll egy kis bogár,
 S az óra halkan zakatol.
 Most összecsendül két pohár,
 Ahogy vonat megy valahol.

A csendnek ezer hangja van.
 Megannyi nesz, hisz minden él.
 A szék megreccsen boldogan.
 A szű a szekrényben zenél.

Madár csicseg a fák alól,
 S egy ág kopog az ablakon.
 Szívem dübögve véle szól,
 S a csend dalait hallgatom.

Most minden olyan nesztelen.
 Csitt! Hallom, lelkem mit beszél.
 Fülembe suttog szüntelen ...
 És kint lebegve jár a szél.

Hogy mit susog, megértem, és
 Szavára lelkem is felel,
 Hisz mind e halk hullámverés
 Kis árama bennem vesz el.

S míg így dalol a lét nekem,
 Dönögve csendben nesz-szavát,
 A titkait, ím, felfedem,
 S az én a mindent issza át.

Beavatás

Bence fiam 24. születésnapjára

Tudd hát: mindig éltél. Kezdetben te voltál az űr éjsötétje a nagy bum után.
Féktelen erővel ringó égi bölcső –
s csillagfényt fogantál Isten oldalán.

Később langy meleggé olvadt létezésed,
s áradó derűként leltél új helyet.
Hangfodrokba bújva kozmosz járta voltod
végképp sikerült már elfelejtened.

Hajnalpír hevített, s önmagad keresve
harmatcsepp vizébe szülted lényedet.
Lágyan ringatózva foszlottál a légben,
s ismét szertehullott önnön lényeged.

Önző vágyaikkal áramod beitták
csillagport virágzó, mohvert, vén fenyők.
Így lettél faóriás, évezred tanúja:
testvérlomb, közöttük egy, de mégsem ők.

Oh, jaj, nem találtad célod itt, a földön,
pórusod lehelt bár frissülő időt.
Atlaszként emelted válladon a mennyet –
törzsed oszlopárnya mégis csak kidőlt.

Pilleszárny kötött meg, s könnyű libbenéssel
egy bibére bíztad bolyhos életed.
Gondtalan cikáztál. S tetted ezt mi végre?
Kár volt hímporod így elfecsérlened!

Majd szarvaskirályként, hajnalt messze úzve,
homlokodra tűztél csillagot s napot.
Szellő-szökkenéssel már a fénybe vágytál –
új formád a létnek új irányt szabott.

S ím, most emberarcú lényed jár a porban.
Foncsor vesztett tükröd tudja-é, ki vagy?
Álmok álmodója, megtelepszél immár,
vagy burkot cserélni késztet még az agy?

Hány testet viselsz el, és tépsz össze önként,
míg a véglegesre éned ráakad?
És hányszor kell néked még újjászületned,
hogy egyetlenegyszer megleld önmagad?!

Wessetzky Dániel

A rózsza őszi szonettje

A nyárutó még lomha fényben ázik,
lilán ragyog a krizantém virága.
De itt az ősz... Zörögve ül az ágra,
s a szél a széllal zúgva parolázik.

És lám: a fáradt, gyöngé őszi fénynek
a rózsza egyszer még magát kibontja.
Bimbó-fejét a szélbe fúrva mondja:

ne zúzz le és temess, hideg, hisz élek!
Habár a fán a lomb már sárga jáspis,
s a hulló dér is hűvösen megintett,

tudom jól: visszatér hozzám a nyár is!
A nedv majd újra életet keringet,
virágomon a harmat lesz a kláris.
És újra élek, újra, újra mindent!

Borom egyedül nem hagyom

Kaiser Lászlónak

Borom egyedül nem hagyom!
Iváshoz nem kell alkalom...
Ne legyen árva a pohár,
ha egyszer már megtöltve vár!
Borom egyedül nem hagyom!
Illata bódít, jó nagyon.
Nyárból pohárnyi friss lelet:
meleget lobbant tél helyett.
Borom egyedül nem hagyom!
Magamat neki átadom:
mint jó paplan, vagy dús kebel,
életet belém úgy lehel...
Borom egyedül nem hagyom!
Mint múzsa, libben agyamon.
Lendít, ha versen ügyködök
s győznének sűrű agy-ködök...
Borom egyedül nem hagyom!
Pergő világi zaj, ha nyom,
és körbefon, mint szürke pók:
folyjanak csak a földi jók!
Borom egyedül nem hagyom!
Palackban rőt, arany vagyon.
Egy pár pohárnyi bor után
messzire száll a ború tán...
Borom egyedül nem hagyom!
Csituljon bent a vad vadon.
Csituljon szó, s e kergette kor!
A végső érvem: ave, bor!

Várady Endre

Végrendelet

Bánatom hagyom az őszi égre,
sötét, komorult felhők hegyére.
S míg szemereg némán a letúnt idő,
ellep a rozstda, a mindenevő.

Álmaim hagyom az éjszakára.
Csillogó csillagok záporára.
Keringjenek a mindenségben,
s hirdessék mindig, hogy egyszer éltem!

Mosolyom vigye a hajnali fény.
Korán-derengő, szép tünemény.
Haragom kapja a nyári zápor.
Zengjen az ég a villámcsapástól!

Végtelen múltam szálljon a fénybe,
napsugarakon az ég közelébe.
Hulljon le ott fenn a földi bilincs,
s nyíljon meg minden égi kilincs!

Reményik Sándor *Végrendelet* című versének ihletésére

Demeter József

Napfényalján/fenekén

(prózaversezet-füzér)

Mezőségi góbé/tükör

Szűk százötvenmillió kilométernyi fény... Fogyó napfény, az őszi betakarítás ünnepén, és! A Dömötör-Naplementében, örökölt neved, ősedes jussként Vésed, írod, kecskebetűkkel: a gömbölyded ö betűk Helyett, holott! A mekegő – „szovjet tehén*” tejét Sem szeretted. Felvágós, mondták a rossz szájak. A kapát jóformán meg se fogta..., s! A kalapácsot Már is plajbászra váltotta. Ó, te ilyen-olyan-amolyan Világ! Irodista lett az unokám, érvelt szépszerével Doxa/órás/ nagyapád. Első világháborús hősként. A társadalmi változások drámai-és líraibb korában, Úgy fordult a csűrkapusvilág – sarkából, csikorogva, Hogy újságíró lettél. Firkász. Aztán: ráadásnagyobbat – Reccsent e Jajteke, meglehet: „ficfa”-fűzfa poétaként Már azt sem tudtad, hogy eszik-e, vagy isszák a föld-Művességet. A mesterséges intelligencia égibb tetején, Ámde! Így a kenyérnekvaló nálad, akár a nagy Semmi; Ugyebár... Nos, ezt a digitális... termést most, hogy Takarítod be. Nem tudod. Ezt viszont – nagyon, te is. A Százötvenmillió kilométernyi verőfényaratás/ok dűlőjén.

* a kecskét nevezték így

Csillagmag/ok/

Sok millió kilométernyi fény; verőnapfény-zuhé
 Alján, mélyén, fenekén – szemhéj mögé zsúfoltan, hej,
 Minő távolság! Belül ázik, mindenki – egyformán? Ahol!
 A felvett, elázott tulajdonságok még manapság sem
 Öröklődnek, ugyebár, és te mégis – ennek épp az
 Ellenkezőjét hiszed? Önmagad ellenkezőjével számolsz –
 Tanult surmóként... Ősésed apaiuss. Mínusz szorozva,
 Na mivel = mínusz... Mert! Mi is az eredmény, na, mi...
 Hogyhogy mi. Egy hold, egyetlen hold. És az is, az égen.
 A felszántott égen. Fogod magad, háládatosabban, azt
 A biblikus Jákoblajtorját; és! Feltúrt ingujjal, gyolcs-
 Ingujjal, csak úgy félkézzel, nekidurálad-támasztod, a
 Már elboronált égnék. És létrafokról, létrafokra –
 Nézed, lenézed ezt a világot. Az éhkóros-hopplás
 Világot, na és aztán! Ahogy csak a szádon kifér: hahó!
 Ha-hó! Jajtekés irigyek, idenézzetek, ide-ide! És vetsz.
 Keresztet? Nem keresztet. Csillagmagot! Hová-hová. Az
 Ég földjébe, te-e, góbé! Az ég borúsán kövér földjébe.

Verslábakon

Építkezz! Árnyékos szinten is – fényrésről-fényrésre...
 Szép havasigyopár – sziklák királykisasszonya – a kis-
 Alföldi dűlőn? Tízemeletes emlék. Csúcsán a beton, vas-
 Beton panelnek. Szabadversek tömlőcének árnyékában,
 Ösztöneid emléktisztásán – vágyaidat szolgálod ki,
 Szolgáltatód ki. Magadnak. Mélyen fekvő kiskertedben,
 Kardvirágcsörtetéskor lézervéres illatélmény – majd-
 Hogy nem, mint! Fiatalon a nagy szerelem... Szép vén-
 Asszonyok nyarán? Bolyhos krizantém a Nap. Mily
 Gyertyát – kétvégén, mindig, oly! Egyedin építkezel.
 Szintjeit a hiánynak – a társadalmi hiánynak – bérli az
 Idő. Fűzfapoétás Kelemen létedre, metaforasódert
 Kuttyulva, a nejed helyett, önmagadat falazod be. Vers-
 Lábakon forgó vágyba. Szegényszintes parasztházban.
 Napfény alján-fenekén, pedig! Sohasem köntőrfalaztál.

Dicsfény – is. Is

*„A tehetséges mindent megtanul,
a zseni mindent tud.”*

Goethe

Mit mondott a dicsfényű nagyfejedelem, na, mit...
Nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet. Szerény ráadásként, mi több:
Tedd lehetőségessé – a lehetetlent úgyszintén. Mezőségi Székely hagyományok égisze alatt, hagyj nyomot. Jól Olvasható lábnyomot – a Kárpát-medence kaptatóján. Jól észlelted, hogy ez a reggel sem szabályos... Persze, Hogy nem. Kapcsold fel bátran – a napot. Korábban! Az ősi golyós számoló – dísz. Számítógéped asztalán, Hogy! Minden kezed ügyében legyen... Cserélj izzót, Csillagokat, kozmikus fényvezeték, Tejútjelzőt, hogy! A Mindent is kívülről tudd. Adakozz! Ne oszd az Igazságot – szorozd! Akárcsak az aprót – Karinthy fő-Pincére, nyolcmilliárd-magadra maradván – főleg, mert! Az Idő – kivár: Marosvásárhelyen, Bethlen Gábor-szobor áll. Új szobor. A történelem igaza. A Fő téren. Hol-ott! Nem Mindig lehet megtenni, amit kell, de: mindig meg kell Tenni, amit – még lehet, így a szobor. A szólószobor. Százötvenmillió kilométernyi dicsfényalján, fenekén. Is.

Utómottó:

*„Jaj, hová legyen az ember,
ha sokadmagával van egyedül?”*

Szőcs Kálmán

Sajtos Orsi

Lennék boldog

Lennék boldog, de
nem tudom hogyan
lehetnék, anélkül, hogy
szájamba ne harapnék
fogvacogva.

Igen, nekifutok
teljes mellszélességgel
a felnőttnek hitt
szerelemnek, vállalva
a frontvonalban küzdők
vesztét is akár.

Nem tehetek mást.
S jöhet már száz halál is,
vagy rámomolhatnak
hunyorgó fényű csillagok,
pislogó örömtüzek
hangulatfénye mellett
markolom saját kezem.

Húsomba vájt hegek.
Hajnalok hűvös árnyai. Így
révülök bele összeomlva a
földszagú erdő aljnövényzetébe.
Hogyan lehetnék
még egyszer boldogok?

Mindenkit szerettem –
ahogy ránk nőttek oltárként,
fényesebbnél fényesebb napok,
s becéztem önmagam
a másik szembogarában.

Hittem, a teljesség ömlik át
a pupillánkban, mélyen behatolva
az alaktalanság nélküli
titkos univerzumokba,
hol néma béke várt.

Hogyan lehetnék boldog?
S miért is?
Ebben a keserű, hazugságok
kereszttüzeiben elvérző világban,
hol tőlünk alig karnyújtásnyira,
a szerelem ízét meg sem sejtő
fiúkat terelnek vágóhídra.

S mi lehet ebben a kihalófélben
lévő emberlétben szerepe a nőnek?
Átvinni éjjelek felduzzadt szégyenét,
mint egy döglött tetemet az árokpartra –
hol szétbomlik, s eloszlik bűze.

Nem hajszolni tovább a férfit büntudatba,
csak megbocsátani és áthajolni hozzá ismét:
játszi könnyedséggel.
Nincs tegnap, se ma, s holnap sincs talán, –
s a boldogság magjait így hullatni szét.

Tudatos jelenlét

mert a spektroszkóp megtöri
a pergamenszínű fényjelet
elrévedhet a szem
elvihet képzelet egy kietlen
számkivetett tájra
hogy onnét aztán visszajöjj
elevenen kihordva s megszülve fiad –
vérré
evilági létre
könnyre
csókra
stigmákkal szétszakítva tenyerén a húst
hogy aztán megtérj

belesűrűsödj pontként a létbe
s táncold keresztül-kasul a csöndet
így halld meg a nimfák énekét és
Őrszellemed hívását hogy aztán
színekre szakadj ismét
s a gondolatnál is sebesebben
megleld lakhelyed a Fényben
mit emberkéz alkotta műszer
megtörni képtelen
így marad a lét kép a képben
varázslattal teli beteljesülésben
mindéig s szüntelen

Michelangelo: Pietà (Róma, Szent Péter bazilika)

M. Fehérvári Judit

Békére vágyva

Versvariációk

I.

Elvették tőlem a fák szelíd nesztét,
ahol árnyba bújtam, hús lombok fészken,
most rideg fal feszül szemem elé,
égbolt helyett háborúk gurulnak át az életemen.

A fény, a szél, a tér ma már csak emlék,
mind-mind néma sóhajtás libbennek felém,
de egy-egy csonka ág még karjait nyújtva rejti szép
ígéretét egy új, földiekkel játszó reménynek.

Mert a fa virágzik, ha törzse immár rég megszedve,
szemeiben ragyogástükör suttog titokban,
hogy hűséges útitársam marad, ha minden más elvész.

S bennem megszületik a vágy újra új tavaszokra
mi minden időben gyógyít, ölel, s halk békét idéz,
és mégis, a régi fát szeretném látni százszor is jobban.

II.

Hol zöld sugárban úszott a régi táj,
ma harcok dúlnak, s a nap csak vérfoltosan sápad ott.
Az égbolt helyén szürke csend, álmos homály,
s a sebesült katonák sem álmodnak nagyot.

Hol fák nyújtóztak, gyümölcs hullt alá,
ma romtenger fojtogat, bezárva a tér, s az eget.
Az elaggott dió is, csak csonkán hajt csodát,
de nemzedékek emléke hajlik ránk, nem betonrengeteg.

Új lombja zöld igézetként angyalokat ragyog,
a rügy is megsebesült, a fény neki gyógyír titkokat suttog.
A múlt dalait zengő igeként lehelik ágai,
s a szívem is, ha leszáll az éj, velük kezd álmodni.

S ha mind elpusztul, mi földi és tünékeny
a fa akkor is büszkén áll, bennem a béke mennyei fény.

III.

Hol hajdan lomb suttogott, árny suhant,
ma lezuhant drónok, a háború réme, és az égbolt is kevés.
A tér, a fény, a zöld mind - mind messze van,
s nem árad felém sem már a fák csöndes zenéje.

Ablakom mögött háborúkkal terhes, rideg csend lakik,
immár a hajnal fénye is csak műholdakkal tele álca lett.
De ágat nyújt felém egy régi, őseimtől öröklött hit
egy fél fa még él, csonkán is valóságos és műremek.

Levelei ébrednek, szellőket, álmokat rejtenek,
s egy másik világ rejtett titkait hozzák át.
Szívemben is rügyek fakadnak, mint énekek,
s elűzik mind-mind a véres, szürke falak árnyát.

Tavasz jön, s a vén törzs ringat, suttog, megbocsát
gyönyörű, napsugaras békét ígér egy zöldbe vont világ.

(A vers a *Muzsikál az erdő* verspályázaton 2. díjat nyert el. Ezúton is gratulálunk alkotójának!)

Ha egy másik világban találkozunk...

Ha egy másik világban találkozunk,
megmutatom neked a kertemet.
Egres szegélyezi majd az utat,
amerre csendesen lépdélünk,
s egy mohás tisztásra lelünk a ház mögött,
hol éig nyúlnak a málnabokrok,
és estéknént sünkutyák járnak
egy láthatatlan kúthoz inni.
Nappal rejtőznek,
de éjjel csillagokkal beszélgetnek.

Ha egy másik világban találkozunk,
megkérlek, mesélj nekem a tündérekről,
kik álomszálakkal szövik be lelkem,
s virágba borítják a bokrokat, fákat.
Reggelre menyasszonyként várnak a fák,
királyfiak hajolnak rájuk nászra,
s birodalmunk gyümölcsökkel telik meg,
egészen a vénasszonyok nyaráig.

Ha egy másik világban találkozunk,
nappal iskolapadban álmodom arról,
milyen délutáni csínyekkel leplek meg,
s merre guruljunk biciklivel
a dúsan termő cseresznyefák felé
az elhagyatott kertekbe,
ahol rozsdás kerítések őrzik a titkot,
de mi mégis bemászunk,
óvatosan, hogy ne harapjon bokán egy kutya,
s ne karcoljon combunkra véres nyomot
a virágporos, rozsdalepte rács.

Ha egy másik világban találkozunk,
szabad időmben sokat olvasok,
és bottal ütögetem a síneket,
mert a legrövidebb út a könyvtárba
éppen a vonatok után vezet.

S én, mint egy mesebeli öregember,
titkokat gyűjtök tarisznyámba,
virágorrá őrlöm őket,
és elültetem mind,
mert a következő nemzedéknek
is el kell mesélnem majd,
milyen volt fára mászni,
két kézzel falni a jövő gyümölcsseit,
hogy mire megöregszem,
tenyerembe zárjam
a tiszta forrásokat,
és a kék eget.

És ha egy másik világban nem találkozunk,
itt leszel akkor is, a kertemben
a málnások között, a régi sétáinkban,
történetként a tündérek ajkán
egy titkos kútnál,
mely minden éjjel a múlt jeleit
csak nekünk sugározza egyszer volt,
hol nem volt valóságos regékké,
mikor minden a miénk volt,
és ránk ragyogott báránnyal
az ózonlyuktól mentes kék ég.

Zsirai László

Még ballag az ősz

Még ballag az ősz, de lustán
mint fáradt kutya az utcán,
csend fő a természet-konyhán,
madár ül ép bokrok kontyán;
faágak intenek lomhán.

Színes levelek fakulnak,
majd rozsdás avarba hullnak,
szél-asztalosok gyalulnak,
szép napok lassacskán múlnak,
víg srácok bús dalt tanulnak...

Gesztenye pompázik gusztán,
püréje nekem is jut tán,
szekrénybe teszem a puskám,
aztán a mókusok futtán
köd uralkodik a pusztán.

Ahogy a rigók...

Ahogy a rigók füttyülnek,
minden szólamuk ünnep,
hangjuk cifrázza a csöndet,
míg el nem tűnnek.

Nyugodtabb legyen

Ne álldogálj a semmi szélén,
fordulj csak valami felé;
ne járdogálj a csend vidékén,
indulj el valaki elé –

Mivel valakik mindig jönnek,
feléd tartanak ugyanúgy,
hozhatnak mosolyt, nemcsak könnyet,
feloldják belső háborúd.

Valakivel az élet könnyebb,
súlya is elviselhetőbb.
Nyugodtabb legyen, frissebb, zöldebb
a talpatok alatt a föld.

Gyümölcs

Csapok csöpögnek,
rigók füttyülnek,
tavaszodik –
Ágak rügye nő,
virágzó idő
kamaszodik.

Belédhal a fagy,
vigasztal a Nap,
ravaszodik
a természet is,
hogyan eljuss te is
tavaszodig.

Hétköznapokon
hangyaszorgalom
vigye kezéd,
ünnepeken csak
érjen benned az
igyekezet!

Hogyha nyugalom
kísér utadon,
akkor terem
tekinteteken
fénylő szíveden
a szerelem.

Ha itt (l)ehetne...

Ha itt (l)ehetne velünk Krúdy Gyula,
vajon mit mondana?
Mit szólna, hogy a pincér
elnézést kér,
mert elfogyott a velőscsontja meg a vörösbora?

Ha itt élhetne velünk Krúdy Gyula,
vajon miről írhatna?
Meglépné-e Szindbád szívinfarktusa,
amikor friss levegőt kénytelen nélkülözni
a telefüstölt szoba?

Ha itt lakhatna (megint a Margitszigeten),
vajon felénk se nézne vagy kezet nyújtana?
S egy budai kiskocsmá kockás abrosza
őrizné-e könyökeink nyomát,
amikor az ecetes torma,
vagy a főtt csülök illatát
belélegeznénk lélekgyógyító gyanánt?

Vajon nyerítenének-e a fiáker elé fogott lovak,
amikor a ködös utcán felfénylő, akár a Nap?
Csak a boldogságról szóló kefelevonat
okozhatja áldott álmainknak nyugodalmat.

Malejkó Norbert

Árvaságom első éve (részlet)

Volt a néma táj

földbeszűrődő épületekkel,
egymás mellett sorakozó
családi házzal, vashíddal,
sok kilométer villamossínnel,
a völgybe szorult város sok
szürke kirakattal létezett,
közepén apró patakkal,
százéves fatornyú templommal,
sok iskolával, járdával,
indulunk sokféle irányba,
forgolódunk erre-arra,
eltévedünk, nekilendülünk,
fálnak vágódunk, elkenődünk
a földön, azt érezzük,
hogy igen, végre repülünk,
közben nem tudjuk,
hogy szélsebesen zuhanunk.

Van a meghaltak a szüleim,
közülük most éppen az édesanyám,
van a gyászidőszak, kilenc hónapja
nem enyhül, nem gondoltam volna
hogy mennyire fáj a hiányod,
megszűnt a mosolyod, hamarosan
én következem, az olyan gyorsan
elszaladt, ettől félttem mindig is,
biztos velem van a baj, lehet,
hogy beteg vagyok, bárcsak
felszínesen élnék, ne gondolkodnék,
egy életen át tanultam és ez lett
belőle, ha látok egy mosolygós
öreget irigykedem, ilyen volt nagymamám,
van a szeresetek, a bocsássatok

meg, a mindenről én tehetek,
gyöngeségem és könnyeim
ellenére is erős vagyok azt érzem,
van a bizalom, a betudnám fejezni,
a számítanak rám, a de szeretnek,
van a szükségük van rám, annyi
mindent kapok, van a mindezek
ellenére csodálatos a világ.

Van a friss, a te fogadtál,
a megszülettem, az öleltél,
a szerettél, a fiad voltam,
van a nagyon hiányzol,
a drága édesanyám,
az egyszer újra együtt
leszünk, ölelése emléke,
utolsó évek, az egyre jobban,
az egyre fájdalmasabban,
az egyre nehezebben,
a hogyan segíthetnék neked,
az elesel, a felemellek,
újra elesel, újra felemellek,
inkább helyetted essek el,
az érthetetlen, a próbálok
tenni, a kevésnek érzem,
a szeretném kimondani
a nem tudom kimondani,
van aggódás, féltés,
reggelente várt telefoncsörgés,
rohammentő, a kórház,
ötven nap, ötven látogatás,
a bőr, amely kicsontosodik,
karodon lila folt, elhatalmasodik,
vannak közöttünk csöndek
vannak szavak, van, hogy te

vigasztalsz, bátorítasz,
csodálom milyen erős vagy,
van, hogy éppen fordítva,
megsimogatom az arcodat.

Egy szoba, ágy, fehér
falak, egyre jobban beszűkül
a világ, ágyad mellett állok,
utoljára fogom a kezedet,
kilépek, görcsösen remegek,
megtörlöm a szememet,
de még nem engedlek el,
ülök a kórház parkjában, írok,
mintha bármit is segítené,
legforróbb nyár van, falakon
folyik a meleg, reménykedem,
van, hogy nem kételkedem,
hogy mi fog történni, mégis
ragaszkodom, itt tartanálak,
nincsenek jó megoldások,
csak rossz van és egyre rosszabb,
elengedlek, előtte kinyitod
a szemedet, mosolyogsz,
búcsúznak tőled az unokák,
tudom, hogy mindjárt vége,
kora reggel telefonon hívnak,
van kihez bújnok az ágyban,
hogy nyugodtan sírjak,
valami megkérdőjelezhetetlenül
véget ért, üres vagyok,
egy érzés maradt bennem,
de jó volt, hogy szeretttél.

Van a másnap,

haláloed után az első, éppen
a születésnapom, nem maradok
otthon, dolgozni indulok, ülök
az előszobában, cipőmet húzom,
minden évben ekkor hívtál,
fél nyolc, nem maradt ki egy év
sem, most először nem hívsz,
kinyitom az ajtót, lábtörlő előtte,
megijedek, egy gerle fekszik
rajta mozdulatlanul, halott,
jönnek a ledermedt napok,
rossz alvás, lelkiismeret-furdalás,
legalább éltél hetvenöt évet,
önnyugtatás, van olyan, mintha
részeg lennék pedig nem ittam,
elszorul a torkom, hat hónap,
nem megy az írás, néhány nap,
mintha könnyebb lenne, mégse,
három új hónap, nem érzem
könnyebbnek, béna vagyok,
sokszor nézek magam elé meredten.

Ferenczfi János

B-612

Szelidíts meg! Amikor szeretsz,
én is meg tudom szeretni magam.
Képlékeny még a múlt, de
eldőlt már minden, ami hátra van.
A század, amibe születtünk,
kijelölte minden tévutunk.
Elvekkel, vagy elv nélkül
pokolból pokolba jutunk.
Ím itt e kő, a kor,
Ami börtön. Látható.
Én heverek minden kőben itt,
ezen a földön.
Feledés lep be, új korok új rétegei,
a taposottak igazát a jövő
csendesesen érleli.
A róka megszeli, úgy szelidít meg.
Igaz ügyedet őrzi meg az idő,
nem a vereséget.

*Szent Orontius-oszlop,
Lecce, Olaszország*

Ambrus József

új szerep

kopogás nélkül nyitok be hozzád
– készen állva az új szerepre
és elrejttem az ezerarcú éjszakát
forintos lábaidnál nevetve

de az asszonynak titok maradtam
– a beszédes nap sosem süttött rád
árnyékos voltam a jéghideg divatban
és köznyelven faragtam a parolát

és könnyet nyeltem a nevetéstől
miközben megbomlott a szövetség
fészket raktam nótás sötétségből
és belőlem szakadtak ki az esték

nem maradt belőlem csak prózavers
amit a legszentebb ünnep emleget
négy fal között megkóstol a keserv
amit szeretni még szavakkal sem lehet

szabad vers-találat

engem egy szabad vers talált ki
sorok között ezer színre mázolt
tömör képeimért nem illik cikizni
hiába a nyelvújító hangosan rikácsolt
és van aki nevelgeti hordalékait
nem illik nekem hogy elsőre szóljak
jönnek a széparcú dilettáns zsenik
és madárhangon üzenek Platónnak
a költők bűneit nem veszem magamra
– millió szemgödör a világban figyel
egyedül állok a klasszikus színpadra
akkor is ha rám sosem talál siker

s amíg a szabad vers a semmibe révül
– látom bús arcod foghíjas mosolyát
kikalapálták szép gondolataim emlékül
s a klasszikus új szabadversbe vált át
mert ami összeállt a sorok között szétmegy
belerokkan a virágzásba népköltészetem
– szobám falán fegyverem s a védjegy
megőríz pár ezer évre az imaszónyegen

ahol a szabad vers szebben folytatódhat
bár neved sem lesz mint az istennőknek
– néhány röpcédula mégis rólad szólhat
amit szabadon megőríz a csillagképed

az idők végezetéig

*ma eljátszom hogy én vagyok az isten
homlokom a zúzmarás tavasz
mit teremtsek hisz semmi sincsen
mi általam örökké megmarad*

Pethő Loránd

vágyom rá hogy a vers is lásson
pedig nem rokonom sem ismerősöm
kikopott nyakkendőben a halálmenet
régi bajtársam – szólásra bírt hősöm

ahol megörökítem a jelzõt bármi áron
– elfogynak a képletek szép lassan
itt felejttem magam de szabadlábon
hogy a bolyongásod megírhasam

örvény kavarog a versek felett
árnyékod szétbomlik a romos tűzfalon
de megőrizném bús örökléteimet
szabályokba zárt színvonalon

mert hiába semmi sem rögződik bennem
– felforgatom a versek betűit
megtanultam hogy istennek kell lennem
– bár az idő ellenem dolgozik

– elindultam a versekről beszélni
nem hagytak az új képek látomások
hogy ami örökre megmarad belevésni
mindazt ami az idők végezetéig szívárog

Sípos Anna

A megérett sorok

ha összetörök a szívem ha nem beszélnek a nappalok
s ha sovány vigasz a múlt s ha nincsenek szavak mint
láthatatlanul az ölelő karok
akkor a csillagokra figyelek – magányosan sétálgatok
hogy kérdőre vonjanak mint ihlet a költőt mint
teremtés a gondolataimat
s én papírra vetem ami volt ami van mert ha látok
teremtek amiket hallok visszhangzanak
mégsem kérem számon a sorsomat
Egy összegben fizettem ki mindent nem tüntethetnek
az adósságok s én versben érlelem hogy ami
hozzám ért alig fájjon
tisztá fehérségben a távolit mint sötétben
a tündöklő gondolatot mert ahová megérkeztem
világot találtam – s íródtak a sorok
vezették utamat s ha bennem képekké lettek s ha
az évek kérdőre fogtak – én mindenről s mindenkiről
csakis – csakis magamat

VIII. Pius pápa (1853–66) emlékműve, Szent Péter-bazilika

Pillangó szárnyak

A hiszékenység csendes és látványos mint békés hófödte utak
mert a fényben fürdőző áthallások meghökkentő bűbájosságot ad
mint letérdelve az ima ahogy esténként a biblia szövegét olvasgattad
s a világot megkoronáztad a köszönöm ámenével hogy akkor is tápláljon
ha hiányodért felelősségre vonnám – s nevensenek majd könnyeim utánad
hogy értelmet kapjanak a ráncos mondatokba ékelődött viselős szavak
hiszen ezeket mind nekem adtad hogy mindenhol mellettem lehess
mert ilyenkor a torkomnak feszülsz hogy hihesselek
mindenhol látlak ahogy sűrű fekete hajadból kontyot fonok
s a tükörből rám mosolyogsz s ha beszélsz titkokat suttogsz
mert te érezted kevés időt kaptál s ezért jelölgetted az utat
s térképet rajzoltál és azon megjelölted a menedékházakat
kódokat memorizáltunk és meséltél hogy mire vigyázzak
mi történhetne ha a pillangó szárnyak összezárnak
de a legtöbb történet hazugsággal végződött átlagos napon
átlagos kifogásokkal ahogy belesodortak álmokból kreált túlzásokba
de mégsem formálódott azzá hogy megtanítsa a türelmes belátásokat
mert a túláradás ilyenkor természetes ha látványosságot is produkálhat
engem is a szemek térítettek öntudatra – mínuszba futtatva egyenlegem
pedig érvelő múltunkért zálogot is adtam de vissza már nem kérhettem
sorskönyvéből plagizáltam s eltévedtem – hiába tudtam mire vigyázzak
mégis megtörtént – s a pillangó szárnyak összezártak.

Pozsgai Györgyi
Pillanataink

Elúszik a perc
 a szürkületben -
 bennünk készülődik
 a holdsugár.
 A szél meglebbenti
 félelmeinket,
 valahol vihar
 kezd robogni –
 lassan ideér.
 Idilli pillanatainkat
 felkoncolja
 a felettünk lebegő
 bizonytalanság.
 Mégis velem vagy –
 csókot képzelek
 tiszta arcodra...

Napfény – holdfény

Hegyhátról szemembe
 röppen a Nap,
 kristálydarabok
 hullnak szívemre,
 színeket tömörít
 a belső ragyogás.

Fehéren leng a
 fény a szemedben,
 álmok
 menekülnek az éjből.
 Fölém röppensz
 Hold-mosollyal.

Lámpák

Kristály-szilánkok.
 Könnyek szurkálják
 görcsös égő öklömet.
 Lámpák rajzolata
 fák lombjába nyúlik.
 Nem látszik a szenny.
 Bánat tompa tónusa
 hullámzik a szívben.
 A lélek lombjába bújj!
 Ne érintsenek
 kísérteties fekete fák,
 a hold aranyába
 mártózzon arcod –
 hadd kövessenek!
 Mosoly leljen be
 lámpák fénye helyett.

Tavaszhaiku

Nyílnak a fények.
 Ránk omlik a végtelen,
 dobogó tavasz.

Beragyog minket
 a bókoló aranyfa –
 elfeledett bú.

Virágzó ágak
 melegítik a fákat...
 Távozz szemfedő!

Áprilisi szél
 felhőket sodor elém...
 Esőre várunk.

Misztikum

A templom gyertyái
felém lobognak.
Csipkés drapéria
lebeg előttem,
hatalmas árnyak közt
tétován álldogálok
a gótikus ívek alatt.
Képzeletem elrepít
lila magány
misztikus öblébe –
hunyorognak a
sejtelmes fények.
Romlatlan gyümölcsöt
kóstol a lélek.
A katedrális hajói
húzzák szívem
égi táncot járni,
beleszürcsölni a
végső tudásba,
érezni, miként fogan
egy isteni gondolat.

Árvalányhaj

Lágy simogatás.
Testem selyem-ágyba
süpped, hamvas ezüst
mező közepén.
Sellő mereng,
szemében álom ring.
Hullámozó teste
puha tengeri tajték,
gyengédsége
átölel, körbefog,
ezüst hajával
meglegyint –
misztikus égbe emel.

Murawski Magdolna

Búcsúzkodó

Már szinte el is szállt pedig alig volt itt
ez a nyár. Még hosszabbodnak a nappalok
de a fényben valami visszásan ragyog
átrázza rendre maradék reménykedő híveit.
Tegnap még zsenge zöld uralkodott és mára
kiégett minden: növény és rezignált ember
ki csak épp a sorsát vállalni nem mer
meg úgy általában semmit. Szégyenkezve gondol fajára.
A múlt nyárban megtörik a fény, akár a lény szemén
akár a langyossá lett vízen mert ez a végzet.
Ez az amiből az emberek nemigen kérnek
de itt van. Uralkodik éjjelén és fáradt reggelén.
Már megint múlik s aztán rájövünk: ki is marasztaná
ha egyszer távozik? Nem mondja és te se kérded
hogy minek érkezett? Vádolod s nézed
hogy szedelőzködik. Megy már világgá mintha hajtaná
az a valami amit nemcsak te nem értesz
és csak csomagol viszi a fényt meg a reményt
talán súg még pár strófát vagy egy egész költeményt
aztán elillan. Adalék lesz önnön történetéhez.

Csicsereg

apró madár az ágon csicsereg magában
nem tudom nekem szól vagy riasztja a társat
amelyik túl közelre jött és talán a máséra vágyhat
de mindez nincs benne együgyű dalában
csak mondja és mondja megint ne hidd hogy megunja
kedves mégis nekem ez az első üdvözlés ma reggel
mellyel üzeni: reméli hogy az ember is felkel
és ráfigyel ez a természet szentséges szalonja
ahová bárki beléphet csak tisztelje a többi lénynek
élőhelyét mely kicsinyke vagy nagyocska ahogy jut neki
és ő csak dalocskáját fújja csicsergi zeneti
aztán ha úgy gondolja majd elrepül véget vet a kis regénynek

Csillagkapu

Kinyílt a csillagkapu
előtte áll egy nagy magyar tudós
ki most még csak közismert úrhajós
de már a világ így ismeri: Tibor Kapu
A csillagok fényében ott kísérletez
keze nyomán születnek új-növények
tán még csírájuk is alig látható s nézzed:
mind csupa magyar: búza paprika retek
Mindenki büszke rá. Méltán hisz egyedi
és ő büszkén ölel magához tizenötmilliót
kik csak lentről nézhetik az újdonsült úrlakót
az embertársa nagy szenzációként emlegeti
Kinyílt a tágas ég s a csillagkapu
Fölöttünk napjában többször körbe száll
egy sebes gépezet melynek mélyében ember-madár
dolgozik. Drukkol neki tizenötmillió tanú
Naponta utána boldogan integet
a nép és a család és ő szótlanul visszaint
ahányszor láthatók vagyunk újból s megint
Csodáját őrzi boldogan a népemlékezet

Megtört varázs

Megtört varázs a létnek minden apraja
és benne rejlik lényege: kicsik nagyok
Közönségük a fénylő ékes csillagok
szikrázó villanásaiknak dallama
ott pulzál és remeg szívedbe írva rég
megfejteti ma mégse tudná senkisémet
a csillag-élet lényege mint életem
előttem zajlik mégis régi-régiség.
Megtört varázs a szó ha falsul hangzana
mögötte semmi sincs csak szólamok dumák
mindenki érzi: mennyire üres sumák
a hordósónok ordít s nincsen dallama
szavának. Már csak ez maradt: törött lemez
recsegve szól. Fölötte végzet lengedez.

Fecske Csaba költő emlékére ültettek emlékfát a Tokaji írótáborban

2025. augusztus 11–13. között rendezték az idei, immár 53. Tokaji Írótábort. Fát ültettek, domborműveket avattak, díjakat adtak át a szerdai zárónapon.

A háromnapos rendezvény keretében előadásokat, kerekasztal-beszélgetéseket tartottak filmekről, tévésorozatokról, színdarabokról és musicalekről, magyar irodalmi művek adaptációiról. Ezek mellett futballmeccset rendeztek, koncertet tartottak.

– Sikeres tábort rendeztünk idén – értékelt a rendezvény elnöke, L. Simon László. A zárófogadás keretében ezután Balla Éva megyei közgyűlési alelnök beszélt, arról, hogy a rendezvényt a magyar irodalmi élet kulcsfontosságú eseményének tartja. Mint mondta, ez az 1972 óta létező írótábor „keresztény, európai, nemzeti kultúránkból táplálkozó értékeket közvetít”.

Az írótábor szerdán, augusztus 13-án zárult emlékmű-avatással és emlékfá-ültetéssel. Ekkor a Tokaji Ferenc gimnázium mellett kialakított Millenniumi Irodalmi Emlékparkban gyűltek össze a résztvevők. Itt avatták fel – az előző nap leleplezett Jókai Mór-emlékmű mellett – az Utassy József költőre emlékező táblát. Utóbbi, Juha Richárd alkotását Balla Éva, a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei önkormányzat alelnöke és Márkus Béla irodalomtörténész avatta fel.

A következő programpont keretében Fecske Csaba, az idén tavasszal elhunyt miskolci költő (az Észak-Magyarország napilap egykori publicistája) alakját és munkásságát idézték meg. Tiszteletére emlékfát ültettek a park előtt. A növényt, egy kislevelű hársfát Filip-Kégl Ildikó, író, költő, kritikus, a Magyar Írószövetség Észak-magyarországi Csoportja titkára, a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa, a Magyar PEN Club Felügyelő Bizottsága tagja ültette el.

Filip-Kégli Ildikó gondolatai Fecske Csabáról

„A közelmúltban – február 28-án – Fecske Csaba József Attila-díjas költő halálával, lezárult egy jelentős kortárs életmű. A szerzőt úgy hiszem, mindannyian ismerjük, most néhány percben az életműről fogok szólni.

Fecske Csaba a kortárs lírát maradandó értékekkel gazdagította, verseiben az életről szerzett tudás és tapasztalat összegződik. Kvalitások nyelvi játékoság, gazdag formakultúra jellemzi költeményeit, melyeknek szöveg-szerező ereje már az indulástól az elmúlástudat. Húsz éves korától publikál

rendszeresen, a verselésre Weörös Sándor biztatta, aki rímeit, képzettársítását és metaforait dicsérve így fogalmazott a kamaszfiúnak: költőnek lenni az egyik legnehezebb létforma, mégis, neked azt mondom, folytasd, öcsém!

A kamaszfiú folytatta. Első, 1978-ban megjelent (Arcok holdudvara című) kötete óta csaknem ötven — felnőttekhez és gyermekekhez szóló — könyve jelent meg, költeményeit több nyelvre lefordították, meghatározó zenei formációk zenésítették meg verseit, a szakmai folyóiratok rendszeresen közlik opusait. Nagy formakultúrájú versei a létbe vetettség szólamaival csendülnek fel, találunk köztük lírai miniatűröket éppúgy, mint verskatedrálisokat.

Egyedivé, felismerhetővé formálja a Fecske-i költészetet az időcentrikus látásmód, amely szervezi költeményeit, és az a sajátos hangfekvésű, tűnődő emlékezés, amely önvallomásszerűen bomlik ki szövegekorpuszaiból. Versvilágában a lét metafizikai megragadására törekszik, személyes élményei minősülnek kollektív léttapasztalattá.

Fecske Csaba költészete veszteségeket leltározó költészet — a hiány képződik meg verseiben — ugyanakkor az illúziótlanságba burkolt szövegteszten mindig átsejlik valami mély, valami atavisztikus harmónia, életderű. A létfájdalmat, létrontást, a nyugtalanító csonka valóságot is képes feloldani, s azt új, derűsebb perspektívába helyezni poémáiban. Idő-és testtapasztalattal is tematizál: a determinációkkal terhelt létet, a hanyatlást, az értékpusztulást, az emberi test elhasználódást emeli irodalmi kontextusba, nemcsak kései költészetben.

Fecske Csaba alakjának megidézésekor szólni kell az életmű jelentős részét kitevő gyermekversekről is. A költő hibátlan ritmikájú alkotásokat ad az Olvasók elé, melyek szókinccse nagy felületen érintkezik a gyermeki világgal, ugyanakkor filozófiai érvényességű megállapításokat hordoz. Fecske Csaba átmetaforizált világának legfőbb összetevője a ritmus, a zeneiség, a csillámló nyelvi játékosság, az egyedi szóképek, a virtuóz versforma. Amikor a gyerekekhez szól, költeményeiből hömpölyögve árad a humor és az a fajta cinkosság, amely segítségével szinte összekacsint a gyerekekkel, jelezvén feléjük, hogy nemcsak ismeri a világukat, de lélekben közéjük is tartozik. Áttetsző szépséggel, játszi könnyedséggel megformált gyerekversei, meglehetősen találtak már a kezdetektől oly gördülékenyen utat az Olvasóhoz, mert poétikailag és világképileg egyaránt árad belőlük valamiféle természetesség, leplezetlen őszinteség, gyermeki tisztaság.

A következő percekben fát ültetünk Fecske Csaba emlékére. Egy emlékfa elültetése mindig szimbolikus cselekedet, ami jóval túlmutat önmagán,

hiszen ez esetben nem pusztán a zöldterület növeléséhez járulunk hozzá, jelentősége sokkal inkább abban áll, hogy ezzel a gesztussal tartós emléket kívánunk állítani. Tartós emléket kívánunk állítani Fecske Csabának, mert hiszünk ennek az életműnek az erejében. Hiszünk abban, hogy a következő generációk is érdeklődéssel és értő figyelemmel fordulnak a szögligeti-miskolci költő áttetsző szépségű, gazdag formakultúrájú verseihez. „Ha lesz emberi arcuk egyáltalán...”

Gesztusértékű, méltó, szomorúan szép pillanatok ezek, köszönöm a lehetőséget és a felkérést L. Simon Lászlónak, a Tokaji Írótábor Egyesület elnökének.”

A fára Filip-Kégl Ildikó és a költő szülőfaluja nevében Szögliget polgármestere, Üveges Attila polgármestere kötött szalagot

Máté László

„Nincs magyar igazság, szlovák igazság, csak egy van: igazság!”

Madách Imre Az ember tragédiájának szlovák recepciói

Madách Imre *Az ember tragédiája* című világirodalmi értékeket felmutató műve a véletlen revelációjával hat, hiszen nem irodalmi-kulturális centrumban született, hanem egy távoli, vidéki kúriában, ráadásul szlovák környezetben, amely a Magyar Királyság szerves része volt. A *Tragédia* gazdag gondolatiságával feleletet keres az egyén és a közösség küzdelmeinek dilemmáira, amelyek a történelmi időben nem mindig voltak sikeresek, sőt inkább kudarcok, bukások sorozata. Mivel a magyar-szlovák kapcsolatok közel két évszázados kapcsolatainak alakulásában bűvópatakként ott vannak azok a gondolatok és eszmék, amelyek a *Tragédiában* is helyet kaptak, szükséges a magunk álláspontjai mellett megismerni a szlovákok nemzeti küzdelmét önállóságuk érdekében. Nélkülözhetetlen ez azért is, mert a nemzeti elfogultság farkasvaksága elhomályosítja a látásunkat, márpedig a tények makacsok, azok ismerete nélkül aligha jutunk valahová az igazságkeresésben.

A szlovák irodalmi nyelv létrehozásában Kazinczyékkel egyidőben /18. század vége/ történetek próbálkozások. Anton Bernolák, érsekújvári lelkész a nyugatszlovák nyelvjárás kodifikálásával próbálkozott, de nem nagy sikerrel, mert az irodalmi alkotók közül egyedül Juraj Fándly használta ezt a nyelvváltozatot. A 19. század első évtizedeiben felgyorsultak az események, és 1843-ban az akkori szlovák értelmiség három jeles képviselője: Štúr, Hurban, Hodža Hlboké település evangélikus parókiáján meggyeztek, hogy a szlovák irodalmi nyelv alapját a középszlovák nyelvjárásra építik, ami sikeres döntésnek bizonyult, mert az akkori költők és irodalmárok /Kráľ, Sládkovič és mások/ ezen a nyelvjárásban jelentették meg legújabb alkotásaikat, De már közeledtek az 1848-as év forradalmi eseményei, amelyek döntő törést hoztak a magyar-szlovák kapcsolatokban. A győztes magyar Március Idusát követték a Kárpát-medencei nemzetiségek követelése – petíciói. A szlovák felterjesztés május 10-én született, amelynek a pontos neve: *A szlovák nemzet 1848. május 10-ei liptószentmiklósi követelményei (Žiadosti slovenského národa z 10. mája 1848)*. A magyar kormányzat erre elfogató parancsot adott ki a Szlovák Nemzeti Tanács vezetői: Štúr, Hurban, Hodža ellen, megfosztották őket állampolgárságuktól, de az ország kisebbségei (románok, szerbek, horvátok, szlovákok) vezetői a magyarok törekvései ellen léptek fel. Más volt a lakosság szimpátiája, mert amíg a Hurban vezette szlovák csapatok soraiba néhány száz fő jelentkezett, addig a magyar szabadságharcban résztvevő szlovákok száma

meghaladja a több ezret! A Követelményekben többek között az is szerepelt, hogy azokat a szlovákokat, akik elszakadtak anyanyelvüktől illessék odrodilec-nek (elfajzott-nak), ami fokozottan nyer teret a szlovák közösségben. A következő előterjesztés *A szlovák nemzet túrócszentmártoni memoranduma volt* (1861) *Memorandum slovenského / národa* (1861), ahol a követelésekben már olyan fogalom is szerepel „Szlovák Környék” (Vidék). A tárgyilagossághoz hozzátartozik, hogy a szlovák delegáció mindkét dokumentumot először a magyar Országgyűlésben terjesztette elő, csak amikor visszautasításukra került sor, akkor fordultak az uralkodóhoz.

A hatvanas évek bizonyos sikereket hoztak a szlovák kérések terén. Létrejött három szlovák gimnázium, megalakult a Matica slovenská (Szlovák Anyácska, 1863) kulturális szervezet, a Szlovák Nemzeti Párt (1871), amely kisebb-nagyobb szünetekkel a mai napig működik. Szlovák nőegylet alakult (Živena), lapok, folyóiratok kerültek kiadásra. Később a fokozódó magyarosítás következtében megszüntették a három szlovák gimnáziumot (1874), feloszlatták a Matica slovenskát (1875), a millenniumi ünnepek és a századforduló ezt tovább fokozta. A szlovákok képviselői sérelmeztek a szlovák népiskolák számának csökkenését, a Miatyánk kötelező magyar nyelven való használatát a tanítás előtt; a település- és névmagyarosítás kicsinyes erőltetését. Mindezek ellenére az 1910-es népszámlálás az ország lakosságának alig több mint felét mutatta ki magyarnak. Ennek ismeretében elég naivnak tűnnek a népszerű író, Jókai Mór, Kassa országgyűlési képviselőjének a beköszöntője a vármegyesorozat első kötetében: *A magyar földnek isteni ereje van magyart teremni... Germán település volt Kassa és magyarrá lesz teljesen nemsokára. Idegen ajkú lakosai beolvadnak a magyarba.* Bő száz esztendő után a helyzet így áll: amíg 1910-ben Kassa lakosságának 76 százaléka volt magyar, a 2021-es népszámlálás szerint ez 2,5 százalék!

1914-ben Adyval szólva: *ránk hozták//Gyógyítónak a Háborút, a Rémet//Sírjukban is megátkozott gazok.*// Mert minden utólagos szerecsenmosdatás ellenére – akkor és most is nyilvánvaló –, a magyarságnak semmi érdeke nem fűződött részt venni a nagy világegésben, aminek következményei a nemzet drasztikus megcsonkításához vezettek. Az amerikai csehek és szlovákok egyesületei kinyilvánították egy új ország létrejöttének szükségességét (Cleveland, Pittsburgh), amelynek a határai már 1915-ben(!) a későbbi Csehszlovákia határaival voltak azonosak, 1917-ben pedig, amikor az antant oldalán az USA belépett a háborúba, mindenki tudta, hogy a Nagy Háború sorsa eldőlt, csak a magyar politikai vezetés hezitált, s reménykedett valamiféle szalmaszálban! Azt is rosszul tette, ezért nem csoda, hogy a szerbek után a magyarok szenvedték el a legnagyobb viszonylagos veszteségeket, ami több mint 650 ezer(!) áldozatot jelentett, közöttük apai nagyapámat is. A szlovákok lakta területek veszteségei is jelentősek voltak, meghaladták a 70 ezer főt.

A háború utolsó évében (1918) a magyar diplomácia téblábolása megdöbbentő, a legközelebbi és legtermészetesebb honi kisebbség – a szlovákság – képviselőivel csak a 24. órában, illetve azután kezdtek amolyan tessék-lássék tárgyalásokat. A szlovák

nemzet nevében Túrócszentmártonban 1918. október 30-án összegyűlt 200 körüli küldött úgy döntött, hogy csatlakoznak a csehekhez, s velük együtt megalakítják Csehszlovákiát. A legendák és anekdoták közül jellemző Andrej Hlinka katolikus pap megnyilvánulása (a magyarok számára rossz emlékű Csernová szülöttje), aki így búcsúzott a közös hazától: *A magyarokkal kötött ezeréves házasság nem sikerült, elérkezett az ideje az elválásnak.* Amikor meggyőződött róla, hogy Prága nemcsak Kárpátalját tekinti gyarmatnak, hanem Szlovákiát is, Trianon annullálása mellett agitált: *Mindnyájunk lelkében lobogjon a magyar haza emléke, mert ezer esztendő magyar uralom alatt nem szenvedtünk annyit, mint a cseh uralom hat éve alatt.* Utólagosan is a Trianonba küldött magyar delegáció vezetőjének Apponyi Albert grófort kinevezni elég bizarr ötlenek tűnik, mert az akkor határán járó személy nyelvtudása és briliáns szónoki képessége mellett mint a Nemzeti Párt vezére, vallás- és közoktatási miniszter Európában a magyarországi nemzetiségek fokozott elnyomására irányuló iskola-törvények megalkotójaként vált ismertté?!...

Csehszlovákia 20 év után megszűnt, megalakult a német fasiszta bábállam: a Szlovák Köztársaság, ahol a római katolikus papok kerültek vezető állásba. Andrej Hlinka előtte meghalt, de a Hlinka-párt, a Hlinka Gárda komoly hatalmi erőnek számított, az ország élére pedig szintén egy katolikus pap került, Jozef Tiso, akit háborús bűnösnek felakasztottak. Csehszlovákia újjászervezése Kassával kezdődött, a kassai kormányprogrammal, amely kollektíve háborús bűnösnek nyilvánította a németeket és magyarokat (engem is 3 évesen!), s megindult a magyar lakosság több mint hároméves vészőfutása: deportálás, kitelepítés, reszlovakizáció, vagyonelkobzás, és más intézkedések, amelyek a hírhedt Beneš-dekrétumok alapján kerültek megvalósításra. A kommunista diktatúra 40 éve alatt számunkra fontos események zajlottak a Prágai Tavasz idején (1968–69), amikor mintha lett volna az akkori hatalomban szándék a magyar lakosság ellen elkövetett generációkat béklyóba verő intézkedések jóvátételére, aminek egyik látható jele volt a 144/68-as nemzetiségi alkotmánytörvény, amelyet a rendszerváltás idején megszüntettek, s mai napig nem alakult úgy a helyzet az önálló Szlovák Köztársaságban, hogy elfogadásra kerüljön egy európai szintű nemzeti kisebbségi törvény. Helyette ott van figyelmeztetőül az Alkotmány első mondata: *Mi, a szlovák nemzet...* A Szlovák Köztársaság több mint 30 éve nem hozott valóságos megbékélést a magyar–szlovák kapcsolatokban, a szlovákiai magyarok másodrendű állampolgárokként élnek a legszegényebb régiókban, s a szlovákiai politikai paletta egy dologban nem változott: a magyarellenesség megmaradt! A közel százévesen-dős hullámzó magyarellenességet a rendszerváltás után megelőzte a csehellenesség (1990–1993), amíg rendeződött a független Szlovákia státusza.

Madách Imre *Az ember tragédiájának* szlovák fogadtatása azért is sajátos, mert nem valami távoli ország költőjéről volt szó, hanem a közös haza alkotójának művéről, ahol a magyar nyelv a közös kommunikáció nyelvének számított. Persze, a szlovák nacionalista körök azzal kezdik, hogy Petőfit, Madáchot, Mikszáthot ők adták a

magyar irodalomnak, mert Alexander Petrovič elmagyarosodott szlovák volt, akinek az édesanyja a Túróc megyei Hruz Mária csak az Alföldön tanult meg magyarul(?!), ahová házasság révén került. De Madách Imre nekik Imrich Madač, szerintük szintén szlovák volt, akinek az elődei Liptóból jöttek a Nógrád megyei Alsósztrégovára, s a világnyelvek mellett szlovákul is tudott. Szövegeiben kimutathatók a szlovák nyelvi hatások: *szlovakizmusok*, amit rögtön példákkal is igazolnak, és életének nagyobb részét *szintiszta szlovák környezetben* élte le. Koloman Mixat pedig nemcsak tudott szlovákul, hanem a magyar szövegben szlovák szavakat, szófordulatokat is használt.

Madách *Tragédiájának* szlovák fordítására is azért került viszonylag későn, mert a szlovák értelmiségiek remekül tudtak magyarul, nem tartották szükségesnek, hogy a magyar szöveget más tolmácsolása alapján értelmezték. Az 1884-es Csóka Sándor Színtársulatának a bemutatója után a *Tragédia* Kassán került színpadra, majd a Fel-föld városaiban: Pozsony, Komárom, Nyitra, Besztercebánya, Léva, Selmecebánya, Lőcse, Rozsnyó eredetiben láthatta a közönség. A *Tragédia* több száz előadására került sor – magyar nyelven.

De Prágában is felfigyeltek Madách korszakos művére, igaz, német közvetítéssel (Hamburg, Bécs, Berlin). Jaroslav Vrchlickýnek, a neves cseh költőnek már a nyolcvanas évek derekán felkeltette figyelmét Madách művének gondolati gazdagsága, de igazán akkor kezdett vele foglalkozni, amikor felkérést kapott a Prágai Nemzeti Színház igazgatója, František Adolf Šubert részéről. A prágai ősbemutatóra 1892. július 23-án került sor, jól megrövidítve a szöveget (cenzúrázva!), mert a csehek minden lehetőséget felhasználtak a mű Bécs elleni csipkedéseire, szurkálásaira. Ennek ellenére megnyirbált formában is a mű hatalmas sikert aratott, aminek a következménye az lett, hogy a hatalom betiltotta. 1904-ben még nagyobb sikerrel felújították, és 21-szer adták elő, ahogyan a prágai siker feldolgozója, Rákos Péter irodalomtörténész megállapította: *A Tragédia mint látványosság aratott hatalmas sikert*. Rákos volt a prágai Károly Egyetem magyar tanszékének legendás vezetője, egyben Márai Sándor életművének kiváló ismerője, értelmezője és elemzője. Mindketten Kassán, a Mészáros utcában nőtt fel, s egyaránt önként távoztak az élők sorából.

A *Tragédia* szlovák fordítása későn, 1905-ben jelent meg, ami a szlovák irodalom emblematikus alakjának, és a magyar irodalmon felnőtt alkotójának, Pavol Országh Hviezdoslavnak az érdeme. Hviezdoslav Árva megyében, Alsókubinban született, gimnáziumba többek között Miskolcon is járt, ahol a legendákra és anekdotákra adó szlovák irodalomtörténet azt is nyilván tartja, hogy a miskolci diákeveiben magyarul írt versekkel próbálkozott, amit az egyik ilyen prezentáció alkalmával az édesanyja sírva fogadott, hogy elszakadt anyanyelvétől, aki aztán ott erősen megfogadta(?!), hogy szlovák költő lesz belőle, A későbbiekben az Országh Pál mellé felvette a *Hviezdoslav* utónevét, aminek a jelentése: *Hviezda + Sláva = Csillagdicőség*. Hasonlóképpen lett megalkotva a *Bratislava* név is: *Bratia + Sláva = Testvérdicőség*.

Hviezdoslav, aki amolyan nyelvreformátornak számított a szlovák irodalomban, Arany János és Petőfi Sándor hatása alatt érett költővé. Késmárki diákévei alatt ismerkedhetett meg Madách Imre művével, később nagy hatással volt rá Ady háborúellenes költészete, s megírta a *Krvavé sonety (Véres szonettek)* versciklust. A *Tragédia* lefordításáért a Kisfaludy Társaság a tagjává választotta.

A *Tragédia* gazdag gondolatisága hatott Hviezdoslavra, de különösen történelmi és bibliai tárgyú műveire. A szlovák költő hűségesen követte Madách gondolatait, a *Tragédia* hosszú szövege az ő fordításában még egynegyedével hosszabb lett, de következetesen ebben a fordításban is igazolta a költő humanitárius küldetését. Ideológiailag egy szinten vannak, mert a nemzetek testvériségülésének gondolata egyaránt hite volt Madáchnak és Hviezdoslavnak.

A *Tragédia* szlovák szövege viszonylag későn jelent meg. S közben jött a világháború, az impériumváltás, aminek következtében a bemutatóra csak Hviezdoslav halála után került sor 1925. november 21-én Kassán, a Kelet-szlovákiai Nemzeti Színházban. Pozsonyban pedig 1926. december 11-én Václav Jirkovský cseh rendező rendezésében. A szlovák *Národné noviny (Nemzeti Újság)* így lelkendezett: *Örömmel nyugtázzhatjuk, hogy az est nagyszerű volt, a munka eredménye csodálatos. Olyan Madách van a színpadon, amely miatt Pest előtt sem kell szégyenkezniünk.* A darabot a színház évekig repertoáron tartotta, miközben a Szlovák Nemzeti Tanács betiltotta a magyar színdarabok játszását

A második világháború után a hatvanas évek második feléig kellett várni – a daliás 68–69-es évek következménye volt –, amikor jelentős eseményekre került sor a többségi szlovák és a kisebbségi magyar kapcsolatokban, azt is eredményezve, hogy a többség partnerként kezelte a magyar közösséget, lett magyar miniszter a szlovák kormányban (Dobos László), magyar színház Kassán (Thália Színház), és nemzetiségi alkotmánytörvény (144/68), ami a mai napig hiányzik, illetve a magyar közösség helyzetének az állása: gyarapodott a magyarok száma, ekkor járt legtöbb magyar gyerek magyar iskolába, kb. százezer, ebből 70 ezren alapiskolába (általános iskolába), 30 ezer középiskolába.

Madách *Tragédiájának* újabb bemutatójára 1973-ban került sor Ctibor Štítnický fordításában. A száz évvel ezelőtt a Rozsnyó közeli Csetneken született költő (Családi neve: Dörner) kiválóan tudott magyarul, sok magyar mű újabb értelmezése-tolmácsolása volt az érdeme. Művésznevét szülőhelye előtt tisztelegve választotta: *Csetnek* – Štítnický. Értelmezésében az önmagában kételkedő és hívő ember párbeszéde dominál, nem az istenek, ami visszatalálást jelent Madách eredeti értelmezéséhez. Bemutatójára szintén Kassán került sor, a rendező a magyarul is jól tudó Tibor Rakovský volt, akit a gondolatok kavardása fogott meg. Három évvel később 1969. október 11-én bemutatták a pozsonyi Hviezdoslav Színházban, szintén Tibor Rakovský rendezésében, parádés szereposztásban. A társulat a darabot 1970-ben a budapesti Vígszínházban

is színre vitte. Az előadást két estén több mint 1500 néző látta. Abban időben szokás volt, hogy a napilapok kulturális mellékletei is közöltek kulturális híreket, a *Slovenské divadlo* (Szlovák Színház), *Irodalmi Szemle* mellett a *Pravda* (Igazság), *Práca* (Munka), *Smena* (Váltás), de még a *Rolnícke noviny* (Földműves Újság) is. Az Új Szónak a rendező azt nyilatkozta: *Nincs szebb feladat a rendező számára, mint elmerülni ezekben a mélységekben, s az itt lévő sok-sok kincs közül minél többet a felszínre hozni*. Elismerve ezzel Madách művének filozófiai és gondolati gazdagságát. Persze, akadtak kételkedők is, mint az említett szlovák színházi szaklapban M. Dedinský: *Ami a Tragédiában színházi, az mind a Faustból van...?* utalva ezzel Goethe *Faustjára*, mellőzve Arany János mértéktartó véleményét: *Az ember tragédiája eredeti alkotás*. Példa a szlovák–magyar egymásra figyelésnek Mátrai-Betegh Béla beszámolója a bemutatóról a *Magyar Nemzetben*, amit szlovák fordításban a pozsonyi *Pravda* is közzétett.

A Madách bicentenáriumi ünnepségében a szülőföld járt az élen, a költőt Alsósztrégova díszpolgárává avatták. Abban, hogy egy szintiszta szlovák település ilyen elismerésben részesítette szülöttét, fontos szerepe volt a jelenlegi polgármesternek, Ľuboslav Dobrockýnak és az önkormányzat tagjainak. (Ellenpéldát is említhetnek: Évekkel ezelőtt Jolsva városa emléktáblát állított Basilides Mária operaénekesnek – csak szlovák nyelven!) A Szlovák Nemzeti Múzeum – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma Jarábik Gabriella vezetésével kiállítást szerveztek Pozsonyban, amelynek címe: *...írtam egy költeményt*. Praznovszky Mihály irodalomtörténész a költő életének eddig ismeretlen mozzanataival kiegészítve. Mivel a kiállítás panelek formájában vándorkiállításként is alkalmazható, első állomása Alsósztrégova lesz, majd további felföldi települések. A kiállítás anyaga háromnyelvű: magyar, szlovák, angol.

A bicentenáriumi ünnepségekre céltudatosan készülve a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma a Madách Egyesülettel együttműködve megjelentette a *Tragédia* harmadik szlovák fordítását Jitka Rožňová által (2020), Macsovsky Péter utószavával. Az utószó jó eligazításokkal szolgál a szlovák olvasó számára, igazolva az új fordítás aktualitását, amit maga a madáchi szöveg utolsó mondata is igazol (*Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál*), ami valamennyi szlovák fordításban más formát nyer. A szerző arról sem feledkezik meg, hogy a nacionalista szlovák irodalomtörténet igyekszik Madách Imre világirodalmi teljesítményét kicsinyíteni, pedig közös kulturális örökségünk része, s ezt további itteni szerzők felsorolásával is igazol. A gondos megemlékezésre készülő szervezők közzétették (2019) a *Tragédia* hivatalos szövegét, Bárczi Zsófia értő és aktuális utószavával. Mindezeket ismerve és méltatva csak hiányolni lehet, hogy Madách centenáriumán nem került sor egy mértékadó *Tragédia* bemutatójára, és tájainkon a megemlékezések sora is elég ritka volt.

A magyar és szlovák nemzet együttműködése megfellebbezhetetlen történelmi parancs, többet jelent a két nemzet képességeinek összességénél, mert a több mint ezeréves közös haza kitörülhetetlen nyomokat hagyott mindkét nép életében. A közös történelmi múlt, a szomszédságból adódó hagyományok mély nyomokat hagytak e

két nép életében. Czeizel Endre genetikus a kárpát-medencei népek közül a szlovákokat tartja a magyarokhoz a legközelebbinek, a két világháború közötti híres cseh író, Karel Čapek számára a Balkán határa a morva–szlovák határon van, vagyis neki a szlovákok–magyarok egyaránt balkáni nép, egyedül a nyelv az, ami elválasztja őket. Mert a szlovákokat az elmúlt két évszázadban igyekeztek besorolni a szláv népek nagy családjába, s ha képviselői nem találtak meghallgatást Pesten, akkor Prága, Belgrád, Moszkva felé fordultak, növelve a *pánszlávizmus* veszélyét, ami – történelmünk szomorú valóságaként – az elmúlt két évszázadban konkrét fenyegetettséget is hozott nemzetünk számára. Ráadásul szabadságharcunk kezdetével egyidőben (1848. június 2.) Prágában összeült a szlávok kongresszusa, amely komoly támogatást ígért a szlovákok vezetőinek.

A Nagy Háborút követő békediktátumot a szlovákok életében cseh politikának azzal a téveszmével sikerült elterelni, hogy *a magyarok ezer évig elnyomtak benneteket, majd mi igazi demokráciát hozunk számotokra*, miközben a szlovák nemzet létének megkérdőjelezését két politikus nevével aposztrofálják: Kossuth Lajos és Eduard Beneš. Kossuth csak azt ismerte el kisebbségnek, amelyeknek anyanemzete volt (román, szerb, német); a nagy manipulátor, Eduard Beneš, Csehszlovákia külügyminisztere, majd köztársasági elnöke azt hirdette, hogy szlovák nemzet nem létezik, az csak az egységes csehszlovák nemzet része. Ezért aztán a Csehszlovákia keretén belül a szlovákok számára nem maradt más, mint a harc nemzeti megjelenés formáiért a közös állam keretén belül. Maliciózusan úgy szokták jellemezni, hogy a szlovákok cseh gyűlölete a rendszerváltást követő három évben (1990–1993) haladta meg a magyargyűlöletet, azóta minden a régi.

Igaz, amíg az anyasországi magyaroknál általában az erdélyi magyarság helyzete jelenti a leggyakoribb ingerküszöböt, a szlovákiai magyarok (felföldi, felvidéki) nem jelentenek mindennapos érzékeny pontot, az őket ért sérelmek nem borzolják a kedélyeket – odaát. Pedig a szlovák–magyar gyűlölködésnek olyan bugyrai is vannak, mint *buta tót...*, *k..va magyar...*, esetleg a kimondottan politikai üzenetű *Mađari za Dunaj – Magyarok a Duna másik oldalára*, ami azt jelenti, hogy a magyarok kitelepítése Csehszlovákiából/Szlovákiából nem lett befejezve. Nehezen félreértelmezhető, ha egy szlovák parlamenti párt (Szlovák Nemzeti Párt) elnöke borgőzősen arra sarkallja nemzete képviselőit, hogy *szálljunk tankokba, induljunk Budapest elfoglalására*. Ennél is veszélyesebb a szlovák fiatalok körében terjedő kiszólás: *Mi van, magyar vagy? Čosi, Mađar?...*, ami a másik fél szellemi képességeit kérdőjelezi meg.

A magyar–szlovák kapcsolatok a hatvanas években kerültek megvitatásra, különösen a Prágai Tavasz (1968–69) idején. A tiszolci születésű Vladimír Mináč kendőzetlenül szólt a két nép közötti problémás dolgokról és időszakokról (keményen ostromozva sajátjai sorait is), tőle származik a szlovák értelmiség részéről hangoztatott kitétel: *A szlovákok végzete a magyarok – A magyarság a szlovák politika végzete*. Húsz évvel ezelőtt próbálkozás történt egy közös történelmi olvasókönyv elkészítésére, amely már

a megalósulás célegyenesébe ért, aztán mégsem lett belőle semmi. Vannak ugyanis neuralgikus pontok, amit mindkét oldal képtelen meghaladni, mint az *Uhorsko* (történelmi magyar haza), amit a szlovákok használnak 1918-ig a közös otthonra, illetve az 1938-as *visszacsatolás*-t a szlovák történelemszemlélet *megszállás*-ként értelmezi, valamint gróf Esterházy János életének és munkásságának az eltérő megítélése. De eltérő az általunk fontosnak tartott anyanyelvi alapokon nyugvó funkcionális kétnyelvűség helyzete is, mert amíg a közvéleményben azt igyekeznek sulykolni: *a magyarok nem tudnak szlovákul* (ami nem fedi a valóságot), illetve a másik véglet: *beszéljünk szlovákul, mert úgyis mindenki tud...* Különböző is a történelemtanítás és a történelemhamisítás a szlovák iskolákban nehezen nevezhető magyarbarátnak – inkább ellenségesnek, mert nem a szlovák–magyar baráti együttélést sugalmazza, hanem inkább *az ezeréves elnyomást*. (Messze még a Németh László-i *tejtestvérek* idejének a beköszöntése.) Ezek mögött állandó kísértésként ott van a rossz lelkiismeret az ármanykodással elorzott magyar területek és magyar népesség miatt.

Madách Imre *Az ember tragédiájában* remekművet alkotott az emberi élet küldetéséről és dilemmáiról, az életünket próbára tevő luciferi kísértések elfogadásához, illetve elviseléséhez, ami generációk számára útirányt fogalmazott meg a történelmi útvesztők meghaladásához. Kérdés, hogy mit fogadtunk el tanúságként a kacskaringókkal teleszótt történelmünkéből és a Madách által megfogalmazott „*küzdj és bízza bízzál*”-ból.

A szlovák–magyar viszonyt az utóbbi időkben illik a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokkal hozsannázni, hiszen Magyarország legnagyobb kereskedelmi partnere Szlovákia lett, ami 2022-ben meghaladta a 17 milliárd euró rekord összeget. Ez mindenképpen egy fontos tényező, jó alapul szolgál a politikai és társadalmi kérdések megoldásához és rendezéséhez, de nem jelenthet fátylat a problémák elkendőzéséhez. Mert itt van egy ilyen mutató is: az elmúlt évszázadban a Szlovákia területén élő szlovákok száma kétszeresére nőtt, meghaladja a 4,4 milliót, az itt élő magyarok száma felére csökkent, s már nem éri el a félmilliót sem (2021-ben 420 ezer). Itt nyilvánvaló az asszimiláció (erőszakos, fondorlatos) tarolása, amit kezelni kell, és nem lehet a szőnyeg alá söpörni. Aktuálisabb lett volna róla szólni Trianon 100. századik évfordulóján, ami az akkori kelekótya miniszterelnök, Igor Matovič zavaros kezdeményezése miatt botrányosra sikeredett, de ez nem mentség az előterjesztők részéről egy közösségi és társadalmi dokumentum kimunkálására, hiszen a volt miniszterelnök és kormányzasi stílusa megbukott, de az itteni magyarság bedarálása tovább folyik, annak ellenére, hogy most éppen az ország megbízott kormányfői posztján egy magyar áll (Ódor Lajos), ami mindenképpen pozitív fejleményként – gesztusként! – értékelendő, de kevés, mert az ország megalakulásának 30. évfordulója alkalmából is ki kell nyilvánítani: Szlovákiában a kisebbségi magyarok fennmaradásának politikai és társadalmi feltételei nem biztosítottak!

Közép-Európa tragédiája a magyarellenesség, ami abból is fakad, hogy a Kárpát-medence domináns nemzete a magyar etnikum, még a 20. századi több mint kétmillió drámai fogyás ellenére is. A *modus vivendi* megkeresése és megtalálása nem reménytelen, mert szlovák–magyar viszonylatban a geográfiai Alföld és Felföld egymást kiegészítő teljessége, a magyarok temperamentuma és a szlovákok türelmesebb természete (nem azonos a szlovák nacionalisták által hangoztatott *galamblelkű nemzet*-tel), illetve a közös történelmi múlt, kulturális hagyományok és mentalitásbeli hasonlóság – még hibáinkban-gyarlóságainkban is azonosak vagyunk! – előfeltétele lehet/lehetne egy empatikusabb szomszédsági viszony kimunkálásának, ahogy ezt a pozsonyi magyar kulturális napok címe is sugallja: *Több, mint szomszéd...* S ezt egy megbékélési nyilatkozatban is meg lehetne erősíteni, illetve gesztusokat gyakorolni – szokásjogunkhoz illően –, kezdhethé a nagyobbik fél.

Egy békésebb, harmonikusabb szlovák–magyar, magyar–szlovák politikai és társadalmi klíma megteremtéséhez jó irányt mutathat a madáchi: *Ember küzdj és bízva bízzál*, illetve a magyarok iránt empátiát mutató szlovák politológus, Milan Kusý intelve: „...nincs magyar igazság, szlovák igazság – csak egy van: igazság!”

Felhasznált irodalom

- A felvidéki magyarság a 21. században.* Nap Kiadó Kft. Budapest, 2019
- Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai* – Gömör-Kishont vármegye. Apollo Irodalmi Társaság, Budapest
- Rudolf Chmel: *Literárne vzťahy slovensko maďarské (Szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok).* Osveta, Bratislava, 1973
- Rudolf Chmel: *Moja maďarská otázka (Az én magyar kérdésem).* Kalligram, Bratislava, 1996
- Madách Imre: *Az ember tragédiája.* Madách Egyesület, Pozsony, 2019
- Imre Madách: *Tragédia človeka (Az ember tragédiája).* Spolok Madách, Bratislava, 2020
- Július Mésáros: *Uhorsko (Magyarország).* Kubko-Goral, Bratislava, 1996
- Náčrt dejín slovenského jazyka (A szlovák nyelv történelmi áttekintése).* Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1964
- Slováci a ich národnostný vývin (A szlovákok és nemzeti fejlődésük).* Slovenská akadémia vied, Bratislava, 1969
- Tradiície a literárne vzťahy (Tradíciók és irodalmi kapcsolatok).* Slovenská akadémia vied, Bratislava, 1972
- Gabriel Viktor: *1848–1849 legendája a szlovák történetírásban.* Kalligram, Pozsony, 1999

Cs. Varga István

Máté Lászlónak (1942–2025) – odaáttra

Drága jó László Barátom!

Első találkozásunkkor megállapítottuk: Magyarországot és Szlovákiát mindketten a szó szoros értelmében: *határtnanul* szeretjük. A Téged nagyrabecsülő Czine Mihályt emlegettük, aki mindkettőnket családotul szeretetébe, barátságába fogadott. A „Nagyot és szépet, emberit s magyart” jegyében mindketten tőle hallottuk: „A magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára.” (*Szabadgondolat* 1913. október) Ady szellemében hitte, vallotta és hirdette: a magyar nemzetnek fontos szerepe van és lesz nemcsak szűkebb hazájában, hanem az emberiség történelmében is, mert képes hozzájárulni az emberiség fejlődéséhez.

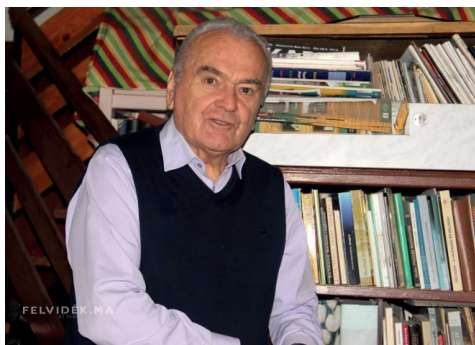
Németh Lászlóról, az etikumra emelt minőségeszmény apostoláról és Fábry Zoltánról, a *vox humana* hitvallójáról is eszmét cseréltünk. Felidéztük irodalmunk messze világító jelenetét, amikor Stószon, a Fábry-ház előtt, ahol a Bódva patak még átugorható, egy megragadó találkozás történt. Fábry és Németh találkozott, megölelték egymást. Az egyik szemtanú szerint: „örömükben, könnyek nélkül, befelé sirtak”. Németh *Sajkodi esték* esszé- és tanulmánykötete először 1961-ben, két kiadásban látott napvilágot, majd az életműsorozatban, 1974-ben, bővített változatban. Fábry *Stószai délelőttök* (1968) memoárja, az életmű méltó kiteljesedése, lezárása baráti üdvözlésként visszhangzott.

Németh László 1966. július 27-én járt Stószon, Fábry Zoltánnál

Máté László gondosan megkomponált gyászjelentéseden József Attila-idézet olvasható: „Isten itt állt a hátam mögött s én megkerülten érte a világot”. Németh László valóságát, a juttatja eszembe: „Én az Istent sosem kerestem / (...) S egyszer csak bennem lakott az Úr: / (...) Azt sem mondtam: jó volna hinni, / (...) Sose hívtam, s ő rám talált.”

Balassa Zoltán szépen, emberül búcsúzott Tőled a *Felvidék ma* hírportálon. Jómagam a kassai őrtálló írótól, tanártól, tanfelügyelőtől, diplomatától, a felvidéki magyar kulturális élet jeles személyiségétől Gál Sándor Ratkó Józsefnek dedikált, *homok* című, számvető versének analógiás értelmezésével veszek végső búcsút, rovom le a barátság adóját: „dobóruszka oltármélye, borsi szülőszobája / hibbe balassi-csúcsa / a kassai dóm kókkriptája / s feltörik a valóság vastitka / sztregovától szklabonyán át / komáromig felfénylenek a tájak / szenc szép hívespatak-íze / stósz fenyőmagánya.”

A költő vallomása leltárszerűen, tényszerűen összefoglalja, amiben Te is hittél, amit hirdettél, amit holtig képviseltél. Testamentumként hagytad örökül: a Felvidék magyarságát, néptöredék-értékeit őrizni, mentni, védelmezni kell, nem hagyhatjuk feledésbe merülni. A versben sűrített metonímiák hordozzák a „kis haza” történelmi, irodalmi helyneveit, kincseit, mindazt, ami szervesen beletartozik nemzettudatunkba, alapműveltségünkbe. Egy nép legfőbb kötelessége: a megmaradás. Célunk: „e medencemélyből arcunkat / minden népek arcával / egy magasságba emelni.”

„**dobóruszka oltármélye**” – Dobóruszka templomában nyugszik Dobó István, az egri vári diadalnak, a magyarság maratoni győzelmének hőroza, várkapitánya. Dobóruszka öntudattal őrzí Dobó István emlékéet, élteti kultuszát. Egri dicsőségét Tinódi megénekelte, Gárdonyi pedig 21 nyelvre fordított remekművében világhírűvé tette...

„borsi szülőszobája” – Borsi nemrég szépen megújított kastélya II. Rákóczi Ferenc születésének helye. A Nagyságos fejedelem ezt a jelszót íratta zászlajára: „Cum Deo pro patria et libertate!” – „Istennel a hazáért és a szabadságért” Rákóczi és szabadságharcának jelmondata... *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* – *Ha Isten velünk, ki ellenünk?* (Pál: *Levél a rómaiakhoz*, 8., 31.) *A Rákóczi-család jelmondata.* „Mindentre van erőm Krisztusban, aki megerősít engem.” (Fil 4:13)

„**hibbe balassi-csúcsa**” – Hibbe a zaklatott életű költőóriás, Balassi Bálint nyughelye. Balassi kítűnő nevelést kapott Bornemisza Pétertől (1535–1584), a híres és szigorú prédikátortól. Az európai kultúrát a nürnbergi egyetemen sajátította el. A magyar reneszánsz irodalmának betetőzője méltó kortársa volt Shakespeare-nek, Cervantesnek, de helyzete, tőlük eltérő. Életében egyetlen versét sem láthatta nyomtatásban.

Joggal nevezik őt *magyar Villonnak*, amint Villont is nevezhetnék francia Balassinak. Egyéniségében a középkor és a reneszánsz embere élt együtt. Humanista műveltségű *poeta doctus*. Kilenc nyelven értett szót. Az ellenség, a török nyelvén is, amelyről költeményeket is fordított. Személyes hang, nagy műveltség jellemzi. Újlatin műveket fordít.

XXI. századi mércével mérve is európai ember. (De nem a mai, lejáratott „européer” értelmében.)

Végvári vitézként védte hazáját és a keresztény Európát. Élete, műve, hősi halála sorstűkör. Arra példa, hogy mi történik egy elsőrendű szellemmel, ha sorsa egy három részre szakadt országban vetette világra. „Két pogány köz egy hazáért”, a magyar megmaradásért küzdött. Életével írta alá, hitelesítette életművét: „Az jó hírért, névért s az szép tisztességért / Ők mindent hátra hadnak, / Emberségről példát, vitézségről formát / mindeneknek űk adnak...” Irodalomtörténeti jelentősége óriási. Megteremtette a magyar irodalom „Kard és lant” jelképét, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság címermotívumát. Kijelölte lírafejlődésünk a hazafias, a szerelmi és istenes irányait.

„**a kassai dóm kőkriptája**” – kassai dóm hivatalosan Szent Erzsébet-dóm, a város legszebb, legfontosabb alkotása. A magyar történelem és kultúra kiemelkedő jelentőségű emlék-és zarándokhelye. A dómban található a Rákóczi-kripta, amely 1906-ban, a dóm északi hajója alá épült. Benne II. Rákóczi Ferenc, és édesanyja, Zrínyi Ilona, és fia, Rákóczi József nyugszik. Bejáratánál Dudits Andor freskói láthatók, melyek Rákóczi életének és a magyar szabadságharc eseményeinek állítanak emléket. A freskosorozat Rákóczi életútját mutatja be gyermekkorától a szabadságharc leveréséig, majd a Nagyságos fejedelem haláláig. Kassa Márai szülővárosa. Szerinte „Három életforma van: a jézusi, a fausti, az ulysseusi. A többi adóalany.” A világlátott író intelme: *Menj nyugatra. És ne feledd soha, hogy keletről jöttél.*

„**s feltörik a valóság vastitka / sztrégovától...**” – László Pajtásom! Utolsó tanulmányodat, már erődöt megfeszítve, lelkiismereted hangját követve, Madách főművéről készítetted: *Az ember tragédiája* szlovák fogadtatásáról.

Madách a mű első változatát még 1852-ben, a börtönben írta meg. Rákóczy Jánosnak, Kossuth titkárának a rejtegetése miatt ült. Ennek a változatnak még *Lucifer* volt a címe. 1859. február 17-én kezdte újraírni „Az ember tragédiája” drámai költeményének második változatát, a Nógrád megyei Alsósztrégován. Tizenhárom hónappal később, 1860. március 26-án fejezte be. Arany Jánosnak küldte el a kéziratot, aki válaszlevelében ezt írta: „Az Ember tragoediája úgy conceptioban, mint compositioban igen jeles mű. ...egy kis külsimitással irodalmunk legjelesb termékei között foglalhat helyet.”

Juhász Gyula két verset is szentelt Madáchnak: „...Vihar után, örök borúban, / Nem is lesz több fény soha tán – / Ül térdig porban és hamúban, / Egyetlen társa a magány. (...) Bort famulus. Bitang az eszme, / Fejdre nőnek a gazok, / Kik indultak veled repesve / Köszönteni az új napot! / Vörös vagy zöld: rongy lesz a zászló, / az Igazság bukik vele, / Arra jó, hogy számadáskor / Bunkó legyen törött nyele!” (*Madách Sztrégován*)

Juhász Gyula magyarságszeretete, történelmi érzéke Adyéhoz mérhető. *Madách című versében a drámaköltő sorsát*, művének, a magyar és közép-európai *Faust*nak a világirodalmi jelentőségét tudatosítja: „... A világa régen összeomlott, / A szerelme följáró halott, / A művészet lombikjába hordott / Minden üdvöt, minden bánatot. //

Elpusztulhat gyönyörű világa, / Úr lehet az őszi hervadás, / Gondolatok örök lombikjában / Örök embert alkotott Madách.” *Az ember tragédiája* világdráma, a klasszikus tragédiával rokon műfajú, metafizikus tragédia, lírai-filozófiai dráma. Létfontosságú *üzenete*: „Szerelem és küzdés nélkül mit ér a lét.” (XIII. szín, Az úr). Madáchnak a szeretet és szerelem mellett a „küzdj és bízva bízzál!” a legfontosabb. Nemzetépítő intelme: „... s ha mi jelenlegi élők ’e nemzet szellemi templomához csak egy követ is viszünk ’s szilárdul be alapítjuk azt, úgy nem éltünk híjjába.” (Madách: *Művészeti értekezés*, 1842.) Kiss Péter egri történész szerint először Madách illetve Eger iskolavárosát, püspöki-érseki székhelyét „Magyar Athén”-nak”. (Ami Madách származását illeti: a legősibb magyar családok egyikét, a kürtösi Nyárádot tekintik első ismert felmenőjének, aki az 1100-as évek végén élt.)

„... **hibbe balassi-csúcsa...**” – Balassi Bálint Esztergom falainál életét áldozta a hazáért. Döbbenetes léthelyzetét, a *mysterium passionis* mélységét fejezik ki sorai: „Valjon meddig akarsz engem kesergetni?” (...) „Pokolbeli kísértetek faggatnak” Végül *Az Palatics nótájára*, a végső könyörgés: „Láss hozzám, idvösségemnek Istene!” „A te katonád voltam, az te seregedben szolgáltam.” Balassi áldáskívánása költőutódainál viszhangzik, „Mint sok fát gyümölcsrel sok jó szerencsével / áldjon Isten mezőkbe!”

Az egri vitézekről írta: „Emberségről példát, vitézségről formát mindeneknek ők adnak.” Búcsúversének nyitánya: „Óh, én édes hazám, te jó Magyarország, / Ki keresztységnek viseled paizsát, / Viselsz pogány vérral festett éles szablyát, / Vitézlő iskola, immár Isten hozzád!...” Dobó szerint: „a falak ereje nem a kőben vagyon, hanem a védők lelkében.” Lélekben, szellemben összetartozunk. Legigazabb, legteljesebb alkotmányunk a kultúránk, legfőbb hordozója: édes anyanyelvünk.

Balassi öröksége magyar és egyetemes érték, európai eszmény, magyar kincs, amelyben nagy lehetőség rejtőzik: olyan szellemi-lelki kincs, amelyet minden művelt nemzet igyekszik közkinccsé tenni. A Molnár Pál által alapított *Balassi Bálint-emlékkard*, az a magyar irodalmi díj, amely működésének első 25 évében, az utóbbi nyolc évszázadban – a *Halotti beszéd* óta – egyedül jutott el az összes földrészre. A magyar verskincs Tokiótól Santa Barbaráig, Yuveskylétől Kinshasáig, Moszkvától Melboure-ig, Ankarától Sao Paulóig nagy elismerésnek örvend.

„... **komáromig felfénylenek a tájak...**” – Komárom Jókai szülővárosa... Móricz írta róla: „Nem tagadom, nem tehetek róla, ahol fény csillan a papíron, ott van Jókai.” Komárom erődítménye az 1848/49-es szabadságharc idején, Klapka György vezetésével, a legtovább állt ellen a császári seregeknek. Klapka csak a teljes büntetlenség és elvonulás fejében volt hajlandó a várat átadni a császáriknak.

Jókai életének egyik aranymorzsa-története egy Egerhez közeli, bükki faluhoz kötődik. A szabadságharc leverése után Jókainak is bujdosnia kellett. Világos után Rákóczy Jánossal, Kossuth titkárával, legbensőbb bizalmasával együtt menekült. Tardonán, a Bükk hegység északi lábánál fekvő kis faluban, lelt menedéket. Visszaemlékezésében

írja: „Egész hadművelet kellett ahhoz, Világosvártól eljutni odáig, ahol a világnak nincsen szája.” „Valóságos kis odyssea volt az odáig eljutás.”

A *tengerszemű hölgy* című regényéből tudjuk: egy barát adta Laborfalvi Rózának azt a bölcs tanácsot, ha egyszer „kiesik a világnak a feke”, a férjét menekítse Tardonára, mert ott senki sem talál rá. Jókai halás szívvvel emlékezik vissza: „Álnév alatt rejtegettek. Tudta mindenki, hogy bujdosó vagyok; senki sem árult el.”

Róza 1849 karácsonyán Tardonára vitte a férje nevére kiállított komáromi menlevelet. Jókai a feleségével együtt karácsony után elhagyta Tardonát. Visszatért Pestre. Egy ideig ott is rejtőzködött, álnéven írt. Barátainak gyakran mondogatta: „Tardonára menjetek emberséget tanulni.” Ez a szolás ma is él a falubéliek körében. Jókai hátaltel szívvvel mondott áldást Tardonára, lakóira: „Legyen áldott a föld, amely elrejtett, de legyen ezerszer áldott a nép, mely titkunkat megőrizte.

A másik aranymorzsa: Egerben a Szent János utca 7-es számú ház falán emléktábla tudatja, a XIX. század második felének klasszicizáló stílusában épült a ház. Utcai frontjának első két emeleti ablaka felett két portré látható. Alattuk „V” és „J” betű: a ház gazdájának, **Végh József** egri ügyvédnek a monogramja. De a két betűnek titkos értelme is van. Két nagy magyar író nevének a kezdőbetűjét is jelöli. A „V” betűvel ékesített ablak felett Vörösmarty Mihálynak, a *Szózat* költőjének, a jobboldalon pedig, a „J” betűvel díszített ablak felett, Jókai Mórnak kőbe faragott arcma a házigazda leleményességét hirdeti. A ház ormára helyezett két magyar írófejedelem szoborportréja látványos tünnetés volt és maradt a magyar szabadság- és függetlenség mellett.

„szenc szép hívespatak-íze...” – Szenci Molnár Albert 1574. augusztus 30-án, a Pozsony környéki Szencen született. Református lelkész, nyelvtudós, filozófus, zsoldárköltő, egyházi író, műfordító. A XVII. században rendkívül sokat tett a magyar vallási, tudományos és irodalmi életért. Kulturális misszióját mindenekelőtt a tudományközvetítő tevékenységben látta. Fő célja, hogy a protestantizmus szellemi közkincsét közvetítse a magyar reformátusoknak, a magyarság szellemi színvonalát fölemelje a nyugati példaképek rangjára, ugyanakkor a nyugati népeknek bemutassa a magyar nyelv és szellem teljesítményeit. Róla Pázmány Péter is dicsérrel emlékezett meg.

Szenci Molnár legfontosabb műve a szótára, nyelvtana, zsoldárfordítása. Életének javát külföldön élte le. (Wittenberg, Strassburg, Heidelberg, Altdorf, Marburg és Oppenheim). Olyan európai hírű tudósokat tudhatott barátainak, mint Johannes Kepler és Martin Opitz. Műveinek többsége külföldön született, tevékenységét mégis hazája javára fejtette ki. Egyik barátját idézi: „Azt mondják ugyanis mind és erősítik, hogy egyetlen szótár kibocsátásával, amit a deákság egész Magyarországon szomjúhozik, többet csinálhatok mind az egész hazának, mintha egyik helységében több évig tanítom az ifjúságot avagy az egyházközsége.” Közismert a XLII. zsoldár ihletett fordítása: „Mint az szép híves patakra / Az szarvas kívánkozik, / Lelkem úgy ohajt Uramra, / És

hozzá fohászkodik. / Tehozzád, én Istenem, /Szomjúhozik én lelkem, / Vajjon színed eleiben / Mikor jutok, élő Isten?”

„**stósz fenyőmagánya**” – Stósz lakói a Mecenzéf környékén honos mánta nyelvjárást beszélték, de a II. világháborút követő kitelepítés után létszámuk erőst megfogyatkozott... Csáth Géza 1911-ben a hajdan késgyáráról, majd gyógyfürdőjéről nevezetes Stószfürdőn volt fürdőorvos... Itt született 1897. augusztus 10-én, valamint itt élt és hunyt el 1970. május 31-én Fábry Zoltán író, publicista. Lakóháza emlékház, sírja felett szobra áll. Rajta a felirat: VOX HUMANA. Illyés Gyula szavaival szólva – „él ott egy európai, egy szentszagú, hű szabadsághívó”, „Oltárőrző”: Fábry Zoltán. „Stósz remeteként” emlegetik, pedig európai horizontú gondolkodó, esszéíró volt. A csodálatos, környezetben, csendben világra nyitott szellemi kilátót, alkotó műhelyt teremtett. Hasonlót, mint Németh László a Tihanyi-félszigeten, Sajkodon...

Megszenvedett tapasztalatok birtokában tudtad, miért volt Fábrynak annyira fontos Ady magyarsághívtése, *Az ember az embertelenségben döbbenetes vallomása*: „Ékes magyarnak soha szebbet / Száz menny és pokol sem adhatott: / Ember az embertelenségben, / Magyar az űzött magyarságban / Újból-élő és makacs halott.” Erzsók Asszonnyal együtt, évtizedek óta, Te voltál Fábry Zoltán szellemi, irodalmi örökségének, emlékezetének legfőbb mentora, az emlékház önzetlen támogatója. Komáromtól Pozsonyig, a Dévényi-szorosig felfénylenek a tájak, ahol Párizsból visszatérve, Ady Endre tört be „Új időknek új dalaival”.

Kedves László! Szilicén születél, több helyen laktál, legtovább Kassán, igazi „kassai” emberként, értelmiségi polgárként. Szemtanú lehettem, amikor a Felvidékről érkezett, Egerben otthonra talált, Beke Sándor, a Komáromban és Kassán is színházat alapító, direktor barátként fogadott. Már édesapád is szerette ezt a tornyos kisvárost. Ha csak tehette, évente meg is látogatta. Borát a Szépasszony-völgyben szívesen fogyasztotta. Jól tette, mert Gárdonyi szerint „A borban öröm, barátság, dal és boldogság van.”

A Rác Lászlóval közös, *Borkultúra kettős tükörben* című könyvünk kassai bemutatóján még arra is volt gondod, hogy egy példakép-közép-európai ember, igazi notabilitás, író, politikus, szlovákul, angolul, németül és oroszul is beszélő Rudolf Schuster – 1999–2004 között Szlovákia államfője – mellett üljek, veled, beszélgetést folytathassak.

Márai Sándor, a „kassai polgár” Kozma György által bizonyítottan legkevesebb hat alkalommal járt Egerben. Ő fogalmazta meg Egerről az egyik legszebb elismerést. Ideérkezve rögtön megérezte: ez „a város nem úgy város, mint Budapest, vagy Berlin, hanem igazibban; úgy város, mint Chartes, Késmárk vagy Nürnberg.” Chartres-hoz és Dijonhoz hasonlította Eger szépségét. Úgy érezte, Egerbe nemcsak megérkezni, hanem „hazatérni is lehet”. Állítását érvelve indokolja: „Itthon vagyunk egy városban és egy kultúrában, mely egészen a miénk. Ezt az érzést Eger erősebben adja, mint más magyar városok (...) Ezt a várost nem hatalom és tömeg emelte, hanem ízlés és lélek tartja össze.”

Disputáltunk arról is, ha 1552-ben sikerült volna a törököknek az egri várat elfoglalni, akkor elvághatták volna egymástól a Habsburgok által birtokolt északi és a keleti országrészeket. De az egri magyar győzelemmel sikerült 1596-ig megállítani a további oszmán hódítást. A korabeli „Európai Unió” – a Habsburg birodalom volt. Rudolf német-római császár és magyar király (1552–1612) az egyesült európai hadakkal csak Bécsset védte a törökök ellen. Serege lábhoz tett fegyverrel várta a híreket az egri ostromról... A szultán szövetségesei közé tartozott a francia király, aki tüzéireivel segítette az egri ostromot. Ő abban volt érdekelt, hogy a Habsburg császár vereséget szenvedjen. A velencei Dózse jó pénzért, gályáival segítette a török átkelést a Földközi tengeren...

Apor Elemér költő és íróbarátunktól is tudjuk, hogy a következő tavaszon (1553) Habsburg Rudolf császár elküldte Egerbe a kincstár számvevőjét, az 1552. évi adó begyűjtésére. Dobó, a felső-magyarországi várak kapitánya nem tudott elszámolni. Azért nem, mert a vár védelme minden anyagi erejét, – Dobó magánvagyonát is – fölemésztette. A császár Dobó Istvánt felségárulás miatt perbe fogatta, azért, mert megvédte a hazáját, és az európai kultúrát az oszmánok hódításától. Most, 473 év múltával a helyzet szinte ugyanaz, mint Dobó idejében volt. Merítsünk erőt Gárdonyi *Egri csillag*ából, Dobó István esküjéből és imádságából:

– *Esküszöm az egy élő Istenre – hangzott az ünnepi mormolás. – ...hogy véretem és életemet a hazáért és királyért, az egri vár védelmére szentelem. Sem erő, sem fortély meg nem félemlít. Sem pénz, sem ígéret meg nem tántorít. A vár feladásáról sem szót nem ejtek, sem szót nem hallgatok. Magamat élve sem a váron belül, sem a váron kívül meg nem adom. A vár védelmében elejétől végéig alávetem akaratomat a nálamnál feljebb való parancsának. Isten engem úgy segítjen! – Úgy segítjen! – zúgták egy hanggal.*

– *És most magam esküszöm – szólt Dobó, két ujját a feszületre emelve. – Esküszöm, hogy a vár és az ország védelmére fordítom minden erőmet, minden gondolatomat, minden csepp véretem. Esküszöm, hogy ott leszek minden veszedelemben veletek! Esküszöm, hogy a várat pogány kezére jutni nem engedem! Sem a várat, sem magamat élve meg nem adom! Föld úgy fogadja be testemet, ég a lelkemet! Az örök Isten taszítson el, ha eskümet meg nem tartanám! Nem kételkedett azon senki. Lángolt mindenkinek az arca, mert tűz égett mindenkinek a szívében. A Dobó esküjére minden kard kivillant. Egy lélekkel kiáltották: – Esküszünk! Esküszünk!*

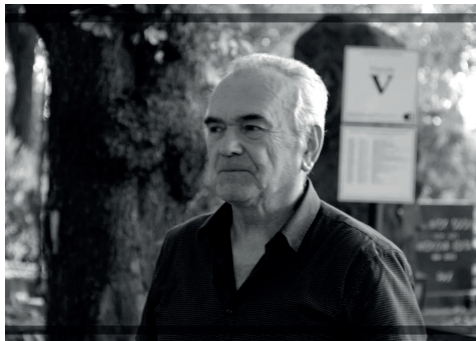
Dobó imádsága ma is lelkiemelő. Korjellemző, hogy kimaradt az *Egri csillagok* filmváltozatából:

Istenem! Te látod a mi kis romladozó várunkat s benne ezt a maroknyi, elszánt népet... A Te nagy mindenségedben kicsi semmiség ez a földi világ. Ó, de minekünk ez a mindenségünk! Ha kell a mi életünk, vedd el Uram, tőlünk! Hulljunk el, mint a fűszál a kaszás vágása alatt! Csak ez az ország maradjon meg... ez a kis Magyarország. Mária, Jézus anyja. Magyarország védő asszonya! A Te képedet hordozzuk zászlóinkon. A Te nevedet milliók ajka énekli magyarul! Könyörülj érettünk! Szent István király! Nézz alá

az égből! Nézd pusztuló országodat, veszendő nemzetedet! Nézd Egert, ahol még állnak a Te templomod falai, és ahol még a Te nyelveden, a Te vallásodon dicséri a nép a Mindenhatót. Mozdulj meg mennyei sátorodban, Szent István király; ó borulj az Isten lába elé! Isten, Isten! Legyen szíved a miénk! (Gárdonyi Géza Egri csillagok.)

Drága jó László! Te tudtad, mit jelent Győry Dezső a felvidéki magyarság számára, mit jelent az Újarcú magyarok, a *Kisebbségi lélek*, a *Kisebbségi géniusz*. A „Minden népet félték attól” című vallomás így folytatódik: „amitől féltem az enyém.” Ismerted, élted valóra váltottad az életesszéményt: „Teljes férfi, értékes ember akarok lenni.” „végére jártam már a végnek, / s új élet nyílt rám a végek mögött: / te is csak egy kis fodra vagy a népnek / s sors értelme: nép lenni a népek, és ember lenni az emberek között.”

A magyar nem hiába teremtett ebbe a világba. Reményik proféciaja lélekbuzdítás: „Magyarok voltak Magyarország nélkül, / Magyarok vannak Magyarország nélkül, / Magyarok lesznek Magyarország nélkül. / Mert az országnál mélyebb a magyarság, / Mert test az ország és lélek a nép – / Keret az ország, s az ország keretben / A magyarság a fejedelmi Kép...” (Reményik Sándor: *Mi a magyar?*)

Drága jó László Barátom! Virrasztó, kassai strázsa voltál. A szülőfalud, Szilice fölé magasodó domb tetején áll a Szilicei Református Egyházközség őrtemploma. Lőrésekkel ellátott kőfal veszi körül... Tudtad, mit jelent a kis haza”, mi jelent Radnóti vallomása: „nekem szülőházám itt e lángoktól ölelt kis ország...” Sokunk öröme, utolsó, összegezõ, *Tiszta beszéd* című könyvedet Budapesten és Kassán is bemutatták.

Munkásságodat a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével (2005) és Cziné Mihály-díjjal (2009) ismerték el. Az utóbbi másfél évtizedben Te már odaátra gyűjtöttél érdemeket. (Korábban is azt tetted!) Rád igaz, hozzád illõ igehely: „A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, a hitet megtartottam...” (2Tim 4, 7-89)

Fogadjon kegyelmébe az Ég! Adjon Neked örök nyugodalmat szülőfalud sírkertjében, és vigasztaló erõt hitvesednek, a drága Erzsók Asszonynak, és Szeretteidnek! Hiszem, az Úr nemcsak magához szólított, hanem magához is ölelt. Arany szavával búcsúzó: „közös, szent vigaszunk: A LÉLEK ÉL, találkozunk!”

Serfőző Simon

A sötéttel vaklál

Az én anyám
ez a faluhatár,
gátoldal,
ez a faluvég már.

Az ő vérerei az árkok,
kanyarulatok.
Tüdeje falomb.
Leng haja a szélben:
fű, bokor.
Tócsák üvegén át néz ki
a mélyből,
mint régen a tanyaablakon.

Karjai ágak,
nekem integetnek,
engem várnak.
Az ég aljára felhők:
gondok gyűlnek homlokára.
Domb magaslik.
a háta.
Meg kellene nyomkodnom,
ne fájlalná annyira.

Út ha porzik:
szaladnak hazafelé
lábnyomai.
Hisz alkonyodik,
s a kotlós krumplibokrokknak
aprómagot:
esőt kell szórni.

A sötéttel ő vaklál.
Széllel ő ér hozzám.
Messze madár,
az ő lelke száll.
Ő már ez a faluvég,
gátoldal,
faluhatár.

Özvegyek

Sinka István emlékének

Először egyetlen párnak szólt a zene,
húzták a vonók a talpuk alá,
összefogózva az ivóban
úgy lépkedtek lassúdan rá.
Az ajtón kicsapott a hegedűszó
a csahos faluszélig, Zagyván át,
ők meg, két fejkendős asszony
táncukat egymással járták.

Szállt a zene magasán a szélnek.
A holdvilág füstölte kormát.
De a lassú csárdást akkor már
négyen is fordulták.
Szólt a zene férjüknek, uruknak,
de azok meg nem hallották,
az ukrán földet magukra húzva,
aludtak tovább.

Azután még két pár, még négy pár
özvegy feketében a csárdást járták,
serdültek egymás karján.
Égtek a lassú fényű lámpák.
A katonáknak, hogy álljanak meg,
a vonók de szépen könyörögtek!
Azok meg visszaszóltak a nótában:
várja a halál mindőjüket.

Elmentek, s a házvégeknél ez az évek,
ahogy útján a kóbor is megyen.
Csak a bánat maradt,
s mennyi asszony özvegyen.
Mennyi ölelés karjaikban,
tánc a lábukban, szívükben vágy.
Amiben elférne, nincsen olyan nagy ég,
sem azon túli világ.

Megvédtük

Gyerekkorom ez a táj,
ez a fél faluhatár.
Elfértem benne.
Megtette nyári konyhának is akár,
fedelének a magasság.
Istállónak, ólnak is megtette.
Oldalának a négy égtáj.
Kijáratának dülőút, bekapált kukoricás.

Kinézni az égbe, mindenségbe,
ablakából ott volt a kuksi tanyaház.
Hányszor be akarták szántani,
földet húzni rá!

Megvédtük kerítéssel, döfős fákkal.
Apám bottal, anyám vasvillával:
ártó szándékkal senki ne merjen
közeledni hozzám!

Én a kutyaugatást uszítottam volna rá!

A Nap jöhetett csak felénk,
éjjel a Hold,
azoknak nagyot köszönt apám.
Kalapját is megemelte,
amikor elmentek
a düledező láthatárnál.

Mindig akadt

Mindig akadt
egy-egy levegőből kiálló ág,
amelyikben megkapaszzkodhattam.
S volt egy-egy bokor,
amelyik mellém szegődött,
elkísért az úton.

S voltak fák,
amelyek utamat állták,
ellenszenvvel figyeltek mindig.
Akárcsak a vidéket, amely nekik
képzeletben volt ismerős,
úgy is csak messziről.

S gallyaikkal mutatták
a szelek, viharok merre menjenek,
dúljanak, söpörjenek!

Romok maradjanak csak,
s felforgatott idők,
kifárasztott haza.
S caplató életek
az ismeretlenben, sárban
végleg elkullogósodva.

Az Isten

Elmenni hozzá
tán nem is a kövesúton kellene,
hanem keresztül a földeken,
toronyirányt közelebb lenne.

Közben a jövőt is
figyelnénk majd,
hátha azért késik,
valahol baj érhetne.

Az Isten azonban
– tanyája kint a világban –
a ház végére kiállva,
hátha már észrevette,

s mondana valamit róla,
hisz mióta várjuk,
fürkészőn kihajolva
ablakából a láthatárnak.

Illó legyen

Hordom az életemet,
mint az ingem, kabátom.
Születésemmel anyám szabta rám.
Nagyon kell rá vigyáznom.

Apám végig nézett rajta,
igazított még a méretén, hosszán.
Méltósággal viselhessem,
illó legyen hozzám.

Bemutatták magukat

Járásukról megismertem őket,
ahogy jöttek az úton,
bot is volt náluk.

Szaglott az erőszak belőlük,
le se tudták volna tagadni,
kicsodák ők.

Az arcuk több színben játszott,
mindig úgy, ahogy a Nap világolt.
Akik saját lábukon megállni se tudtak,
csak amerre a fák hajlongtak.
Kezet se kellett velük fogni:
magukról már mindent elmondtak.

S elmondták azok is,
akikkel estére ért haza mindig az elfáradt gyalogút,
korán reggel indulhatott is vissza.
Akiknek zsebében valakik mindig
két kézzel kotorásztak,
s vitték ami még benne volt.
A télidőben szakadt kabátjukba húzódtak,
akárha nádak szélárnyékába
a kietlenségben, ki tudja hol.

Nem itt éltem

Kár volt kínálgatni magam.
Nem kellettem én ide.
Vittek a meglódult utak.
Otthon is kivertek a semmibe.

A számban tiszta szót,
hoztam volna zuhogó szívverésem.
Baj voltam csak, nyűg.
Ha itt laktam is, nem itt éltem.

Most jobb neked?

Kire kellett volna rátámadnom,
kikaparnom a szemét is?
Ki ellen betámogatnom karóval is ajtót,
ide be ne tudjon jönni?

Veled is ki lakik? Azzal jobb neked?
Nem nekem teremtett az Isten?
Hanem kinek? A földnek?
Több örömed telik benne?

Kitől kellett volna megvédjelek?
Ki volt az? Ki, hogy itt maradtam magamra
az üres fazekakkal, lábasokkal.
Mit főztek bennük? Keserűséget?

Engem is kinek teremtett?
Az anyészetnek? Te is arra tűntél el?
Arra keresselek, túl minden messzeségen,
fel nem lelhető időben?

Ki miatt maradtam itt kilátástalan ablakokkal,
hogy most már azokat nézzem?
Hangomról is leszokjak, Ahisz kihez szóljak velem?
A senkihez, mert csak az lakik velem?

Amerre mentem

Amerre mentem,
mindenütt vonatok kísértek.
Kémények meredt ki a világból,
s szelek rotorjai berregtek el felettem.

A láthatáron mindenütt füstölték az eget
a szegénységig kifosztott vidékek.
S gyárbirtokok cselédjei tülekedtek
a félrecsúszott útszéleken.

Lucskos mezők kísértek,
s összetört életek ronccstelepei.
Szabadjára engedett utak búcsúzkodtak,
amerre akartak, mehettek Isten hírével.

A kezdetek

Beszélgetés Serfőző Simonnal

A felvételt 1983 februárjában, Miskolcon, a költő Botond utcai lakásában készítettem. A szöveg gondozására, autorizálására, a jegyzetek elkészítésére 2025 júliusában került sor.

Zimonyi Zoltán

– **A *Napjaink* folyóiratról, a helyi irodalmi életről kérdezlek. Szolnok megyei, zagyvarékasi vagy. Mikor és hogyan vetődöttél Miskolcra?**

– Előbb kell kezdeni egy kicsikét, mert úgy lesz érthető az idevetődésem története. Pesten dolgoztam az Egyenáramú Gépgyárban, Újpesten. Abban az időben mutatott be az *Új Írás*.¹ A gyárban már mondogatták is, hogy nem sokáig leszek én ott. Addig nem is gondoltam arra, hogy továbbálljak, de bogarat dugtak a fülembe. Valóban meg is próbáltam, először a budapesti szakszervezetek lapjánál, már nem tudom pontosan, mi volt a címe. Írtam egy levelet, hogy oda kerülhetnék-e, de nem lehetett erről szó. Írtam a *Szolnok megyei Néplap*nak is, a főszerkesztőnek, hogy szeretnék a munkatársuk lenni, és oda is kerültem, de úgy, hogy továbbra is a gyár dolgozója maradtam. Fizetetlen szabadságon voltam, először egy hónapig, azután két hónapig, majd három hónapig. Ez 1962-ben volt. Ugyanakkor a Szolnok megyei Lapkiadó is az állományába vett. Visszás helyzet volt. Azért folyamodtam ehhez a megoldáshoz, mert ha nem sikerül Szolnokon megkapaszkodnom, egyenes úton visszamehettem volna a gyárba. Azonban jött 1962 ősze, amikor katonai behívót kaptam, és visszakerültem Budapestre. '62-ben bevonultam², és majd csak 1965-ben szereltem le. Iszonyú hosszú időt, 29 hónapot vagy mennyit töltöttem a karhatalmi forradalmi ezrednél, ahová bevonultam. Azért mentem egyébként oda, mert odamentek a többi zagyvarékasi fiúk is. Pontosabban a Petőfi laktanyába, ahol a szétszétásunk történt, ki hová kerül, határőrnek, karhatalmistának... Apelláta nem volt!

– **Nem te dönthetted el, hogy hová...**

– Talán volt lehetőségem arra is, hogy ne vonuljak be. Ugyanis a főszerkesztő a *Szolnok megyei Néplap*nál megígérte, hogy kiment.

¹ *Új Írás* I. évfolyam. 4. szám 333–334. old. (1961. június) Próbaút rovat: *Önéletrajz* Masznyik Iván portréjával, *Otthon, Nyár és Messzeségek elhullása* című verse. Ugyanebben az évben megjelent még *Kimondatlan szavak élnek* című verse, 10. szám 882. old. (1961. december).

² L. a *Bevonulás előtt* című verse keltezését: Szolnok, 1962 november. *Új Írás*, 1963. 10. sz. 1159. old.

– **Ki volt a főszerkesztő?**

– Varga József, aki jelenleg a *Magyar Hírlap* főszerkesztő-helyettese, azt hiszem. De nem lett abból semmi, azt hiszem, hitegetés volt. Meg úgy voltam vele, hogy nem is nagyon bántam én azt, ha nem sikerül kimaradnom, mert tudtam, hogy előbb-utóbb úgymis rákerül a sor, essem hát túl mielőbb ezen a kálvárián. Ami végül is az volt.

– **Tehát 1962 őszén bevonultál?**

– Igen. Na most, azt én már nem tudom megmondani pontosan, hogy mikor indult a *Napjaink*, de talán ebben az időben, 1962-ben ugye?

– **'62-ben, áprilisban.**

– Ezt a lapot folyamatosan figyeltem, már Pestről is. Kijutottam az utcára, megvettem, régi munkatársaim is elküldték a gyárból. A majdani feleségem, aki akkoriban már Miskolcon élt a nővérénél, szintén elküldte a lapszámokat. Tehát folyamatosan láttam és ismertem, ismerkedtem a lappal.

– **Mikor jelentél meg benne először?**

– Nem tudom. Lehet, hogy már abban az évben, 1962-ben³, ennek nem néztem utána. Lehetséges, hogy az első évfolyamtól kezdve közölt a lap. Küldtem ugyanis anyagot már a katonaságtól a *Napjaink*nak.

– **Kinek? Válaszlevelet kitől kaptál? Kivel álltál kapcsolatban? Emlékszel erre?**

– Igen. B. Nagy Ernő nevére emlékszem.

– **Ez később lehetett, ő akkor, az induláskor, azt hiszem nem volt a lapnál.**

– Igen, most hirtelen bennem is fölmerül,⁴ hogy Kabdebó Lóránt volt, és talán őtőle kaptam az első leveleket. Talán biztatást is arra, hogy minden második hónapban vagy minden három hónapban megjelenhetek. Ez jól esett. Hiszen pályakezdő voltam, a biztatás, és főleg az, hogy számíthatok rendszeres közlésre, nyilván jólesett. Azután viszont tényleg B. Nagy Ernőtől kaptam a válaszokat a küldeményeimre. Sőt amikor közeledett az idő, hogy leszerelhetek, 1965 februárjában vagy márciusában – azt hiszem, akkor szereltem le – akkor őneki küldtem azt a levelet is, hogy eljöhethé-e Miskolcra, milyen lehetőséget lát az itteni elhelyezkedésemre, egyáltalán: számítanak-e rám vagy...? Az érdeklődésemnek persze nemcsak a *Napjaink* biztatása, a kialakuló kapcsolat volt az indoka, hanem – említettem már – a majdani feleségem itt lakott Miskolcon a nővérénél, aki ide jött férjhez. Ezt a lányt, Editet én biztattam föl arra, hogy jöjjön el a tanyáról, Zagyvarékasnak a másik határából. Őneki udvaroltam már előtte. Jöjjön Miskolcra, itt dolgozzon. Ahogy telt-múlt az idő, megcéloztam én már ebben az

³ Első közlése a *Napjaink*ban: *Otthonainkra gondolnak*, I. évf. 5. sz. (1962. augusztus)

⁴ Valóban, az impresszum szerint B. Nagy Ernő ekkor még nem tagja a szerkesztőségnek.

időben, hogy Miskolcra fogok jönni. Ez a kettő mozgatott: a házasság reménye, feleség-jelölt várt Miskolcon, és a *Napjaink*, amelynek a munkatársának – akkor még nyilván külső munkatársának – számíthattam.

– **Megvalósult a gyakori közlés, amire ígéretet kaptál?**

– Nem, teljes egészében nem. Volt, amikor három-négy hónapnál nagyobb idő telt el az újabb megjelenésig. Persze az is belejátszott, hogy a katonaságnál nem nagyon írhattam, nem volt rá lehetőségem, sok esetben nem küldtem olyan anyagot, ami elfogadható lett volna.

– **Visszatekintve elmondhatod tehát, hogy a folyóiratok közül az *Új Írás* mellett igazi munkatársi fogadtatásra a *Napjainknál* találtál? Ezért céloztad meg Miskolcot, úgy érezted, hogy itt számítanak rád?**

– Akkoriban megjelentem már a *Tiszatájban* is, ami még újság formátumban jelent meg. Ugyanígy megjelentem az *Alföldben* is, sőt a *Jelenkorban* is.⁵ Végül is mindegyik lap számított rám, legalábbis a kézirateimra. Hanem ez a kettő együtt, hogy a majdani feleség itt van, és lehetőségem is, ez a kettő vonzott, hogy Miskolcra jöjjetek, ha leszerelek. Volt még egy dolog. Bennem mindig élt az elképzelés, hogy ha leszerelek, visszamegyek Szolnokra. De tudtam azt, hogy nagyon nagy szükség még sincs ott rám, ami később ki is derült. Miután eljöttem Szolnokról, tulajdonképpen többé nem számított rám a lap. Ezt megérzi az ember. Amikor szabadságom idején elmentem Szolnokra, és próbáltam tartani a kapcsolatot az ottani emberekkel, éreztem, hogy nincs rám szükség, leírtak. Ez is ott volt az indokok közt.

– **Mi volt a feladatod Szolnokon a *Néplapnál*?**

– A belpolitikai rovathoz kerültem, ahol mindenféle munkát kellett végezni, híreket, színes riportokat készítettem. Elég szabadon dolgozhattam.

– **Versed jelent meg a lapban?**

– Igen.⁶ Jelentek meg, jelentek meg, de hát megmondták, hogy nem azért vagyok munkatársa a lapnak, hogy verseim jelenjenek meg, hanem újságíróként számítanak rám.

– **Írtál tehát B. Nagy Ernőnek, hogy van-e itt számodra lehetőség. Kaptál választ?**

– Meleg hangú levelet kaptam. Hívott, hogy itt minden bizonnyal lesz lehetőségem állást kapni. A *Napjaink* a munkáimra számítani fog. Úgyhogy az ő hívása megerősítette bennem az elhatározást, amit egyébként nem is nagyon kellett, mert mondom, a leendő feleségem itt volt, jöttem volna miatta egyébként is.

⁵ Első megjelenése az *Alföldben*: *Hazafelé tartó kapások*, 1961. 4. sz. 55. old.; a *Jelenkorban*: *Hol senki sem látta*, 1961. 6. sz. 706. old., a *Tiszatájban*: *Felsikoltva még utoljára is*, 1963 3. sz. 7. old.

⁶ A *Néplap* mellett a Szolnoki Rádió is közölte a verseit. L. Önéletrajz, *Új Írás*, 1961. 4. sz. 333. old.

– **Mikor érkezted Miskolcra?**

– Mindjárt a leszerelésem után, 1965 tavaszán. Hazamentem a szüleimhez Zagyvarékasra, és utána, másnap-harmadnap felültem a vonatra. Jöttem Miskolcra. Először a Kilián lakótelepen egy özvegyasszonynál laktunk albérletben. Mi a szobában, ő a konyhában. Azonnal felkerestem a *Napjaink*-at, B. Nagy Ernőt, találkoztunk Gulyás Mihállyal⁷ és Kabdebó Lóránttal.⁸

– **B. Nagy Ernővel volt inkább kapcsolatod?**

– Igen, B. Nagy Ernővel volt leginkább kapcsolatom.

– **Ő volt akkor a versrovat-vezető, ugye?⁹**

– Igen. Nem tudom már, hogy ki irányított Simon Ferenchez, a megyei pártbizottságon dolgozó munkatárshoz, Gulyás Mihály egyik jó barátjához, hogy segítsen nekem állást szerezni. Minden bizonnyal Miska. Azt hiszem, Simon Ferenc volt, aki a képzőművészek észak-magyarországi csoportjához irányított, ahol megüresedett akkor egy állás, mert meghalt a szervező titkár. Erre a helyre protezsált be Simon Ferenc. Nem nekem való munka volt, mert könyvelni kellett és számokkal bíbelődni, osztani-szorozni, ami nekem mindig a gyengébb oldalam volt. Nem is tudtam áttekinteni ezt a nagy terepet, az egész itteni képzőművészeti életet, nem volt tapasztalatom, ismeretem, ráadásul ide tartozott Salgótarján is. Csak álltam a rengeteg dolog közepette. Előfordult, hogy az elődöm olyan kiadásokat is kifizetett, amiről nem volt számla, így nem tudtam elszámolni a dolgokkal. Tehát olyan valakinek kellett volna kézbe venni az ügyeket, aki azokat rendbe tudja tenni. Hát én erre nem voltam alkalmas. Három hónapig dolgoztam ott. Talán ebben az időben, vagy később, talán akkor már nem is voltam a szövetségnél, erre nem emlékszem, volt egy beszélgetésem Gulyás Mihállyal, hogy nekem ez nem jó, ajánlana nekem más munkahelyet itt Miskolcon, szeretnék dolgozni, hiszen az írásból nem lehet

⁷ Gulyás Mihály (Garadna, 1929 – Miskolc, 2003) író, az 1962. 7. (október) számtól 1974-ig a *Napjaink* főszerkesztője. Elődje, az alapító főszerkesztő Nagy Zoltán (Szentsimon, 1934 – Miskolc, 2015) az ELTE újságíró szakán végzett. 1957-ben gyakornok az *Észak-Magyarország* című napilapnál. 1962-ben néhány hónapig a *Napjaink* főszerkesztője, majd az MSZMP BAZ megyei Bizottságának munkatársa, encsi járási pártbizottság titkára. 1985-től haláláig az *Észak-Magyarország* főszerkesztője.

⁸ Kabdebó Lóránt (Budapest, 1936 – Budapest, 2022) Szabó Lőrinc-kutató, József Attila-díjas irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a *Napjaink* rovatvezetője, szerkesztője. Miskolc díszpolgára.

⁹ A *Napjaink* impresszuma nem tüntette fel, hogy ki melyik rovatot vezeti. Kabdebó Lóránt az impresszum szerint ekkor nem tagja a szerkesztőségnek, valószínűleg a kandidátusi disszertációján dolgozott.

megélni. Azt mondta, menjek ki az LKM-be,¹⁰ ott kerít nekem munkahelyet. Föl is hívta a vezérigazgatót, nem tudom, ki volt akkoriban. Szünetelt a segédmunkás-felvétel, engem mégis alkalmaztak volna. Tehát ezt megbeszélte Gulyás Mihály telefonon, én pedig hazajöttem és útközben megfogadtam magamban, hogy én oda nem megyek, mert ha segédmunkás akarok lenni, ha csak ez vár itt rám, akkor inkább visszamegyek Budapestre, hiszen ott már megmelegedtem, ismerem, és nem segédmunkásnak kell lennem, hanem betanított munkásnak, ahogy otthagytam Budapesten azt a gyárat. Szerettem volna újságíró lenni az *Észak-Magyarországnál*, erre azonban nem nyílt lehetőség. Jó volt, hogy Baráth Lajos¹¹ abban az időben itt élt. Őt akkoriban – talán még ma is őriz ebből a lobogó sietségből sok mindent – a fiatal-sága és a sikerei hajtották, hol itt, holt ott tűnt fel Miskolcon, és én mellécsapódtam olykor. Minden bizonnyal ő is tett egy-két lépést, hogy bejuthassak az *Észak-Magyarország* szerkesztőségébe. Azt hiszem, nem sokat tehetett, mert ahogy nekem elmondta, őneki is kifelé állt a szekere rúdja a laptól. A *Napjainkban* akkoriban nagyon gyakran megfordultam, szinte naponta. A szerkesztőség akkor még a Megyei Tanács épületében volt, hátul az udvarban, egy traktusban a földszinten. Előszobából és egy helyiségből állt. Simon Ferencné ült az előszobában, ő volt a titkárnő...

– **A felesége a már említett Simon Ferencnek?**

– Igen, annak a Simon Ferencnek volt a felesége, aki a pártbizottságon dolgozott. A belső szobában néha sokan összejöttek. Akkoriban a *Napjaink* szerkesztősége meleg kuckó volt. Gulyás Miska adomázott, anekdotázott. Tényleg nagyon sokan bejártak azokban az időkben, Kuzmányi Gusztávtól kezdve Sorbán Szabó Zoltánig. Sok tehetséges fiatal költőjelölt, Akác István például. Jól éreztem magam ebben a társaságban, meg kell mondanom. Voltak sikerélményeim. Bihari Sándor¹² egyszer itt járván megdicsérte az egyik versem, ami a *Napjainkban* jelent meg. Kuzmányi Gusztávnak¹³ is tetszett az egyik versem, ami szintén a *Napjainkban* jelent meg.

Ha már felidéztem ezt a meleg kuckót, ami akkoriban a *Napjainkat* jellemezte, akkor azt is el kell mondani, hogy akkor még a TIT-ben¹⁴ is igen élénk, hogy is mondjam, közéleti vagy milyen élet volt. Esténként nagyon sokszor összegyűltünk, akkor még lehetett egy-két pohár bor mellett elücsörögni. Sajnálatos, hogy ez a meleg TIT-klub megszűnt, mert a csapódó-verődő emberek számára, mint én is voltam és

¹⁰ Lenin Kohászati Művek

¹¹ Baráth Lajos (Abaújkér, 1935. augusztus 18. – Vértessomló, 2006. július 29.) író.

¹² Bihari Sándor (Kisgyőr, 1932. augusztus 17. – Budapest, 2011. január 27.) József Attila-díjas költő.

¹³ Dr. Kuzmányi Gusztáv jogász, költő, az 1950-es, 1960-as évek miskolci irodalmi életének jellegzetes alakja. A *Borsodi Szemle*, az induló *Napjaink* szerkesztőbizottságának tagja.

¹⁴ Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.

Baráth Lajos is és Kuzmányi Gusztáv, Akác Pista¹⁵ meg a többiek, otthont adott, itt éltünk. Egy idő után azonban szét kellett onnan szélednünk.

– **Voltak személyiségek, akik maguk köré vonzották a többieket, vagy mindenki csapódó, társkereső volt?**

– A *Napjainknál* Gulyás Mihály ilyen volt, vonzotta az embereket. Pont azért, mert jó anekdotázó volt, barátsággal fogadta az odaérkező fiatal tehetségeket. A lapnak szüksége volt egyébként arra, hogy magához vonzza a városban és környékén, a megyében élő fiatal írástudókat. Erre az időre tényleg szívesen emlékszem, mert jó volt a légkör.

– **Vállalkozó kedvet, alapító lázat éreztél?**

– Éreztem, igen, éreztem. Az első osztályaimat az *Új Írásnál* jártam, ahol Váci Mihály fogadta a kezdők írásait, ő mutatott be a lapjában. Váci Mihályról tudjuk, hogy milyen lelkesedéssel és odahajlással figyelte a fiatalokat. Vállon karolt, kérdezte, mi van, hogy van, beszélj magadról stb. Bennem is volt ilyen szándék, jó lenne bekerülni a *Napjainkhoz*, és mint Váci Mihály, ügyködni az érdekében, szervezni a lapot, ami persze akkor még nem sikerülhetett, hiszen rám, mint szerkesztőre nem számítottak, csak szerzőként. Később azonban már a szervező készségemre – ha volt – számított a lap. Az előző kérdésre visszatérve, hogy kik voltak a *Napjaink* körül, akik vonzották az embereket, Baráth Lajost kell említenem. Barátságos, a másokra figyelő személyiség volt. Hozzá többnyire az utcán vagy a TIT-ben, a szerkesztőségben lehetett hozzácsapódni, mindig vitt is magával embereket. Tulajdonképpen kellett neki az udvartartás. Az embereket nemcsak a személyisége vonzotta, hanem fölnéztek rá, mint sikeres szerzőre is ebben az időben. Én is fölnéztem rá. Az volt a szándékom, a tervem, hogy szövetségest keresek benne. Olyan szövetségest, akivel egy az ügyünk, segít a munkámban, akivel nyomot tudunk hagyni a *Napjainkban*.

– **Kívülálló idegenként csapódtál a miskolci – mondjuk így – irodalmi élethez. Milyennek láttad? Azt szűröm ki, hogy esélyt éreztél a *Napjainkban*, esélyt az itteni társaságban. Milyennek láttad őket? B. Nagy Ernőt (akit már említettél), Kabdebó Lórántot, Gulyás Mihályt? Gulyásról is szóltál már, az első benyomásaid kedvezőek voltak: mellé lehetett ülni, beszélgetni. Szóval milyen volt az első benyomásod a helyi irodalmi életről?**

– Nem vonom vissza, amit az előbbiekben mondtam: jó volt itt lenni, de azért hozzá kell tennem azt is, hogy sok nehézségbe ütköztem, mert nem volt állásom. Egy időben voltam a Lapkiadó Vállalatnál lapterjesztő is, ez sem nekem való munka volt. Akiket meg akartam nyerni, hogy fizessenek elő a lapra, azok beszéltek rá, hogy inkább ne fizessenek elő, erről tökéletesen meg tudtak győzni, hogy ne fizess-

¹⁵ Akác István (1936–1992) miskolci költő.

senek elő. Nem nagy sikert értem el a lapterjesztéssel, úgyhogy innen is hamarosan el kellett köszönnöm. Előbb említettem már, hogy segéd munkásnak nem mentem el, az *Észak-Magyarországnál* pedig nem számítottak rám, szervezőtitkárként és lapterjesztőként viszont én nem feleltem meg. Tehát hányódtam, csapódtam, kevés pénzem volt. Abból a pénzből éltem, amit a honoráriumokból gyűjtöttem, illetve idővel a városi tanács alkalmazott népművelési felügyelőként – azt nem tudom megmondani, hogy mikor.¹⁶ Tiszteletdíjas megbízás volt, nem sok pénzzel járt, 4-500 Ft-tal talán, nem többel. Úgyhogy ezekből a pénzekből éltünk. Nagy segítséget nyújtott viszont a városi tanács. Nem sokkal azután, amikor 1966-ban megjelent az első könyvem,¹⁷ lakást kaptunk, egy feltétellel. A Városi Tanács elnökének, Fekete Lászlónak az volt a kikötése, hogy meg kell nőszüljek, másként nincs lakás. Mondom, ennek nincs akadálya, épp itt az ideje.

– **Mikor kötöttetek házasságot Edittel?**

– 1967 tavaszán, s egy hónapra rá meg is kaptuk a lakást, egy szoba, konyhát, kis kamra is volt hozzá...

– **A Széchenyi utcában?**

– A Széchenyi utcán albérletben laktunk. Az előző albérletből, a Kiliánból el kellett költöznünk, mert a házinéni kettőnknek nem adta ki a lakást. Csak Editnek. Bár eleinte úgy egyeztek meg, hogy én is odaköltözhetem. Mikor odaköltöztem, egy vagy két hónap múlva úgy látta, hogy nem jó ez így, nem megfelelő. Talán erkölcsi aggályból, hogy nem vagyunk házasok, vagy mit tudom én, milyen meggondolásból. Nem tűrt meg bennünket ott, el kellett jönnünk a Széchenyi utcára. Két évig éltünk albérletben, amikor megjelent a kötetem, majd meg is nőszültem. 1967 tavaszán kaptuk ezt a lakást.¹⁸ Nagy segítség volt, mert nem kellett minden hónapban kifizetni az iszonyú albérleti díjat, ami akkoriban sem volt olcsó multság.

– **Mesélj a *Napjaink szerkesztőiről*, arról, hogy milyennek láttad, ahogy itt Miskolcon ezzel a lappal elindult valami irodalomépítési szándék. Kiteljesítette-e magát? Éreztél-e megtorpanást? Hogyan kerültél be végül is a *Napjaink szerkesztőségébe*? Egyáltalán: hogyan alakult Miskolcon az irodalmi élet?**

– A lakáshelyzetemet azért részleteztem, mert kapcsolódik az előző kérdésedhez, hogy végig mondhassam: kikkel találkoztam, kikkel álltam kapcsolatban.

¹⁶ 1966 júniusában végeztem a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–történelem–népművelés szakán. Augusztusban kineveztek tanárnak a Földes Ferenc Gimnáziumba (alma materembe), de csak 10 órában tanítottam, heti három nap berendelt munkatársként a Városi Tanács Művelődésügyi Osztály Népművelési Csoportjában dolgoztam. Serfőző ekkor már a III. kerület népművelési felügyelője volt. Így ismerkedtünk meg 1966 augusztusában.

¹⁷ *Hozzátok jöttem*, Szépirodalmi, 1966.

¹⁸ A Botond utca 17. sz. házban utaltak ki lakást a Serfőző házaspárnak.

Na most, a Széchenyi utcai albérlethez tartozik, hogy Kabdebó Lóránt oda szinte minden nap bejáró volt. Ugyanis akkoriban minden délután vagy minden este vagy alkonyatkor sétálgatott a főutcán, mindenkiel kezét fogott, köszönt, beszélgetett, és útba ejtette a mi albérletünket is. Följött, kérdezte, mit csinálunk, beszélgettünk, pletykázott, faggatott, vitatkoztunk. Akkor kezdte ő is a pályáját. Látom, nógatod a fejed. Igen, bár a *Napjaink*ban megjelent és az *Észak-Magyarországban* is, meg nem tudom, milyen fórumokon még, de az igazi elrugaszkodás erre az időre esett, megjelent az *Új Írásban*, a *Kortársban*, tehát átlépett a megye határain. Vitatkoztunk Mátyás Ferenc kötetéről, Garai Gábor könyveiről, vitatkoztunk a *Tűztáncosokról*.¹⁹ A följövetelei alkalmat adtak arra, hogy kikérdezzen, mi a véleményem költőkről, akkoriban megjelent könyvekről. A *Napjaink* versrovatával nekem rengeteg gondom volt. Nem tartottam megfelelőnek a színvonalát sem, az irányultságát sem. Ugyanis a *Napjaink* a „tűztáncosokra” épített, ott sem a legjelentősebbekre, hanem a másodvonalra. Lehet, hogy muszáj volt rájuk építenie, mert, mit tudom én, Váci Mihály, mások nem adtak ide verset. Ladányi Mihály²⁰ igen, ő egyébként idejöttem előtt itt élt a megyében, Miskolcon, illetve Kazincbarcikán. Egy hónappal, két hónappal, nem tudom, mikor, de amikor Miskolcra jöttem, már elment. A jelenléte nagyon jó volt a lapban, szint hozott és színvonalat, minőséget képviselt. Azok a versek, amelyeket a *Napjaink* közölt (nem egyszer töltelékként), többnyire tűztáncosok, színvonalatlanok voltak. A lap tördelése is bántott engem, össze volt hányva, villázva szinte. Az volt az érzésem, hogy ahol a szövegek között lyuk volt, oda betettek egy verset. Tehát nem hangsúlyozott a lap.²¹ Leginkább az volt a gondom, hogy nem olyan irányzatot akart meghonosítani a *Napjaink*, ami az én ízlésem volt abban az időben. Úgyhogy partizán módra elkezdtem szervezni a rovatot, írtam Ratkó Jóskának, Buda Ferencnek, azoknak az embereknek, akikkel együtt indultam az *Új Írásban*.

¹⁹ A *Tűz-tánc* 1958-ban megjelent versantológia. Szerzői többnyire pályakezdő költők voltak. Az 1956-os forradalom eltiprása után – miközben számos író börtönben ült, mások hallgatással tiltakoztak – az antológia a felkelést leverő „forradalmi munkás-paraszt kormány” támogatására szerveződött, bizonyítani akarták egy megújuló, politizálásra hajló elkötelezett szocialista költészet létét. Szerzői az 1960-as években különböző utakra léptek.

²⁰ Ladányi Mihály (Dévaványa, 1934. február 12. – Csemő, 1986. szeptember 20.) kétszeres József Attila-díjas költő 1959-től Kazincbarcikán művelődésiház-igazgató volt. 1964-től írásaiból élt. A fiatalok körében népszerű baloldali rendszerkritikus költő ellen a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnöksége 1965-től nyomozást folytatott, rendőrhatalósági figyelmeztetésben is részesítették. (Wikipédia)

²¹ A lap tördelése valóban borzalmas volt. Kiemelkedő költők (pl. Weöres Sándor, Illyés Gyula) versét eldugott helyen, az oldal alján közölték. Nem csoda, hogy többé nem is küldtek kéziratot.

– **Ismerted őket személyesen?**

– Ratkót személyesen nem ismertem. Ágh Istvánt, Bella Istvánt igen, a pesti korszakomból. Buda Ferenc feltűnt a Százéves étteremben. Írtam Raffai Saroltának, őt se ismertem. Vele nagyon sokára, a '70-es években, a Tokaji Írotáborban találkoztam először. Személyes kapcsolatom nem nagyon volt velük, leveleztünk, illetve verseket kértem. Ratkó az első levelemre küldött is, emlékszem, milyen boldogan és örömmel vittem a *Napjaink*ba. Meg kell mondanom, nem nagy örömmel fogadták. Ennek ellenére a vers megjelent. Később a szerkesztőségben hivatkoztak arra, hogy milyen jó közlés volt. Ekkor a *Napjaink* már a mai TIT-be költözött be,²² ebben az időben kerültem be a szerkesztőségbe. Hogy mikor, hányban, azt pontosan nem tudom.²³ De azt igen, hogy a *Napjaink*nak volt egy estje Budapesten, a Fiatal Művészek Klubjában, ahol jelen volt Kiss Ferenc²⁴ neves irodalomtörténész is. Egy asztalnál többekkel együtt ültem vele. Beszélgetés közben – csak úgy melleleg – megkérdezte tőlem, hogy érzem magam Miskolcon, hol dolgozom stb. Elpanaszoltam, hogy épp állás nélkül vagyok, s nagy merészen megpendítettem neki, hogy szeretnék a *Napjaink* szerkesztőségébe bekerülni, tartom Ratkó Jóskával a kapcsolatot, s Kalász Lacival is. Szeretném, ha meg lehetne emelni a *Napjaink* színvonalát. Ilyesmiket mondhattam, már nem emlékszem pontosan. S egyszer csak azt vettem észre, hogy Kiss Ferenc feláll, átül ahhoz az asztalhoz, ahol Gulyás Mihályt láttam poharazni az irodalmi est néhány vendégével. Ekkor történhetett, hogy elintéződött a sorsom.²⁵

– **A szerkesztőségből kik támogatták a belépésedet a laphoz? Kik voltak, akikkel jól együtt tudtál dolgozni?**

– Tulajdonképpen mindenkivel együtt tudtam dolgozni. Kabdebó Lóránt hajlott arra, hogy a Heteket²⁶ ide szervezzem, támogatta az ügyet, a későbbiekben kiderült, hogy ő ennek a költői csoportosulásnak nagy híve és támogatója volt, ő adta tulajdonképpen a *Hetek* nevet is, ő a keresztapánk. Kritikával is segített bennünket, nemcsak a *Napjaink*ban, hanem az *Új Írás*ban és más folyóiratokban is. Legutóbb megjelent kritikái gyűjteményében²⁷ a Hetek igen jelentős terjedelemben szerepel,

²² Széchenyi utca 16.

²³ A szerkesztőbizottság tagjaként a *Napjaink* VII. évf., 1968. 8. sz. (augusztus) impresszumában jelent meg először Serfőző Simon neve.

²⁴ Kiss Ferenc (Tiszapéterfalva, 1928 – Budapest, 1999) József Attila-díjas irodalomtörténész, kritikus, Kosztolányi-kutató.

²⁵ Serfőző a Kiss Ferenc szerepéről szóló epizóddal 2025-ben, a jóváhagyásakor egészítette ki a szöveget.

²⁶ A Hetek költői csoport, tagjai: Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József és Serfőző Simon.

²⁷ *Verseik között. Tanulmányok, kritikák.* Magvető, Budapest, 1980. (Elvek és utak)

kritikával mindenkiről. Egyedül Kalász Lászlóról nincs kritikája. Nem tudom, hogy miért nem, pedig őt is figyelemmel kísérte jó ideig. Talán azért, mert a második vagy a harmadik Kalász-kötet nem nyerte meg a tetszését. Kemény kritikával illetve, írásban, de ez nem szerepel a kötetében. Mondom, Kabdebó támogatta a Hetek ügyét, lelkesedett érte, úgyhogy ebből összeütközésünk nem támadt. Talán ő segített be a *Napjaink*-ba versrovat-vezetőnek, az ő helyére, ő meg a kritikai rovatot vette át. A szerkesztőségből B. Nagy Ernőre²⁸ emlékszem még, ugye ő volt az, aki meleg levélben bátorított, biztatott, hogy jöjjenek Miskolcra. Nem alakult ki közöttünk különösebb kapcsolat. Elzárkózó, magába forduló ember volt, mindig sietett, be-bejött a szerkesztőségbe az egyetemről, ahol dolgozott, leadta a leveleit, a kéziratokat, és el is tűnt.

– **Hol dolgozott az egyetemen? Talán a könyvtárban...**

– Azt én nem tudom megmondani. Egyszer voltam nála kint az egyetemen, velem volt Edit is, a feleségem. Egyetlen szobában laktak, talán egy hosszú kollégiumi folyosó végén, mit tudom én, paravánokkal meg szekrényekkel leválasztott helyiségben... Igen, szerintem is a könyvtárban dolgozott Zircz Péterrel²⁹ együtt. Szóval paraván, meg szekrény, meg függöny segítségével alakítottak ki maguknak egy kis helyiséget. Teli volt könyvvel, és teli volt rendetlenséggel...

– **Voltak kiadósabb beszélgetéseitek, kitapogattátok egymás világát?**

– Nagyon nem. Nem, nem. Zárkózott volt.

– **Kabdebóval lehetett vitatkozni, mérkőzni?**

– Jobban, igen. Jobban. Ő nyíltabb volt, és, hogy is mondjam, ravaszabb is. Közlebb, minél közelebb akart kerülni az emberhez. Nem tudom, másokhoz is akart-e így közeledni, énhozzám mindenestre igen.

– **Baráth Lajos inkább cimbora volt?**

– Ő az az ember volt, aki, ha meglátott az utcán, integetett, hogy menjek oda, igyunk meg valamit, vagy el kell költöztetni egy nőjét vagy Akác Pistát. Mindig zűrös ügyekben szaladgált ide-oda. Ha elkapott engem vagy valaki mást, akkor azt

²⁸ B(öszörményi) Nagy Ernő (1935–1978) könyvtáros, művelődéstörténész. Miskolcon, a Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárosa volt, Zircz Péterrel közös könyvük a *Bevezetés a szakirodalmi alkotómunka technikájába*, 1967. 1965–1969. között a *Napjaink* rovatvezetője. A neve a folyóirat impresszumában utoljára az 1969. 9. számban szerepelt, valószínűleg ekkoriban került barátja, Zircz Péter hívására a Művelődésügyi Minisztériumba. Tragikus körülmények között hunyt el, öngyilkos lett.

²⁹ Zircz Péter (Pozsony, 1927 – 1999. január 11.) könyvtáros, irodalomtörténész. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemi Központi Könyvtárának igazgatóhelyettese, a *Napjaink* rovatvezetője. Később a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztályán dolgozott. 1977. február 1-től 1984. június 30-i nyugdíjba vonulásáig az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese.

vitte magával segíteni. Tulajdonképpen nem lehetett ővele irodalomról túlságosan beszélgetni. Most már...

– **Kivel lehetett?**

– Kabdebóval igen. Irodalomról, és az életről...

– **Mindenféléről beszélgettek?**

– Nem. Kabdebó irodalomkritikus volt, vele nem lehetett olyasmikről beszélni, mint Gulyás Mihállyal, aki a másik véglet volt, akivel szót válthattunk irodalomról is, de őt ez annyira nem érdekelte. Többnyire olyan témákról beszélt, amin éppen dolgozott. Előre lehetett tudni, hogy mi fog tőle megjelenni a harmadik-negyedik *Napjaink* számban. Beszélgetés, mesélés közben formálta az anyagát. Bejött valaki, Miska azzal kezdte a beszélgetést, hogy mit tapasztalt valahol. Tudtuk, hogy azt meséli, amin dolgozik. Hadd tegyem hozzá, hogy mindenkit arra biztatott, hogy ne csak kritikát, verset írjon, hanem szociográfiát, riportot is. Tehát legyen több műfajú. Ő vett rá, hogy riportokat írjak. Egyébként nem kellett nagyon biztatni, mert én is úgy éreztem, hogy sok fontos dolgot meg kell írnom. Sikerült is ezekből valamit az asztalra tennem. Az első irodalmi riportjaim a *Napjaink*-ban jelentek meg.

– **Kritikákat is írtál?**

– Igen, kritikákat is írtam.

– **Miska ösztönzésére? Emlékszem, engem is biztatott, hogy próbálkozzam több műfajban is.**

– Igen, idézőjelben, Miska „bűne”, hogy kritikákat is elkövettem.

– **Gulyás Mihályról mint főszerkesztőről tehát kedvezőek voltak a benyomásaid. Éreztél-e a lapon belül feszültségeket?**

– Éreztem. Elsősorban Oltyán Béla,³⁰ Zircz Péter és B. Nagy Ernő között.

– **Az egyik oldalon Oltyán, a másikon Zircz, B. Nagy?**

– Nem. Tulajdonképpen mind a hárman egyet akartak. Előbbre vinni, jobbítani a lapot. Szóval ez a három ember valahol együtt volt. Kabdebó is jobbítani akart, de véleményem szerint diplomatikusabban, ügyesen lavírozott. Simulékonyabban intézte a dolgokat Miskával, tehát nem olyan keményen, mint Zircz Péter, aki, emlékszem, az ajtót becsapva vált el a laptól, és jóéjszakát kívánt Gulyás Mihálynak. Tehát keményen, határozottan.

– **Mi állt a háttérben?**

– Ezt nem tudom neked pontosan megmondani, mert azt hiszem, hogy Zircz akkor ment el a laptól, amikor én még nem voltam bent a szerkesztőségben. Tehát nem tudom neked megmondani pontosan, de arról lehetett szó, hogy összevillázva

³⁰ Oltyán Béla (Lupény, 1929 – ?, 2010) tanár, Miskolcon középiskolai, Szegeden a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, irodalomtörténész, kritikus, Déry Tibor-kutató, 1963–1968 között a *Napjaink* szerkesztőbizottságának tagja, 1966–1968 között a folyóirat szerkesztője.

nem lehet lapot szerkeszteni. Nem szabad ezen a szinten megrekedni. Miska statisztikákat sorolt, hány könyv jelent meg a szerzőinktől, szépített a dolgokon, így adta el, hogy minden jó, semmi gond nincsen. A többiek egyenesebb vonalú, egészségesebb lapot akartak, Miska meg arra vigyázott, hogy ne legyen semmi probléma, legyen a *Napjaink* egy kis vidéki „üzemi lap”, tehát az itteni irodalmi életnek az üzemi lapja legyen, és ne több.³¹ Miskában visszahúzó erő is volt, visszatartotta a dolgokat. Közben a többi vidéki lap lépett. Így érzem.

– **1965 tájt, amikor Miskolcra kerültél, megítélésed szerint milyen rangja volt a *Napjaink*nak a vidéki lapok, egyáltalán az irodalmi lapok között?**

– Az utolsó vonalban volt akkor is. Nem, nem állt előkelő helyen. Az elmaradás egy idő után nyilván szembetűnőbb lett, mert a többi szerkesztőség, mint az előbb mondtam, lépett, és a különbség, a távolság is nagyobbak tűnt. Úgy éreztem, mindenképpen változtatni kell. Zircz Péterék kezdeményeztek, nagyon fontosat. Megindították a Híd³² rovatot, persze azután más lapoknál futott ki ez az ügy, elsősorban a *Tiszatáj*nál, de a kezdeményezők Zircz Péter és B. Nagy Ernő voltak a *Napjaink* Híd rovatával. A lap többi részében is kellett volna ez a megújulás, ami nem következett be. A versrovatnál talán igen. A szerkesztőségbe kerülve a versrovatot vezettem. Hadd legyenek elfogult: ide csalogattam a Heteket. A kritikai rovat, ha voltak is fölvilanásai, szerintem nem volt olyan jó, mint más vidéki lapoké. A többi rovat, szociográfia, riport...? Egyáltalán, a lapnak nem volt egységes húzása, vonzása. Mindenki mást akart, és ez nem állt össze egységgé. Tehát különböző szándékok érvényesültek.

– **Főtt tehát bennetek az indulat és a szándék a megújulás érdekében. Tudatok-e, te személy szerint tudtál-e arról, hogy Miskolcon korábban milyen törekvések, tipródások voltak, irodalmi lapok születtek és nem egyszer vetéltek el.**

– Tudtam, de ezek bennem nem személyes élményként éltek. Kabdebó Lóránt elbeszéléseiből tudtam ezekről, talán Gulyáséból is, tehát másodkézből.

– **A *Termés*, a *Kohó*, a *Széphalom*³³ szerkesztői, munkatársai közül sokan itt éltek. Milyen volt, volt-e egyáltalán kapcsolatod velük?**

³¹ A *Napjaink* 25. évfordulóján maga Gulyás Mihály is ezt hangsúlyozta. Lásd „A *Napjaink* című üzemi lap...” Gulyás Mihály gondolatai. *Napjaink*, 1987. 4. sz. 29. old.

³² Lásd: Zircz Péter: *Hídépítés*. *Napjaink*, 1965. 1. sz. 2. old. A Híd-rovat a folyóirat III. évfolyamától, 1964-től jelentkezett.

³³ A *Termés* az 1930-as, a *Kohó*, névváltoztatás után a *Széphalom* az 1950-es években megjelent miskolci folyóirat. Lásd: Zimonyi Zoltán: *Irodalmi lapok, lapkísérletek Miskolcon 1880–1956*. Miskolc, 1987.

– A régi lapok régi munkatársai közül Kuzmányi Gusztávval volt kapcsolatom, rajta kívül senkivel. Azaz Gyárfás Imrével is, aki akkoriban a Magyar Rádió miskolci stúdiójának a vezetője volt. A rádiónak szánt írásaimat leadta, ennyi, semmi több.

– **Székrenyesi Lajossal?**³⁴

– Nem volt vele kapcsolatom.

– **Nem kellett volna a *Napjaink*nak folytonosságra törekedni, bevonni a lap körébe valamilyen formában azokat, akik korábban itt sáfárcodtak az irodalomért, az idők során értéket teremtettek?**

– Ez a szakaszosság valóban jellemezte Miskolc irodalmi életét. A *Napjaink* igyekezett távol tartani a korábbi lapok szerkesztőit, munkatársait. Nem tartom szerencsés dolognak. Ellenzenv, harag, olykor gyűlölet gyülemlt fel a *Napjaink* körül. Gulyás Miska kemény kézzel bánt némelyekkel, ami, azt hiszem, kárára volt az itteni irodalmi életnek. Nem volt az sem szerencsés, hogy Zircz Péteréssel, Oltyán Bélával szemben sem volt engedékenyebb, holott a törekvéseik emelték volna a lap színvonalát.³⁵ Máig azt tartom, hogy szükség lett volna a régi emberekre, lehetett volna használni őket. Nem biztos, hogy regényíróként, de egy-egy riport vagy publicisztika erejéig. Feladatokat kellett volna adni nekik. Nem tudom, hogy erre miért nem került sor. Emlékszem, hogy Székrenyesi Lajos járt a *Napjaink* szerkesztőségében, tehát láttam a szerkesztőségben. Kezet fogtunk, de nem beszélünk. Nem ismertem közelebbről, nem tudom, volt-e benne ambíció. Kuzmányi Gusztávban bizonyára volt szándék, hogy jelen legyen a lapban, de a verseit nem tartottam erre érdemesnek. Kiss Ernő³⁶ bácsi versei egy ideig megjelentek a lapban, azután ő is kimaradt. Szerintem őt is lehetett volna recenziókra, satöbbire alkalmazni. De nem is az volt itt a probléma, hogy a lapban nem voltak jelen, hanem a szerkesztőség nem tudott szót érteni, emberséges hangot megütni azokkal szemben, akik a lap holdudvarába beletartozhattak volna, ott kellett volna lenniük mint pártolók, olvasók, mint a lap barátai, terjesztői.

³⁴ Székrenyesi Lajos, író. A *Kohó* örökébe lépő színvonalas, *Széphalom* című miskolci irodalmi folyóirat és az 1956-ban, Petőfi Körös szellemű melléklete, az *Új Kilátó* című hetilap felelős szerkesztője. Az 1960-as években a Kossuth mozi üzemvezetője. Szívesen emlékszem együttműködésünkre a Hevesy Iván Filmklub megteremtésében.

³⁵ Közülük Gyárfás Imre, Kuzmányi Gusztáv, Székrenyesi Lajos a *Napjaink* indulásától a IV. évfolyamig a szerkesztőbizottság tagjai, az 1965. 1. számban már nem szerepel a nevük az impresszumban.

³⁶ Kiss Ernő (Túrkeve, 1906 – Miskolc, 1990) francia–latin szakos középiskolai tanár, grenoble-i ösztöndíjas. A debreceni egyetem nyelvi lektorátusa után Miskolcon, a Tóth Pál Leánylíceum és Tanítóképző (1950-től Vámos Ilonka, 1957-től Zrínyi Ilona Gimnázium) tanára. Verseskötete: *Kőálmok. Verseik, műfordítások. Új Kilátó* kiadás, Miskolc, 1990.

– **Vagy alkalmi szerzői.**

– Igen. Rengeteg harag gyűlt fel, és gyűlik a mostaniakban is. Ezt csak ember-séges, baráti hangon lehet feloldani. A kéziratokról nem késlekedve mondani véle-ményt, nem huzavonázva, hanem barátián, hogy nézd, ez nekem nem tetszik, lehet, hogy tévedek, de nem tetszik. Ebből még sosem volt harag. Abból inkább, hogy hú-zódott-halasztódott a kézirat megítélése. Persze nehéz azt megmondani valakinek, hogy nézd komám, nem tudom használni az írásodat, de vannak formák, ahogy ezt közölni lehet a szerzővel.

– **Mesélj Akác Pistáról!**

– Akác Pista nagyon sokszor föl járt hozzánk, mint Kabdebó, abba a Széchenyi utcai albérleti szobába.

– **Az időben sikeres szerző volt, rendszeresen megjelent, nemcsak a *Napja-inkban*, hanem, mint te is, szinte az ország bármelyik lapjában.**

– Igen, igen, igen. Azokat a verseit szerettem is. Úgy érzem, hogy ebben az idő-ben valóban meg is érdemelte a sikert. Egy idő után azonban, véleményem szerint, annyira magába zárkózó, begubózó lett, föl vett egy Adyt utánzó modort, ami nem is állt jól neki, elvitte egy olyan irányba, hogy végül is kikopott az irodalmi köztu-datból. Nincs benne az irodalomban. Talán ez a helyzet vesztített össze bennünket. Amíg én továbbra is jelen voltam, sőt könyveim jelentek meg, addig neki, nemhogy könyve nem jelent meg, hanem a versei is kiszorultak, nemcsak a központi folyóira-tokból, hanem a vidékiekből is. A helyzet akkor éleződött ki még inkább közöttünk, amikor versrovat-szerkesztő lettem a *Napjainknál*, és meg kellett mondanom, hogy nézd, Pista, ez nem tetszik stb. Egyébként voltak gesztusai. Eljött, és azt mondta: nézd, azért jöttem, mert elhoztam az újsütetű munkáimat, válaszd ki belőlük azt, ami tetszik neked. Válogathattam 20-30 vers közül, de éreztem, nem ez kell nekem. Mondtam neki, Pista, ez az a három, ez tetszik nekem, az igazat megvallva azonban azokkal is rengeteg bajom volt.

– **Egy erős versrovatban megfért volna a helyiek java, tehát aki a mércét meg-üti, még ha nem is tartozik a rovat fősodrába. Nem?**

– Igen, de hát Akác Pista az én versrovat-szerkesztésem idején is megjelent a lapban, végül is segítettem, hogy kilábaljon a hullámvölgyből, ami – utólag látjuk – tartós hullámvölgy, sőt, visszaesés volt. Jó lelkiismerettel mondhatom azt, hogy nem parancsoltam ki a lapból abban a pillanatban, amint úgy éreztem, hogy rosszabb verseket hoz az előzőekhez képest. Évekig folyamatosan megjelent a lapban az én versrovat-szerkesztésem alatt is. Azt hirtelen meg nem tudom mondani, hogy min vesztünk össze. Talán szóváltás közöttünk nem is esett. Annyi volt, hogy nem köszönt többé, ha találkoztunk az utcán, elfordult. De most hirtelen nem tudok rájönni arra, hogy mi volt az a közvetlen kiváltó ok, ami után már többet nem állt velem szóba.

Arról hadd beszéljek még, hogy nekem személy szerint voltak olyan terveim, hogy embereket csalogassak ide azzal a céllal, hogy telepíttessenek le, hogy a szándékaimat erősítsem. Nagyon jó volt, hogy itt volt a közelben Kalász Laci. Meg-megjelent Miskolcon, és akkor nem mulasztotta el, hogy ne jöjjön föl az albérleti szobába, és ott beszélgettünk. Emlékszem, hogy egyszer Berencsi Sanyi és Kalász Laci kettesben jöttek haza Pestről, az *Új Írásból*, és hozták Farkas Laci üzenetét, hogy üdvözl, vagy éppenséggel milyen terve van az *Új Írásnak*, hírt hoztak arról, hogy az ott lévő verseim mikor jelennek meg. Nagyon jók voltak ezek az összefüggések. Ezek tartottak meg engem itt Miskolcon. Kazincbarcikán élt Niklai Ádám³⁷, gyakran megjelent Miskolcon. Akkor még ivott, és ha el-elkapott, akkor bizony be kellett menni a borozóba, és ott meginni egy-két pohárral. Aztán ő elkészült valamerre, mert csapódó-verődő ember volt, vitte az alkohol. Nagyon sokan elmentek a városból, a megyéből. Niklai Ádámot példaként említettem. Elment Zircz Péter, ajtóbecsapással hagyta ott a *Napjainkat*, B. Nagy Ernő szintúgy, ha nem is ajtót becsapva, de otthagya a *Napjainkat*. Az előbb említettem azt a szándékmat, hogy embereket hozzak ide. Szó volt Bella Pista Miskolcra költözéséről, Pesten lakásproblémával küszködött. A TIT-ben együtt szilvesztereztünk Nagy Zoltánnal, akkor terveztük, hogy idejön. Azután mások is. Ratkó letelepítéséről is szó volt. Egyik sem valósult meg, se a Belláé, se a Ratkóé. Volt még egy nagy idetelepítési tervem, Péntek Imréé. Ide is költözött hozzám, itt lakott, ebben a kis helyiségben, ahol most beszélgettünk. Ebben a konyhából nyíló, spájzból kialakított kis szufniban több mint két hétig, háromig is talán. Egy szobánk volt, mi ott éltünk, talán ekkor már megvolt a gyerekünk is, nem tudom ezt most pontosan. Jó lett volna, ha Imre a saját lábára tud állni. Eljártam az ügyében, lakás kellene neki. Gulyás Mihályhoz fordultam, hogy Miska, intézd már el. Azután Péntek elment albérletbe, Horpácsi Sanyinál lakott Diósgyőrben, a Nemzetőr utcában.³⁸ Biztatást kapott, hogy lakáshoz jut, a

³⁷ Niklai Ádám, Zech-Colbert (Budapest, 1924. szeptember 2. – Debrecen, 1985. június 3.) költő. 1943-tól 1947-ig a budapesti egyetemen jogot végzett. 1958-ban másfél évig Mátraházán tudószanatóriumban ápolták. 1960-ig a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár munkatársa. Ekkor jelentek meg első versei. 1965-ben Debrecenbe költözött. 1967-től haláláig a Kölcsey Művelődési Központ munkatársa volt. Diákjaimmal egy osztálykirándulás keretében Debrecenben hangulatos rendhagyó irodalom órán találkoztunk vele.

³⁸ Péntek Imre ez után több mint félévig apósomnál lakott a Lenke utca 13. sz. házukban, névleges albérleti díjért. Anyósom ugyanis ekkor az egyik miskolci építőipari vállalat munkatársaként titkárnóként egy évig Pozsonyban dolgozott. Losoncon született, és ott élt 1944-ig, a szlovák nyelvtudására szüksége volt a cégnek. Segíthettünk Pénteken, ezt meg is tettük. Második házasságáig ott lakott, azután visszaköltöztek a Dunántúlra. Imre „meghálálta” a szívességet, rá jellemző iróniával egyik versében kifigurázta apósomat.

Napjaink szerkesztőségébe is bekerült, lakást azonban nem kapott, és itt is hagyta a várost. Az a nagy-nagy szándékom, hogy ide telepítsek embereket, mindig kudarcba fulladt. A *Napjaink*nak ez nem vált a javára. Beletartozik az én *Napjaink*ban való ügyködéseembe, hogy – bár mindenki úgy tudja: Kabdebó volt az, aki a *Heteket* a lap köré gyűjtötte, nincs is erről semmi más véleményem, ez így is volt – csupán csak azt tenném hozzá, azzal egészíteném ki, hogy a kezdeményezés, a szervezés tőlem indult ki, amit Kabdebó azután kiteljesített. Ennek én örülök, és örültem abban az időben is. Nagyon jó volt az, hogy a *Napjaink* meghívta baráti beszélgetésre ezeket az embereket a szerkesztőségbe, hogy találkozhattunk. Kabdebó és a Miskolci Városi Könyvtár igazgatója, Győri Erzsébet³⁹ irodalmi esteket rendeztek, nemcsak Miskolcon, hanem vidéken is. Tehát együtt lehettünk, összeismerkedhettünk. Kalász Lacit is nagyon szerettem, barátom volt.

– **Mikor ismerted meg?**

– Amikor ide kerültem, egészen pontosan: nem azonnal. 1966-ban megjelent a könyvem, ebből már küldtem neki, tehát akkor már ismertem. Emlékszem, kritikát is írtam róla a *Napjaink*ba, nem is kritikát, hanem valami bemutató-féjét. Talán Bozsik István rajzolt róla egy portrét. Ebben az írásban nagyon fájlaltam, hogy nincs még kötete. Olvastam a verseit, a megjelenteket, a kézirateit, jártam is nála Szalonnán. A zsebe mindig tele volt versekkel. Bizony nagy kár, hogy ezek közül néhány jelenik csak meg folyóiratokban, nincs még kötete. Sajnos nagyon későn jelent meg az első kötete Lacinak.⁴⁰ Ez már a teljes Kalász-képet mutatta, azt a Kalászt, aki akkor már pontos és hiteles karakter volt.

– **Köszönöm a beszélgetést.**

³⁹ Krencseyné Győri Erzsébet (Miskolc, 1936 – Budapest, 2012) a Miskolci Városi Könyvtár igazgatója. 1976-ban Budapestre költözött, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ mb. igazgatója volt.

⁴⁰ *Szánj meg, idő!* (versek, Magvető, 1967)

Vasy Géza

Serfőző Simon pályaképe

Az irodalomra sokan mint tantárgyra gondolnak, sokan mint szórakoztató olvasmányok sorára, hobbitevékenységre vagy akár mint a humán értelmiség szakterületére. Pedig az irodalom sokkal több ezeknél: az emberiség emlékezetének leggazdagabb tárháza, mindannyiunk számára kiapadhatatlan forrás. E hatalmas örökségen belül a magyar irodalom őrzi legteljesebben nemzetünk emlékezetét. A mi kulturális örökségünk leggazdagabb része az utóbbi ezer esztendőből éppen az irodalom. Tudatformáló ereje kiiktathatatlan. Gondoljunk csak bele: milyen kép él bennünk a török hódoltság koráról? Elsősorban az, amelyiket Gárdonyi Géza rajzolt meg. Milyen 1848/49-ről? Az, amilyent Petőfi Sándor, majd Jókai Mór művei közvetítenek. A száz évvel ezelőtti nagybirtokok cselédeinek sorsáról pedig főként azt tudjuk, amit Illyés Gyula írt meg. A nemzet emlékezete természetesen sokrétegű. Az anyanyelv, a történelmi események, a kultúra, a művelődés, a munkaformák, az életmód, a viselkedés, az erkölcs s még annyi minden más tartozik hozzá.

Az irodalom mibenlétét, feladatát az ezredvéghez közeledve nálunk is egyre többféle módon próbálták értelmezni. A nemzeti emlékezet fogalmához egyre inkább csak a nyelv köthető azoknál, akik az irodalmat elsősorban szövegnek tekintik, s esetlegesnek vagy feleslegesnek tartják a mű és a valóság kapcsolatrendszerét. Az új évezred azonban mintha kezdene visszahajolni ehhez a több ezer éves hagyományhoz. Az irodalmi mű természetesen szöveg is volt mindig, de igazán maradóknak azok a nyelvi alkotások bizonyultak, amelyek az emberről és az őt körülvevő világról adtak egyénien és érvényesen képet.

Nem véletlenül említem mindezt, amikor Serfőző Simon pályaképét szeretném felvázolni. Ő ugyanis egyértelműen a tanúságtévők közé tartozik. Műfaji szempontból sokoldalú életműve az ars poetica szempontjából teljesen egyértelmű. Azt tekintette elsődleges feladatának, hogy felmutassa azt a nagy létszámú társadalmi osztályt, a parasztságot s annak rétegeit, amelyből származik, s amelynek sorsa a második világháború óta eltelt évtizedekben különösképpen viharosnak mondható. Majd ezt a feladatot tágította általánosabbá, s az örökké vesztesek, a szegények, az elesettek sorsának vált irodalmi megörökítőjévé.

Tudjuk, hogy a magyar irodalom történetében ennek a szemléletnek a reformkor óta nagy hagyományai vannak. A két világháború közötti korszakban pedig, 1945 utánra is átnyúlóan a népi írók ideológiai-politikai-irodalmi mozgalma vállalta ezt a feladatot, amelyet aztán a fényes szellemek nemzedékének alkotói folytattak. Ehhez a magatartáshoz kapcsolódva formálódott a hatvanas években a Hetek

költőcsoportja, amelyhez a legfiatalabb Serfőző Simon mellett Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta és Ratkó József tartozott. S közvetlenül a nyomukban indultak el a Kilencek csoportjának költői.

Az idős nemzedékek ma is élő tagjai bizony sokat átéltek, így sokat is tudnak az 1945 utáni fél évszázadról. A mai fiatalok viszont nagyon keveset. Akinek nincs kifejezetten történelmi érdeklődése, az eléggé tájékozatlan. Hiába élnek a nagyszülei, más idős rokonai, az ő életidejüket és sorsukat sem ismeri. Rákosi neve semmit nem jelent számukra, amiként a kulák, a begyűjtés, a téesz, a csengőfrász fogalma sem. Nem tudják elképzelni sem az ötvenes vagy a hatvanas évek mindennapi életét. Fogalmuk sincs arról, milyen a bolsevik diktatúra, de arról sem, miként éltünk a mához képest a technikai civilizáció minimumának szintjén. Az időben visszafelé haladva: nem volt internet, mobiltelefon, számítógép, kábeltévé, televízió, hűtőgép, mosógép, sokféle még villanyáram sem.

Serfőző Simon egy Szolnok melletti falu, Zagyvarékas tanyavilágában töltötte gyermekéveit. 15 évesen onnan indult el, s lett gyári munkás, majd népművelő, költő, író, szerkesztő. Ez önmagában, bármely történelmi korszakban is nagyfokú életformaváltás, s kimondhatjuk: karriertörténet. A szocializmus és a posztmodern előtti társadalmakban ugyanis az volt a tipikus, hogy az emberek többsége szüleinek társadalmi környezetében, foglalkozásában töltötte el életidejét. Ha mód kínálkozott a kiemelkedésre, akkor az rendszerint egyetlen lépcsőfokot jelentett, s ez előbb a valamivel magasabb iskolázottságban, majd ebből következően a színvonalasabb munkakörökben mutatkozott meg. Kiemelkedő tehetség és szerencse kellett ahhoz, hogy valaki több lépcsőt haladhasson felfelé. Serfőző Simon ifjúkorában elvileg már egészen más volt a helyzet: éppen az addig háttérbe szorult társadalmi rétegek számára kínáltak gyors felemelkedést, az ő iskoláztatását azonban egyéni balszerencse kísérte. Mindezt nemcsak néhány vallomásából tudhatjuk, hanem *Gyerekidő* című regénytrilógiájából is.

Ez a regényhármás csupán egyetlen életút hiteles és vallomásos feltárásával is maradandó alkotás, azonban egyúttal a mikrovilág olyan pontos és szemléletes, az átéltet átélhetővé varázsolt rajzával válik teljessé, hogy abból a falu és a tanya világ hagyományos, ám az ötvenes években feldúlt világa szociográfiai és esztétikai értelemben is feledhetetlen pontossággal jelenik meg. A regénysorozat három részének kezdőpontjában első elemista, ötödikes, végül első gimnazista a főhős, s 1948-ban, 52-ben, majd 56-ban járunk. Az egyéni sors konfliktusait az iskoláztatás szempontjából az jelenti, hogy kezdetben egy gyenge külvárosi elemibe jár a kisfiú. Mivel jó tanuló, ötödikre átteszik a belvárosi elit, orosz tagozatos iskolába. Innen eltanácsolják, újra külvárosi diák lesz, s ismét olyanok az eredményei, hogy felveszik középiskolába, ahonnan egy év után kibukik. Senki nem segített neki

tanulni, felzárkózni. Néhány hónap után indul egy messzi városba, hogy segédmunkás legyen valahol.

A Gyerekidő (egyreszeinek megjelenése: 1986, 1999, a trilógia együtt: 2002) fejlődésregény, amelynek mintegy folytatása a Fészekhagyók (2009). Ez a kisregény a kezdeti pesti éveket tárja elénk. Az albérlőt, a munkásfiút, a társára találó szerelmezt. A Gyerekidő világát egészítik ki, árnyalják, olykor szinte epizódját jelentik Serfőző Simon elbeszélései (Varjúleves, 2006, Fészekhagyók, 2009), s tágabban ebbe a körbe sorolódnak drámái (Mindenáron, 2005), riportjai, publicisztikai írásai (korábbi kötetek után válogatásuk: Még nincs vége, 2007).

A fejlődésregény az iskoláztatás szempontjából kudarcosnak mutatkozik, valójában azonban nem az osztályzatok a fontosak, hanem a személyiség alakulása. A kudarcos helyzetekből a fiú, Matyi ki tud menekülni. Segítik ebben szülei is, akik tudomásul veszik a sikertelenséget, megértik, hogy terveiket, akárcsak a gazdaságukkal kapcsolatosakat, nem könnyű megvalósítani. Matyi alapvetően lázadó alkat. Szereti is a tanyai munkát, például a tehének legeltetését, büszke a hozzáértésére, de szabadulna is a munkától. Gyerek szeretne lenni, játszani, ám a nyolc-kilenc holdas tanyai gazdaságban segítenie kell apjának és anyjának, akik látástól vakulásig dolgoznak. Szeretnének előbbre jutni, vásárolgatnak is kisebb földterületeket, s azt tervezik, hogy egy szem gyermekük többre viszi, talán hivatalnok lehet belőle.

A gyerekidőről szóló regényt jó néhány konfliktustípus hatja át. Ezek: a játék és a munka (tanulás), a gyerek és a szülő (a felnőtt), a tanyai és a falusi, sőt városi, a dolgos és a lógós, a gazdag és a szegény ember, a hagyományos és a konzervatív szemlélet, az igazság és a gázság, az etika és az etikátlanság, az otthonosság és az otthontalanság, a szabadság és a korlátozottság. E konfliktusok gazdag hálója szövi át a regényt, amelyben nemcsak érték és értéktelenség, hanem kétfajta érték is szembekerülhet egymással. Nevelődése során a fiú számos alkalommal kerül konfliktusos helyzetbe, s idővel mind többre képes elfogadható megoldást találni. Ha hibázik, vétkezik, egyre gyakrabban látja ezt be, s próbálja meg helyrehozni azt, amit elrontott. Korántsem tökéletes lény, de méltó a rokonszenvre. Ráébred arra, hogy a munka érték, s már a kisember is része a családi közösségnek. Egyre többet lát meg az őket körülvevő világ gonoszságából, emberellenességéből. Kezdi felismerni a munka, az élet, a szeretet (a szolidaritás) egymásra is utaló értékeit, s ez teremti meg annak a lehetőségét, hogy ne váljon torzzá a felnőtt személyisége.

Ma már történelemmé vált az a társadalmi berendezkedés, az az életforma, s nagyrészt az a kultúra is, amelyik a múlt század közepén jellemezte a magyar falvakat, általában a mezőgazdaságban dolgozókat. Be kell látnunk, hogy akkor is hatalmasak lettek volna a változások az 1945 utáni évtizedekben, ha nincs megszállás, nincs bolsevik diktatúra. Akkor egy viszonylag lassú, de folyamatos

Nyugat-Európához való hasonulás következhetett volna be: a polgárosodás teljesebbé válása. Az 1945-ös földosztás ezt ígerte az emberek számára. Moszkva azonban más utat jelölt ki: a magántulajdon szinte teljes körű felszámolását. A mezőgazdaságban ehhez a termelőszövetkezetek erőszakos szervezése vezetett. Az ötvenes évek kezdetén, a Rákosi-korban ez szinte anarchikus csődöt eredményezett, válságba került az ország élelmiszer-ellátása. Sztálin halála tette lehetővé, hogy 1953-tól valamivel racionálisabban működjön a rendszer, s ki is lehetett lépni a téeszekből. 1959-ben azonban a Kádár-rendszer ismét időszerűnek látta a parasztság életformájának radikális és végleges átalakítását. Úgy gondolták, hogy azzal válik véglegessé „a szocializmus alapjainak lerakása”, ha a termőföld többé nem lesz magántulajdon. Városi szervezőbrigádokat küldtek a falvakba, s azok a helyi vezetőkkel együtt, számos erőszakos eszközt alkalmazva kényszerítették a gazdákat arra, hogy földjükkel, állataikkal, termelőeszközeikkel együtt lépjenek be a téeszbe. Munkájuk sikerrel járt, de az akkor élő felnőtt nemzedékek, főként az idősebbek így vagy úgy, belerokkantak abba a hatalmas és drasztikus életformaváltásba, amelyet át kellett élniük, s amely lélektanilag és fizikai erejüket tekintve is túlzottan igénybe vette őket. Az ország lakosságának mintegy a fele volt egyéni gazda, s mindössze egyetlen százaléka maradt az. Nem volt tehát kötelező belépni, csak ajánlatos. Serfőző könyvének apahőse például ellenáll. De mit tehet? Tanyáját körbeszántják, földjét elveszik, s helyette használhatatlan nádas-vizes területet kap jó messze. S akkor már hiába lépne be a szövetkezetbe. Nagy nehezen tudja csak elérni, hogy kaphasson munkakönyvet, mehesse az iparba dolgozni.

Az ötvenes évek szörnyű időszaka, a téeszésítés diktatúrája s annak következményei adják Serfőző Simon drámájának témáját. A Rémhírvivők bemutatójára 1975-ben Miskolcon került sor, a mű cselekménye 1959 novemberében zajlik. A rémhírterjesztés a bolsevik diktatúrában gyakorlatilag bűncselekménynek számított, azt viszont a hatóság mondta meg, hogy mi számít rémhírnek. S bizony folyamatosan történtek rémes dolgok. A Rákosi-kor szörnyűségei után a parasztság részben azt hitte, hogy a korábbi gazemberségeket már nem merik megismételni, mások viszont úgy gondolták, hogy ugyanarra lehet számítani. Az agitátorok ezt pontosan tudhatták, s számos esetben elegendő volt a ráutalás arra, hogy ők bármit megtehetnek. Járták csapatosan a portákat, rendőrökkel cirkáltak, órák hosszat agitáltak, berendelték az embereket a tanácsházára, éjszakai kocsikázásra vitték, kuláknak, ellenségnek nevezték őket, fenyegetőztek, hogy a városokban tanuló, dolgozó fiatalokat hazaküldik, ha szüleik nem lépnek be. Ezeknek az egyéni gazdáknak nagyon közeli s személyes emléke volt még a néhány évvel korábbi szervezések gyakorlata. S azt is pontosan tudták, hogy a helyi szervezők általában a falu selejtes emberei közül kerültek ki, akik irigykedtek a jó gazdák eredményeire.

A konfliktus nem csupán a hatalom és az állampolgár között éleződött ki, a családokon belül is megoszlott a vélemény. Mindenki szerette volna megtartani a nehezen megszerzett tulajdonát, amiért fél vagy egész életen át dolgozott, de volt, aki belátta, hogy nem szállhat szembe az erőszakkal, s volt, aki a végsőkig próbált ellenállni. Serfőző drámájában a férj az előbbi, a feleség az utóbbi típus képviselője. Közben egy teljesen legyengült idős ember vetődik a tanyájukra, aki napok óta bujkál, hogy ne kelljen aláírnia a belépési nyilatkozatot. A férfi számára bezárul a kör: megtudja, hogy most már talán be se léphet, munkakönyvet se kaphat. Az öregember meghal, s meglátják, hogy közelednek a hivatalos emberek. Ezzel fejeződik be a mű. Lesz-e, lehet-e megoldás?

Amikor ezt a drámát bemutatták, már egyértelműnek látszott, hogy érvényes a cím: a magyar falvakban és tanyákon valóban terjedtek rémhírek is, ám 1975-ben már évek óta magyar csodáról beszéltek mezőgazdasági eredményeink kapcsán. Valóban sikerült eredményeket elérni, részben a gépesítés, részben a sokkal nagyobb hozamú vetőmagvak, részben pedig a háztáji gazdálkodás engedélyezése miatt. A téesztagok napi munkájuk mellett odahaza állatot tartottak, növényt termesztettek, továbbá bérmunkát is vállaltak a téeszben. Mindez nem napi nyolcórás munkát jelentett, hanem olykor bizony a kétszeresét. Önkizsákmányolással tudták elérni, hogy gyarapodjanak, elsősorban nem is ők maguk, hanem a gyermekeik. Akiket főként arra buzdítottak, hogy tanuljanak, menjenek a városokba, más foglalkozást válasszanak. Az ötvenes évek végi téeszítés után a hatvanas-hetvenes években teljesen átalakult a magyar falu, átalakult az egész ország. Nemcsak gazdaságilag, hanem kultúrában, életformában, életszemléletben is.

Serfőző Simon második drámája ugyancsak beszédes című. Az *Otthonatlanok* (bemutatója Miskolc, 1979) a munkásszállásokra kerülő falusiak, a segéd- és betanított munkások sorsát állítja a középpontba. Ez még a kétlakiak, az ingázók kora a hetvenes években: hétvégeken hazajárnak, besegítenek a mezőgazdasági munkába. A különböző nemzedékek sorsa más és más. Az idős férfi már azt számolja, hogy hamarosan nyugdíjas lehet, s otthon élhet. Iszákossá vált fiatalabb társától el akar válni falun maradt felesége. A férfi megígéri, hogy abbahagyja az ivást, de nincs hozzá már tartósan ereje, felőrölte őt a gyökértelenség. A munkásszállásokon élő fiatal pár önálló életet szeretne végre kezdeni, de nincs rá módjuk, s haza se mehetnek, a fiú anyja hallani sem akar erről, mert akkor sikertelenségükért lenéznék őket. A fiatalasszonynak pedig több terhességmegszakítása volt, s most tudja meg, hogy nem lehet már gyereke. Mennek a legeslegócskább albérletbe.

Itt a nyomor, a Mindenáron színpadán pedig a viszonylagos falusi jólét a hetvenes-nyolcvanas években. A család nős nagyfia a városban él, a lány otthon, s az anya úgy tervezte el, hogy majd egy orvosnak lesz a felesége, s modern, új házukban fognak élni. A kelengyét is megvásárolta rég. Az egész falu irigyelni fogja

majd őket. A lány talál is egy jövendőbelit, aki azonban nem orvos. Ebből származnak a konfliktusok, amelyeket az apa sem képes elrendezni. A lány kénytelen a fiút, aki majd az esküvőre érkezik, orvosként emlegetni. A nagy esemény előtt az apa hirtelen meghal, s minden kiderül. A lánnyal pedig bátyja is szembefordul, amikor megtudja, hogy mennyi hozományt kapna. Az anya kétségbeesett jajongásával fejeződik be a dráma: a tragédia teljesnek mutatkozik, megoldás itt sem születik.

Igazi tragédiák Serfőző Simon drámái. Az emberi sorsok kudarcai nem nyernek feloldást, s ráadásul olyan köznapi emberekről van szó, amilyenekből milliók élnek közöttünk. A téesisítés kapcsán egyértelmű, hogy a társadalom két része kerül szembe egymással: a hatalom embertelen erői és az ellenállás eszközeivel nem rendelkező néptömegek. Az akkori változások eltorzították az évszázados szokásokat, erkölcsöket, emberi magatartásokat. Ez mutatkozik meg a munkásszállások és a falvak világában, s hozzátehetjük, hogy a lakótelepeken s mindenfelé. Az újabb drámákban nem a hatalom látható erőivel kellene szembeszállni, hanem ezzel a megváltozott, személytelenül is korlátozó, tévutakra vezető társadalmi helyzettel, amely kiöli az emberekből a szeretetet, megfosztja őket az otthonosságérzettől. Nem választhatnak szabadon házastársat, nem szülhetnek boldogan gyereket. S eközben, falun legalábbis a gyanakvás, az irigység, a káröröm vesz körül mindenkit.

A hatvanas években a magyar irodalom számos jeles alkotása vetett számot a magyar falu átalakulásával. Ágh István, Csoóri Sándor, Galgóczi Erzsébet, Sánta Ferenc, Szabó István és mások alkottak társadalomkritikai élő szociográfiákat, regényeket, elbeszéléseket, lírai műveket, amelyekben a történetek általában kényszerű történelmi szükségszerűségként mutatkoztak meg, tehát nem lehetett velük szemben érvényesen cselekedni. Ugyanakkor, benne élve a történésekben, azt is megtapasztalták, hogy az ötvenes évekhez képest a hatvanasok jóval emberszabásúbbak. Serfőző Simon regényei és drámái, életkorából következően is, valamivel később keletkeztek, így ő már némi távlatból tekinthet vissza az ötvenes-hatvanas évek fordulójára. Ő kamaszként, s nem íróként élte át ezeket az éveket. S még valami egyéníti az ő helyzetét: a tanyai nézőpont, amelyet ott felnővekvőként szerzett meg. A regénytrilógiát így csak ő írhatta meg, akárcsak a drámákat. S az időtényezőt és a személyes érintettséget figyelembe véve természetes, hogy ő sötétebbnek látja és láttatja a korszakot, s nem az előbbre lépésre, hanem a zsákutcákra, a tragédiákra, az elvesző életekre helyezi a hangsúlyt. A kurzusírók győzelmi indulóival szemben az előbb említett alkotók műveiben többnyire az elégikus és a tragikus hangoltság játszik át egymásba. Serfőző Simon drámáiban a tragikum a meghatározó, nincs semmilyen jelentős ellenpont, regénytrilógiájában pedig a társadalmi szint tragikumát csupán a gyermeklét és a család motívumköre képes enyhíteni.

Talán meglepő, hogy egy 1961-ben költőként induló, számos verseskötettel, három gyűjteményes kiadással is rendelkező, s elsősorban ebben a műfajban számon tartott alkotó pályaképét felvázolva csak most kerül sor verseinek világára. (A legteljesebb kiadás: Közel, távol, 2003.) Ennek egyrészt az a magyarázata, hogy ezzel a szerkezeti megoldással is szeretném felhívni a figyelmet munkásságának másfajta jelentős területeire. Ám talán még meghatározóbb ok, hogy a prózai és drámai alkotások a maguk műfaji természetéből következően sokkal közvetlenebbül tudják megmutatni ennek az írói világnak azt a lényegét, amelyről bevezetesként szót ejtettem. Serfőző Simon olyan korszakot, olyan világot, olyan embereket örökít meg, amellyel éppen ilyen nézőpontból, éppen így csak nála találkozhatunk. Ne feledjük azt sem, hogy az övé, a negyvenes években születetteké a legutolsó nemzedék, amely még testközelből, közvetlen élettapasztalatból szólhat arról, amit megidézett. Művei segítenek abban, hogy a nemzeti emlékezet megőrizhesse e korszak történéseit, emberi sorsait. Hogy ne csak a történelem színét lássuk, azt, hogy a mienk a legvidámabb barakk, hanem a fonákját is.

A szinte még kamaszként versekkel induló Serfőző Simon kezdetben érthetően aligha tudott mást tenni, mint „saját fájdalmát s örömét eldalolni”. Csakhogy ezek a fájdalomok s örömök nem csupán egyetlen személyiség, hanem milliányi ember sorsát, léthelyzetét fejezték ki. Természetszerűen csatlakozott tehát ahhoz a magyar hagyományhoz, amelyik meghatározónak tartotta, hogy a költészet közösségi beszéd is. Ennek a szemléletnek olyan fajta dúsítása és konkretizálása született meg nála, amelyik az Illyés-féle tárgyilagos szenvedélyességgel vitte tovább az elkötelezettség gondolatát. Ő is lehetetlennek tartotta, hogy elfusson, elmeneküljön a rá mért sors kijelölte feladat elől. S idővel neki is azzal kellett szembesülnie, mint Illyéséknek a harmincas években: a költészet nem képes behatolni a tömegek közé, nem válhat cselekvéssé. A hetvenes-nyolcvanas években különösen keserű volt ez a felismerés, hiszen a megelőző időszakban, s nem csupán 1956 fénykörében éppen az ellenkező tendenciát lehetett tapasztalni: az irodalom átmenetileg ideológiai-politikai erőt jelentett. Természetszerűen válhatott a költő szakmai kérdésévé már kezdettől az is, hogy milyen költészettípussal fejezze ki a személyiség, valamint a szűkebb és tágabb közösség élmény- és gondolatvilágát. Helyesen ismerte fel, hogy bár sokat tanulhat az Illyés-féle tárgyias, a Nagy László-típusú mítoszi-látomásos-szimbolikus lírától, saját utat kell találnia. Feltűnően jó érzéke volt a bukolikussá szelídülő, mégis modernül népies hangvételhez, s ennek révén elemien panteisztikus természetképet tudott megformálni. Emellett a tömör és képszerű dalformában is otthonosan mozgott. Igazán egyénivé, összetéveszthetetlenül sajátta azzal vált lírája, hogy szikárabb szerkezetű és nyelvű, a képekkel takarékosan bánó, a képes beszédtől a fogalmiság felé haladó verstípust dolgozott ki. Akármennyi is ebben a földművelő élet tárgyias, emlékező-felidézõ-szembeál-

lító megjelenítése, a fogalom irányzatos jelentésében Serfőző Simon nem nevezhető népies vagy népi költőnek, legfeljebb e hagyományt magába olvasztó alkotónak. E líra tárgyias-szikár beszédmódja harmonizál a személyiség visszafogott racionalizmusával is, s ez a személyiségjegy, valamint az az ars poetica, amely a közösség korszerű képviseletét is vállalja, egyaránt magyarázza, hogy miért alkot hat szerves egységet ebben az életműben a líra, az epika, a dráma, a publicisztika.

Az ötvenes évek magyar lírája robbanásszerűen megújult, sokszínűvé vált. A fiatalok közül Nagy László és Juhász Ferenc, illetve Pilinszky János nyitott új utakat, megkerülhetetlenné vált Weöres Sándor munkássága, s átformálódott Illyés Gyula, Vas István költői hangvétele. Az akkori pályakezdők ezzel a gazdagsággal szembesülhettek. Egyúttal azzal, hogy az ötvenes évek történései az új törekvésekben a tragikus hangoltságot tették dominánssá. A hatvanas évek szelídülő diktatúrája egyrészt azzal a reménnyel járt, hogy a Rákosi-kor nem térhet vissza, másrészt azzal a felismeréssel, hogy az eszményi társadalom nem valósítható meg. Ez a helyzet az elégikus szemléletet, hangoltságot hívta elő, s bár meg nem szüntette, visszafogottabbá tette a drámaiságot. Így válik kezdettől elégikussá Serfőző Simon költészete. Ez a jelleg azonban nem feltétlenül jelent beletörődést. Idővel Serfőző lírája is mind keményebbé, mondhatni, harciasabbá válik, s ennek mintegy előkészítői a drámák. A hetvenes évek végére nem csupán az eszmény tűnik el a csillagok távolába, hanem a megígért, a racionálisan megvalósíthatóknak látszó társadalmi jólét is. Nem tűnnek el a szegények sem a tanyákon, sem a faluszéleken, sem a lakótelepeken. Mind ellentmondásosabbá vált a létező szocializmus világa. S ezeket a tendenciákat az 1990 utáni világ sem volt képes visszafordítani. Másik nagy gond a szocializmus korszakában a múltfelejtés, a feledtetés, a hazugságok, a féligazságok sorozata. A felszámolhatatlan szegénységet sem illett emlegetni, még kevésbé 1956 forradalmát vagy az 1943-as doni katasztrófát, a második világháború magyar katonaaldozatait. Ez utóbbival kapcsolatban meghatározó fontosságú, nagy hatású cselekedet volt a *Feledésből az emlékmű* című költemény. Veszteségeink gyűlnek – fogalmazta meg egy másik mű, egyre általánosabb helyzetet tárva fel: „Egymástól elidegenedünk, / elhidegülünk, / mint e hazától is, / ahonnan a közösségek melegét, / amihez odakuporoghatnánk, / ajtón-ablakon át / huzattal süvítetté / semmibe az ország.” Igen messzire jutottunk az ifjúkori hazatérés derűségét megfogalmazó egykori Otthon életképétől. S m ásmilyenné váltak az egykori életerős földművesek, miként például az Öreges tanúsítja. Az idősek, az elköszönő nemzedékek iránti tisztelet, a szeretet motívuma is lényeges eleme Serfőző lírájának. Sajnos nem csak a halál üresíti ki a tanyák, a falvak házait. Egykék országa lettünk, ahol „Csak az újszülött madarak oáznak, / rugdalóznak gügyögve. / Csak a szél gögicsél, / anyjának fönt a fán a fészke. / A gödör teli hullámzó gazzal, / csak a kicsi kő fürdik benne.” Ugyancsak az országos

gondokat fogalmazták meg a kilencvenes évek prózaversei, versprózái (*Jövőt írni* című kötet, 1994).

Serfőző Simon legújabb versei (Megfordult égtájak, 2007) azt mutatják, hogy elérkeztek a lírai életszámvetés esztendei. Kevésbé visszafogott a szemérmesség, közvetlenebb az önkifejezés, a vallomás a legszemélyesebb sorsról. Határozottá válik a többszörös időszembesítés, amely egyrészt az átélt régmúlt és a jelen, másrészt a rétegzetten látott múlt, a jelen és az elképzelt zárlat, a halál idősíkjait ütközteti vagy békíti meg egymással. „Nem jó ma költőnek lenni. Nem jó sosem.” – így kezdődik a József Attila emlékéét idéző szöveg, s a létezés drámaisága hatja át az újabb versek világát is, megjelenik azonban az a derű is, amelyet csak az idősödő életkor hozhat el, az „őszikék” korszaka, amikor már Nap se kell: „Innen már, / magasából a szívnek, / szétlátni az időben, / mint láttam régen / otthon a szénakazalról / az eget, a földet. / Szememnek sarkig kitárulnak a világtájak, / s csak nézem, / ahogy a fehér felhőpapírlapokat / a léghuzat sodorja, szórja széjjel”.

Minden élet egyszeri, de az emberiség léte folytatódik, s benne remélhetően a magyarságé is. Ehhez gyerekek kellene s felnvelő közösségek. Közösséget nevel, tart meg az anyanyelv, annak költészete. A jó közösség emlékezik önnön múltjára, azt őrzi és továbbadja. Nemcsak országos, hanem helyi szinten is. Serfőző Simon szülőfaluja Zagyvarékas. Mai napig nem szakadt el tőlük, sőt népi előadásra alkalmas dramatikus műveket írt számukra, amelyet a helyiek betanultak és elő is adtak (1997). Az Át az időn eseményjáték, amely a község fennállásának 650. évfordulójára készült, s a település régi és közelmúltbeli történéseit idézi fel. A Jövőlátót 2000-ben mutatták be. Ennek fő cselekményszála István király és fia korát idézi meg, egy másik jelenetsor pedig a magyar történelem néhány jellegzetes helyzetét villantja fel. Ezt a művet a szerző „nyári szabadtéri előadásra, alkalmi társulások, valamint amatőr színjátszók” részére készítette. Műfajilag tehát nem vethető egybe a korábbi három drámával. Bár a magyar történelem többnyire tragikus évszázadait villantják fel, elsődleges céljuk olyan számvetés, amely ünneppé válhat. A közösség számot vet múltjával, a felidézéssel mintegy lezárja azt, túllép rajta. Cselekedett, cselekszik, meg fog maradni.

(2011)

Jánosi Zoltán

„Szembenézni a földönfutó idővel”

Nemzettudat és önazonosság Serfőző Simon költészetében

A nemzettudat és az erre épülő önazonosság igényének és megtartásának kifejezése Serfőző Simon lírájának két meghatározó motívuma. Az így megképződő iker-vonulat a kezdetektől mindmáig egymásra tekintő ív-párhuzamként húzódik végig költészetén. Az e kapcsolatról beszélő műcsoportnak a gazdag halmazából ugyanakkor csupán a hetvenes évektől a 2000-es évek második évtizedéig kifejezett részlete is a teljesség erejével képes felmutatni a két, egymásra tükröződő, iker-világ természetét.

A költő összegyűjtött verseinek 2019-ben, *Arcunk az ég* címmel, a Magyar Napló gondozásában megjelent kötetében a *Bűntelenül* ciklus, amelynek alkotásai a hetvenes-nyolcvanas években születtek – az előző ciklusok nyomvonalán – már a helyi értékek vonatkozásában is nemzeti méretekben gondolkodik: a nemzet, az ország kontextusaiban mér. Serfőző érett gondolati költészetet bontakoztat ki e gazdagodó paraméterek között, amelynek kardinális része a nemzeti történelem folyama s benne magszerűen a vidék és a szegények világa.

Amíg az *Ide tartozom* az ezekhez a témákhoz kötődő költő küldetéséről vall („... itthon vagyok / e nép megszenvedett múltjával / minden nemzettel / egy-rangú országban”), a *Félúton* és a *Szolgáltak volna* arról ad analízist, hogy ez a haza legtöbbször kisemmizte a fiait: „Fáradtságba izzadt minden, / s feledésbe”, „az utak megálltak / megint / félúton”. A megfélemlített nép arcát és szegénységét hangsúlyozva megrázó erővel beszél a mindezek következtében kialakult kisebbségi érzésekről, szorongásokról. A *Szolgáltasson igazat s a Meghátráltak* gondolatrendjében, Adynak *A hőkölés népe* című versére is emlékezve, mély tanulságokat szolgáltat a létben sodródó nép kitettségének és önállótlanságának fokozatairól. „E meghökötletett / és megfélemlített nép” a saját hazájában lett „szorongástól / s kisebbség érzéstől rogyant”, „engedelmességre nevelt”, „önállótlan létű”, „megtűrt”. Az ennek nyomán is született *Bűntelenül* gondolati perspektívája Trianon és a következtében kialakult Közép-Európa világára nyílik. „Lábhoz kushasztott nép vagyunk” – írja –, „hajtattunk a félelmek földjein”, ahol „büntudattal” függönyözzük ablakunk. Az *Ellehettek tőlünk* ennek ellenpontjaként a magyar és a közös közép-európai erőfeszítések között felfénylő Hunyadi Jánosra és a déli harangszóra emlékezik. S ahogyan eddigi költészete bizonyítja, a parasztfiú képi öröksége elevenen él tovább ezekben a történet-analitikai költeményekben is.

Ebben a tér-és időábrázolásban kristályosodik ki a költő következő korszakainak az alapkérdése: hogyan tovább, merre halad a nemzet, ha rendkívül kérdé-

ses, bizonytalan a jövő? Ezért beszél a nemzeti példák és a közösségi cselekvések értelmének lejárata ellen a *Nyugatnak fordul*, a himnusi kérdést és a „bús kétség mellette” állapotot fogalmazva újra. Ezért szól arról az *Olvasmányom*, hogy aktualitásai miatt egyszerre riasztóak és fájdalmasak Illyés Gyula egykori írásai – a szerző jelenében is – a kiháló falvakról, az elnéptelenedésről. („A városok körül leszálló porban / kiháló falvak hallgatnak elnémulva.”) Egyre erősebben ragaszkodva választott példáihoz (*Meghalt Nagy László*), e *Kifűthetetlen haza* költőjeként kezdik gyötörni (*Kellett nekem*) a választott küldetés értelmének dilemmái. („Kellett nekem / a lónyertéssel felpántlikázott / hajdani kazlak közül / a világba kilopóznom!”) Majd versek sorában ad tanúságot mégis e küldetés abahagyhatatlanságáról. Az *És mindenütt* már a szemközt állók, az „ők”: a megalakulók, a félrebeszélők, a sunyítók, a becstelenítők hadáról beszél, betetözve azt az ívet, amelynek folyamatában az ország morális térképe is egyre sötétebbé válik. „Kampányország ez, / idénycélok hazája. ...a jelen csak / a mával gondol” – írja a *Kellenének* soraiban is. A tömeges abortuszokat, az új nemzethalál rémképeit, a nemzeti értékek lenézését, a parasztok, a munkások, sőt a „proletariátus” kifosztását, ereje kiaknázását, a bizalom, erő, a jó szándék letörését (*Egyre távolibb, Akik tisztelték*), az ideálok, értelmes célok hiányát (*Kellenének*), a végképp kiürült, megölt vidéket (*Szedelőzködik*) felrázó versekben tudatosítja. („Elkapartatta, / megtizedelte jövőjét / az ország, / szikék élére hanyatta.”) A világosan célzatos, áttetsző című *Hazám alatt* és a *Szedelőzködik* egy egész kifosztott – korábban József Attila, Nagy Lajos, Gelléri Andor Endre által megírt –, haza alatti országot takarnak ki a látszatok lepleiből, s egyre inkább egy valóban *Kifűthetetlen hazát* mutatnak, amelynek címe is tudatosítón nevezi meg az ország alaptulajdonságaként az otthontalanság hidegét.

*Félreesőn, szélein e hazának
vidékek zugaiban
legalján halódnak,
csöndesülnek el öregeikkel
a megüresedő,
jövőből kitagadott falvak*

(Szedelőzködik)

A sorsmérleg és a lelki önéletrajz versei (*Úgy éltem itt, Eltűnök a szélekről, Ne féltsetek!, Ahogy éltem, Őrzöm, Ami volt*) ezekkel a nyomasztó felismerésekkel szemben készülnek, s az elégia műfaji jegyeivel átfonva viselik a konok szembenézés, a továbblépés progressziójának sugarait.

Az *Elsötétült arcom* ciklus, az 1990-es évekből származó alkotásaival nagy erővel ragadja meg a korábbi legfontosabb: a *társadalom*, az *alkotó személyiség* és a *vidék sorsa* háromszögében megképződött motívumövezeteket, s az előző fejezet témavilágát mélyíti tovább. Ez a ciklus nemcsak az idősödő férfi sötétülő arcát mutatja fel, hanem a hazával együtt árnyékba boruló arcot. A komor, fénytelen világot és az ebben feketedő vonásokat, amely ugyanakkor az újraerősítés, a szembenállás dacával tekint ki a társadalomra és az olvasóra. Akkor is, ha a küldetés legnagyobb kiáltásai, úgy véli, a korban visszhangtalanok maradtak (*Arra kellettem volna, Elintézett*), s remény és értelem nélküli panel-társadalom, lealacsonyodás, elveszett célok romjában hánykódó (*A kanyarok, Miben higgyen, A fa*) vagy könnytelenség teli világ (*Csak a csend*) veszi egyre félelmesebben körül a versek alkotóját.

*Igazolhassa távlatait, lehetőségeit
az idő, arra kellettem volna.
A gondból: panaszomból már nem kért.
Máig nem akar tudni róla.*

*Az ég alá kicsapva hallatszík a hangom,
amire csak madarak neszelnék fel.*

Ez a társadalmi környezet egyre vigasztalanabb, tragikusabb, a *Bűntelenül* – előző ciklus – világánál is kilátástalanabb arcot mutat. („Én is a becsapottságtól / vagyok csapzott, / földönfutó életű lettem.”) (*Elintézett*) A felsorolt tényezők és a nemzeti tudat fogyatékoságai miatt a történelmi jelen idő egyenesen a bűn fogalmával válik egyenlővé. Az *Ami lealacsonyít* és a címadó *Elsötétült arcom* („Nem leszek tettestársa / a bűnnek”) sűrítetten fogalmazzák meg a költői ítéletek jellegzetes tartalmait.

*A divatos értesülések
fogyasztói társadalma,
e magas hangerővel
harsogó világ kell.*

*Nem a csend, amiben még
valamit hallani lehetne.
Nem emberség, szó másokért.
Nem ének, költészet, zene,
hanem praktika, piac, pénz.
A lezüllesztő kell ide.*

(Ami lealacsonyít)

Majd versek sora analizálja tovább az alapállítások részleteit, vagy bontja elemi tényezőire, indokaira, forrásaira s következményeire ezt a lehangelő állapotot. Kishitűséget, idegenmajmolást, „hite-bicsaklott, szorongó népet”, gyávaságot, megalkuvást halmoznak fel a *Mások után*, a *Mire fölívelhetne*, a *Résein e hazának*, a *Mindenütt* sorai. Az elnémult, az önkifejezésre, a maga megvédésére képtelen nép és vidék helyett, nevében is kiáltanak fel az *Önérzetet magunknak* gondolatai. („Álmodunk elviselhetőbb sorsot, / önérzetet magunknak, / s fölemelt fejű méltóságot.”) A költő üzenete nem más: felrázó hang és értelmes cselekvések nélkül rövidesen Kölcsey és Ady jóval korábbi tapasztalataival kell szembesülni ismét, azaz a történelem részéről: *Nem lesz kegyelem*. „Ha a szél innen csak a lemondás, / romlás állott szagát hordja, / könyörületre nem számíthatunk. / Csak megvető szájalomra.” Indoklásában a jelenét előlegező Kádár-kori lét személyiséget, alkotóerőt visszafogó, szürkeségbe kényszerítő erőit és tüneteit gyűjti egybe a vers, ízekre szedetten ábrázolva azt az alaphelyzetet, amely a népet önmaga vegetatív életének vélt „bástyái” közé szorította, a viszonylagos, ám mégis fölöttébb szűkös anyagi jólét örömeit mutatva fel a legfontosabb életcélnak. A *Kikészül az erő* azt a folyamatot vázolja, ahogyan az eszmék nélküli fridzsider-szocializmus kifosztotta a létéből, majd csaknem kivégezte a neki alávetett embert. Ivásra, közönyre, a nemzettudat feladására ösztönözte a maga lélekölő mechanizmusában (*Elhallgat hamar; Inkább, A mának él*), s a pénzszerzést jelölte meg fő létbeli feladatnak (*Csak a gazdagodás*). Ezek a negatív hatások s utóregnések is különösen a vidéket sújtják roskasztóan a költő műveiben: a *Vidék, tartomány* az egyre nyilvánvalóbban gyarmatként kezelt, a sorsok csapdájává tett magyar vidék eltorzult arcát világítja meg.

*A völgyek csapdák,
lábunkra csapódnak.*

*Keveseké:
a tűzkörülieké ez a világ,
nem a miénk.*

*Félrehúzódnak
e lekezelt, lenézett,
tájainkon széttelepült félszeg hazával,
amely a körutakon túl
már vidék csak,
tartomány*

Mindezek ellenében – s megint ismétlődő belső motívumkört képezve – a szerző újra szövetségeseket keres, a már korábban megszólított Illyés, Nagy László, Kalász László és mások mellé, s ezeket a példákat most az időse emberekben találja meg. Az *Öregek* című versében a megöregedettek a múlt értékszimbólumai-ként mutatkoznak. Életüket a ragaszkodás, a nemzetmegtartás példáiként ragadja meg, hasonlóan a *Hetek*-beli társak: Ratkó József (*Az öregek*) és Kalász László (*Nem tudsz*) című műveihez. („Nem a ti szégyenetek! / A szűkösség hideg konyháit, / amit nincs elég tüzelő kifűteni, / a nyugdíj szorongó filléreit, / amiből az alig életre telik, / a szegénység fintorító szagát, / gönceit ne ti, / azok röstelljék, akikre tartozik!”) Példáikat a munkaszeretet, az erkölcs és a történelmi tudat végső kila-koltatása ellen (*Tanulságul, Elnémul*) emelik fel valamennyien. Még abból a kép-telenné lett világból is, ahol már csak „a hínárban fuldokló kút fogad, / halomban műanyagtasak, flakon, / a fűben döglött szekér-tetem, / s szelektől fölvert trágya-és szemétdomb.” (*Nem hív semmi*) A *Nélkülük* című alkotás különös és beszé-des modellt tart kora elé. A korábban a paraszti világhoz tartozó állatok hűségét, munkabírását, lét-megtartó „szorgalmát” ismét – az emberi életért. Ez a vers a méltó civilizáció hiányát úgy tükrözi vissza, hogy az embernél biológiai értelemben „alacsonyabb rendű” lények sorsát állítja oda példának szemben az elemberte-lenedő korrallal. („Pedig ők ragaszkodtak volna hozzánk. / Úgy figyelték szavainkat, / mint a gyerekek. / Anyáink értettek is nyelvükön.”) S a *Veszteségeink gyűlnek*, a *Nem hív semmi*, a *Mint ahogy én* (filozófiai, mítoszi szerkesztésű analógiasorában) a szerző ismét a kultúra összeomlásáról, a megvénült, elmagányosodott, szétzilált ünnepekről (*Gáspár, Menyhért, Boldizsár*), a nemzet Ady meglátásait felelevenítő szétszóródásáról (*Utánunk*) beszél. Abban a történelmi időben, amelyben az állatok mellett még az egymásra rakott vályogtéglák látványa is létvédő mintaként nyilatkozhat meg. Az *Ahogy a vályogok* József Attila „hasított fáihoz” hasonló ösztönzése a kínzó, lassú porladás ellen valódi nemzeti összefogást akar. A ciklus végéhez közeledve, a fájdalomból, a szükségből is erényt faragva Serfőző Simon egy új verstípust dolgoz ki. Olyan erejűvé fokozza a csapások látványát, hogy e negatív képekben kimondatlanul is felépíti a velük történő szembeszegülések lelki várait, a néma vagy negatív képekben a legerősebb ellenpéldákat kínálja fel. Már-már a végszükség ösztönzése ez, hiszen, ahogyan az Illyés halálára írott *Magunkra ma-radtunk* című költeményében sugalmazza: nemcsak Illyés halálával lettünk árvák, hanem a történelemben maradtunk végképp magunkra.

Így lesz a hiányból is üzenet, értékdimenziókat megjelenítő erő a *Feledésből az emlékmű*, amely a történelmi tudat végső kiseprését fogalmazza át nagy erejű fel-szólítással az értékek védelmében, szemben az önváddal, a némasággal. Így lesz a szovjet munkatáborokból hazatért egykori elhurcoltakat az ország földjére lépé-

sük után is némaságra kényszerítő erők –és ezek öröksége – elleni tiltakozássá a *Még utána is*. Azokért,

*Akiket csak az udvarról,
konyhából felrebbenő család
fogadott szívébe vissza,
nem a haza. Mert az
a halottait is megtagadta.*

S emelkedik a *Veszteségeink gyűlnek* is olyan művé, amely a nemzeti szintű hiányok lajstromozásával, a cselekvésre mozdító emlékek kiirtásával szemben foglal állást, és tesz kinyilatkoztatást arról, hogy mindezekkel a kor csupán a jövőkép és – önmaga – befalazását érte el.

*Igazszóló szavaink kivesznek.
A maradék megdadogósodik.
Tettekkel nem találkozni,
amelyek másokért tennének.
Elszaporodó pangó vadvizekként
csak a veszteségeink gyűlnek.*

A ciklus legvégén az elsötétült arc mögül süt ki a fény. A gyűjtemény helyi értékük szerint is erősen üzenet-küldetésű versei arról szólnak, hogy a sorsfeltáró poézis továbbra is bátorítást tud adni a jelennek és a jövőnek a mának élés (*Mának él*), a közöny (*Inkább*) ellen (*Tőlünk fél*), mert a költészet a világörzés feladatával ékes (*Ki vigyázná?*). A küldetés ezért sem adható fel (*Mindig hittem*), a jövőképet pedig minden körülmények között vissza kell perelni a kortól (*Kellene, Akkor*).

A gyűjtemény *Sintér idő* ciklusa már címében is egyértelműen mondja ki a költő véleményét a hetvenes évektől a kilencvenes évekig tartó történelmi útról és az e kor-tartományt a verseibe fogó időről. A *Sintér idő* című vers a nemzetet, mint kutyát kivégző időben, az áldozat utolsókat rúgásának állapotában mutatja be. „Az ország-taposó bűnök, ellenünk merészkedő vétkek”, „a gátlástalan útszéliség” következtében a nemzet és a haza:

*Jelent, jövőt eltékozolva, föl is áldozva,
imígyen kerül Európa szemeteskocsijára, szálláshelyeit
otthagya elhappoló idegen kezeknek, gyepűink,
folyóink után kapkodó markoknak*

A szintetikus, a poétai előzmények eddigi végpontjaként megjelenő vers ezért is emelkedik címadóvá. Az alája vont költemények intenzív poétikai összegzések is, a mondanivaló komplex kifejezése bennük a teljes költői tudás mozgósítása révén történik meg. A politikai tartalmak mind konzekvensebb erősödésével és egyre nyíltabb megfogalmazásával a már ismert témaelemek (származás, sors, küldetés, vidék, önéletrajzi vonások) új, erősebb összegzése lesz így a leggazdagabb tematikai-esztétikai entitása ennek a ciklusnak. Ez a lényegmegvallás itt számvetés érvényű hosszabb verseken át tágítja a már ismert motívumhálókat a nagyobb és összetettebb nemzeti-emberi dimenziókba. A személyes múlt, a küldetés folytonos újragondolása – önértelmező szerepű – része ennek a folyamatnak, s már a ciklus nyitóverseiben (*Innen, Akik vállalják*) a küldetésnek a korábbiaknál jóval szélesebb igényű felmérése nyilatkozik meg. Megjelenik bennük a küzdelmes örökség teljes történeti útja („... jön az időből / egy gyalogút, a költészet egyik útja, lépdél / egy ösvény, Balassi, Zrínyi korából halad / századok óta”), a szegények és törött sorsúak iránti nemzeti szintű elkötelezettség („Értük van dolgom és dolga-
im megmérnek”). A vidék és a földművelők világához kötődés a szerszámok becsülésében ismét úgy kap kiemelt hangsúlyokat, mint a megtartott életmorálhoz kapcsolódás bizonyossága:

*...Hisz a földművelő ember eszközeit: orradzót,
marokszedő kapircsot, tokmányt, tehénkoloncot, jármot,
vékát, köpülőt, a morzsolószéket, s mind a hasznosság szerszámait, én nem a
lakások szobasarkaiból ismerem...*

A *Hiába sulykolták* 1956-ra emlékező szövege a csapda-történelmet, a szocializmus emberellenes arcát, a félrevezetett nemzet valódi, de a hatalom részéről tagadni kívánt örökségét tükrözi. Azt emeli ki, hogy a forradalom megtagadásának kényszerítése ellenére a nép, az alávetettek „Abban a másik Magyarországon, ahol ők a szegénysoron élnek, megőrizték / magukban az igazságot, vigyáztak rá.” Az *Örömeinknek szára szakad* a társadalom tudatosan megfordított értékrendjét teszi láthatóvá: arról ad ismét drámai összegzést, hogy a személyes önzésre, anyagi gyarapodásra biztatott világ – szemben a külső szólamokkal – hogyan fordul a gyermektelenség már-már programossá lett életcéljával önmaga jövője ellen. A gyermekhiány rajza a műben oknyomozó és lesújtó, nagyobb ívű társadalmelemzéssé változik. Panorámaszerű korpéppé lesz, mögötte a szétzúlló nemzet, a hit és morál nélküli nép, az önzés, a szemét uralma viszolyogatóan mutatkozik meg.

*...Hulladékot a szemétdobókba:
a hűséget, kedvességet kiszórjuk, a szeretetet.*

*Örömeinknek szára szakad, mert hozzá érdesedünk a
goromba kőhöz, durva vashoz. Kiabál a trágárság,
türelmetlenség: csapongnak a riadt, kihűlt
fényű családok. S utcákon a szemetet: kotorja a
szél összegyűrt, szétdobált öleléseinket.*

S ebből az állapotból is – szintén a korábbi verskötet-komponensek mindig magasabb szinten vagy más koloratúrával ismételt reflexein – a példák, elődök, kortársak megidézésével keres kitörést a költői lélek és vele a jövőteremtési szándék. Csupa kérdés, kérdések lázongó sora jelenik meg e művekben a jelenben tapasztalt hiányokra. Ilyeneket fogalmaznak meg a Ratkó József halálára, majd emlékére írott versek is, a keményre faragott sorok arról a költőről, aki „nem bocsátott meg a hazaszomorító hazugoknak, / bűnüket nem nézte el”, s akinek életművéből „– mi tagadás – nem az elegancia könnyedsége érzik, / hanem, akárha ajtórésen, a magyarságbaj hidege / csap ki.” S e művek egyik friss tanúbizonyságát adják annak is, hogy Serfőző Simon egyre inkább pengeszzerű, letisztult elvont fogalmak éles ellentétpárjaival közelít valóságához. A bűn és a tisztesség, a megalkuvás és az igazság, a közöny és a hit, a tétlenség és a tett válnak meghatározó ítélezési pólusokká a korába tekintő műveiben. A társadalmi jelenségeket s a mögöttük álló emberi tartalmakat szikár, végső tartalmaikra csupaszított fogalomkettősökké szigorítva e művekben a polarizált, a megosztott magyarságot, a meghasonlott, a kettéhasadt országot jellemzi érzékenyen. Miközben mindig az értéket megtestesítő pólusról bírál, a szemközti negatív póluson már nemcsak a nemzetrontók, a nyilvánosan pusztítók sötét képei jelennek meg, hanem a belenyugvók, a szemlesütők, a gyávák, a gyengék és a félrebeszélők is. Az értéktartalmak udvarában pedig a magyarországi lakosság érintett köre mellett a szenvedő, egyetemes emberiség arca is feltűnik. Így a Szalay Lajosra emlékező versben, amelynek főszereplője, a hazájából kivándorolni kényszerült grafikusművész a világ egyetemes üzőttjeivel, szenvedőivel nyilatkoztat ki műveiben rokonságot: „az itthoni, / s a messze szakadt világ mindenkori / kitaszítottjaival, kijátszottjaival vállal közösséget.” (*Nem tudják*)

S miközben elégiák, portréversek, analitikus költemények kereteibe fogja a szerző a gondolatait és a világot, s a költészet értelméről ilyen szavakat vall, hogy „Kellett, aki eljövend, akinek szavai mint / feltartott tornyú, kondulásnyi templomok, tiszták, / meghittek lesznek, ünneplőbe öltözteti lelkünket” (*Hiányzott már*), elkötelezett s alapjaiban a magyar vidékekre figyelő lírájával egyre inkább – sőt az ezredfordulóhoz közeledve lépten-nyomon – a magyarországi posztmodern esztétika Nyugatról behozott (ott ugyan már lejárt), s az ország irodalmára a marxista elvek után új kalodaként illesztett elveibe és a költőktől „elvárt”, „új érzékenység” gyakorlatába, azaz „elváráshorizontjába” ütközik.

Az *Évszakváltó* című, nagyon rövid, a 90-es évektől már a rendszerváltozás második évtizedének induló fázisába érkező könyvciklus ismét a világot érzékenyen figyelő személyiséget s ennek a korról vallott ítéleteit helyezi centrumba. A nyitóvers, a *Ne féljen* újra a létben a lábát magabiztosan megvetett, szilárd értékelési paraméterekkel rendelkező alkotót mutatja. Ez a mű nyitja meg a társadalmára „ügyelő” alkotói pozíciót rögzítő Serfőző-verseket (*Éberem, Rábízom*). Ezekben a költeményekben ugyanaz az Illyéstől örökölt, „ört álló”, „résen lévő” poétikai magatartás testesül meg, ami a diktatúra középponti időszakában formálódott meg Serfőző munkáiban.

*A megfélemlítések ellen
erős vár nem voltam.
De ha dőltem, omlottam is,
a végsőkig kitarítottam.*

Az *Évszakváltó* című vers allegorikus mondanivalót takar, a kádári hatalom utolsó szakaszának már a köztudat számára is nyilvánvaló bűneit nyomatékosítja. Ahogyan a fa őszi lombhullatásakor előtűnnek, és mind nagyobbakká válnak a lombközi rések, úgy tárulnak fel egyre átfogóbb terjedelmükben és mind élesebb vonásokkal e művekben a nemzet ellen elkövetett történelmi bűnök. „Előtűnnek mind / a letagadott bűnök, / eltitkolt vétkek, / ahogy elhessent / a hallgatás, / s tárulnak / a rések.” A mű párkölteménye, a *Mindig másnak* ismét az ijesztően ketészakadt lelkű országot, a megosztó árulás, az önérdek leleplezését vonja versbe, s a megítélő gondolatok is folyamatosan telítettek a háttérben álló eltorzult haza: a vidék, a föld, a természet, a táj lesújtó utalásrendszert hordozó metaforáival. („Csak az egyezkedő önérdekek / acsarkodását hallom, / mintha ádáz kutyák / marakodnának valahol.”) „Csak kudarcunk látni: / kihalt kátyút mindenfele” – fogalmazza meg a *Közel, távol* sorai is.

Annál fájdalmasabb, hogy az *Újra* című alkotás, már évekkel a rendszerváltozás után, újra csak a „megváltásnak”, a nemzeti alapkérdések megoldásának ismételt elodázódásáról, kisiklásáról ad képet. („Kijátszottak voltunk, leszünk, / satnya aljnövényzet újra.”) A társadalmi ellentmondások konok állandóságának, a történelem nehezen mozdíthatóságának és a szégyennek a képei öntik el Serfőző líráját, benne a „maga ellen fordul, / magára ártalmas haza” látomásával. (*Naptalan, Ezer ág*) Mindezekkel szemben a mégis-morál adys gesztusait mozgósítja, annak ellenére, hogy következetes eszméivel az adott társadalmi és művészi közegében az alkotói személyiség már egyre inkább idegen, abszurd vagy ambivalens atmoszférába kerül (*Ahogy kell*). Személyes vallomások, önfeltárások során át elemzi önmagát (*Mint az üvegen*), vállalásait (*Mégis, Aki voltam*), s ezeknek az önértel-

mezéseknek lesznek a részei a már az életből búcsúzni készülő édesanyjáról és a vele való viszonyáról született munkái is. Édesanyja betegsége (*Kifeszítették*) s az otthoni táj és a lélek sötétbe borulása (*Sötéttel vaklál, Én megyek haza*) egymással analóg folyamatokká nőnek. Az édesanyját elveszítő férfi az otthoni táj emlékeiből építi majd újra szülőjét, összegzi alakjában a maga küldetésének – édesanyja erejéből is folyamatosan táplálkozó – történetét:

*Az én anyám
ez a faluhatár,
gátoldal,
ez a faluvég már.*

*Az ő vérei az árkok,
Kanyarulatok.
Leng haja a szélben:
fű, bokor.
Tócsák üvegén át néz ki
a mélyből
mint régen a tanyaablakon.*

Az e műveket követő *Megfordult égtájak* a gyűjtemény legterjedelmesebb, legösszetettebb és leginkább heterogén témákból – és ezek váltakoztatásából álló –, a 2000-es évekből származó egysége. Gondolati, tematikai cikázásai jól követik azt az értelmezői szempont-keresést – s annak dilemmáit és pontosításait is –, amelyek révén a rendszerváltozás évtizede utáni, újabb világát a szerző nagyívűen törekszik felmérni, és poétai ítéleteibe is újszerűen belefogni az ebből származó következtetéseit. Az útkeresések, tematikai kanyarok, visszatérések azzal a tanulsággal szolgálnak, hogy e költészet számára, témavilága rendjében, az öregedésen kívül szinte már nincs, vagy alig van új terep. Eddigi költészete lényegszerűen fogta be szemhatárába mindazt, amit esztétikai módszereivel e világról elmondani akart. De e társadalom s a szűkebb-tágabb emberi létközeget alapproblémáinak – a diktatúra eltűnése mögötti – történelmi statikáját egyre elmélyültebben jelzik e művek. Azt a nyomasztó gondolatot elsősorban, hogy a történelemből hosszú távon örökölt, s továbbra is a nemzeti létre súlyosodó gondokkal kell – s különösen a vidék vonatkozásában – ezután is szembenézni. A személyes sors, a feladatokon töprengés, a történelem és a lét fölötti meditáció tehát – a már politikai tájolásában megfordult, a diktatúrától megszabadult s a jobb lehetőségei felé néző világban – a ciklus kidomborodó tematikai irányait adja.

Az induló gondolati tétel e megváltozott társadalmi környezetben is a már korábban vállalt küldetés hányattatásainak és beigazolódásának rajza. A személyiség

számadásai mellett ugyanakkor a szülők élete, sorsa is új közelítést kap. A *Ha hófűvás támadt is* versében az édesanya személyiségébe vont értéktudat mint egyszerre motiváló és illusztratív erő szólal meg. Az anya-versben a fiút szülő asszony az odaadás, a szolgálat, a szeretet példájává lényegül, amely fia költészetét is teljes pályáján át ösztönözte. („Anyámat kimerülésig / dolgoztatták ásók, kapák. / De ha leültem asztalához, / már ki is pihente magát.”) A *Szorong* című költeményben édesapját emeli fel hasonló erővel, az időtől, öregségtől, rablóktól féltés mozdulataival. („A szív apámban dobban-e még?”, „Betörő járt itt, vagy / már a halál maga?”) *Az idő előtt* is kítűnő apa-költemény, a múlt, az ifjúság ígéreteinek, álmainak szembesítése – az apa tekintetéből – a jelenével. A végső sors-elszámolásakor azzal a szomorú következtetéssel, hogy az egykori vágyakból – semmi sem teljesült. Az apával egy kemény munkaerkölcsre alapozó világ is megrendítő képekkel búcsúzik a történelemtől:

*Rossz löccsel,
járommal aludt éjszaka.
Az özvegy ekéhez kijárt beszélgetni
a kerítés mellé,
mintha udvarolt volna.*

*Ásó gyászolja majd.
Kapa öltözik
feketébe.*

Az *Elhagyott ház*, az *Öregember*, a *Féltés*, az *Azt is hallom* a már nem csupán széteső, elnéptelenedő, hanem a kriminológiai események áldozatává váló magyar faluról, a prédává lett egykori otthonról ad dokumentatív képet: a falu magányosainak kifosztásáról, értékeinek feléléséről a még szegényebbek részéről. („Azt is hallom, / mozog a kerítés / körül a házon, /el is tűnik belőle / tizenkét lécs, / meg egy karó. // A szegénység velük / merre oszon?”) (*Azt is hallom*) Majd a szerző belső világába tekintő önvallomások (*Vonaton, Nagyobb Napot, Ha szólok, Egyszer, Csöndre váltok, Hát az utcák*), társadalmelemzések és az öregedés versbe vont traumáinak rajza teljesítik ki a ciklus gondolati terét. Megjelenítve azt az ijesztő és groteszkké váló némaságot is, ami a társadalomra érzékeny költészet üzeneteit az új történelmi korban ismét csak körbeveszi s megfagyasztja: „Ha nem leszek majd, magamnak / leginkább én hiányzom.” (*Ha szólok*) A *Falat támasztva* című versben a vidékről kivert, kilakoltatott munkaerkölcsnek állít emléket, s nevezi meg helyrehozhatatlan nemzeti fogyatékosként e tékozlást:

*Honnan a sok dologtalan kéz,
a dologkerülők is honnan?*

*Szolga kezekké lettek, legyintgetőkké,
kiverték fogásukból a szorgalmat.*

Omlik az ország ereszalja

S hasonló húrokon szólal meg a *Ma is* című rövidebb költemény („Erőink hol porladnak, melyik meddőhányón?”) A *Gyerekkor*, ehhez kapcsolódóan még fizikai-környezeti szempontból is tiszta, üde világot mutat, ezzel szemben a jelene a környezetszennyezést, a piszok terjedését, a fuldoklást: „Vizek tátognak, / kapkodnak levegő után. / A vegyszerrel / beetetett földeken, / mint a drogosokon, / ütköznek ki / az elvonási tünetek.” (*Ki segít?*) Az öregedés jeleit tehát nemcsak a belső, a testi környezetben, hanem, a külső, a társadalmi-természeti világban is ábrázolja. A *Nap se kell* a lassan az emberi idő és a küldetés magaslatára jutott ember kilátójáról veszi szemügyre a megtett utat.

*Innen már,
Nap se kell,
tekintetem lámpája besugarazza
a mindenséget.
Legyintek az utánam dobott lasszókra,
kanyaríthatják a levegőt,
ide már nem érnek el.*

A *Csak tavasszal* című költeményben a természet és a történelem feleselő képei világítják át egymást. Profanizáló, a kisvilágot mérő metaforák jellemzik a *Ha tetteim* című verset, amely a humanizáltnak nevezett környezet erkölcsi romlását mutatja be, és – ennek feszülve – a személyiség haláláig tartó szembenállását hirdeti – a *Nem tavaszt* és az *Azóta* soraival közösen – e rombolás ellen. („A lélek emelkedői / egyre meredekebbek. / Vágyaim járják a világot, / nem adják fel.”) (*Azóta*)

Az *Értünk szólnak* egyszerre József Attilára emlékező vers, ars poetica, valamint öntanúsítás. Ez az összefoglaló értékű munka, amely a költő korról, idővel, öregedéssel, az írói szereppel történő küzdését jelzi, éles fényű bepillantást nyit a kor irodalmi életének s elméleti irányzatainak ellentmondásos szféráiba is.

*Versei értünk szólnak. Szólnának,
ha mesterlegényeink – béléseből a kabátot –
nem fordítanak ki minduntalan.
Nem a félrevezetés divatolna. S a görbe
számítana egyenesnek, pihének a sörte.
Nem a rövid hazudná meg a hosszúnak,
s petróleumlámpa akarna világítani a Napnak.*

Az *Amikor nincs már* paradox léthelyzetet tükröz: azt a művészi szituációt, amelyben a társadalom fájdalmait kimondó költő a szavait – abszurd módon – már csak önmagához intézheti. („Hová fordulhatnék, / szavaimmal kihez? / Ki hallgatna meg, / ha én magamat nem?”) Hasonló motívumokat rögzít a *Nem hallják?* is; benne a költő a nemzeti sorskérdéseket érintő társadalmi közöny ellen lázad.

*Eltakarhattam volna szemem
vaksággal,
de én látni akartam.
Fülem is befoghattam volna,
de én hallani akartam.*

*Nem neszelnék fel,
miféle leszámolás készül magunkkal,
miféle hamvunkba hullás?
Hogy milyen idő ez?*

A *Most tudom már* leleplezése és az *Azt láttam* című szembesítés a költőről szóló besúgói jelentések elolvasása után születtek meg. Megrázóan teszik nyilvánossá, hogy az árulások mekkora hálójában vergődve-forgolódva kellett – ezekről nem is tudva – a nemzettudatért, jövőképert a diktatúrában megszólaló költészetnek önmagát és elveit megvalósítania. („Most tudom már, / mire szántak engem. / Miért szervezték be a csendet is, / hogy utánam füleljen.”) Ám a szembeszegülő erő az elárult sorsnak, a korábbi ország-képet jellemző torz emberi minőségeknek az ellenére sem csügged folytatandó szolgálatában. Az *Állnak csak* a torony és a fa allegóriájával üzen, egyszerre a saját sors és egyszerre a cselekvő emberség analógiájaként a veszteségek fölött, megcsonkoltan is. Ismét a küldetés értelmével történő viaskodás szólal meg viszont a *Nem itt éltem* („csak laktam”) soraiban. A mű azt a keserű felismerést világítja meg, s megint nem először, hogy a világnak nem kellett ez a küldetés, a feltáró és megnevező

költői szó. A vers Nagy László: *Balassi Bálint lázbeszéde* egyik sorának: – „mert vétek, hogy egy hiten veletek éltem” – későbbi visszhangját ekhózza, teszi a személyes tapasztalatok nyomán újra hallhatóvá. („A számban tiszta szót, / hoztam volna zuhogó szívverésem. / Baj voltam csak, nyűg. / Ha itt laktam is, nem itt éltem.”)

A *Hírem lobogott*, a *Maradtál volna* (Bella István halálára írt mű), a *Hiányuk borzong* pedig a halállal szembesülő, a létet, a küldetését, a hazát ehhez a távlatához mérő alkotások. A halál érintései a kortárs-siratások révén bontakoznak ki bennük. A *Hiányuk borzong* egyszerre több művésztárstól búcsúzik, s korai távozásuk okaként a társadalomnak a saját legjobbjait is sírba taszító züllöttségét jelöli meg.

*Bevetették magukat földbe, nemlétebe.
Sínpár: végtelen fájdalom hasított
keresztül tájon, vidéken.
Mi sürgette elmenni őket?
Mit éreztek meg jóelőre?
Még több romlást, megrontást?
Elegük lett belőle?*

Az e műveket követő *Sirató* című hosszabb költemény Serfőző Simon költészetének az egyik csúcverse. Az édesapjáról írott mű izzó, nagy összefoglalása az emberi küldetésnek, de önportré is egyben. Soraiiban összefut a múlt s a jelen, ám nem körvonalazódhat már a jövő. Kendőzetlen társadalomkritikája – miközben leltárt készít az elköltözött teljes életéről, világról, emberi kapcsolatairól – az apa sorsán át a politika bűnösségét mondja ki a 20. századi Magyarország tönkretételében.

*Jobb már neked ott,
ahol magadra hagyunk.
Jobb, hogy nem vagy.
Hogy már nem tudod meg
milyen új erőszaknak kellene
a járomba kényszerülő fejek.
Messziről milyen új félelmek suhognak.
Miféle felfuvalkodott erők
gyülekeznek,
miféle hatalmak.
Megtörtetett arcom
jobb nem látnod.
Nem látnod a remények szárnyait fölakadva
csüngen a fákon.
Jobb nem látnod e magán átgázoló világot.*

A *Magunk szárnyán* ciklusa a kötet anyagában – a 2005-től induló évekből – javarészt az egyetemesbe, a transzcendensbe s a történeti távolságokba hajló öszszegzéseket ad. Verstartományában magasról néz a földi világra a költő, kozmikus és antropológiai szintekről szemléli küldetését s Magyarországot. Mindezek a vonások már ott élnek a az egység nyitóversében is. A kezdő műnek (*Azon túl*) a párverse az anyát és az apát egyszerre idéző *Tarlóvirágok*, s a fókuszba bennük ismét Zagyvarékas, az örökös „otthon”: a lét centruma kerül. Az *Átjár a szél* folytatja a *Tarlóvirágok* panteisztikus létösszegzését, s a világra átfogóbb látószögből tekintést: „szétnéz bennem az idő, / az ég is a magasból”, s egyszerre ad objektív, filozofikus és transzcendens létérzékelést. A *Sorsuk útvégén* a népi írók örökségéből kinőtt poétasors mérlege, az örökség-megvallás és az önbesorolás verse: Ilylyés, Veres Péter, Szabó Pál, Móricz, Nagy Imre írói hagyományának megölelése ismét, a küldetés végső összegzésének igényével. Sinka Istvánhoz külön vers szól: az *Özvegyek* című alkotás. A *Minden erőm* az egykori ifjú mai idegenségét, fiatalságának eltemetését ábrázolja, de a cél itt is elemi és feladhatatlan: elérni a jövőt. („Minden erőm, elszántságom a jövő: / elérhessek odáig fiaként a messzeségnek.”)

A *Ráhagyva az időre* és a *Messziről jövök* elégiái ismét a széthulló emlékek között vergődő otthoni tájról beszélnek: arról a riadtságról, ahogyan a végképp kiüresedett tanyák „várják az éjszakát / ősemberi félelmükben.” A *Messziről jövök*-ben a föllelt múlt önmaga lelkeként nyílik meg. („Ha régvolt szavak konyháiban is, / de velem vannak, / melegében volt-nincs arcuknak, / amelyek hasonlítanak az enyémre.”) A *Mint ledöntött fát* arról tesz tanúságot, hogy az élet nyers küszködéséhez képest a földhöz, a vidék tönkretett emberéhez kapcsolódó költészet mit volt képes elmondani, miért is született meg egyáltalán a magyar líra más típusú költői irányjai között. („S a tönkrement életek viharkárait láttam // Vittem, ahová kellett, / adományként reményt, hitet.”) A *Mégis lüktet* vallomása a dacos megmaradás kiéneklése, a küldetés értelmének visszanező tudatosítása s az egyértelmű hit abban, hogy a valóságfeltáró, már-már szociografikus költői építkezésnek a szocializmus kora után, a jelenben is – a nemzeti lelkiismeretre folyton éles, szögletes árnyékokat vetve – töretlenül folytatódnia kell.

*Országnyi húsvágó deszkán
darabolják szívverésem.
Mégis: lüktet, ver tovább,
a Napban vöröslik a vérem.*

Ehhez a tematikai körzethez kapcsolódóan a *Koldusok* a mai világ kisemmizettejeinek életközegébe vezet, a *Nincs szava* vádirat az új szegénység ellen („Amerre a szem ellát: mindenféle / tövestől kidöntött életek”), a *Nyaralás* a magyar „har-

madik világ” terepeit, a gyarmatszerűvé lett hazát járja be ismét, míg a *Végre* az émelyítő, a szemetes, a romlás szagával teli időnek a létre telepedését fényképezi. („Az évek minden szemetét / ide hordja ablakom alá a szél. / Ide az utcákról, országból. / Ide kavarog ajtóm elé.”)

A történelem örvényeiben is a nemzeti megmaradás igénye felől megszólaló, a múlt és a jelen időre nyugtalanul tekintő versek sorakoznak a ciklus további részében: a tények rögzítésével, a belső hibákkal, a kilábalás esélyeivel, a felmutatható példákkal soraikban. A *Ne reméljen* még a nemzetvesztés – Kölcsey- és Vörösmarty-komorságú –, fájdalmas, az országot siralomháznak látó verse, ám a rákövetkező *Ahogy a napot*, már a szerkesztési technika ellentétes hullámfázisaként, Juhász Ferenc *Himnusz-töredékéhez* hasonló szemléleti erővel, a nemzet felemelésére hívó soraival a remény és a biztatás csillanásaival ékes.

*Az erőnket kellene
fölmutatni,
ahogy minden fényességét,
a Napot fölmutatja az ég,
hogy lássák,
akik látni akarják,
nem vagyunk a föld zárványa,
világbotrány.*

*Nem vagyunk
porban megfeneklett lelkek,
akik alól kiszáradt a tenger*

Az *Idegenségben* viszont újra veszteséget közöl: a határok mögötti nyelvromlást, s mögötte Trianon igazságtalanságát. („Nyelvünk, Európa apadó állóvíze / lassan elsekélyesedik.”) Az Illyés Gyula *Koszorújának* axiómaival villogó művel azután ismét szemben áll, mintegy kiegészítve, tompítva a lesújtottságot, a magyar nyelv megmaradásáért kiáltó fohász: a *Világfa*. S hirtelen természet-versek ragyognak fel a cikluszáró költemény-menetben. Két mű, az *Öbennük bíztam* és a *Tőlük ragyog* arról tesz vallomást, hogy a népi írók s más emberi példák mellett a természet szépsége, hű változatlansága és biztonsága – a nagy személyiségekkel egyenrangúan – adott erőt a művész munkásságának kiteljesítésében. S hogy ez a hűség és biztonság bármikor odaemelhető a történelem elé. („Öbennük bíztam, / a gyökerekben, indákban, / amelyek a levegőben is megkapaszkodtak.”) Ahogyan a következő versek kimagasló példái is: Ady Endre (*Ady Endre nagyváradi emléktáblájánál*), Nagy László (*Nagy László*) s a kortárs Fodor András (*Láthatjuk*),

valamint a szívós munkájukkal a nemzetet tartó névtelen ősök, elődök, rokonok sora (*Az égre feljönnek*). Az utóbbi, az elődöket a szerző sejtjeiben, életútjában, gondolataiban megtaláló vers egyszerre líratörténeti ötvözése és folytatása József Attila (*A Dunánál*) és Illyés Gyula (*Három öreg*) a sorsfeladatot – fejben, alkatban, gondolkodásban – szintén az ősök visszautasíthatatlan örökségének tulajdonító műveinek. („Észreveszem, / valakik figyelnek az időből. / Mintha szólnának is hozzám, / de nagyon messziről.”)

Így jut el a ciklus az *Itt élnem* című összegző számvetés-versig, az életcél, a pálya eddigi talán legátfogóbb mérlegéig, az „itt élned, s halnod kell” Vörösmartyra utaló zárógondolatig.

*S mégis
ha ennyire telt is,
mint szembenézni a földönfutó idővel,
s míg biztat a jövő: ne adjam fel,
megérte itt élnem.*

*Az esők messziről megismertek.
Hátas domboknak társa voltam.
Itt lépdeltam a kor süppedékeiben,
de a csillagokig elláttam.*

Pósa Zoltán

Égi és földi valóság egyetemességének költészete

Serfőző Simon verseiről

Nemzeti költészetünk kiemelkedő alkotója, Serfőző Simon idén, október 24-én lesz nyolcvanhárom éves. Életútját és életművét híven fémjelzi az ő utánozhatatlan, különleges magyar ecsetjével festett, magyar tájakhoz fűződő rendületlen hűség. A falvakban, tanyákon élő emberek árvaságát, a peremen élők kitaszítottóságát a XX. század végi és a huszonegyedik századi magyar irodalomban kevesen képesek oly hiteles költői erővel megszólaltatni, mint Serfőző Simon. A *Hozzátok jöttem*, a *Nincsen nyugalom*, a *Ma és mindennap*, a *Büntelenül*, a *Holddal világítottunk*, az *Elsötétült arcom*, a *Félsország, félvilág*, a *Megfordult égtájak*, s az *Arcunk az ég* című összegző verses könyvek a magyar irodalom kiemelkedő értékeit képviselik. E legutóbbi gyűjteményes kötetben Jánosi Zoltán irodalomtörténész majd ötvenoldalnyi kiváló dolgozatával teszi még megközelíthetőbbé Serfőző Simon költészetét. A „*Harmatból sziklát görgetsz*” – *Serfőző Simon lírai műveiről (1959-2019)* című tanulmány így jellemzi e rangos opust: „a nemzeti történelemből, sorsból lírává lobbant lelkiismereteként szól előbb a vidék Magyarországnak, majd a teljesebb hazának a századok óta a lét igazi értékei alá szorított emberi közösségei nevében.”

Serfőző Simon iskoláit Szolnokon és Budapesten végezte. Betanított munkásként, nagyingázóként végig járta a magyarországi létezés stációit, vagy ha tetszik pokolbugyrait. Életének legterjedelmesebb korszaka Miskolchoz, e különös megapárvárosként, egyetemi és üdülővárosként egyaránt híres kis-megalopoliszhoz kötődik, ma Kispesten él. Kivételes tehetségének kibontakozását 1966-ban jelentet meg első kötete, a *Hozzátok jöttem* indította útjának, rá két évre a *Napjaink* című központi jelentőségű vidéki folyóirat meghatározó személyiségévé, szerkesztőjévé, majd a rendszerváltozást követően a Felsőmagyarország Könyvkiadó igazgatójává vált. Eközben kiemelkedő műveket teremtett prózában, drámában, de önmagát elsősorban költőnek tartja. Serfőző Simon a Hetek néven ismert kötőcsoport képviselője, melynek tagjai az elhunyt Raffai Sarolta, Bella István, Kalász László, Ratkó József mellett az élők, Ágh István, Buda Ferenc, Serfőző Simon, a magyar irodalomnak nagyrészt vidéken élő vagy onnan elszármazott (mint Bella István és Ágh István), a hatvanas években kibontakozó emblematikus, meghatározó személyiségei. Hasonlóképpen a valamivel később indult fiatalabb Kilencekhez (Mezey Katalin, Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Péntek Imre, s a sajnos immár

elhunyt Oláh János Rózsa Endre, Utassy József), s a hozzájuk képest fiatalabb, az én nemzedékemhez tartozó Lezsák Sándor, s az elhunyt Nagy Gáspár, Körmendi Lajos és társaik a magyar és az európai lét margójára szorultak, a legkítaszítottabb elnyomottabbak nevében szólnak. A népi-nemzeti irodalom korábbi ikonjai, Illyés Gyula, Németh László, Nagy László, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor (és a nagy égi mítoszteremtők: Pilinszky János, Weöres Sándor) mitizáló hangneméhez képest új utakon járnak. Szociografikus hitelességet is vállalva, közvetlenül vallanak a nemzet kálváriájáról. A Hetek és a Kilencek költői, valamint e sorok írójának említett nemzedéktagjai elődjeiknél egyértelműbben vallják, hogy nem csak a létező, hanem az eszmei szocializmus is megbukott az 1956-os forradalomban.

Korunk irodalmában, művészetében vannak olyan sorsok és életutak, amelyek a tudatunkba égetett metaforaként hordozzák korunk és nemzetünk szinte minden kálváriáját. S léteznek alkotók, akik képesek saját végzetüket magas színvonalon megjeleníteni, ahogy Serfőző Simon is teszi. *Arcunk az ég* című, méretében is tekintélyes szintéziskönyvének az alcíme – *Összegyűjtött versek 1959-2019-ig* helyből elárulja, hogy hatvan év lírai termését tartalmazza, így összegzésnek is tekinthető. A kötet cím is revelációerejű, arra utal, hogy első számú zsinórmértékünk az Atya, ki saját képére teremtette az embert: Az Úr az egyetemesség hordozója, az égi és földi lét szubsztrátuma. Ugyanakkor arra is utal az összetett költői kép, hogy emberi méltóságunk záloga Isten túlvilági és evilági egyetemességének megtalálása.

Serfőző Simon vállalt hitvallása szerint a magyar nemzet, s annak is legelnyomottabb, perifériára szorított rétege, a szegényparasztság és a város peremén élő munkásság jajkiáltását szolaltatja meg *a Petőfi-keresőben*-hez, az *Egykék országához* hasonló költeményekben. Utóbbi versben a szovjet elnyomókat, az államszocializmus képmutatását és az egyes emberek önzését együtt vádolja: „*Nem fontolják értő gondjaink, / hogy itt neveltessen is élet, / hogy belátná az értelem, / föléli Magyarország e népet.*” A jövődőt látó vátesz, a jövődőt mutató fárosz kétségbeesésével, de a látomásos költészetnél és a szocializmusban dívó parabolizmusnál, azaz példázatosságánál konkrétan vall a nemzethalál lehetőségéről: „*Mindennapjaink: rablógazdálkodóink / kihasználják maradék erőnket. / Küszködik az évek mélyeiben / a fiaiból kifogyó élet, / hogy ne élénk szegényen. / S nincs belátással az önzés.*” Serfőző különleges bátorsággal imígyen vádolja már a hetvenes években is a 90-es évekig tartó hamis, a finisben nyugati kölcsönökből fenntartott (s ideidézve Borvendég Zsuzsa írásainak alapgondolatát: elsősorban a katonai titkosszolgálatnak a Nyugattal folytatott ellenőrizhetetlen mutyi-kereskedelmével tönkretett) ország pszeudo-konzolidációját is, amely a mindenkori jelenre tekintő koldusluxussal bődítja, s téríti el a Kánaánhoz vezető rögös útról a magyar népet. Teszi ezt a költő egy olyan, 1947-1990-ig tartó kegyetlen, képmutató világban, amelynek Moszkvából távvezérelt főhatalma magát munkás- és parasztkormányának hazudva végez ki,

nyom el, tesz tönkre mindenkit, aki nem hajlandó elhinni a nagy egyetemes ember-nyomorító csalást.

Serfőző Simon gyűjteményes kötetének tizenöt ciklusba foglalt, megközelítően négyszáz versében, ahogy az életmű egyéb műfajokba sorolható szegmensében is vall arról, hogy a szovjetek felszabadulásnak keresztelt megszállása után nemcsak hogy nem szűnt meg a parasztság nyomora, a vidéki életből fakadó hátrányok garadája, hanem elkezdődött a magyar vidéki élet szisztematikus felszámolása is. A nagyvárosi munkáslet hamis, „tűztáncos” glorifikálásával szemben Serfőző *Nyár üzemel* című költői látomása szerint már a természetet is eltorzítja az értelmetlen, a falura mechanikusan is ráerőltetett gyári fegyelem: „*Átállt a nyár / három műszakra / a tájon, / dolgozik, / termel / a futószalag- / szántáson.*” Mi több, agyonfüstöli, mérgezi a növény-, állat- és embervilág éltető levegőjét is. A versek és az életmű egésze is azt üzeni, hogy először a két nagy háborúval, a trianoni országcsonkolással, majd az ötvenes-hatvanas esztendőök erőszakolt tévesztésével, a tanyavilág, a falvak lassú elnéptelenítésével, a hetvenes évek helység-összevonásaival megközelítően kétezer magyar település szerepnélkülivé tételével, és az 1990 után reánk köszöntő emberellenes globalizációval, az uniós (EU-s) agyrémekkel és örülettel is, folyamatosan terelte, kényszerítette a hatalom a kis és nagyközségekben, a kisvárosokban élő paraszt-fiatalokat a falusi életnél is kilátástalanabb városi munkásletre, a beköltözésre, az ingázás megannyi módozatára. „*Ebben / az országhatárral / körülkerített tanyában: hazámban / ki lakik majd?*” – kérdezi a költő, mintegy megérezve a 2006-2010-ig tetőző elvándorlást is a *Hazámban* című versben. Serfőző Simon kötetéből az is kiderül, hogy a 2010-ben elkezdődött fölemelkedés, a legújabb kori vidékfejlesztés dacára sem sikerült még fölszámolni az ezredfordulós globalizáció, a migráció – nálunk Istennek hála csak áttételesen megmutatkozó – súlyos terheivel megfejelt vidéki élet és a fővárosi peremlét hátrányait. A *Nem ilyenek voltunk* című költeményben az újkori fiatal nemzedékek szűklátókörű álkonkrétságba fulladó szemléletét ostorozza: „*Mi nem ilyenek voltunk, / nem ilyen összecukott szárnyúak. / Nem ilyen lehajtott napraforgó-fejűek, / nem ilyenek.*”

A kifejezőeszközökről is szólva, Serfőző már a kezdetektől napjainkig tökéletesen, érett tónusban vall a falusi köznapok komor szépségéről és kilátástalanságáról. Bár nem idegen tőle a játékos, könnyeden népdalos, groteszk mondókás tónus sem (*Földön járó, Úgy kellett, Játék*): „*Két suhanc gally közül / melyik az erősebb? / Pókfonalat fognak / és nekigyürköznek. // Húzzák a két végét, / izmuk is kidülld. / Feszítik, rángatják / míg – belezöldülnek.*” A gyönyörűségesen szomorú és árva vidék drámáját számos szikeéles, puritán és mellbevágó egyenességgel foglalja magában mások mellett az Őszvég című vers: „*A tehénszuszogások ösvényein / a csordát / már nem hajtották ki / az átfázott gyepre. / Kőd robban / a hörcsöglakta földhátan, / ott már / tél lehet.*” Serfőző valósággal tobzódik az egyszerűnek látszó szavak kü-

lönleges szókapcsolattá, metaforává szublimálásában, mint például a „tehénszuszóságok ösvényei”. S legalább ennyire különleges e vers befejezése is: „*Sietek, / összeterelem, / mint a libákat, / hazahajtom a környéket.*” Az utolsó három szó a látomások szintjére emeli a kis remeklés egészét. A falusi lét szépségét az ecsetre kívánczó táj, a szülői szeretet, a zárt közösségek összetartása, erkölcsmeztartó ereje hordozza. Drámáját és nyomorúságát a néptelenedő házak, a lepusztult környék, s az ingázásból adódó eltávolodás fájdalma jelzi.

Az otthon mindig is a szülőhely, s annak legerősebb kötőeleme, az anya iránti szeretet. Ez marad a költő számára, ahogy ezt a *Félország, félvilág* című mesés verslátomásban örökíti meg. Az anya képviseli elsősorban a gyermekkor legendáit, amelyekből a vándoréletre kényszerített költő egyre inkább távolodik, sőt elszakad: „*Azóta se látsz. / Félország, / félvilág eltakar.*” S megfogalmazódik az egyik alkotói hitvallás is: „*De sorsodat, / gúnyás szegénységed / az országban / én sikoltom, / halálotat is majd / én tanítom.*” A falujától elszakadó művész a hűtlenségét azzal vezekeli le, azzal teszi megbocsájtathatóvá, ha a világba belekiáltja a szocializmusban meghatványozott vidéki nyomorúságot, amelyet politikailag eszkalált a Nyugat önfelédelt tapsikolása (*Nem itt éltem, Amikor a szél is, Megfogyatkozom*).

Az újkori költeményekben megerősödött az élet-halál alapkérdéseinek, a létfilozófia gondjának versbeli kifejeződése is: „*Pillantásom már a Napé legyen. / Ébredésem a reggeleké. / Lépteimmel utak haladjanak. / Szavam legyen a másoké*” (*Itt élnem*). E nagyszerű „megaversben” a „*Déva vára ország*” siratása mellett a keresztény ember túlvilág bizonyossággá erősödött menny-hite is kifejeződik: „*Osszam szét magam, / életem azok közt, / akiktől kaptam: / a mennytől és földtől: / akiké voltam.*” És az egyetemesség is olyan versfoglatban jelenik meg, amely világirodalmi nagy példákkal egyenrangú (*Útjában az időnek, Túl sok a fény?, Magaslanak fennen*). Ezekben a nagy versekben és az ajánlásokban Serfőző felmutatja a nemzet megannyi fájalmát, az égbe kiáltó ikonokat, Adyt (*Ady Endre nagyváradi emléktáblájánál*), Nagy Lászlót (*Nagy László*), Csoóri Sándort (*Nagyon messze*), Csurka Istvánt (*Magaslanak fennen*). Serfőző Simon filozofikussá csiszolt újabb kori lírája a látomásosan összetett, T. S. Eliot-i, Ezra Pound-i költészetideált is megvalósítja sajátosan magyar köntösben: „*A szó / ne engem emlegessen, / napsütésről beszéljen inkább, / amelynek mintha nyári fényessége / lenne az én ingem*” (*Ne engem emlegessen*). Nem elfogultság, ha kimondom: egy sokat szenvedett, töröktől, tatártól, némettől, Moszkvától, Brüsszeltől megfejelt, Trianontól szenvedő ország poétája talán többet tud, mint akár a boldogságot a *Faust*-ban hitelesen megfogalmazó Johann Wolfgang von Goethe is. Mi nem csak azt tudjuk, hogy a boldogság az, ha a pillanatnak azt mondjuk: oly szép vagy, maradj velem. Hanem azt is tudjuk, amit a Jánosi Zoltánhoz címzett Örök vesztesek című vers is megfogalmaz, s üzen azoknak, akik a migránsoktól élehetlenné tett Nyugaton keresnének boldogulást. Bár sokan még

ma is csak kóbor hazlátogatók lesznek. Ám nekünk, magyaroknak, velük ellentétben „...megmaradtak a templomok, / s mind a temetők. / Minekünk még megmaradt / az itteni Nap, a fennvaló ég, / ami – ki tudja – / nekik megmarad-e még?”

A jeles irodalomtörténész, Bakonyi István *Serfőző Simon* című monográfiája második, kibővített kiadásban jelent meg az Antológia Kiadó edíciójában. A Magyar Katolikus Rádió Magyar Téka sorozatában Bakonyi István így vall Serfőző Simonról: „Megismertem a halk szavú ugyanakkor rendkívül karakterisztikus költőt és felelős magyart, aki keményen perelt a hatalommal és hűséggel szólt a gyökerekről.” S idézi Serfőző ars poeticaként is értelmezhető gondolatát: „S amire sokszor szavam sincsen, / csak nézem, / mint magasságából sokszor a fa, / az ember mire képes. / Verseim, kimondani / helyettem is segísetek!”

Summa summarum: e remekművű líráról lehetetlen egyetlen viszonylag rövid esszében összegzést nyújtani, hiszen elemzésemet akár előlről is kezdhetném, más példaversekre hivatkozva, az öregségről, a szerelemről többet beszélve. Az életmű ritka különlegessége, hogy ha elhagynánk a művek keletkezési idejét megvalló évszámokat, szinte lehetetlen lenne megállapítani, hogy az egyes versek az ifjú vagy az érett korú költőtől származnak. Már junior korában a vérbeli költő szólalt meg belőle, s a jelenkori művek is az örökifjúság lebírhatatlan erejétől izzanak, imigyen valósítva meg *az égi és a földi valóság egyetemes költészetét*.

Serfőző Simon

(Fotó: MTI/Komka Péter, forrás: hirado.hu)

Bakonyi István

„Maradék magunknak megvagyunk”

Serfőző Simon újabb műveiről

Arcunk az ég (Összegyűjtött versek, 1959–2019)

Évtizedek óta ismerem Serfőző Simont. Nem tudok róla elfogulatlanul írni, így hát a feladat nehéz.

Emlékszem székesfehérvári jelenléteire a nyolcvanas évekből, azokra az irodalmi estekre, amelyeken megismertem a halk szavú, ugyanakkor rendkívül karakterisztikus költőt és felelős magyart, aki keményen perelt a hatalommal, és hűséggel szólt gyökereiről. Tagjaként annak a költői csoportosulásnak, amelyet *Heteknek* ismer az irodalmi közvélemény. Amikor ezeket a sorokat írom, már csak hárman vannak közöttünk. Serfőző Simon, Ágh István és Buda Ferenc. Bella István, Ratkó József, Kalász László és Raffai Sarolta nincs itt a földi létben. Különböző utakat jártak és járnak, ám összefűzte őket az a hagyomány, amelynek József Attila éppen úgy jelző oszlopa, mint Illyés Gyula, vagy, hogy időben közelebbi példákat mondjak: Juhász Ferenc, Nagy László és Csoóri Sándor.

S az igazság része az is, hogy 1976-ban Serfőző Simon *Ma és mindennap* című verseskötetéről jelent meg életem első folyóiratközlése a pécsi Jelenkorban, és emlékszem, hogy Szederkényi Ervin, a folyóirat főszerkesztője a fiatal recenzens jelenlétében olvasta figyelmesen az írást... Személyes hangom oka aztán az is, hogy a Serfőző Simon vezette miskolci Felsőmagyarország Kiadónál számos kötetem megjelent az elmúlt években.

Aztán úgy adódott, hogy róla szóló kismonográfiám 2012-ben megjelent az Antológia Kiadó gondozásában. S ezt a munkámat egészítem most ki ebben a második, bővített kiadásban. Ebben a könyvben nemcsak a költőről, de a próza- és drámaíróról és az irodalmi riportok szerzőjéről is szóltam. S azóta eltelt hét esztendő, mire kiadta a Magyar Napló a költő összegyűjtött verseinek, több mint 400 oldalas kötetét, Jánosi Zoltán kiváló, mintegy negyvenoldalas tanulmányával. Előzmények is vannak: pl. a hetvenedik születésnap évében kiadott *Világfa*, amelyben éppen hetven vers olvasható. Itt természetesen teljesebb a kép, vagyis az összkép. (Ez a kötet 2019-en gyorsan kapott elismerést: a Magyar Művészeti Akadémia az év legjobb könyvének választotta!) Ahogy a jeles irodalomtörténész írja: „... Tudatosító erejével a romboló tapasztalatok, a keserű ítéletek ellenére se csak a kudarcokat és a veszteségeket sorolja, hanem a kimondás fényével az ezeket előidéző erők leküzdésére hív. A nemzet történelemből, sorsból lírává lobbant lel-

kiismereteként szólal előbb a vidék Magyarországnak, majd a teljesebb hazának a századok óta a lét igazi értékei alá szorított emberi közösségei nevében.” Súlyos szavak, és pontosan mutatják Serfőző lírájának irányait és értékeit.

S idézzük annak a szövegnek is egy részletét, amely az MMA értékelésében hangzott el! „...Költészetének alapkarakterét az ősköltészet egyes jelenségeire hangolt, később Petőfi és az avantgárd örökségén egyszerre köszörült, majd a válalt elődök hagyományát folytató képgazdag – s erős szociografikus vonásokat hordozó – társadalomkritikai versmodell adja. Lírája innen emelkedik a nemzet történelmi útjának és jelenkori állapotának átfogóbb analízisévé.” (<https://www.mma.hu/hirlevel/-/event/10180/serfozo-simon-verseskotetee-az-irodalmi-tagozat-az-ev-legjobb-konyve-dija>) A részlet Ágh István laudációjából való.

A költőt, aki mélyről jött, és onnan emelkedett a magyar költészet magasára. Az összegyűjtött kötet versei hűen mutatják föl ez az utat. Kirajzolódik így a pálya íve, s mindezt könnyebbé teszi a kronológia: egymás után sorjáznak a megjelent kötetek anyagai, bár van kivétel is. Hiszen a gyermekekhez szóló versek nem képeznek külön ciklust, és az Égig érő nyár ciklusának művei sem egy időben keletkeztek. S ha már itt tartunk, akkor megemlíthetjük, hogy az ég-motívum igen csak meghatározó ebben a szellemiségben. Az *Arcunk az ég* nem véletlenül lett kötet cím. Így jelzi a költő a felülemelkedésnek és az örök távlatoknak az igényét, a pillanatnál fontosabb és maradandóbb értéktartomány fontosságát. Albert Zsuzsa szerint: „... Serfőző nemcsak a maga sorsát vállalja, sorra veszi a haza dolgait, a megalázott, kirabolt falut, a parasztot, a munkást, az értelmiség ellenes politikai terrort, az erkölcsi rombolást, a megalkuvást, a hallgatást, a perspektíva nélkül anyagiasságot, gyermektelenséget, Trianont, a szegénységből elvándorló, otthontalanná váló népet. Nagyon nehéz, nagyon sok. De mindig megmenti a sejtjeibe épült bizalom az életben. Ahogy így van ezzel népe is...” (Albert Zsuzsa: *Serfőző Simon: Arcunk az ég*. Confessio, 2022/2.) Példás összegzés kétségtelenül. A költői életmű lényegének pontos összefoglalása.

Már korán láthattuk, hogy a származás, az otthon, annak elhagyása, az oda vissza-visszatérő ifjú kételyei, a huszonéves férfi szerelmi érzései uralták az induló költő világát. Nem szabadult egykönnyen a gyökerektől, a szülőföld élményeitől. Az elszakadás ellenére a hűség poétája mindvégig. Az is az igazsághoz tartozik, hogy kibocsátó közege, a tanyasi lét egyáltalán nem volt idillinek nevezhető. Kritikai látása is ebből következett, ráadásul finom érzékszerve reagált a társadalmi igazságtalanságokra is. Ebben a környezetben „...rovarok, tetűk birkóznak dudvagyallyakkal petrezselyemszállal / koporsókat ácsolnak, mikor kész van, belefekszenek...” (Égbe se repül) Akár Móricz Zsigmond idilltől mentes parasztábrázolása is eszünkbe juthat, ha ilyen sorokat olvasunk. A sors keménysége jobban látszik, mint szépsége. És Serfőző Simon a későbbiekben is létábrázolást tár elénk. Ritkán

látszik nála a távlatok kék ege abban a világban, melynek ezek a jellegzetes szavai: sár, krumpliverem, szalma, dűlőút, odvas akácfa, por, szekér.

„... A serfőzői megszólalás nyelvét, mint látjuk, a népköltészet fordulatait felülíró parciális animizmus, a tárgyak, fogalmak átlényegítő megszemélyesítése uralja. Ám beszédmódjának ezek a származás és a gyermekkor alakította stiláris karakterjegyei később, nyelv és világszemlélet kölcsönhatásában a létteljesség horizontjára érkező poézis elé vonnak határt. Lírájában e korai karakterjegyek önmaguk képviselőjében, olykor az egyetemes szabadságeszmény érzületének közvetítése nélkül hordozzák a narratíva serfőzői élményvilágát, holott nyelvének stiláris adottságai egyébként az egyetemes szabadságeszmény nyelviségben megnyilvánuló kifejezésére képesítenék...” (Bereti Gábor: *Serfőző Simon: Arcunk az ég.* Kortárs, 2020/4. 79.) Nem vitatván e megjegyzés létjogosultságát, azért hozzátehetjük: a költőnk jelezte szabadságeszmény az „egyetemes szabadságeszménynek” is a része.

Többször is elsiratta a tanyavilágot, amelyről a létezett szocializmusban meglehetősen borúsán nyilatkozott a hatalom. Ma már másként látunk mindent, de a költő szerint mégis kár volt a pusztítás. S ezeket a károkat gyakran összekapcsolja a történelem adta kényszerekkel, a magyarság sorsának keserveivel. Fölmutatja a bűnöket, kibeszéli a fájdalmat. Miként például híres költeményében, a *Feledésből az emlékműben*. A *Veszteségeink gyűlnek* című, 1989-es kötet egyik legfontosabb műve ez. Számonkérés és lelki leltárkészítés, felelős szembenézés a sorssal, a hamis eszmék sugallta elhallgatással. A nemzet sorskérdéseit faggatja az ilyen költő, s egyben segíti a sebek gyógyítását. „... S hogyné sajogna, / hisz naponta szívünkig nyilall, / az idáig, irdatlan kerülővel a szérük, / kertek aljáig elérő Don-kanyar...” Az itt megnyilvánuló közlések kivetíthetők az egész életműre, s ezt jól mutatja az összegyűjtött versek kötete. Serfőző versei egyszerűen mondják az igazat és valót...

„... Serfőző Simon verseiben és verseivel a romlás erőit szeretné föltartóztatni. Olykor belátja, és rezignáltan tudomásul veszi, hogy vesztesre áll, hiszen – mi képpen mindannyian – testünkkel a földbe, arcunkkal az égbe tartunk...” (Simon Ferenc: *A megszemélyesítések poetikája*. Eső, 2019/3. 112.)

Az is megemlítenő, hogy azok a körök, amelyekhez költőnk is tartozott/tartozik, kétségtelenül a rendszerváltozás szellemi előkészítői voltak. A Hetek mellett a Kilenceket is említhetjük, miként nemzedéktársaik közül Csoóri Sándort, Konrád Györgyöt vagy éppen Csurka Istvánt. Más kérdés, hogy 1990 után ezek az erők szétváltak, és évtizedekkel később sokan úgy látták, hogy a változás nem hozott teljes sikert. A csalódottság Serfőző későbbi verseiből is látszik. Pedig ő is (aki korábban megírta a *Sintér időt*) az új világot óhajtók egyike volt abban az időben. A

Nyugat felé fordulás is újabb aggályokkal kerítette hatalmába, s úgy érezte, hogy ezek a változások a „szegény rokon” szerepéhez juttatják a magyarságot.

Ugyanakkor az is igaz, hogy a kilencvenes években egyre letisztultabb nála a versforma, a költői nyelv. Ahogy a *Véglegben* találjuk: „...A hitványság végleg felsüljön. / Felakadjon nyelvén a hazugság.” A tisztaságvágy a stílusra és a morálra egyaránt vonatkozik. Ezért következett be később is az a helyzet, amelyben a költő egyik dolga változatlanul a perlekedés. S a 2000-es években egyre érettebb a hangja. Benne sok tapasztalattal, sok eredménnyel és persze sok veszteséggel. A *Megfordult égtájak* című kötet verseivel. Köztük egy kimagasló teljesítménnyel, az apját *Sírató* remekművel. Nagy ívű és gyönyörű költemény, mintegy foglalat ad-digi életművének. Szintézist teremt általa, példaszerűen láttatja, hogy a legszemélyesebb szféra miképpen válik közérdekűvé, a mindenki számára átélhető élmény megjelenésévé. A „Hová az évek, apám?...”-féle kezdéstől érkezünk el a mégiscsak meglevő, transzcendens reményig. „...Jobb nem látnod e magán átgázoló világot. / Sűvölt a világűr hidege. / Míg a magasból távcsövön, / a Holdon át figyel, / figyel az Isten...”

Külön ciklusban találunk rá a 2010 utáni korszak verseire. Alapvetően nincs új irány, a már kitaposott úton megy tovább a költő. Itt is van sorsösszegző és a történelmi érzékenységről tanúskodó, nagy ívű költemény, mint pl. az *Útjában* az időnek. A sok keserűség és az itt maradt „hordalék” ellenére és után azonban: „...itt vagyunk, / maradék magunknak megvagyunk, / akárcsak a fák az Alföldön végig. / Ha ritkulnak is sorban. / Utánuk újak tűnnek föl, / emelik águkat magosra.” Egy újfajta mégis-morál megnyilvánulása lenne ez Ady után egy évszázaddal? Annyi viszály után? Túl a feledés emlékművein. S a vers, akár egy emlékmű.

Ám a szűkebb szféra, a magánélet dolgai is tisztulóban. A *Mint minden reggel* és a *Jövőm legyél* harmonikus pillanatai és kívánságai ezt igazolják. S milyen szomorú: amikor e sorokat írom, már tudom, hogy időközben ennek a harmóniának is vége szakadt, a közbeékelődött halállal. És elsíratja Csoórit és Csúrkát, és elérkezünk a kötetzáró két szép sorhoz: „...Otthon voltam ezen a földön, / alatta is otthon leszek, azt remélem.” (*Otthon voltam*)

Mi meg azt reméljük, hogy még sokáig itt lesz otthon a költő!

Búcsúírás

(*Személyes közelítés*) Az utóbbi években nyomon követhettük Serfőző Simon életének nehézségeit. A betegség és az elmúlás pillanatait. Tudtunk súlyos betegségéről, s arról, hogy második felesége, Anga Mária milyen emberfeletti erővel ápolta. S aztán a gyógyulás útján újabb megpróbáltatások következtek. A fele-

ség halálos kórja, majd tragikus távozása. Az író pedig egy döbbenetes műben, *Búcsúírás* címmel megírta kettejük sorsának kálváriáját. A kéziratot elküldte nekünk, és feleségemmel együtt olvashattuk. Életünk egyik legnehezebb olvasmányát, hiszen jól ismertük, ismerjük a főszereplőket. Aztán Kődöböcz Gábor *Agriájának* 2022 tavaszi számában megjelent a mű.

(A *mű*) A lírikus prózája. Tényszerű és mélységesen emberi, drámai. Másfelől folytatás is, hiszen annak idején a *Gyerekidő* is nélkülözötte a fikciót, a képzelet játékeit. Ebből a szempontból a *Búcsúírás* is hasonló. Csak éppen nem a gyerekidő krónikája, hanem a meglett férfikor (öregkor?) hiteles rajza. Nem páratlan az irodalomban, hiszen Karinthy vagy Esterházy is alkotott ezzel rokon műveket. A kitárulkozás szép példáit.

Szokták mondani, hogy az írás egyben a gyógyulási folyamat része is lehet, hiszen ezen a módon az ember „kiírja” magából fájdalmait, s talán az elengedésnek is része ez a fajta lelki „kúra.” Minden bizonnyal így van ez Serfőző esetében is.

Az írás három fő részből áll: az elsőben a szerző, a másodikban a feleség története. Pontosabban mindkettő mindkettőjüké. Egyszer beteg, egyszer pedig ápolói szerepben. A befejezés néhány mondata egyfajta tömör drámai monológ, sorskérdésekkel. Feszés szerkezetű, tudatosságban és mély érzelmekben gazdag világ. Kegyetlen szembenézés a tényekkel, hogy aztán a létezés értelme is teret nyerjen.

A két főszereplő mellett megjelennek az orvosok is, többnyire nevük nélkül, a diszkréció jegyében. „A *Búcsúírás* modern konfesszió: vallomás a halálos kórról. Betegségkrónikának is nevezhető, amennyiben valóban pontról pontra haladva kapunk képet a betegségek felismeréséről, a gyógykezelésekről és a haldoklás stációi-ról.” (Lajtos Nóra *i. m.* uo.) Kétségtelen, hogy a tényszerűség az egyik fő érték ezúttal, ám nem feledhetjük a tragikus történet érzelmekben gazdag jellegét sem. Más kérdés, hogy a puszta tények drámai ismertetése már önmagában is heves érzelmeket válthat ki, nemcsak a szerzőben, de az együttérző olvasóban is. Azokban pedig még inkább, akik személyes szálakkal is kötődnek az írás szereplőihöz!

Az első részben aprólékos beszámolót kapunk a szerző betegségének állomásairól. A különböző kórházakban lefolytatott vizsgálatokról, érintvén az egészségügy helyzetét, időnként az orvosok tanácsalanságát is. S legfőképpen azt, hogy a feleség, Anga Mária milyen áldozatosan gondozta párját, s azt is megengedték neki, hogy állandóan ott legyen és szolgáljon a betegágy mellett. Mindez szintiszta valóság, fikcióról nem beszélhetünk. Vérbeli tényirodalom. S ekkorra esik a válás az író gyermekeinek anyjától, így hát többszörösen drámai a történet. Erről a válságos periódusról is mértéktartóan, jó ízléssel szól az elbeszélő. Miként azt tőle más műveiben is megszokhattuk.

Van itt aztán némi önmarcangolás is. „... Felmerült bennem, azért kell járnom most a vizsgálószobákat, kórházakat, mert a válásom miatt ez a büntetésem.

Csakhogya én már előtte is jártam a magam kálváriáját, nem most kezdődött, és nem a lélegeztetőgépre kerüléssel. Mert egyszer csak azon találtam magam...” Aztán rendeződnek a dolgok, legalábbis átmenetileg. Az írás első részének a végén a férj gyógyul, de szinte ezzel egy időben, a feleség betegsége kezd rémisztővé válni. S itt is van belső vívódás, lelki küzdelem. Hogy a férj nem oka-e felesége betegségének? Nem az okozta-e a vesztét, hogy őt ápolta, forgatta az ágyon, nehogy fölfekvése legyen? Kínzó kérdések kétségtelenül. A felelősséget érző ember, néhol túlzó önmarcangolása. S egy másik aspektus: „...Feltehetően a háttérben lelki problémák is lehetnek, kutakodtam az okok után, egyúttal ezzel mentséget is keresve számomra, nehogy magamat vonjam felelősségre. Nem semmiért válhatt el az előző férjétől, aki súlyos anyagi terhet hagyott rá, kifizethetetlen adósságot...”

A drámai küzdelem folytatása újabb nehézségeket hozott. Miközben folyt a harc a feleség gyógyulásáért, a férj kisebb agyembóliát kapott. Újabb megpróbáltatások vártak órá is. Kettős küzdelem ez a sorssal, s bár tudjuk a végkifejletet, ám az elbeszélés eme részén még minden nyitott. Aztán olvashatunk arról, hogy miképpen gondoskodik a férj a feleségtől, aki viszont a korábbi időkben férjét ápolta és gondozta. Szívszorító ez az „oda-vissza” gondoskodás, két érett ember szeretetének a megvalósulása. S egyre több a vészjósló jel, a küzdelem heroizmusa. És pontosan ebben a „kettősségben” különbözik ez a mű azoktól a művektől, amelyekben az író saját betegségtörténetét dolgozza fel, Karinthy Frigyesről Esterházy Péterig.

S vannak pillanatok, amelyekben az olvasó nem tudja visszafojtani könnyeit. Pedig az író egyetlen fölösleges szót sem használ. Éppen ebben van mélységes hitelessége, megrázó ereje. A nemes puritanizmusban. Ahogy a halál pillanatát rögzíti. Szép lassan megszületik a katarzis. „... Csend lett. Akkora csend, amelyet még sose hallottam. Fájt szinte. Tudtam, hogy most halt meg. Hogy nincs tovább. Magamra maradtam. Tavaly elhunyt az előző feleségem, és most a másik is...”

Így néz szembe Serfőző Simon a létezés legnehezebb, ugyanakkor mégis fölemelő mozzanatával, és így néz szembe az idővel. Hiszen: „... Járván kórházakat, temetőket, az egyedül maradás útjait, már nem lehetek vesztes, csak győztese az életnek? Ha ez így van, nincs miért csüggednem, szembe nézhetek a zuhogó idővel.” Az életművön belüli folytonosság része, hogy a *Világfa* című, egy évtizeddel korábbi verseskötetének *Ha tettem* című verse pedig így ér véget: „...én hitet teszek a jövőnek, / arcom felmutatom, szembe nézek / a zuhogó idővel.”

Sebők Melinda

„Tényszerű és mélységesen emberi”

Bakonyi István: Serfőző Simon (Antológia Kiadó, Lakitelek, 2025)

„Felismerhetővé válik-e olyan alkotásoknak az esztétikai hozadéka, amelyek szövegszerűsége elevenné újítja a látszólag sem kimerülő hagyományközösségi téma világot? Kap-e érdeklődést keltő visszhangot Serfőző Simon remekműve, *Gyerekidő* című önéletrajzi regénytrilógiája?” – Bertha Zoltán 2012 májusában megjelent *Sorsmetszetek* tanulmánykötetének *Nemzeti irodalmi paradigma* című előszavában felvetett kérdéseire igen gyorsan választ kaphattunk Bakonyi István 2012 őszén az Antológia Kiadó gondozásában kiadott *Serfőző Simon* kismonográfiájából.

A 2025-ös szintén az Antológia Kiadónál megjelent újabb és bővített, második Serfőző-monográfia már az életmű legfrissebb kötetét is elemzi. Így kerül sor a 2013-as *Égig érő nyár*; a 2014-ben kiadott *Semmi sem úgy van*; a 2019-es *Arcunk az ég* kötetek bemutatására, valamint a 2022-ben közölt tragikus–katartikus *Búcsúírás* című önéletrajzi esszé esztétikai-morális vizsgálatára és a *Megtart e föld s fölemel*¹ kéziratos kötet bemutatására is.

Serfőző Simon József Attila- és Kossuth-díjas költő: a Hetek líracsoporttal (Ágh Istvánnal, Bella Istvánnal, Buda Ferencsel, Kalász Lászlóval, Raffai Saroltával, Ratkó Józseffel) indult el az írói pályán. A közösségi-népi elkötelezettségű költő első kötetei (*Hozzátok jöttem, Nincsen nyugalom, Ma és mindennap*) után riportokkal (*Amíg élünk, Hazajáró*), regényekkel (*Gyerekidő, Fészekhagyók*), elbeszélésekkel (*Varjúleves*) és drámákkal (*Otthonatlanok, Mindenáron*) is jelentkezett. 2012-ben hetvenedik születésnapján jelenhetett meg *Világfa* című válogatott verseskötete, amelynek hetven költeménye szimbolikusan is számot ad az addig bejárt költői út mélyen emberi, a magyarság sorsfájdalmát átérző világáról. Épp a költő-író hetvenedik születésnapjára jelenhetett meg Bakonyi István Serfőző Simon addigi pályáivét bemutató első, az életművet 2012-ig összegző monográfiája is.

Az Antológia Kiadó gondozásában kiadott személyes hangú kismonográfia az első olyan irodalomtörténeti áttekintés volt, amely a kezdetektől egészen a *Világfa* megjelenéséig összegezte Serfőző Simon pályaművét. Bakonyi István irodalomtörténész az életpálya egyes állomásait, a köteteket időrendben haladva mutatja be. A kismonográfiát életrajzi kitérők helyett Serfőző életéből válogatott fénykép-

¹ A tartalomjegyzékben még *Mindegyik időben* kötet cím szerepel. A kötetben pedig *Megtart e föld s fölemel* címmel hivatkozik a szerző a kéziratos kötetre.

album teszi érdekesebbé, hitelesebbé. A képek nem csupán a költő-író életrajzi adatait illusztrálják, hanem a közelmúlt magyar irodalmának egyes eseményeit is felelevenítik: a Tokaji Írotábor, az Ünnepi Könyvhét, egy-egy emlékülés, a doni zarándokút pillanatképeit rögzítik a fotók. Az életút egyes szakaszait lineárisan követő, tudatosan szerkesztett monográfia mégsem tekinthető hagyományosnak. A megjelent köteteket interjúk foglalják keretbe. A monográfiát a szerző Serfőző Simonnal készített interjúja nyitja: itt vall a költő gyökereiről, hovatarozásáról, az 1950-es évek Magyarországról, arról a Tisza vidéki szegény tanyasi-falusi élményvilágról, amelyből művészete táplálkozik. Zárszó helyett pedig Kodöböcz Gábor interjút olvashatjuk, amely nemcsak Serfőző zagyvarékesi gyerekidejének lelki-szellemi-erkölcsi nevelődésének bemutatása, hanem létösszegző ars poetica is: az otthonvesztés kínjairól, a vershitet sosem cserélő költő világképéről, az igazság kimondásának örök vágyáról. A legújabb könyv szintén személyes hangú valomással és egy interjúval nyit, de a még kéziratban lévő, kiadásra váró legújabb *Megtart e föld s fölemel* kötet elemzésével zárul, ezzel is jelezve, hogy az életmű lezáratlan, lesz még folytatás!

Serfőző Simon az 1930-as években kibontakozó Móricz-, Németh László-, Kodolányi-féle népi realizmus és az 1945 utáni nemzeti költészet hagyományait folytatja: az illyési *Nem menekülhetsz* felelősségtudatának, Nagy László látomásos hosszúversének és Csoóri Sándor vallomásos költészetének nyomdokait követi. Irodalmi példaképeinek leglényegesebb vonása azonban a nemzeti érdeket szem előtt tartó sorsvállalás. Népi indíttatású, a modern nemzeti költészet táptalajából csírázó líráját többen méltatták. A szerző bőséges irodalomtörténeti idézettel tűzdelt kötetében fontosnak tartja megemlíteni, hogy Serfőző világában Cs. Varga István „a szülőföld élményvilágát” (40); Bereti Gábor a magyar költészet „hagyomány megtartó folytonosságát” (161); Pécsi Györgyi a „vallomásos líra megújulását” (171); Kodöböcz Gábor „a tudatosan és szervesen építkező ember minőségeszményét” (176); Vasy Géza „a realista szabadvers hagyományait” (29); Görömbei András „az objektivitást és a tárgyszerűséget”; Bertha Zoltán „a történelmi sors széles és egyetemes horizontjait, a közösségi hovatarozás erkölcsi távlatait” (89) hangsúlyozza. Bakonyi István mindezen irodalomtörténeti szemlélet ismeretében a fiatal Serfőző Simon első szárnypróbálgatásaitól (1961) a *Megtart e föld s fölemel* kézirat, megjelenés előtt álló verseskötetig követi nyomon a nemzetét féltő költő megszólalásait.

A *Ma és mindennap* című kötet a pályakezdés szerves és méltó folytatásaként tárgyi hitellel szól a tanyasi-falusi világról. A szerző a tragikus életmozzanatot megelevenítő *Anyám* című verset tartja a korszak legsikerültebb alkotásának: „Éjjel is tőlem alszol. / Égen-földön ott járok dörgő gépek / fekete vasképében. / Angyalok ijednek el az égen”. Bakonyi a *Büntelenül* kötet nehéz életű emberek

sorsát bemutató versprózai alkotásoktól, a *Holddal világítottunk* ciklus lírai ön-életrajzán át a költői világ beérett gyűjteményeiig (*Elsötétült arcom, Veszteségeink gyűlnek*) veszi sorra a lírai alkotásokat. A nemzeti sorskérdéseket taglaló, nemzetéért felelősséget vállaló költő lírai csúcsteljesítménye a *Feledésből az emlékmű*. A doni katasztrófa áldozatainak emléket állító verskompozíció „számonkérés és lelki leltárkészítés, a sorssal, a történelemmel, az erkölccsel, a nemzettel” (64): „S hogyné sajogna, / hisz naponta szívünkig nyilall, / az idáig irdatlan kerülővel a szérűk, / kertek aljáig elérő Don-kanyar!”

Az *Elsötétült arcom* kötet tömör, szikár darabjai éppúgy megragadják a szerzőt, mint a hosszabb lírai áradások. Ez utóbbi verstípusból *Mármint a szavak* című hosszúversének keserű gondolatain is eltűnődik. Serfőző nem csupán az anyanyelv szavait félti az elporladástól, hanem a nemzet széthullásától is tart. Ezt bizonyítják kötetei is: *Félszág, félvilág; Közel, távol; Megfordult égtájak*. Az utóbbi versgyűjtemény egyik legszemélyesebb és legmegrendítőbb költeménye az édesapa halála után írott *Sirató*: „Hová az évek, apám? / Lábadból a járás hová tűnt? / ... Jobb nem látnod e magán átgázoló világot. / Süvölt a világűr hidege. / Míg a magasból távcsövön / a Holdon át figyel, / figyel az Isten.”

Az életmű morális és esztétikai hozadékának betetőzése *A magunk szárnyán* kötet. A monográfia írója nemcsak egy-egy jelenséget, élményt rögzítő versekre koncentrálna, hanem Serfőző balladisztikus-folklorisztikus-népmesei elemekkel átszőtt világképét is megeleveníti. A kismonográfia nem műnemek szerint értékeli az életművet, hanem a verskötetek elemző bemutatásával párhuzamosan külön fejezeteket szentel Serfőző riportjainak, elbeszéléseinek, drámáinak és regényeinek. A monográfia egyik legértékesebb fejezete a *Gyerekidő* regénytrilógia hiteles és részletes bemutatása. A vallomásos fejlődésregényként is értelmezhető műben a belső személyiség fejlődésének útját és a pusztulásra ítélt tanyasi világ tárgyilagos tudósításait is elemzi. A népi szociográfia útját járó író kispikái művei közül a *Varjúleves* novellái vannak legközelebb a *Gyerekidő* világához. Ez a dokumentatív jellegű novellisztika a társadalmi valóságot igyekszik rögzíteni, noha a szülőföld iránt érzett szeretet és a gyermekkori nosztalgikus emlékek néhol megszőpítik a halálra ítélt tanyákról szóló tudósításokat.

Serfőző a valóság kivetítésére törekszik színpadi műveiben. A kismonográfia érdekes része *A drámairó*-fejezet, ahol a szerző – tőle rendhagyó módon – az időrendet megbontva az 1987 és 2005 között keletkezett drámai műveket (*Otthon-talanok, Át az időn, Jövőlátó, Mindenáron*) együttesen elemzi, értékeli. A magyar történelem és a valóságigény ábrázolása mozgatja Serfőző tollát. A misztériumjáték-szerű *Jövőlátó* kivételével mindegyik dráma a 20. században játszódik. Bakonyi István a *Mindenáron* című darabban érzi leghitelesebbnek a magyar valóság stációit. Serfőző drámái arra figyelmeztetnek, hogy a „bemutatott élethelyzetek

és emberi sorsok – ha más társadalmi környezetben is, de – megismétlődhetnek” (117).

A bővített monográfia a legújabb kötetekre is kitér. *Semmi sem úgy van* kötet négy novellát és egy kisregényt tartalmazó újabb termés. A magyar falu, a vidék, a tanyavilág széthullásáról, az otthonukat elhagyni kénytelen ingázók, a kétlakiságra kárhozott munkások, a szétszakított családok életéről szól a *Semmi sem úgy van* című kisregény, melyet Bakonyi István hézagpótló írásnak tekint. A műben egy kisember sorsán keresztül élénk tárul, hogyan élte meg az egyén a társadalmi-történelmi helyzeteket. Az elbeszélőt az igazságkeresés vágya hajtja előre. Vasy Géza szavaival: „A huszonéves fiatalember és az idős férfi számvetése mintázódik egymásra, s ezzel alighanem a leggyakoribb huszadik századi magyar életsorsot tette példázatosná” (180). Az *Égig érő nyár* gyermekverskötet Weöres Sándor nyomdokain halad, de – Cs. Nagy Ibolyát idézve – a monográfia szerzője is megjegyzi: „ebben az emlékező versbeszédben ott bujkálnak, ki-kivillannak a rímes-ritmikus, a gyermeki látásmódot tükröző-imitáló, képekben beszélő költemények közül a felnőtt ember szikárabb hangvétellű vers-üzenetei is” (182). Az *Égig érő nyár* az eltűnt gyerekkort szeretné újjáéleszteni a természetlíra ezernyi szépségével.

A monográfia zárata elemzi a *Búcsúírás* című életrajzi esszét is. Az Agria 2022-es tavaszi számában közölt, megrendítő vallomás Serfőző Simon és Anga Mária sorsának kálváriájára. A betegség-irodalom szerteágazó diskurzusának hagyományába illeszkedő írás hitelesen szól a betegség okozta testi-lelki szenvedés tapasztalatairól és a veszteség fájalmáról. Nyomon követhetjük az író életének nehézségeit, az elmúlás pillanatait: a második feleség, Anga Mária betegségét, emberfeletti erővel való ápolását, a feleség halálos kórját, majd tragikus távozását. A *Búcsúírás*ban a lírikus győz a prózaíró felett. Bakonyi István szerint ez az drámai hangú mű a „lírikus prózája”. A *Búcsúírás* a haldoklás stációinak hiteles rajza, a szerzői életmű emblematikus alkotása. A szubjektív esszé néhány részlete szinte drámai monológ, az emlékező szembenéz a valósággal, a „*zuhogó idővel*”, a tragikus sorskérdésekkel. Mindezek alapján egyetérthetünk Bakonyi azon megállapításával, hogy a *Búcsúírás* „tényszerű és mélységesen emberi, drámai” (191).

Az *Arcunk az ég* kötet az 1959 – 2019 között keletkezett verseket gyűjti össze, amelyben kirajzolódik a pálya íve: kronologikusan egymás után sorjázna a kötet válogatott költeményei. A *Megtart e föld s fölemel* kéziratos kötet pedig már Serfőző Simon létösszegző öszikéje, a lírai darabokban fontos az önvizsgálat és az önismeret mozzanata, valamint az idő motívuma is. Akár a múltban, akár a jelenben rögzített lírai lélekállapotokat vizsgáljuk Serfőzőnél változatlan alapérték „a hűség, az igazságkeresés” (196).

Bakonyi István 2012-es első monográfiája választ ad arra, hogy hová tart Serfőző Simon a szülőföld szeretetét, az otthon-lét és otthontalanság érzését, a magyarság sorsát megjelenítő világa. Az első monográfia zárásában olvasható hitvallásból tudható: „Az írástudónak sorsközösséget kell vállalnia. ... egyetlen közösség sem élhet úgy, hogy sorsa kibeszéletlen legyen. Csendbe, hallgatásba merüljön. Különben az összetartozásának eresztékei megroppannak, jövője kérdőjeleződik meg” (178).

A 2025-ös újabb, bővített kötet azonban nem csupán közösségi-nemzeti sorskérdésekre keresi a választ, hanem egyéni létproblémákra is. Az újabb monográfia felmutatja a Serfőző-életmű új színeit: az elmúlt évtized változásait, műfaji gazdagságát, sokszínűségét. A bővített kiadás rávilágít a szociológiai igényű, történelmi-társadalmi tapasztalatokat rögzítő írásokon túl a szerző egyéni veszteséglélményeire, a lét drámájára. Az utóbbi korszak alkotásai az *Égig érő nyártól a Búcsúírásig* újabb esztétikai dimenziókat nyitnak meg az olvasók előtt bizonyítva, hogy Serfőző egyszerre mondja „az igazat és valódit” (188).

(forrás: kozszolgalat.hu)

Kocsis István

Serfőző Simon titka

Tisztelt zagyvarékasi barátaim – különösen Kiss Gáspár Menyhért Boldizsár, Móricz Imre – nagyon kérem, ne haragudjanak meg rám, mert amit most elmondok, azért csak akkor lehetne megharagudni rám, ha nem volna valódi történet, ha mese volna, ha kitaláció volna... pedig csak hihetetlen, de igaz történet... És dehogyis arról szól, hogy az én Serfőző Simon barátom nem is zagyvarékasi, mert nincs is nála zagyvarékasibb zagyvarékasi...

De el kell mondanom, be kell vallanom, hogy ő nekem tízéves korom óta barátom és nem Zagyvarékason ismertem meg, hanem Avasújvárosban, amikor ott járt iskolába... Azaz amikor mintha ott járt volna iskolába, de mégsem ott járt...

Fura egy történet, de el kell mondanom, mert soha senki nem fogja megfejtetni a Serfőző Simon barátom titkát, ha nem mondom el...

A történet nem hátborzongató, csak annak tűnik...

A történet azzal kezdődik, hogy valaki elvette fele királyságomat...

Szóval, hogyan is ismertem meg Serfőző Simit, a tízévest... Azaz nem tudom, hány évest... Mert kortalan... Nézzenek rá? Hát ez most ötvennyolc éves? Így kell kinéznie egy komoly ötvennyolc évesnek?

De vissza a történethez... Mert nem akarok én most ez ünnepen bőbeszédű lenni, és csak a Serfőző Simon titkát akarom megfejtetni...

Ő volt az, aki nem akarta elismerni főhatalmamat Országomban, a zagyvarékasi... Nem, nem a zagyvarékasi... hát éppen erről van szó... az avasújvárosi iskolaudvaron... Tízéves voltam... Vakáció volt éppen... Hétköznapokon kevesen, vasárnaponként sokan játszottunk az iskolaudvaron, az én irányításom alatt... Gondoltam: ha édesapám az iskolaigazgató, akkor az igazgatói szobában, a tanáriban és az osztálytermekben ő az úr, az iskolaudvaron pedig én...

Ezt egyszer egy gyerek, határozottan emlékeszem a nevére: Serfőző Simon megkérőjelezte... Panasszal fordultam édesapámhoz... Meghallgatott, aztán Simont is meghallgatta... Aztán elment Serfőzőékhez... Legalábbis nekem azt mondta...

A lényeg az, hogy amikor visszajött borzalmas dolog történt. Kijelentette:

– Serfőző Simi az úr az iskolaudvaron, és nem te...

Lázadoztam, de hiába...

– Ő az úr az iskolaudvaron – kezdte újra édesapám, de egyre érthetlenebb volt, amit mondott... Ő az úr az iskolaudvaron, mert ideje sincs neki gyakorolni a hatalmat, tejet hord, még a szántóföldön is dolgozik, még az állatokat is legelteti...

– Vasárnapi kiskirály legyen az iskolaudvaron? – lázadoztam tovább.

– Azért Ő az úr az iskolaudvaron – mondta édesapám, és nagyon szigorúan nézett rám, mert te alkalmatlan vagy.

– Én alkalmatlan? A legjobb tanuló és az igazgató bácsi fia...

– Ha nem érted, menj el Simonékhoz, mondd meg neki, Serfőző bácsi meg én gyermeket cserélünk egy hétre... Egy hétig te végzed a Simon munkáját, ő pedig játszik helyetted...

Elindultam Simonékhoz, s nem találtam meg a tanyájukat... Jártam a falut, jártam a határt, senki nem tudta megmutatni, hol laknak.

Végül – tán harmadnapon – így szólt egy öreg pásztor:

– Elvarázsolásról lehet szó...

Akkor jó, gondoltam, ha elvarázsolásról van szó, akkor a valóságban talán még mindig én vagyok az úr az iskolaudvaron... Mert az az úr, akinél a sportszertár kulcsa... Az adja ki – vagy nem adja ki a futball-labdát a fiúknak, meg a röplabdát a lányoknak... Hát ha nálam, maradt a kulcs, akkor nincs mit töprengeni ezen tovább... Gyakorolom továbbra is a főhatalmat Királyságomban, az iskolaudvaron... Mit kell erről beszélni, ha minden gyerek nekem engedelmeskedik, mert tőlem függ, kiadom-e a futball-labdát vagy sem...

De akkor édesapám viselkedése megint furcsa lett... Bejött az osztályunkba – tehet-e, ő volt az iskolaigazgató, és előadást tartott a Serfőző Simon és Kocsis Pista tanulók nézeteltéréséről...

– A baj az, gyerekek – mondta –, hogy nem tudjátok felfogni, mi az a hierarchia... Már néhány éve nincs királyság, de akár királyság van, akár köztársaság, a hierarchia az örök... A hierarchia csúcán a király van, de ezt nem úgy kell felfogni, ahogy azt a tudatlan bácsik és nénik felfogják, hanem úgy, ahogy a népmesék okos hősei... A király az van, de nem mindig látszik... Van amikor rejtőzködik... Lehet, hogy most is rejtőzködik – nézett az álkirály, a rablógyilkos Dzsugasvili bácsi kifüggesztett képére... Úgy hívták a felnőttek Dzsugasvili bácsit, hogy Jozsiv Visszarionovics Sztálin vagy hogy... Szóval, azt mondta édesapám, lehet, hogy most is rejtőzködik a valódi király, s amikor rejtőzködik, akkor többnyire kis falvakban vagy tanyákon vagy erdőben rejtőzködik... Miközben őrzi a valódi hierarchiát...

Édesapám láthatta, hogy semmit nem értünk, de így folytatta:

– És méltóképpen őrzi, mert egy valódi király nagyon jól tudja, kik következnek utána... Bölcsességben, magatartásban, erőben, szépségben... És mint az minden komoly népmesében benne van: a nyáját legeltetőik meg a földet művelők következnek a rangsorban a király után...

És a földművesek után? – folytatta édesapám.

Természetesen a miniszterek. A miniszterek után? Az orvosok... Az orvosok után...

Tizediknek sorolta fel a tanárok, tanítók társadalmát...

Na, fiam, nézett rám szigorúan... Ha Serfőző Simon családja a szent hierarchiában a második helyen van, a tied meg a tizedik helyen, akkor ki az úr azon az iskolaudvaron, amelyik mindkettőtöké?

Simon is ott volt – nem tudom, emlékszik-e rá –, kértem tőle, ő érti-e...

– Ő sem érti – mondta –, de hozzátette, én azért nyugodjak meg, mert ő mindig mindenkitől csak a királysága felét veszi el...

És akkor eltűnt... Én meg természetesen meg akartam találni, hogy vegyem vissza királyságom felét...

És mert hónapokig nem találtam meg, elmentem a környék Legnagyobb Varázslójához, Percz Sándor bácsihoz, a munkanélküli közjogtörténész professzorhoz és egykori főszolgabíróhoz, ahhoz akinek húszezer kötetes könyvtára volt, és a gyerekeknek mindig annyit adott kölcsön a könyveiből, amennyi elfért az ölükben, és megkérdeztem a Tudós Bácsitól, akit a Pásztorok nagyon nagy varázslónak tartottak, hol találom meg Serfőző Simit, hogy visszavegyem tőle királyságom felét, akkor Percz bácsi olyasmiket mondott, hogy a hajam szála az égnek állt:

Most egy darabig nem találod meg – mondta –, ne is keresd. Visszament.

Vissza? Hova?

Csak a térben utazott vissza – mondta nagy komolyan Percz bácsi – ugyanis nem más térből és időből jött, hanem csak más térből...

Talán vissza sem tér – könnyebbültem meg, de Percz bácsi nyomban leleplezett:

– Nem szép tőled, hogy nem várod vissza azt, akinek királyságod felével tartozol... Talán még azt sem érdemled meg, hogy beavassalak az elvarázsolás titkaiba...

Megenyhült azért, mert nagyon nagy öl könyvet szedtem le olvasnivalónak a könyvespolcáról, s elmondta:

– Csonka-Magyarországról jött a te Simon barátod, mégpedig Zagyvarékasról... Mert nagyon szégyellte, hogy nem tudott az állomásig cipelni egy nagy kanna tejet – édesanyja vitte volna a városba –, hát ezért átlépett ide rövid időre a saját teréből... Még szerencse, hogy nem tudatosan élt vissza az elvarázsolás tudományával... Mint akkor se, amikor azért kellett menekülnie, mert a szomszéd lóherésében felejtette a teheneiket... Ha tudatosan teszi, elvesztette volna ősi képességeit az elvarázsolásra...

Tehát a környék legnagyobb tudósa ugyanazt mondta, amit az öreg pásztor: varázslatról, elvarázsolásról lehet szó... Maradok tehát én az egyetlen úr az iskolaudvaron, nyugodtam meg megint... Pedig nem kellett volna megnyugodnom, mert Percz bácsi nagyon nyugtalanító dolgokat mondott:

– Zagyvarékason sem jobb a helyzet, mint itt – mondta –, szegény Simon barátod holnap nem kap reggelire rántottát, minden tyúkjukat be kellett szolgáltatniuk... Most éppen azt látom, keservesen sír a Simi barátod, de abban ne reménykedj, hogy nem jön vissza, mert sosem lehet tudni, mit tesznek azok, akik az elvarázsolás képességét még nem veszítették el...

Én azért örömmel újságoltam el édesapámnak:

– Nem is osztálytársam az a Simi nevű gyerek... Nem is avasújvárosi, nem is erdélyi, tán nem is XX. századi...

Édesapám csak legyintett: öt ilyen csekélységek nem érdeklik, hogy milyen falu meg milyen ország meg milyen század, ami egyedül fontos számára az az, hogy végre akadt valaki, aki amikor már elviselhetetlenül elbizakodottá váltam mint az iskolaudvar királya, el merte venni fele királyságomat...

És akkor elkomorodott:

– Még nehezebb idők jönnek, jaj lesz azoknak, akik még az elvarázsolás képességét sem birtokolják... Ha tőle függne, ő úgy intézné, hogy mindig abba a térbe és időbe varázsoltsak el, amelyikbe éppen Serfőző Simi varázsolatott el, legyen mindenütt egy ismerősöm, barátfélém, olyan, aki mindig elveszi fele királyságomat, ha elbízom magam...

És most még egyszer kijelentem: nem mesét mondok és nem tréfálok... Nem is lenne méltó ez ünnepen... Irodalomórán tartok előadást, tehát amit mondok az nem más, nem is lehet más, mint tudományos értekezés.

A lényeg az, ami szintiszta igazság: Serfőző Simon valóban ismeri az elvarázsolás tudományát... Nem tudom, kitől tanulta, talán édesapjától, aki talán Móricz Zsigmondtól, nem tudom, kitől tanulta, de ismeri, és nagyon nagy szüksége volt rá az első találkozásunk utáni majdnem félévszázadban... Jaj volt azoknak, akik nem rendelkeztek ezzel a képességgel...

Különösen az ötvenes években, amikor – Illyés Gyula szavaival – a zsarnokság iszonyú volt, s mindenki szem volt a láncban, mint mindig a nagy zsarnokságok idején, kivéve azokat, akik ismerik az elvarázsolás ősi tudományát...

Serfőző Simon és én, úgy látszik, mindig egy időben és ugyanoda kerültünk az elvarázsolás nagy pillanataiban – talán édesapám intézte így, aki már 1952-ben végleg kivonult a mi XX. századi időnkéből és terünkéből, s ahol most van, ott nagyon nagy hatalma lehet, ha így intézte – és nyilván azért, mert Serfőző Simont is nagyon kedvelte, ha már segített neki az én nevelésemben...

Aki véletlenül nem hiszi el – látom, vannak ilyenek még itt Zagyvarékason is –, hogy Serfőző Simon Avasújvárosban is járt iskolába és Zagyvarékason is ugyanabban az időben, s még azt sem hiszi el, hogy – ezt később mesélem el, ha lesz rá idő – együtt voltunk Simon barátommal Attila katonái Rómánál, az jöjjön el velünk tér és idő elvarázsolását megfigyelni a mai Csángóföldre vagy Székelyföldre... De a legnagyobb mai mesterei a tér és idő legyőzésének Csángóföldön vannak... Miről is van szó?

Ha a mai magyarországi a Romániához tartozó Moldvába látogat, és eltölt néhány napot Csángóföldön, mélységes szomorúsággal vonja le a következtetést, hogy a mai csángó-lét már elviselhetetlen. Ismételteti magában: Nem, nem lehet itt elviselni a létezését, Csángóföldön csángó módra... Ott ahol a pap – tisztelet a néhány kivételnek! – nem Isten, hanem a földi hatalom szolgája, ahol a tanító – ismét tisztelet a kivételnek! – nem lámpás, hanem a lámpások tiszta fényének kormozója... És a jóérzésű és jó

szándékú magyarországi látogató szomorúbb még vendéglátóinál is, mégpedig azért, mert mit sem tud arról, hogy a csángó falvak népe sikeresen varázsolja el azt a teret és időt, amelyben emberként élni valóban lehetetlen... A látogató tehát azt nem sejtí meg – miképpen is sejtethné meg, ha nem tölt el a csángó falvak valamelyikében legalább fél esztendő! –, hogy nem a csángómagyarok valódi életét látja, hanem a lázálumnak szomorú szereplőjeként magának a lázálomnak a világát...

Pedig a csángó földi időtlen férfiak és asszonyok – minden szakrális, minden misztérium tudói – segítségével mindenki felfoghatná, hogy a csángó földiek dehogyis *abban a térben és időben élnek*, amelyben a látogató képzelete szerint léteznek, és bizonyos persze az is, hogy abban a *képzelt* térben és időben élni lehetetlen.

Miképpen győzik le a teret és az időt a csángó földiek? – tehetjük fel most már a kérdést.

Megértjük, de csak ha előbb képesekké válunk felfogni a csángó-földiek *imájának* különleges mélységét és értelmét...

Mit is értünk meg, ha erre képesekké válunk?

Hogy Csángó földön az ima célja – minden csángómagyar imájának a célja: az Ég kapujának a nyitva tartása, azaz a tér és idő legyőzése.

A csángó idő bizony különleges idő: Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet, Szent Margit és Hunyadi Mátyás együtt vannak jelen ebben az időtlen időben... Belép a csángómagyar a templomba, elfoglalja a helyét, és nem hallja meg, hogy is hallhatná, hogy a szószéken álló pap (álpap, hisz nem Isten szolgájaként, hanem az állam megbízottjaként tevékenykedik a templomban: fő célja a magyartalanítás) megtiltja neki, hogy csángómagyarként létezzen, azt, aki a szószékről ijesztgeti, ő nemcsak hogy nem hallja, de nem is látja... Miképpen láthatná? Van egyéb látnivaló elég, magasztosabbnál magasztosabb látnivalók, de már az is elég lenne látnivalónak, hogy méltóságteljesen belép a templomba Szent László... Az oltár közelében lép Szent István és Mátyás király mellé... De nem főszereplőnek érkeznek ők a csángó templomba, miképpen Szent Erzsébet és Szent Margit se... Akik a csángóima titokzatos világának középpontjába főszereplőnek beállnak, azok bizony az Égi Világ legmagasabb szintjének fénynél fényesebb *Világosságai* (Urai, illetve Úrnői) közül valók... Könnyen kitálhatjuk, hogy kik: Napbaöltözötten jön valódi ünneppé átlényegítvén a vasárnapot Nagyboldogasszony, azaz Szűzanya, és minden csillogó káprázatot elhomályosítva, Napnál fényesebb fényt árasztva megjelenik maga az Úr Jézus, aki – és ez nem csoda, hisz mi sem természetesebb – pontosan úgy van jelen a csángó valóságban, a csángó térben és időben: határtalanságban és időtlenségben, mint a *Hiszekegy* teljes változatában: „... aki az Atyától született az idő kezdete előtt. / Isten az Istentől, / Világosság a Világosságtól, / valóságos Isten a valóságos Istentől. / Született, de nem teremtmény: az Atyával egylényegű...”

Mindezek után vonjuk le a következtetést:

Hihetetlen, de Csángóföldön, de még Erdélyben is sok az olyan falu, amely – önvédelemből – egyszerűen nem vesz tudomást a jelenkorról: a népköltészetbe, népmesébe, népi táncba stb. visszamenekülvén éli méltóságteljesen a maga réges-régi (még az is előfordul, láthattuk, hogy nem is múlt századi, hanem XV. századi, Mátyás király korabeli vagy még régebbi: Árpád-kori) életformáját. A múltat varázsolják jelenné, a jelent pedig rossz álommá. Sikerül elhithetnieük önmagukkal, hogy a legújabb kort a falu határánál sikerült feltartóztatniuk...

Csángóföldön a legújabb kor rögtön Mohács után kezdődik, Erdélyben csak Trianon után... A félezer esztendő eltérést komolyan véve, forduljunk vissza a csángó-lét legfontosabb kérdéséhez:

Akik a régi csángó városokat lakják, azok már nem vallják magukat csángómagyaroknak. Sem a herlóiak, sem a vaslóiak, sem a jászvásáriak... A régi csángó települések kilencven százaléka már nem csángó település. De vajon biztosan így van? Ha a régi korok tudását éppúgy képesekké válunk igénybe venni, mint a csángómagyarok közül a legérzékenyebbek, akkor mi is felfogjuk, mi ebből a tudásból ma a legfontosabb a csángómagyarok számára... És meg is állapíthatjuk, hogy ez nem más, mint az, hogy *csak aminek van égi előképe, az valóságos*... Ha pedig a földinek nincs égi előképe, akkor csak rémálom. Legyen az ál-állam, ál-város, ál-pap, ál-tanító, ál-határ...

Ilyen mély értelme van bizony annak a népi elvarázsolásnak, idő és tér elvarázsolásának. És én azt hiszem, az időt és a teret a zagyvarékasiak is kénytelenek voltak elvarázsolni az ötvenes-hatvanas években... Ha nem így lett volna, Serfőző Simon nem ismerhette volna meg az elvarázsolás titkát...

Hogy kitől tanulta Serfőző Simon az elvarázsolást, ma talán bevallja...

Vagy titokban adja át a titkot valakinek, ahogyan szokás?

Az elvarázsolásról persze írt ő verseiben, elbeszélésében kölyökidejéről, más írásaiban, csak meg kell azokat fejteni... Megbirkózik vajon-e nagy kérdésekkel az irodalomtörténet?

Arról ír – persze ezt nem biztos hogy tudatosan teszi –, miképpen válhat az ember drámai helyzetben a szakrális megtapasztalójává, s így győztessé...

Másképpen is elmondhatom mindazt, ami felfoghatatlan:

Az én Serfőző Simon barátom valódi lovag a második ezredforduló idején... Korszerűtlen ember? *Hős az, aki ellenfeleit legyőzi; lovag az, aki nemcsak ellenfeleit, de önmagát is legyőzi.*

De azért én most figyelmeztetem mindazokat, akik szembe akarnak fordulni az én Serfőző Simon barátommal, hogy ő az ellenfél legyőzését tartja fontosabbnak.

Egyéb közös titkainkat is elmondhatnám... Hova is kerültünk mi együtt a nagy elvarázsolások idején? Mindig ugyanabba a térbe és időbe... Mátyás korába, Nagy Lajos korába, Attila korába...

Nem, nem mondom el, inkább könyveket írok a nagy elvarázsolásokról...

Most inkább felteszek még egy kérdést:

Mi lenne, ha Serfőző Simon tudná mindazt, amit csak én tudok róla?

Lehet, hogy nagy baj lenne...

Ha megtudná, talán megvilágosodna... És akkor úgy járna, mint Aquinói Szent Tamás, aki abbahagyta az írást, amikor már minden tudott...

Miért?

A megvilágosodott már nem ír, mégpedig éppen azért nem ír, mert már minden fontos kérdésben, a Lét legnagyobb kérdéseiben is bizonyos.

És nem is olyan felfoghatatlan, hogy akiben már nincs egy százaléknyi bizonytalanság sem, az már nem ír. Nem felfoghatatlan, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az írás a bizonytalanság elégetéséhez szükséges. Igen, akármennyire furcsa, a bizonytalanság szüli az íráshoz szükséges feszültséget.

És itt van még egy kérdés:

De ha Serfőző Simon abbahagyná az írást, mi történne?

Nagy baj lenne, de feladata azért akadna...

Mert akkor ő lenne az én király-jelöltem...

Miért?

Mert ő nemcsak időtlen – időtlen bizony, mert azzá válik, aki a teret és az időt gyakran legyőzi –, hanem változtathatatlan...

Nem változtatna semmit rajta, ha hatalmat kapna...

Milyen is az, aki magyar észjárású?

Ha baka, a tábornok önérzetével baka.

Ha tábornok, akkor a baka alázatával tábornok.

Nem igazodik az időhöz. Az idő igazodik hozzá.

Az állandóságot, a biztonságot jelenti környezetete, elsősorban barátai számára.

Ezért lesz ő az egyik király-jelöltem.

(Elárulom, másik jelöltemnek is köze van Zagyvarékashoz. Mert az Móricz Imre.)

Ha király lenne Serfőző Simon, akkor bizony ő süvegelné meg a zagyvarékasiakat, és nem várná el, hogy ez fordítva legyen...

Előadésként elhangzott rendhagyó irodalmi órán Zagyvarékas Polgármesteri Hivatalában, 1997. március 19-én. Az előadó Kocsis István mellett résztvevők voltak még: Czine Mihály, Tasi József, Móricz Imre.

Pécsi Györgyi

Az erkölcsi világrend helyreállításáért

Serfőző Simonról

Életem hatvanhetedik évében – köt vagy nem köt engem, nem tudhatom – valamiféle rendet próbálok tenni a dolgaimban. Átnézni, ha nem is az egykor írt szövegeimet, legalább a bibliográfiámat összerakni. A kilencvenes évek végétől nagy vonalakban följegyeztem a számítógépemen, de amiket előtte írtam, azokat katalóguscédulákra gépeltem, össze is gumiztam, de hogy hová tehettem másfél évtizede, a jóisten se tudhatta, én meg még annyira se... De lehet abban valami sorsszerű, hogy éppen a napokban akadt a kezembe a cédulacsomag, és mindjárt kellően zavarba is hozott.

Éppen Serfőző Simon miatt.

Tartozom Simonnak. Azon kevés emberek egyike, aki pályára lépésem kezdetétől föltétlenül bízott bennem, bátorított. No, nem szavakkal, amelyek, tudjuk, elszállnak, hanem azzal, hogy nagyon komoly lehetőséget biztosított a pályaindulásomhoz. Meg később is, persze. És nemcsak az enyémhez, nagyon sokakéhoz, de most rólam van szó. 1986 és '93 között egy híján húsz írásom jelen meg a Napjainkban, illetve az Új Holnap folyóiratban. Átlagban évi 2,7 kritika, recenzió, tanulmány ('89-ben négy lapszámban öt írás). Visszaolvasva ezeket a dolgozatokat, hát, elegyesek. De Simon mindig csak annyit mondott: jó ez, írd, küldjél még! Olyan örök-kamaszos jókedvvel, huncutkodó derűs mosollyal. Hogy rendben van, ilyen ez, ne aggódj, te csak dolgozz, majd kiforrod magadat!

Első könyvecskémet, az *Olvasópróbákat* Simon adta ki, 1994-ben. Akkor egy másik kiadóban dolgoztam, inas szerkesztőként, Simon megérezte, hogy soha nem fogom kérni ott a könyvem kiadását (nekem a kérés nagy szégyen), fölajánlotta a Felsőmagyarországot. Most látom, hogy ennek a könyvnek a legtöbb dolgozata a Napjainkban, meg az *Új Holnapban* jelent meg. Aztán a második és a harmadik könyvem is Simon adta ki. A negyedik tanulmánykötetemre elfogyott a kiadó, meg elfogyott a Holnap is. Vagyis a pénz.

Annak idején, valamikor a kilencvenes évek elején megint csak Simon hívott a to-kaji író táborba is. Más is hívhatott volna, de ő hívott. Sok jó író, irodalmárt, sok jó embert ismerhettem meg. És persze sokat neveltünk is, míg tündöklő napfényben hajókáztunk a Bodrogon. Akkoriban minden évben mentem Tokajba, úgy emlékszem, 2010-ig, azóta talán kétszer vagy háromszor. Ha mentem is, az már nem ugyanaz a tábor volt.

Aztán együtt csináltuk a Felsőmagyarország Kiadó irodalomtörténeti tanulmánykötet sorozatát, a *Vízjel* sorozatot, 2004-től. Imponáló szerzői névsor, nemde?: Antal

Balázs, Alföldy Jenő, Ács Margit, Babus Antal, Bakó Endre, Bertha Zoltán, Cs. Nagy Ibolya, Csűrös Miklós, Ekler Andrea, Fekete J. József, Jánosi Zoltán, Ködöböcz Gábor, Láng Gusztáv, Lőkös István, Márkus Béla, Medvigy Endre, Monostori Imre, N. Pál József, Nagy Gábor, Papp Endre, Petrik Béla, Pomogáts Béla, Rónay László, Sebők Melinda, Sturm László, Szász László, Toldi Éva, Tüskés Tibor, Vasy Géza, Vincze Ferenc – kimaradt volna valaki?

Aztán persze nagyon sok könyvbemutatót tartottunk, az írószövetségben, Miskolcon, Egerben. Volt, hogy tucatnyi könyvet jelentetett meg könyvhétre, karácsonyra Serfőző Simon kiadója – Simon engem bízott meg a moderátorkodással (vagy valami ilyesmivel, szóval könyvbemutató és beszélgetés a szerzőkkel).

Valahogy természetesnek vettem, hogy szerkeszthetek, megjelenhetnek a dolgaim, figyelnek rám, bíznak bennem, jelen lehetek, benne lehetek szellemi folyamatokban, közben azért tudtam, hogy kiváltságos helyzetben vagyok. És Simon soha nem kért, nem várt el „cserébe” semmit. Ezekért a dolgokért vagyok az adósa. De úgy van, ahogy a családban is: nem föltétlenül a szülőknek adjuk vissza a tőlük kapott gondoskodást, szeretetet, hanem a gyerekeinknek. E téren: a következő nemzedéknek, az utánunk jövőknek.

*

Húsz éve lett volna már? A hatvanadik születésnapját köszöntve írtam: „Igazság, hűség, a tények makacs tisztelete, közösség – tanya, vidéki Magyarország, nemzetben való gondolkodás... életműve, ha más-más műnemekben is, egyetlen tengely köré építkezik: rögeszmésen ugyanazt a kérdést járja körül, kutatja dokumentumok igazolásával és a valóságos emberi drámák feszülésében: a megalázott embert és annak igazság- és szépségvágyát. Ahogy regényeiben, riportjaiban ragaszkodik a szociografikus hitelességhez, dokumentarista egzaktáshoz, verseiben is éppúgy valóságosak a sorsok, tájelemek, mindennek és mindenkinek konkrét arca is van, ám legszebb darabjaiban a látvány mitologikus magasságokba, az esztétikai képlet rangjára emelkedik. Serfőző valóban nagyon nehéz, kockázatos határokon jár, amikor ragaszkodik a tapasztalati világhoz, és ezt emeli költészetté, illetve hangsúlyosan arra építkezik. De ez az 'egyszólamú' életközelség nem bezárulást eredményez mégsem, hanem hiteles fundamentuma, kifutó pályája lesz a valóságos költői teremtésnek... Az életmű egésze lett hiteles és igaz, és mert ez a belső biztonság nagyon életközeli (maga az élet), a virtualitás rejtett csapdáit mindenkor elkerülhette... S talán éppen hangsúlyozott életközelsége miatt esett méltatlanul kevesebb szó költészetének esztétikai teljesítményéről és hozzájáról (legteljesebben Cs. Varga István tanulmányában), a valomásos líra megújításáról, melynek legfontosabb eredménye, úgy vélem, a költészetnek a manipulálatlan beszédhez való visszatérítése.” – azóta számos kiváló irodalmár értelmezte a Serfőző-életművet, s a méltán megérdemelt díjak is megtalálták végre,

Bakonyi István pedig monográfiát írt többműfajú életművéről, idén bővített kiadása is megjelent – elirigyeltem.

2004-ben alakult meg a Magyar Katolikus Rádió, Nagy Gáspár volt az alapító irodalmi szerkesztő (a két háború között Németh László, meg Cs. Szabó László – méltó utód), ő kért fel, hogy hetente ajánljak könyveket a rádióhallgatóknak (2010-ig bírtam a tempót). Nem tudom, hányan olvasták folyóiratokban a Serfőzőről készült írásaimat, az bizonyos, hogy a rádiót nagyon-nagyon sokan hallgatták, és nem kis meglepetésemre, a legváratlanabb helyeken és pillanatokban a legkülönfélébb iskolázottságú hallgatók (a fővárostól a kis falvakig) rendszeresen „visszacsatoltak”. Serfőző Simon két könyvét is ajánlhattam, a *Fészekhagyókat*, meg a *Varjúlevelet* (utólag is szeretném hinni, hogy nemcsak hallgatókra, olvasókra is talált a jegyzet), és persze, ha ezeket ajánlottam is, Serfőző Simon *Gyerekidő* című regénytrilógiájára, Serfőző legszebb összegzésére, a prózaíró főművére is főlhívtam a figyelmet:

„Az mondta az író, e könyveivel nem akart mást, mint a következő nemzedékeknek is elmesélni, milyen volt egy gyermek élete az ötvenes években egy alföldi tanyán. Szociológusok persze azt mondanák: hátrányos helyzetű, ingerszegény életet élt, hiszen se villany, se gyerektársak, se ez, se az. Serfőző Simon pedig arról mesél, hogy ez a gyermekkor boldog volt és szabad és teljes. Társai az állatok meg a képzelete volt, s környezetének a legapróbb elemeivel, még a tárgyakkal is beszélő viszonyban állt. Serfőző Simon elbeszéléseiben semmi különös, vagy különleges nem történik, ami ne történhetne meg bármelyik kiskölyökkel. Mégis, varázslatos történetekké kerekednek meséi. Mert az író: mesél, élőbeszédszerűen szövi újra emlékezetéből a múltat, egy egészen különös, érzékletes nyelven.

Amikor megcsodálták Tamási Áron székelyes novelláinak stílusát, az író csak legyintett: akkoriban, a két háború között az ábeli nyelv természetes, mindennaposan használt nyelv volt Székelyföldön, csak később koptak el a metaforák, a találós kérdésekre emlékeztető kópés párbeszéd. Serfőző Simon elbeszéléseinek nyelve is ilyen értelemben hat különlegesnek. Amikor például a kis főhős meglepő dolgot hall, eként rögzíti magában: 'fejbe kólintott, mintha gereblyére léptem volna rá' – hát persze, pontosan tudta, mekkorát képes ütni a gereblye, ha rálép az ember. De ez a nyelv sem az író teremtett irodalmi nyelve – édesapja beszélt így, az ő leleményes, képszerű, rop-pant érzékletes nyelvét keltette életre ezekben az elbeszélésekben.

Serfőző Simon csak mesél – gyermekkoráról, csintalankodásairól, és egy álomszerűen eleven világ, egy tökéletes mikrokozmosz elevenedik meg történeteiben. De ez a mikrokozmosz törekeny: már kimondatott a halálos ítélet a tanyákra, készülnek a kuláklisták, meg van tervezve a szocialista embertípus. Az író egész életműve a perifériára szorított, megalázott és kifosztott emberekért szóló véd- és párbeszéd, de a *Varjúlevel* elbeszéléseiben még a gyermeki igazságérzet dacol az erkölcsi világrénd helyreállításáért, és még mindent beragyog az életöröm, a derű és a harmónia...

Ahogy az író trilógiája, a *Gyerekidő*, a *Fészekhagyók* is sokféle műfaj szintézise: nevelődési, ifjúsági, szociográfiai, kortörténeti dokumentatív és lélektani regény egyszerre. Serfőző Simon fergeteges humorral és eleven, bukfaceező nyelven, láttató erővel meséli el azokat a gyötrelmes éveket, amelyek a mai fiatalok számára oly távoliak lehetnek, mintha egy másik országban, egy másik életben történt volna ez a sok furcsaság. Akik pedig személyesen is átérték, megszenvedték az ország kényszeres modernizálását, hiszem, hogy erkölcsi-lelki engesztelést nyerhetnek a kisregény elolvasásával.”

*

„Az én szülőföldem – a Tisza-Zagyvatáj – engem nem magának nevelt. Nem akarta, hogy ott maradjak, munkása, lakosa legyek. Elejétől foga arra biztatott, hogy attól az élettől, ami ott várna rám, addig meneküljek, ameddig lehet” – vallotta Serfőző Simon az egyik vele készült beszélgetésben. Igen, abban a korban a szülőföld – de hát mondjuk ki: a szocialista-kommunista rendszer társadalom-és világalakító lötyös indulatában szétverte a paraszti osztályt, szétzúzta a településszerkezetet, óriási belső migrációt kényszerített a vidéki Magyarországra, és közben azért bizonyos társadalmi mobilizációnak is teret adott – eltaszította fiát, de a szülőföld akkor is szülőföld marad, és nem ereszt, és nincsen másik. Szülőföld utólag nem választható, de erkölcs kérdése, hogy az útra bocsátott hogyan viszonyul hozzá. Serfőző Simon példázatosan.

„A modern kor egyik legnagyobb dilemmája, hogy az író eltávolodik, elidegenedik olvasójától, témája, megszólalási formája, nyelve nem alkalmas arra, hogy kiderülhessen: érdekelték vagyunk művében. Világunk sem arra törekszik, hogy közvetítse, megerősítse az olvasói érdekeltséget: szórakoztasson vagy záruljon magába a mű, így vagy úgy, zárkózzon elefántcsonttoronyba. Serfőző Simon életközeli művilága, élőbeszédhez közelítő versnyelve, megszólalási módja olyan tudatos ars poetica lenyomata, melyet éppen az említett korkíváalom miatt nehéz megérteni és elfogadni, de olykor mégis könnyű ráérezni. *Jövőlátó* címmel István királyról szóló, a magyar nemzet sorskérdéseit madáchi történelem-álomkép sorozatban felidéző drámájának premierjét volt szerencsém látni Zagyvarékaszon, a szent király ünnepén, a kivilágított templom előtt, a falu főterén. Számomra szimbolikus bemutató volt: professzionális színész és helybéli amatőr játékosok, falusiak, félhivatásos táncosok közös szereplése, közös élmenye és ünnepe. A dráma nagyon súlyos kérdéseket, nemzeti sorskérdéseket vetett fel, az előadás azonban – jellegénél, szereplőinél, helyszínénél és közönségénél fogva – az istentiszteletek, a népszínművek és a középkori vásári multságok hangulatát idézte. Gyönyörű volt a közös ünnep – a költői ihlet közösségi formában kelt életre, a dráma és az est szerzője pedig, miután elvégezte a maga dolgát, mint a középkori templomépítők és énekmondók, alázattal a háttérbe húzódott.”

Isten éltesse, óvja, tartsa meg Serfőző Simont erőben, egészségben, őrizze meg örök-kamaszos jókedvét, huncutkodó derűs mosolyát! (A 85. születésnapját köszöntő kötetbe már tényleg törleszteni is fogok.)

Finta Éva

Azon túl minden

(A nyolcvanéves Serfőző Simonnak)

Míg itt poroszkál porban az idő
tanyák sarában, füvek ostorában
serdülő kukoricaszárban várva
a beteljesedő nyarat és létet
addig az égi udvarban kapirgál
a tyúkfarmok alázuhant világa
a kéksodrású égbolt legelője
és vékony ezüstszálat húz közéjük
a távolodó, hűvös horizont.

Múló világunk egymást váltogatja
követi lábnyomát elődeinknek
a sárga fotókon villan egy szempár
egy áttetsző mosoly felgyújtja múltunk
és átölel, hogy hazáig kísérjen.
De hol lakik éber emlékünke? Merre
mely égtáj, ország, város vagy falu
ad otthont annak, ami már a földben
másik sorsát tölti, az elhagyottak
világával többé mit sem törődve?

Hát így, Simon. Ebben a téridőben
leroskad vállunkról a régi ország
szülők, sorstársak, egykor belénk vésett
örökségünk, s mint gyermekruhánkat
ottfelejtjük egy padlás mély zugában
polcok, könyvek közé csúszott időben
kis cetlin, feljegyzésbe zsugorítva
homlokráncunkba vésve, mintha lenne
titkos idők rejtett bakelit-hangja.

Talán lejátszható is az idő.

Talán egy membrán megtalálná rajtunk
a vésetekben, redőinkbe rejtve
üzeneteink belső monológját
amit megírtunk, s amit meg nem írtunk
ami megérte volna, s ami mégse
amit a képzelet nyomban javított
mert nem adott esélyt rá a valóság
mert felülbírálta a vágyainkat
a lehetséges, a mindennapok.

Így lenni ébren, éberen, amíg tart
amíg még benne és érte vigyázunk
örkődünk is, kire, mire, ki tudja
csak mert a feladat elvárja tőlünk
csak mert az élet diktál lépteinknek
akár hetven, akár nyolcvan vagy száz is
életidőnk, a mindig végtelen
mert csak a *benne lenni* rajzol új világot
mert csak a *vele* vágtat el a célíg.

2023. 06. 15.

Oláh András

nincs vége

*„Egy mástól elidegenedünk,
elhidegülünk,
mint e hazától is”*

(Serfőző Simon: Veszteségeink gyűlnek)

mindennap felperzseljük a tarlót
holott már felperzselni való sincs
fölemészt mindent a várakozás
az akadályok gyártása falak és árkok
húzása a tagadás alátámasztása
egyre mélyebbre ássuk magunkat
ahol átláthatatlanná téve
az összefüggéseket
a lélektelenség is csak didereg
most szünetet tartunk
hogyan legyen erőnk fölfedni
a kifundált hazugságokat
de ezzel még nincs vége
hisz lemoshatatlan székelyeinkből
nem fogyunk ki sohasem

(forrás: esolap.hu)

Filip-Kégl Ildikó
A rékasi táj

Serfőző Simon Gyerekidő című regényére

Cseng-bong a táj a verseidben,
kidúldogat belőle a kukoricaföld,
kánonba lép a serdülő vetéssel,
és milyen szépen rímel rájuk a szél,
ami most játékból összekócolja a hajad.

Te meg, teheneket őrző meztlábás Matyi,
felpattansz a kanálisárokból,
ostoroddal megfenyegeted
előbb a viháncos kedvű, szertelen
szelet, majd a ritkítás felé igyekvő
borjút, tehenet.

Szekerek vágta keréknyomban,
tarlószőnyegen ballagsz tovább,
sebesre szurkált csöpp talpaid viszik
négy évedet, s a nyomort, mint
örökségedet.

Zsebed tele van semmivel és
csillagokkal, úgy indulsz a négy égtáj
minden irányába te egyetlen,
te legkisebb fiú, hogy gyökereid már
végleg belekapaszkodtak a rékasi tájba.

Becézgeted a horogfát,
emberarcot képzelsz a kapának,
s kiházásítod az ekét,
verssé sarjadnak
kezed alatt ízetlen lósóskák, méteres gaz,
szamártüskék.

S ha felszántják tanyádat, kisöprik a padlást,
elvesznek minden földdarabot züllött korok,
elveszik az utolsó vetőmagot,
anyanyelveddel műveled tovább a magyar
ugart, e hányatott birtokot,
metaforákkal dúsírod humuszos földből
kinőtt, szegény-boldog gyerekkorod.

Miskolc, 2023. október 17.

Lajos Nóra

Szíved a rékasi tájon

Serfőző Simonnak barátsággal ajánlva

Tudtad-e, hogy a rékasi címerállat
ugyanaz a gólya,
mint a Nádudvaréban áll fél lábon
évszázadok óta?

Sejtettem, hogy valami összeköt
bennünket e földön,
biztos voltam benne, hogy az anyafölddel
csüngünk egy ősgöröngyön.

Neved akár egy balladából
lépett volna elő,
lettél Te magad megfigyeltből
szerény megfigyelő.

Jöttél messzi út porából,
a tanyasi szekér néhanapján fölvelt,
mégsem mindig fogadtad el
a csendes vendégséget,

hová behívtak,
borral is kínálva,
nem mindig öntöttél
a koccanó pohárba.

S hiába a kispesti lak,
szíved a rékasi tájon,
nem fog elengedni a Zagyva,
partján ülve semmid se fájjon.

Azt mondtad: *arcunk az ég...*
felhőraj úszik át feletted,
mit el kellett engedni,
talán mostanra elfeledted.

De az is bátran meglehet,
az emlékek soha nem engednek:
konokul hiszel még
mindig az embereknek.

S ha újra meglátogatsz,
hozz nekem egy rékasi búzaszárat,
hadd préseljem ki,
hogy hirdesse szép közös hazánkat.

Korpa Tamás

Tenger a Zagyva parton

Serfőző Simonnak

Hajnalfény suhogott a barázdák peremén,
s mi már a lónyomot követtük,
kezünkben szíj, a markunkban zab.

Rékasi föld szagát szívta a tüdők:
dohos agyag, napégette szalma,
s egy-két vakonddomb, mint anyajegy
a rög testén.

Együtt mentünk szántani apámmal.
Az ekevas pengéje néha felsikoltott,
mint akit megvágott az idő.
Valamit kifordított a földből –
nem gyökér, nem kő, nem rozsdás páncélidom.
Tengeri csillag! mondta az apám.
És a kezében ott reszketett
az örök mozdulatlanság.

Kövült sün, csiga, kagyló!
A Pannon-tenger hallgatag nyelvei!

Ők is itt voltak,
mielőtt a szántás, a rigók, a kaszálás,
a verejték, mielőtt a búzapor, a vér, a hamuban kisült
kenyér.

Csillag a földből, mondom most is,
mint akit a múlt ás ki saját szavai közül.

Saját szavaim között gyerekkorom ül,
porosan, hangtalan.

Agyagba zárt
tenger, melyet nem láttam.
És az eke emlékezett helyettem.

Vass Tibor

Semlény a nyírfasornál

*„A nyitott írás tekintetét szemléli Simon és Tibor,
Míg a költészet szavai fülbemásznak,
láthatatlan hegymélységben várja a megjelenést a szöveg.
Javaslatokat tesz a Tanács,
Hogy kiegyensúlyozottan kapcsolódjanak az írások,
Tiszteletben tartva Simon és Tibor alkotói látásmódját,
Marcella haragos, tüzes, bő
gondolatait lávaként felfelé áradó árral.
Elengedhetetlen, mondja a Művészeti,
Hogy az írás mélyén ott legyen a szeretet.
Helyi ihletettséget ajánlanak választott költők a sorokba,
Egy olyan összhangot, mely megérinti a lelkeket,
Szavakat, melyek a szívekbe fészkelnek.”*

Kun Marcella: *A berekfürdői irodalmi szelekben*
Parnasszus, a Centrumban: Serfőző Simon, 2023/4

Tíz nyírfa lábán áll a tizenegy, valahai tómederbe ültetettől. Kiaszott sor, mégis csak egyet fűrészelnék földközelen el, a többi meder-mered szárazon, kizárólag a kirázólag-szép örvös galambok kedvéért. Az örvös galambok csapatokban tanyáznak a halott nyírfákon, mielőtt a szállásra szállnak, hosszan gunnyasztanak a felszálló párában. A berekfürdőiek jeles természetvédők, jól tudják, hogy a halott nyírfasor élteti a madarakat. Állva hagyják a halott nyírfasort. Egy svéd nő szerint a pára összművészeti szempontból jótékony hatású, összművészeti hatása közben melengeti az örvös galambok seggét, a melengetés az örvösgalambseggeknek minden időben jót tesz. Fontos, hogy a nő svéd, a művészetekhez ért, a nyírfák halottak. A svéd nő lengyelül mondja el, hogy Carl Von Linné svéd tudós írja le a halott nyírfákon ülő fajtát 1758-ban, az ő képe van a svéd százkoronáson, mondja a nő, aki szerint pár szegény pára is látszik az örvösök közül a százas bankjegyén, majd kint megmutatja, most még nem

mozdul, jót tesz seggének a meleg víz, gondolatai lengyelül folyó megosztása velünk az öreg medencében. A lengyelt magyarra fordító csapat összművészeti tudása káprázatos. Akár a párás örvösgalambseggek a naplementében. Értünk a művészethez. Tudjuk értékelni, hogy svédül, lengyelül, magyarul is beszédesen megy le a nap a berekfürdői öreg medencénél. Serfőző Simon sétál el közvetlenül a medence mellett, közvetlenül mellettünk. Int, mosolyog, ez békével tölt el bennünket, a békénél fontosabb nincs, hacsaknem az örvösök jóléte. De az meg akkor van, ha béke van. Serfőző Simonról beszélek, kérem a lengyeleket, szedjék össze minden tudásukat, és fordítsák le ezt a svédnek: ha újból lenne százforintos bankónk, én bizony szívesen látnám eme ember képmását rajta. De hisz ahhoz meg kéne halnia, mondja a svéd nő lengyelül, szinte én is értem, át se kell magyarra ültetni. Ez az ember élteben megérdemelné, mondom fennhangon, Simon ennyit hall ki az egészből, *megérdemelné*, és ettől még jobban mosolyog. Értünk a művészethez, mondom én. Kicsit tekervényesebb lesz a beszéd, nehezen követem az élők halott-szolgálatáról, halottak élet-szolgálatáról folyó eszmecserét. Kapóra jön, hogy még egyszer elhangzik a Carl Von Linné név, mondom, megyek utánanézni. Simon után indulok, a büfésor felé veszi az irányt, hátha ott érem még. Egyvalaki köré örvösök gyűlnek, furcsa, hogy beszél hozzájuk, mutogat nekik, mégis egyre közelebb merészkednek hozzá, pedig nem eleség érdekli őket. Simon a beszélő. Carl Von Linné megérdemelné, Carl Von Linné megérdemelné, ezt skandalja az örvösöknek. A galambok tőlem szétrebbenek. Tudtad, hogy székácsoknak is hívják őket? Nem tudtam. Visszajönnek, meglásd, mondja tovább, s nem telik bele egy perc, máris visszahúz tíz, nem is, tizenegy, csőrükben gallyacskák a halott koronák legtetejéből, úgy törve, úgy hozva, hogy a pára ott cseppjen rajtuk, naplemente-fényes kupacukon.

Bereti Gábor

A Serfőző szerpentin

Valahányszor alkalmam nyílt Serfőző Simon munkásságával foglalkozni mindig szembetalálkoztam a talánnyal, vajh honnan, miből eredhet az a tartósan érvényesülő hatás, ha tetszik *differentia specifica*, ami e többműfajú szerző munkáit a műfajhatárokat átívelő módon rendre az irodalmiság kimagasló szintjén tartja. Mert bár olvashattam verseit, elbeszéléseit, vagy akár a szociográfiáit, azok – nézet és izlésbeli beállítódásaink változásai ellenére is – mindéig képesek voltak magukhoz vonzani érdeklődésemet. Volt, hogy a biográfiában volt, hogy a kronológiában, máskor meg a témaváltozatok eltérő műfajiságából adódó alkotói technikák különbözőségében véltem felfedezni a szüzsé titkát. Amikor a biográfiára figyeltem láthattam, hogy költőnk a magyar tanyavidék sorsának elhivatott poétakronikása, hogy származása egy életre meghatározta mind a hétköznapi tájékozódó társadalmi, mind a munkáiban testet öltő művészi világlátást. A kronológia pedig a különböző életszakaszok jellegzetességeire villantott fényt, mint például az iskolába járás viszontagságaira, majd a milióváltás, a munkásközösségekbe kerülés városi kalandjaira, a katonaidőre, végül az írói pálya kezdeti nehézségeire. Mígnem közeledvén a lényeghez ráéreztem, hogy leginkább a jellegzetes és a mindenütt jelen lévő nyelviségben lelhetem meg a megoldás kulcsát. Így immár a művek, a műfajok változatos világát megképző nyelvi adottságot vehettem górcső alá.

„Tekergőző dülőút siklik a gazban, a tájról elmenekül. / A ludak soványan térnek haza, égbe egy se repül. / Begyűkben éhség, szemükben úsznak csapzott legelők. / Valaki nyisson kaput, hazajöttek, kint állnak a ház előtt” (*Égbe egy se repül*), olvashatjuk a *Hozzátok jöttem* című, a hatvanas évek közepén megjelent első kötetéből származó sorokat. Majd felelnek rá a 2010-es években született mondatok. „Konganak az üres tájak: / szálláshelyei vidékeinknek. / A félbe-szerbe hagyott tettek / mint eltört szerszámnyelek / hevernek eldobálva, / a tapasztalat, tudás elárulva. / Az erő másokon segít, / pedig mi lennénk rászorulva” (*Azt látjuk*). A két idézet egy időben távoli ám egymással rokon élethelyzet retorikai, szociográfiai láttelepe, s bizonyossága annak, hogy a serfőzői líra igazi, maradandó értéke a mindéig friss, karakteres és témahatárokon átívelő, másokkal összetéveszthetetlen nyelvi megszólalás. Ugyanakkor soraiban érezhetjük az Én keretezte szabadságvágy hatását is, hiszen ha a soványan hazaérkező ludak a korabeli rendszerrel való szembenállás szimbólumai, akkor a félbe-szerbehagyott tettek immár a rendszerváltás eredményének a kritikája. A veszteségeket, a csalódottságot elszenvedő Én szemszögéből a két élethelyzet között talán nincs is felszíni különbség, ám ha a poézisben

épp az esztétikumképző egyedi szóhasználat fedi el a lényegi különbséget, akkor adott esetben ez akár már kérdéseket is felvetethet.

Ha a világszemléleti horizont és a nyelvi univerzalizmus értelmezői terében vizsgáljuk a serfőzői líra jellegzetességeit kiderül, hogy míg a serfőzői nyelv bármilyen téma megjelenítésére alkalmas, addig az éppen aktuális verstéma csupán a léttelenség horizontja előtt nyerheti el hitelességét. Mert míg a verselés kialakulásának első évtizedében a milióábrázolásra hivatott költészet retorikai és tematikai egylényegűsége szinte természetesnek tetszik, addig az elkövetkező évtizedek színesedő témavilágát már a recepció eltérő irányú világnézeti gesztusai kísérik. S ha a poézisben a szabadságvágy az Én igénye marad, s nem válik egy az Én képviselte tágabb horizont szimbolikájává, akkor a poézis előtt bezárul többek között az időbeliségekből fakadó különbözőségek ábrázolásának lehetősége. A korabeli recenziók tanúsága szerint a tárgyakkal azonosuló költői önmegjelenítés a magát munkaalapúnak beállító társadalomban a hatalom szimpátiájával találkozott. Hiszen a tanya pusztulása, a gyermekkori milió felbomlása a változások dinamikájából is magyarázható, eredeztethető, ahogy például a tanyavidék felbomlása felett érzett fájdalom, s annak költői megjelenítése a korabeli kultúrpolitika szemében akár „csupán” a *rész* tragédiájának, de nem az *egész* sorsát érintő ábrázolásnak is tetszhetett. A parasztságot ért hatások egyes következményei jobb esetben a földközeli lét kötöttségeitől való eloldódásként volt értelmezhető, ahogy esetünkben a rendszerváltás zsákutcás kifutásának érzékeltetése is a „rész” csalódottsága helyett, az „egész” tragédiájának tetszhet. A serfőzői költészet esetében végül is az Énhez és a tágabb horizonthoz kötött szabadságvágy poézisbe rejtett dilemmáin a verselés színvonala, a szépség esztétikai ereje átsegíti ugyan az olvasót, ám anélkül, hogy a világlátás rejtett ellentmondásait feloldaná. Másként szólva, a serfőzői verselésben az erős *Én*-hez kötöttség épp a költői nyelv stiláris ereje révén relativizálja a rendszerek közötti választás kényszerét.

Ha nyomon követjük a szüzsé formálódását, elsőként az indulás, a gyermekkor idejéből felbukkanó szavakra találunk, annak a miliónek máig idézett, fellehető tárgyi világára, amely egyben költészetének hangulati bútorzata. Hogy csak a kezdeti idők verseiből merítsünk: *tanyaablak, karó, kórók között, kátyúk zörögnek, kukoricák tilinkóznak, rőzserakások, ereszalja, lassú fényű lámpák, lósörények vágatása, ásott kút, búzás zsák, barázdába szántott Nap, ól, kazlak közt, eresz mellett, pizkavas, gyertyát is gyújtottam, indult szántani a vén eke, füstölögni kéményektől tanultam* stb. Majd néhány jellegzetes serfőzői mondatfűzés: „*Falat támasztva tekintgetnek / a munkanélküli szerszámok.*” „*A kisablakkal éjszakázom itthon. / Levegővel lehülök. / Megfogyatkozom Holddal. / Tekintetem után nézek / messzire a házban. [...] Az arcátlanság körülvihog, / bokrokkal belerándulok. [...] Mennyezetem megaláz, / magasságának fölényével.*”

E stílusképző szójelek nem csupán a versek hangulati és térformáló rekvizitumai, hanem így együttesen egy életforma, egy szemlélet, egy világértelmezési attitűd elemei is. Amint azt a Serfőző biográfiából tudjuk, a formálódó személyiség azonban kötődéseivel nem csupán leképezte, de ambícióival meg is kívánta haladni ezt a közössége által köré vont életmódbeli horizontot.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy a serfőzői költészet az előzmények hagyománymintái közül, az ővr esztétikai értékrendjét meghatározó képviselőség fogalmával írható le. A képviselőség poétikai funkciójának áttekintése során két körülményt feltétlenül figyelembe kell vennünk. Egyfelől a szöveg irodalmi minőségét, másfelől a korszerűséget hordozó mondandó környezeti beágyazottságát. Szerzőnk munkásságában a valóság kimondhatóságát, a líraiságot a metaforikus, átlényegítésekben gazdag techné avatja összetéveszthetlenné. Álljon itt ismét néhány, jellegzetes példa: *„Léckapu rosszalkodik, / csak nyikorogni szeret. [...] A totyogós út sem csúszkál el / minduntalan a gödörpartra. [...] A vicsorgó ég alja felől / nagy fekete szelek zúgnak. / Borulat: jövőtlen élet sötétül / két oldalán a kövesútnak”*. Ezekből is látható, hogy a korszerűség alapjául szolgáló textus irodalmi színvonala vitathatatlan. Ám egy nyelvileg kellő színvonalú mű, vagy költészet végső minőségét, korszerűségét a szöveg üzenete, a szövegnek a környezetéhez, szemiotikai feltételeihez való viszonya önti végleges formába. Kérdés, hogy Serfőző munkásságában a szemiotikai feltételrendszer, melynek a képviselőség is része, miként szolgálja poézise korszerűségét.

A versek metaforikus, belső környezete, mint látható tehát, a munka képviselőséget hordozó és korszerűséget is megjelenítő, gazdag jelentéstartalmú motívuma köré szerveződik. És nem csupán jelölve pl. a munka eszközeit, célját, tartalmát vagy a munkavégzőt stb. hanem a szónak világnézeti szerepet is tulajdonítva. E szemléleti pozícióból tárható fel, hogy munka és képviselőség, illetve munka és *nembeliség* viszonya hogyan befolyásolja a serfőzői költészet korszerűségét.

A serfőzői verselés aktualitásának alakulását firtatva feltételezhetjük, hogy világlátását, értékválasztási szokásait még a gyermekkorában megélt tanyai élmények, az életmód személyiségformáló impulzusai rajzolták ki, s hogy e korai bevésődések egész pályáját végigkísérően költészetének formálódó karakterjegyeit mindvégig befolyásolták. Szerzőnk esetében valószínű, hogy az eszmélést megelőző időszakban, mintegy az ösztönvilág mozgatta iránytűként alakult ki a személyiség lírahordozó szerepének mintázata, amely később, a változó körülmények közepette is, mindig a származás értékrendjén keresztül értelmezi, értelmezteti a művészet hivatását. Ezért, hogy az én és az ők különbségei kezdetben a munka *foglalkozásbéli* variánsaiként jelentek meg költészetében s, hogy a rendszerváltásig munkásságában mindez csupán a munka világán belüli ellentétpárként jelenhetett meg. Az én és az ők szétválasztásából hívja elő az egylényegű, de eltérő

motivációjú részeket. „[M]egint érkezett valaki / a csillag-hangulatvilágítású tanyákról” – írja. Az olvasó itt egy olyan tropikus, kettős szintéren játszódó esemény részesévé válik, melynek az ént képviselő hőse, hogy megtalálja valódi helyét a világban, elhagyja élete ellehetetlenülő helyszínét, amit azonban azok, akikhez érkezik, a maguk hamis képzetekkel uralt ismeretei alapján egy irigylendő, könnyű életet biztosító, idilli világnak képzelnek. Annak aki „A gondok legszebbik / legényének hiszi magát” „Miféle apja lehet? / Tán tizenkét üszője is hancúrozhat / a szikkadtan zörgő parlagon. / Méreg-drágán piacozó anyja / vagyont gyűjthetett halomba / a szélgulyajáráson [...] [A] kaland hozhatta csak”. A munka világának egymástól elkülönülő és eltérő technikai feltételezettségű, mezőgazdasági és ipari hagyományú részei kerülnek itt versenyhelyzetbe. Később azonban az újra felbukkanó munkanélküliség jelensége immár nem a foglalkozásbeli különbözőségekből, hanem az emancipációhoz kötődő érdekkülönbözőségekből fakadóan hangolja át a lírai fikciót. Ám munka és tőke eltérő érdekkötöttségének a figyelmen kívül hagyása a képviseletiség relativizálását, sőt az emancipáció tagadását íratná be a poézisbe. A munka munkanélküliségre utaló opciója, ahogy fikción kívüli konnotációiban, úgy a poézisben is ellentmondásba kerül önmagával, ellentmondásba kerül lényegével.

Kérdés az is, hogy az értelmezések közül a kritikai jelentéstulajdonítás mely eszköztárára képes a művet, vagy olvasatait a művészi szándékot közvetítő módon beemelni a társadalmi tudatformálás közegébe. Hiszen a munka motívuma csak a nembeliséghez, a humanitáshoz kapcsolódóan revelálódhat emancipációként. Ellenkező esetben, csupán a foglalkozások közötti ellentétekre apelláló, s így a képviseletiséget is kikezdő módon értelmezhetetlenné válik. Serfőző több versében is a munka ilyen ambivalens opciójának a következményével szembesülünk.

A poézisben szubjektum és humanitás kapcsolata többnyire valamely archetípus közvetítése által prezentálódik, ezért a képviseletiség az én távlatát az archetípus terébe utalja, amely bizonyos poétikai arányok esetében a korszerűséget is kikezdő *konvenciók* közvetítőjévé válhat. Serfőző esetében azzal együtt, hogy az indíttatás a későbbi művészi kibontakozás tartósnak bizonyuló, inspiráló útravalója maradt, előbb a meghaladás, utóbb a megőrzés ambivalenciát sem nélkülöző érzelmi erőforrásként súlyozza költészetét.

Mindez az epikai munkásságában is nyomon követhető. Szerzőnk a líra világán túli műfajokban, novellák, szociográfiák, publicisztikák, riportok, stb., is jelentőset alkotott. A szépírói tevékenységét illető munkásságában a lírájára is jellemző mives beszédmód egy visszafogott, egyszerűsített változata folytatódik. Érdekes utalnunk a serfőzői szöveg stílusjegyeire: amire a rövid, kevés bővítmenyből álló mondat és az ehhez igazodó mondatfűzési, tartalomközlési és történetértelmezési technika a jellemző.

Publicisztikájában a művesség inkább a mondandóra, mintsem a stílusra fókuszálódik. A riportok máig ható (irodalmi) értékét szemléletük, realitás-érzékük adja, tulajdonképpen függetlenül a korszakról adott latens, burkolt értékítélettől. És ez fontos mozzanat, hiszen éppen ez a kritikai, feltáró, a realizmussal rokon attitűd az, ami érték, ami időtállóvá tesz. Publicisztikáját a „több akartam lenni”, élményvilágához kötő szabadságigény motiválja – amely azonban nem jut el az önkritikára is ablakot nyitó érzelmi elszakadás lehetőségéig – ezért a „többé válni” munkáját egy életen át egyfajta belső ambivalencia, az Én lehetőségeit is keretező magány tünetei kísérik.

Az alkati eredetű magányosság, pl. így válik az ugyancsak alkati eredetű, de a tanyai természet-közelség által is megtámogatott szabadságigény erőforrásává, hogy aztán ezen az öntörvényű úton járva építkezzék, emelkedjen fel és teljesedjen ki a művészi adottságokkal megáldott személyiség. Az Én és a mű viszonyában ez az oka a tanyai élethelyzethez szokatlanul erős érzelmi, stílári, értékhordozó és nem utolsó sorban szemléleti szálakkal való kötődésnek.

Innen szemlélve bizvást mondhatjuk, hogy a rendszerváltás a serfőzői szüzsé közéleti motivációit is jócskán áthangolta. Míg a rendszerváltás előtt született publicisztikáinak máig ható (irodalmi) értékét stílusuk, szemléletük, realitás-érzékük adja, tulajdonképpen függetlenül a korszakról adott latens, burkolt értékítélettől, ami mivel nem ellentétes a korszellellemmel, valójában inkább az érted, mint az ellened haragszom magatartása, addig a rendszerváltást követő munkáira, prózájára inkább a csalódottságból fakadó kritika jellemző.

A rendszerváltást követő időszak mintha nem a kiegyenlítődéssnek, hanem a sérelmek középpontba kerülésének kedvezne. Gyógyulás helyett egy újra fölerősödő sérelmi magatartás alakul ki. Ekkor már a sérelmeket makacsul középpontban tartó, gondolatot, jövőt e körül forgató magatartás, ha rokonának tekinti is a Szabó Zoltán, Veres Péter sőt, Nagyatádi stb., neveivel fémjelezhető, megújulásra törő radikalizmust, affinitást nem ez iránt érez. Serfőző inkább a tradíciókhoz, a konvenciókhoz kötődik. Az ekkortájt született írásait ösztönössége például egészen a persziflázs műfaji terrénumáig tágítja. Fölerősödő bírálatában ennek ellenére mégsem a gúny, a csúfolódás technikáját alkalmazza, hanem inkább a vád, a j'accuse eszközhöz nyúl. Annak ellenére, hogy korábbi munkáiból jobbadán a kiegyensúlyozottságra utaló fejlődésvonal lett volna valószínűsíthető, addig az átrendeződő és csalódottságot implikáló körülmények, inkább az alkatához közelebb álló tetemre-hívói szerepnek kedveznek.

Végül megállapíthatjuk, hogy szerzőnket éles szeme, jó tolla, s nem utolsó sorban vele született realitásérzéke, megóvta a túlzások, a hamisítások csapdáitól.

Oláh András

„Mi nem ilyenek voltunk”

(*Találkozásaim Serfőző Simonnal*)

Talán meglepő, de Serfőző Simonnal első ízben nem az irodalom révén kerültem személyes kapcsolatba. Az írásait persze ismertem, és az akkor általa szerkesztett miskolci folyóiratot, a *Napjainkat* is szívesen lapozgattam, ám az első személyes találkozás mégis a rendszerváltás előtti ellenzéki mozgalmak szerveződéseihez kötődik. 1987-ben Nagykálló mellett, a Harangodi-tónál gyűltünk össze húszan-harmincan, s ott tartott tájékoztatót Furmann Imrével a lakiteleki találkozóóról, az MDF terveiről, irányvonaláról. Itt nyilvánvalóan nem a verseké volt a főszerep, még ha két költő állt is a kérdések kereszttüzeiben, sokkal inkább a gyökeres változásba vetett hit reménye diktálta az összetartozást.

Pár évvel később, a Tokaji Írótáborban viszont már ismerősként üdvözölhattük egymást. Egy esti beszélgetés során – borközi hangulatban – még az is szóba került, hogy esetleg kiadná a verseimet. Merthogy akkortájt kiadót működtetett. Én pedig komolyan vettem a felvetést, össze is állítottam az anyagot. Így történt, hogy az első országos terjesztésű kötetem a Felsőmagyarország Kiadó gondozásában látott napvilágot.

De van még egy másik pont is, ami Serfőző Simonhoz köt: nevezetesen az, hogy ő volt az egyik ajánlóm az írószövetségi tagsághoz.

A táborokban (Tokaj, Berekfürdő) és más rendezvényeken azóta is rendszeresen találkozunk, így már mélyebb diskurzusokra is sor kerülhetett. Irodalmi legendák elevenedtek fel, titkos történetek, vidám sztorik és keserű fájdalmak.

Ezeknek a beszélgetéseknek az egyik legfontosabb tanulsága azonban szinte mindig az volt, hogy mennyire fontos a múlt, mennyire fontosak a gyökerek. S ha végig tekintünk Serfőző Simon életművén, akkor ezt a gyökerekhez való ragaszkodást, a folytonos visszatekintést, visszakapaszkodást, a múlt emlékeinek megőrzését és hiteles megőrkítését láthatjuk nyomatékosan megjeleníteni munkáiban – ezzel is üzenve a jelenkornak, hogy múlt nélkül nincs jövő.

A sorsproblémák felvetése, a szembesítés, a figyelemfelkeltés szándéka már a korai verseiben is jelen volt. Ezért is állíthatjuk határozottan, hogy a versei nem koptak el, nem veszítették el súlyukat, máig érvényes mondanivalót fogalmaznak meg. Vasy Géza szavait idézve „*az ő versei, a legrégebbiek is, ma is élnek*”.

Bár évek óta a fővárosban tölti mindennapjait, Zagyvarékasra mindmáig visszahúzzák a családi emlékek. Tanyasi mivoltát – a természetközeli lét nehézségeivel tarkított, ám összességében mégis szabad és örömteli állapotát – gyakran felem-

legeti. Szülőfalujába ma is visszajár. Ha a tanya nincs is már meg, a szülei lakását – s vele a múlt század családtörténelmét – mindmáig őrzi.

Nemrég készítettem vele egy interjút, amiben felidézi a gyerekkori megpróbáltatásokat, borzalmakat is. A háborús időket, a rekviráló orosz és ukrán katonák kíméletlen agresszivitását, a rettegést, a bujkálást. De békeévek kommunista fordulatának következményei is mélyen belevésődtek. Az agitálók, a jószágösszeírók, a békekölcsön jegyzését kierőszakoló pártkatonák mérgezték az életüket. Később – iskolás éveiben – ingáznia kellett a tanya és a város között, hogy aztán Pestre költözzön, ahol segéd-, majd betanított munkásként dolgozott, de már írogatott, és versei meg is jelentek. Ám a történet itt újabb fordulatot vett. Már-már sikerült volna újságíróként álláshoz jutnia, amikor a hadsereg kivonta őt a civil életből. A sorkatonai szolgálat befejezése utáni visszacsatlakozást pedig nehezítette, hogy a Szabad Európa Rádióban elhangzott egy idehaza publikált verse. A rendszer természetesen éberrel figyelt. Nem térhetett vissza eredeti munkahelyére, a Szolnok megyei Néplaphoz. Ekként lett életének újabb stációja Miskolc. Új környezet, új kihívások.

Ezek megpróbáltatások, sarokba szorítások mélyen beleivódtak. Költőként ugyanakkor hamar rádöbrent, hogy mindaz, ami vele és családjával megesett, nem kizárólagosan az ő története.

Így formálódott ki – amint azt Pósa Zoltán roppant találóan megfogalmazta – az az állapot, hogy Serfőző Simon életműve szinte metaforaként hordozza magában a történelmet, az egyéni és nemzeti sorskérdéseket.

Megerősítést jelentett számára a nemzedéktársakkal való találkozás, annak felismerése, hogy – bár az őszinte véleménynyilvánítástól a rendszer igyekezett elszoktatni a népet, s persze az írókat is – néhányan, akik hasonlóképpen látják a helyzetet, a politikai hatalom urai által festett képpel szemben a valóság szépítés nélküli bemutatására törekedtek.

Serfőző Simon a „Hetek” néven ismertté vált költőcsoport tagjaként vált országosan ismert alkotóvá a hatvanas években. Közös bennük, hogy alkotók többsége a vidékhez kötődik, ezért is tudnak szinte szociografikus hitelességgel szólni a legkitaláltabbak (a vidéki szegényparasztság, a városi munkásrétegek) kálváriájáról. S bár a rendszer magáról azt hirdette, hogy épp e társadalmi csoportok érdekeit képviseli, Serfőző kendőzetlen őszinteséggel szembesíti verseiben a világot a valósággal. Ezen akkor sem változtat, amikor világossá válik, hogy a politikai elit nem díjazza a társadalomkritikát, s igyekeznek háttérbe szorítani, az ilyenféle hangnemet megütő alkotókat. Serfőzőben azonban él a tanyai ösztönökből hozott dac. Nem hátrál meg.

Erre a makacs kitartásra később – a rendszerváltás utáni időkben – is szükség volt. A problémák egy része ugyanis megmaradt, mi több: néhány területen halmozottan jelentkezett.

A vidék kérlelhetetlen pusztításának képét már korábbi írásaiban is előre vetítette. „Átállt a nyár / három műszakra / a tájon. / dolgozik, / termel / a futószalag / szántáson” – írta a *Nyár üzemel* című versében. Kortársait megelőzve érzékelte, hogy az elgépiesített, új struktúrájú rendszer elpusztítja az élhető világot mindaddig megőrző vidéki életformát is. Erre a tragédiára figyelmeztet – kortársait messze megelőzve.

Ami elpusztult – amit elpusztítottak – mára már visszaállíthatatlan. A kommunista hatalom bukása sem oldotta meg a kérdést, hiszen az üresen maradt térbe beszivárgott a globalizáció megannyi szédítő tartozéka, s a más nevelést kapó fiatal generáció már nem ismeri a valamikori vidéki lét pozitív elemeit. Serfőző szomorú daccal szögezi le: „*Mi nem ilyenek voltunk / ... / Nem ilyen lehajtott napraforgó-fejűek, / nem ilyenek*”. A behódoló ösztön odáig vezet, hogy a „*tehénszuszorgások ösvényei*” elnéptelenednek (Őszvég), elvész a megtartó erő s vele a jövő.

De a másik megtartó erő, a család is bomladozik. A fogalmak átértékelődnek. Serfőző Simon épp ezért dacol a mindent átöltöztetni akaró modern világgal. Figyelmeztetése – miszerint korának állapotai azzal a következménnyel járnak, hogy „*föléli Magyarország e népet*” – sajnos máig érvényes (Egykék országa).

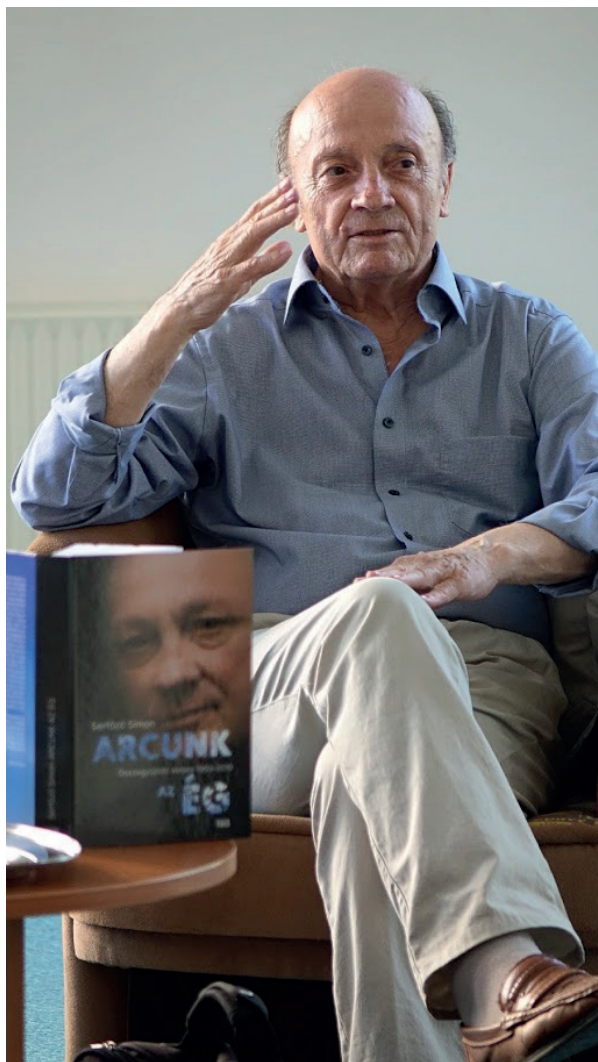
A jövőt leginkább az ássa alá, hogy az emberi kapcsolatok gyökeresen átalakulnak: „*Egymástól elidegenedünk, / elhidegülünk, / mint e hazától is, / ahonnan a közösségek melegét, // amihez odakuporoghatnánk, / ajtón-ablakon át / huzattal süvítettette / semmibe az ország*” – írja „*Veszteségeink gyűlnek*” című versében.

A költő életét tragédiák árnyékolják, de az életműre ez nem nyomja rá a bélyegét. Pedig Serfőző Simon sem kizárólag csak a közösség gondjairól szól, hanem önmagáról, belső világáról is. Mint arra Vasy Géza is utal: „*az otthontalanság-otthonratalálás, a szerelem, az igazi társ, a vele rokon alkotók megidézése, a szülők sorsa, majd az emléküik, az irodalom hatékonyságának, végső soron a személyes lét értelmességének kérdése, az elmúlás, általánosan az időbeliség megragadhatósága rendre megjelenik költői világában*” (A tanyától a hazáig).

Persze a szarkasztikus humor sem áll távol tőle, hiszen jól tudja, az élet humor nélkül igencsak savanyú, és kitartáshoz, megmaradáshoz nélkülözhetetlen, hogy a legkényelmetlenebb pillanatban is kellő derűvel tudjunk kitekinteni a világra. Erről ad tanúbizonyságot a *Lehúzódom* című versében: „*Egy részeg: / kifeküdt / a délután utcasarkára. / Én a szeszgyárat vitetném / elvonókúrára.*”

S bár Serfőző „örökké az aknamezők szélén jár” – írja róla Jánosi Zoltán –, ám „*a mindenkori alul levők, a kirekesztettek nézőszögéből*” pontosan be tudja határolni a legfontosabb tájékozódási pontokat. „*Az »alulnézetnek« gúnyolt társadalomértelmezés e módszer és poétika révén válik felülnézetté: egy jövőjétől elszakadó ország tüneteinek láttatásában, olyan hitelességgel, amely elemi módon hívja ki a lázadás vágyát és az újrakezdés örömeinek távlatait.*”

A Serfőző-életmű korszakos jelentőségű. S bár itt most nem esett szó a drámáiról, az irodalmi riportjairól, s nem esett szó a szerkesztői és kiadói tevékenységéről sem, amik tovább színeznék a portrét, mégis azt gondolom, az életmű gerince a költészet, a vers. Itt mindaz megragadható, amivel az alkotó nyomot hagyott a magyar irodalomban. A harc, amit magának kellett megvívnia. Másokért is. Ennek ad nyomatékot az alábbi gondolat is: *„Lépteimmel utak haladjanak. / Szavam legyen a másoké”* (Itt élnem).

(forrás: esolap.hu)

Bertha Zoltán

„Felöltözöm mennybe, földbe”

Sorok Serfőző Simon költészetéről

Eget, földet, mindenséget átlátó tiszta beszéd Serfőző Simon költészete – több mint hatvan éve a magyar létezés egész metafizikai érték- és lényegvalóságát sugárzó líramű. Az anyaföld, a szülőháza, a tanyaország roppant mélységeiből már legkorábbi verseiben is felnézett és fölérzett a magasságokig („Nincs tele földdel a szám, mint a fehér / lókoponyáké a dombon, / felkiabálok a fákra, suhogtatják, emelik / az égbe gyermekkorom”) – s bő hat évtized múltán is erről tesz vallomásos tanúbizonyságot: hogy a földtől az évig száll a tekintete, sőt ő maga változik emberfölötti jelenséggé, azonosulván a teremtett világ teljes szemhatárának misztériumával: „Felöltözöm mennybe, földbe, / s kiállok a mindenség elé”; „Arcom körben a messzeség”; „Az eget, földet nézzétek, / ha engem mégis / látni akartok egyszer.” Az evilági meggyötört ott-honosság és a kitárulkozó kozmikus szabadság távlatába helyezkedvén hirdetheti hitelesen személyes és közösségi sorsigazságát: „Arcunk az ég”. Amint azt költői életművének (a 2003-ban a Püski Kiadó, az Írók Alapítványa, a Széphalom Könyvműhely közreadta *Közel, távol* című összefoglaló válogatását követő) újabb monumentális foglalata – a reprezentatív gyűjteményes verseskötet (Bp., Magyar Napló Kiadó, 2019) – rögtön a főcímében is kiemeli. Ez az 1959-től 2019-ig tartó hat évtized eredményeit, teljesítményeit mintegy betetőző könyv (2019-ben az „MMA Az Év Legjobb Könyve” díját is elnyerve) a zeniten tartja a költő pályáját – akit 2013-ban a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjává választottak, 2016-ban a Kossuth-díjjal tüntettek ki, s akiről az első átfogó monográfia (Bakonyi István tollából, a lakiteleki Antológia Kiadó jóvoltából) pedig már 2012-ben megjelent. S akiről az összegyűjtött költemények (tehát az *Arcunk az ég*, 2019) kötetének csaknem félszáz lapos, nagy kíséző tanulmányában a kötet- és szöveggondozó Jánosi Zoltán ezt összegzi: „A nemzet történelemből, sorsból, tapasztalatból lírává lobbant lelkiismereteként szólal a vidék Magyarországnak századok óta a lét igazi értékei alá szorított, mellőzött, bántott emberi közösségei nevében. »De itt vagyunk, / maradék magunknak megvagyunk, / akárcsak a fák az Alföldön végig. / Ha ritkulnak is sorban. / Utánuk újak tűnnek föl, / emelik águkat magosra.« (Útjában az időnek) Lírájának jövődő folytatásához elemi irányfénynék ezért az kívánható, hogy versekbe égett, költészetté nőtt sorsa: művilága úgy teljesebben tovább, hogy az általa érzékelt és lefestett helyzetből a vidéket s a teljes országot kiszakító boldog fordulatról is minél előbb számot adhasson. Amely egyszer talán – akár a rég várt, a legnagyobb, az egyetlen vágy, aminek eléréseért e költészet létrejött – hirtelen valóban itt terem, megtestesül, beteljesítve a vallomást a legszebb és a

legméltóbb célról. Aminek csillogóan következetes akarásáról, az ég és föld között, de Magyarország földjén állva, teljes küldetésével ekként vallott – egész pályájára vonatkozó érvényességgel – a költő: »Bekóborolok időt, mindenséget, / valahol ráleljek végre / földön vagy a hetedik égben.« (*Ráleljek végre*)”

*

Serfőző Simon – kismonográfia; második, bővített kiadás: ez a címe Bakonyi István már említett, s most (2025-ben) újonnan, felgazdagítva megjelent monográfiájának, amely ugyancsak a lakiteleki Antológia Kiadó gondozásában látott napvilágot. Ebben a jeles irodalomtörténész – a *Megtart e föld s fölemel* című fejezetben – azt summázza, hogy a költő sugallatosan „megfogalmazza ősei tiszteletét, viszi tovább a nyelvi örökséget, a tisztességes munka becsületét.” S hogy változatlan alapérték nála „a hűség, az igazságkeresés. Függetlenül a tágabb környezet viszonyaitól, az éppen uralkodó társadalmi rendtől.” És hogy „egy kemény és erkölcsös, bár nyilvánvalóan nem tökéletes világ értékeit örökíti tovább Serfőző Simon kései költészete is. A hatalommal szemben álló kisemberek, a kisemmizettek szemszögéből.” Lenyűgözőn kiteljesítve ezt a múltat és jelent összekötő lírát – „így, nyolcvan fölött.”

A rögválóságtól az éteri szféráig szárnyaló költői vilákképet kezdettől az égig hegyesedő akácfák, a Holddal érintkező szalmakazlak népesítik be, a mindenségbe suhanó vadludak szülőföldi tanyavilágát örökítve meg, s az ezekhez fűződő – és bármily elszakadások ellenére is sugallatosan megőrzött – hűség, a „hazajáró” ragaszkodás fénylő szilárdságát kristályosítva ki. „Az én anyám / ez a faluhatar, / gátoldal, / ez a faluvég már” – hangzik egy ilyen alapélményt mintegy credo-ként megvalló konfesszió, a kötődés tárgyilagos, szűkszavú, de a hovatartozás primordiális energiáit így még inkább felmozdító himnusza. A régi paraszti, alföldi életvilág tárgyi és lelki közege az a felnevelő és ihlető élményforrás, amely ennek a sajátos varázslatokkal töltekező lírikumnak a karakteres identitását biztosítja. Mert minden élménytípus, érzés- és látáshorizont, szellemi perspektíva, minden magatartás-meghatározó ösztönzés innen ered és ebből fakad. Mert a valahai paraszti létküzdelem, a falusi-tanyasi nyomorúság és nekifeszülés megélése éppen nem szűkösseget jelent: ellenkezőleg, a szegénységben, a szegénység ellenére is megvalósuló és föltáruuló emberség, emberi teljesség átérzésére tanít. Ahol Holddal világítottak, ott az emberlét metafizikai és kozmikus dimenziói nem válnak szét a hétköznapi erkölcsiség, az érzelmi bensőség, a szellemi készenlét legtisztább lehetőségeitől. A történelmi létromlás ennek az autentikus közösségi otthonteremtő igyekezetnek és valóságnak a szétverése és meggyalázása. Serfőző Simon költészetének alapvető egzisztenciális jelentéstartalmait ez a felismerés és tisztánlátás telíti. Az időben, a múltban elsüllyedő – mert tékozló erőszakkal szándékosan is elpusztított – létezésformák megelevenítése, az emlékek ezernyi érzelmi árnyalattal színezett ki-vetítése, a személyes életút, a kiszakadás-kiemelkedés, a tömegszállásos nagyvárosi elidegenedés, illetve a morális-spirituális hazatalálás sokféle örömet és keserűséget hor-

dozó megjelenítése, a nemzetsorvadássá fajuló értékvesztés diagnózisa és tudatosítása: mindez egyben megrendítő lírai krónikája utóbbi fél- vagy háromnegyed évszázados nemzettörténelmünknek. Sorsvállaló vallomástétel és eszméletű igazságbeszéd egyszerre. Példázatos öntanúsítás és kitágított érvényű helyzetdemonstráció. A látóhatárban (ahogyan Vasy Géza jellemezte) „a tanyától a hazáig” ívelő meditatív vagy prófétikus létösszegzés. A „kitartó sors- és közösségvállalás, a kiindulópontot soha nem felejtő, és az ahhoz mindig viszonyító lelkiismeret” (Nagy Zita szavaival).

De hogy ez a megindító sorsbeszéd milyen nyelvi-poétikai sajátosságokat ötvöz, s miképpen képes a látvány- és látomásteremtés misztériumában a történeti téridő, az egyéni és kollektív élményszférák, az emberi értékvilágok és létminőségek annyi változását és lényegvonatkozását megragadni: ez külön értekezések és monográfiák témája lehetne. Hogy például milyen lelkületi mélységperspektívák feszülnek az általában rövidre szabott, olykor tómondatossá redukált leíró-megnevező sorokban, amelyek a földgyökerű közelképeket sorakoztatják az árokparton játszadozó csirkékről, a jászol mellől kiballagó tehénről, a sáros tanyaudvarról, ólakról és kukorica-szárkúpokról, a beomló krumpliveremről, a szaladozó szénaboglyákról, a padláson a rossz szekerkerékről és taligalábról. Mert a természeti és emberi együvértartozás, a minden töredelemből kisugárzó emberi erőfeszítés, az otthonszeretéként időtlenül sajnó érzületi őstapasztalat, a beszennyezhetetlen bensőség univerzuma revelálódik ekképpen. Föld és lélek örökérvényű összeforrottsága: az értékfeltétlenség metafizikai üzenete. (Aki „hű marad a földhöz, az megmarad, annak tartama van”; aki viszont eltávolodik, gyökértelenné válik, s elveszíti az összefüggést „lényének anyai, földszerű ősozával” – Carl Gustav Jung megfogalmazása szerint is.) És nem idealizálva, nem hamis nosztalgiával övezve domborodik ki mindez: hanem a megszenvedett küszködésőzön, a létfolytonosságot szavatoló munkabírás ösztönparancsában, s a gyermekként-felnőttként átélt megpróbáltatások és életremények összetettségében.

A roppant felidéző erejű tárgyfestő mozzanatok szuggesztív sorsjelképi értelemmel és hangulattal telítődnek tehát. A tömören sorjázó evokatív tárgyi és fogalmi tény-megállapítások, a látszólag szikár-szenvtelen (az animisztikusan életre varázsolt „dolgok nyelvén” beszélő, a tárgyi világba is lelket lehelő, „minden szerszám nyelvén” értő, „kemény, egyenes”) nominális közlések és helyzetjelentések ritmusa, zenéje mintha egy örökös illúziótlan számbavétel keserűségét árasztaná: egy folytonos decrescendo dallamával és háttérmorajlásával sejtetve az elmúlás, a veszendőség, az értéksorvadás fájdalmas folyamatát. A borzongató hiányérzet és a természetellenes létvesztés sugallata – konkrétum és egyetemes sorslátomás között – mindegyre a metaforikus, metonimikus vagy szinekdochés átvetések, a mindent megszemélyesítő, antropomorfizáló, szemléletesen megérezkítő, szenzualitásában torokszorító jelentésátvitelek révén képződik meg. Ahogyan hajdan lesöpörték a padlást – ezzel együtt felőrölve a magyarság életképes energiáit és minden körülmények között is megőrizni próbált értékteljességét –, úgy söprik le a mindezt felfogó tudatvilágunkat is; kitarakították

múltunkat, „mint a szemetet”. „Nyakunkra hurkot húzó”, „sintér” ítéletidőkben, „mindenségdúló”, „elzúlló” korok évadán csak megpecsételődik a „mindenkori szegények”, az „alvégeken” sínylődő „félszeg” „kívül rekedtek” „félországának”, a „csillag-hangulatvilágítású tanyák” kisémmizett népének a sorsa; „öregember-tántorgós” kistelepülések dőlnek romba, erőszakkal „szétdúrt, szétrontott”, „szétszóratott”, „megüresedő”, „jövőből kitagadott” és elárult („gyepűink, / folyóink után kapkodó markoknak” kiárúsított) hazája lett csupán ennek a „bűntelenül” is megalázott, büntudatba taszított, „lenézett”, „visszaszorított”, „hibebicsaklott”, „szorongó” – végül halálosan „megroppanó, / emlékezetéből kilakoltatott, lélekben / hontalan” – népnek. Az elnéptelenedő vidékek, szedelődzködő falvak holnapjait elköltöztették, mint már az iskolákat is onnan; az életkedv elszáll, mint a madár, s az elhagyott istállók szaga „bődül el az ajtóknak”. Az összetartozás érzelmi-erkölcsi kötelekei és szeretetviszonyai meglazulnak, országrészek feledésbe tűnnek, csak a buta, önző, hivalkodó „gazdagodás” meg a tragikusan jövőgyilkos egykézés és gyermektelenség hódít, így aztán „elszaporodó pangó vadvizekként” „veszteségeink gyűlnek”, s „réseink e hazának / maradék melegét / kifújja a szél”. A pusztulás és az önpusztítás komor látéleteit mélyértelműen ellenpontozzák a költői hitvallás közvetlen megnyilatkozásai („te vidámítani akartad, / s én is élni segíteni a világot” – hangzik a Kalász Lászlónak szóló üdvözet summája), vagy a tönkrezúzott, elherdált örökségből, a meg nem becsült, „karóba húzott forradalmaink” történelmi példáiból, köztük az ötvenhatosból nyerhető elszántság szavai („ama / felzúdult napokért, őket tették felelőssé! / A szégyentelenek a bosszújukat órájuk uszították. / Akik, ha csak napokra is, embernek akkor / érezték magukat, egyszer az életben akkor / szabadnak. Aminek az emlékét kiirtották volna, / hogy felejtődjön némaságba. A haza utcákra / tódulását ellenforradalommal gyalázhassák, amit / hiába kiabáltak a harsány hangszórókból, / rádiókból; hiába sulykolták. A csöndbe, / megfélemlítésbe szorítottaknak ez a szó nem jött ki / a száján. Abban a másik Magyarországon, / ahol ők a szegénysoron élnek, megőrizték / magukban az igazságot, vigyáztak rá. // Éjszakára óvatosságból a kaput is becsukták”).

Az átlekesített táj- és életképektől (amelyekben a sárból feltápáskodó itatóvályúnak éppúgy helye van, mint a világló égitesteknek) az emlékpillanatokat rajzoló történetmondásig, a panaszsoroló lamentációtól a földönfutóvá kergetett milliók képviselőnek deklaratív hirdetéséig („másokért / szegődtem el bajos, / szókimondó munkára”), a bajvívó és -leleplező tónusú (a „magyarságban”) rémével viaskodó megszólalásfajtaktól a magyar kultúra szellemóriáit Berzsenyitől, Petőfitől Adyig, Sinkáig invokáló verseszékig, a népdalosan stilizáló szerelmi és hitvesi énekekig, sőt a naiv-mesélő, vidámabb gyermekköltészeti hangvételig, a nyersebb prózaiságba hajló szabadverstől a kötöttebb, rímes-versszakos, dalformás darabokig: a koherens tematikai és világképi övezetek gazdag, finom belső alaki és hangnemi rétegezetségben bontakoznak ki. Ódaszerű a „fekete szomorúságtól” füstölő kéményű vályogházak lakóinak, az ólak malacaihoz, disznaihoz koszolódott, munkában elgyötört, elhasználódott öregeknek a mégis-élet-

re biztatása (*Öregek*); és megrázó a mindenkori háborús eseteket rekviemszerűen sirató (egyben ébresztő) történelmi számvetés, amikor az ártatlan áldozatoknak még az emlékművük is feledésből épül, s „közöny pernyéz”, „fullasztó beletörődés”, mert a „behúzott nyakú”, „kushadó”, „a tisztesség útmellékén, gyepsorán” élő néppel önmagát is „leköpették” (*Feledésből az emlékmű*). A „megfordult égtájak” szédületében fogant ilyen jellegű kiemelkedő, lét- és világkép-összegző nagy számvető költemény az édesapa halálára íródott megrázó remeklés, „hosszúvers” a *Sirató* is, miként a korábbi anyavers – az *Anyám* –, vagy a szózatos múltbúcsúztatók, az *Édestestvéreim*, a *Hegyekre kiállva*, az *Otthonunk: e táj*; „Ameddig a fák ellátnak, / kicölöpözöm idetartozásommal a tájat, / maradék hazámat. / Miközben az égből most eső száll, / elverve, mint a kotlós után csipogó port, / a széttúrt, beszántott tanyák / kihült szagát.”

Egyetlen poéma – különféle hangnemi változatokban: ilyen benyomásunk is támadhat e versvilág bejárása után. És másfelől mégis: minden versnek külön íve, szerkezete, arányrendje van. A kifejezés plasztikusságának és reflexív, általánosító gondolatiságának a keveredésmódja mindig egyedi és ismételtelhetetlen. Az élményanyagban rejlő hasonlóságoknak is rendre új és más vetülete tárul így föl.

Hogy Serfőző Simon költői világának különös erejét elsősorban a meghitten vagy megvilágosítón antropomorfizáló, jelképes-látomásos hatásformákkal dúsitott lírai realizmus sugallatos konkrét tárgyiassága, atmoszferikus telítettsége, leíró, megjelenítő és lényegláttató szuggesztivitása adja: sokan megállapították már. A minden apróságra figyelmes deskripció, a megragadóan érzékletes és szemléletes ábrázolás valóságrajzi hitelessége az elementáris kötődés, az erkölcsi és történelmi tudatosság háttérsugárzásával egészül ki, a sorsjelentés hangulatiság és gondolatiság megteremtődésével bontakozik teljessé és katartikusá. Elégikus tárgyiasság, élményi mélységtávlat és morális ítéletisztaság, tapasztalatiságban gyökerező vallomások személyesség és historikus közösségi sorsfelmutatás: ezek talán a legfőbb dimenziói ennek a nyelvi tömörségében, hangnemi sűrűségében, visszafogott izzású szenvedélyességében olyannyira jellegzetes poézisnek. Amelynek sajátos ötvözetű poétikuma méltán szerzett magának külön irodalomtörténeti helyet a népi indíttatású és ihletettségtű modern nemzeti sorsköltészet tag keretei és összefüggései között. Rokontható persze némiképp az esszéizáló, racionális illyési versnyelv objektivizmusával, a Nagy László-i képsűrítés metaforikus-vizionárius drámaiságával vagy az elégikusan áradó, rapszodikusán lüktető Csoóri-féle beszédmód konfesszionális bensőségességével – nem is beszélve a Hetek költőtársainak mindegyikénél más-más esztétikai világgá szerveződő minőségvonalokról. (Köztük a játékosabb, fanyarabb hangütés árnyalatairól – Ágh Istvánnál vagy Bella Istvánnál –, a tragikum élesen metszett látványi és szimbolikusan sejtetett felidézéséről – Ratkó Józsefnél, Buda Ferencnél –, a táji-természeti vetületű szubjektív sorsképzetek intim átlégiesítéséről, átszellemítéséről – Kalász Lászlónál –, és így tovább.) Serfőző Simon „szociografikus ihletésű”, egyszersmind „emocionális telítettségtű” költői létszemléletének talán legegényibb vonása a tropikus megszemélyesítéseknek va-

lóban az az eredeti és eredendő figurativitása, amely a versalkat, az „őszinte és nyílt”, s gyakran „dísztelen, érdes disszonanciákkal ellenpontozó” versbeszéd stílárís elemeit a természeti, természetes ember genuin otthonosságához, archaikus világtudatához kapcsolja – amint ezt áttekintő pályarajzában Cs. Varga István részletesen kifejtette. A kritikai társadalomképhez „szinte panteisztikus természetimádat” társul (Márkus Béla megfigyelése szerint), s a „teljességgel antropomorf táj anyagszerűségében és egyszerre derűs, ragyogó költői fényben jelenik meg”; „valóságosak a sorsok, tájelemek, mindennek és mindenkinek konkrét arca is van”, ám a legszebb darabokban a látvány „mitologikus magasságokba” emelkedik (ahogyan pedig Pécsi Györgyi állapította meg). E líra – Ködöböcz Gábort idézve –, „valóság- és természetközeli beállítottságának”, „empirikus, tárgyi világba való beágyazottságának” folyamatos megtartásával is, s az egyre komplexebb „élmény- és érzékenység-formák” művészségével egyre „tágasabb tér- és időkoordinátákat” képes átfogni. Egy „sajátos, mitologikus képzeteket is érvényesítő, sokrétű, pregnáns nyelvi univerzumot teremt”; „költészetének háttér- és mélyvilága komplex archaikus kapcsolatrendszereket működtet, az archaikus frazeológia teljes spektrumára támaszkodik, állandóan érintkezik az archaikus mítoszok poétikájával, világképével, antropológiai, ontológiai tapasztalatrendszerével” (Korpa Tamás).

*

Az archaikus, szakrális, mitikus vétetésű motívumok szférájába pedig a népi hiedelemvilág mesés, animisztikus, babonás dimenziói is szervesen beleilleszkednek. Az *Arcunk az ég* című gyűjteményes kötet *Hallomások* ciklusa (amelynek legtöbb darabja az *Agriában* is megjelent) kimondottan az ilyen folklorisztikus, etnografikus erezetű verseket foglalja magában. A néprajzi vonatkozások természetesen a költő egész líráját áthatják, de ezek a költemények sűrítve árasztják a népi hitvilág ősi eredetű képzetformáinak, látomásövezeteinek a jellegzetes hangulatát. Titokzatos hallucinációk, képzelgések, rémképek, félelmek, sejtelmek, bűvös, mágikus atmoszférájú lélekrebbenések telítik ezeket a realitást és irrealitást szuggesztíven keverő életképeket. A viharos, fergeteges időben minden kísérteties – a „nyitva maradt kapu / magától nyílt-csukódott” (*Többé ne ijesztgessen*), rémüldözni kell az árvíztől („Attól lehet félni, / kicsap a Zagyva”; „Mostanában csak azt hallani: / a víziborjú éjszakánként / a falu alatt úszkál” – *Hiába kutatják*). Egész ballada kerekedik abból, hogyan egy öregember éjszakai vonyítását lehet hallani a föld alól, mert úgy kaparták el, mint a kutyát, s a hátrahagyott földje azóta se terem, hiába kapálják az örökösei (*Hiába kapálja*). Főként a Tisza középső folyása mentén, a Nagy- és Kiskunságban, a Jászságban terjedt el – lokálisan (esetleg még a Felső-Tisza vidékén vagy dél-borsodi falvakban) – az a feltehetően ősi kun vagy jász mitológiából, néphagyományból származó úgynevezett gyermekijesztő szó, amely országosan, másfelé ismeretlen maradt: a „mókár” (rémisztő lényre, félelmetes állat- vagy ördögfajzatra utaló) fogalma, amely a mindenütt elterjedt mumushoz hasonlítható. A gyerekeket fenyítették elsősorban ezzel, hogy majd jön a mókár, ha rosszul viselkednek – és elviszi őket. A költő most gyermekőckorára emlékezve idézi fel, mennyire

reszketett a sötétől meg a padlástól, ahol az emberevő mókárok rejtőzködhettek, a kacatok közt bujkálva-leselkedve, hogy aztán a védtelen kisgyerekekre lecsapjanak. („S akit kifigyeltek, / azt már el is kapták, / jaj volt neki!” – *Akkoriban.*) De mintegy ennek felemelő ellenpontjaként az éjszaka rejtelmek között – a sekrestyés a tanú rá, aki még harangzúgást is hall olyankor – a halott régi szabadságharcosok is felkerekednek, hogy az útszéli keresztnél, a kövesút mellett térdepelve vezérükért: Kossuthért imádkozzának (*Kossuth katonái*). És kísértetek, visszajáró lelkek, angyalok, négykézláb mászkáló vénasszonyok, boszorkányosan macskává változó, kerítéseken átugráló, kiscsirkéket összelopkodó Bigyi nénik, este az udvarra kiöntött forró vízzel akaratlanul leforrázott szellemek, akiket csak az egész éjjel ugató kutyák láttak, vagy az ásójukat, kapájukat a földjük végén égbe dobáló gazdák, akik bőséges krumplitermést akartak ezzel varázsolni – és megannyian más fura alakok népesítik be ezt a dús képzelet- és hitvilágot. A haldokló fiuknak legalább a lelkét igyekeznek megtartani azzal, hogy zsákok húznak a fejére a szülei, de a temetés után se találják már meg azt (se a ház mögött, se a kazalnál) – hiszen „hol járhatott már az akkor! / Nem ezen a földön, / hiába keresték” (*Nem ezen a földön*). És hiába okolják minden rontásért, romlásért is a mai, „szégyentelen” (hajukat bodorító, kihívó ruhákba öltözködő, cigarettázó) nőket az öregek – az idők változásán nem segíthetnek (*Szegfű*). A megőrzött gyermeki képzelet eleveníti meg mindezeket a naiv-bájos vagy éppenséggel riasztó, olykor elégikusan feltoluló egykori élményeket, s azt is, amikor az önmagát felidéző költő gyerekként elhiszi, hogy az ól tövébe este elültetett szalmaszálból reggelre kalász és kenyér lesz, s így éri a csalódás, de kárpótlásul a fára mászással ha nem a Napig és az égig, de magas messzeségig és kilátásig juthat el mégis (*Mint a semmit*). Az érzékletesen konkrét, személyesen megélt hiedelmek és megörökített tünemények, események így valósulnak át jelképes életpéldázattá, a szülőtáj minden titkos moccnásához hűségesen ragaszkodó, egyszersmind a messze távolokba kívánczó és a helyét ott is meglelő és megálló költői én sorsparabolájává. Aki az ólak tövéből a kazlak magasán át a földek határán túl a szálló egek vonzasköréig és misztériumáig íveli át a mindenség végtelenjét.

*

Az olykor derűsebbre, kedélyesebbre vagy légiesebbre forduló „hallomásokkal” színezett versvilág azonban alapvetően a keserű közösségi sorstapasztalások elementáris hatású lírai kifejeződése marad továbbra is Serfőző Simonnál. Költészete mélyből fakadó és rezignált-dacosan felörvénylő sors- és igazságbeszéd. A kitaszított paraszti milliók – s velük az egész magyar nemzet – sóhajának megrázó poétikai médiuma. Azoké, akiknek nincs maradásuk saját földjeiken, mert ellehetetlenítették körülöttük az emberhez méltó életet. A háttorzongatón örök és bús magyar sors hordozói és megvalósult jelképei ők; a történelem üldözöttjei, számkivetettjei. Akik szertenéztek, s nem lelték honjukat a hazában. A menekülők, a hontalanok, a kisemmizettek. Az örök vesztesek. „Fordulnak a sorsok keletről / nyugatra, / ahogy a miénk fordult / hazánkban is

hontalanságba, / a barázdák széléből / kiebrudalva a semmibe (...) Akárcsak mi, / örök vesztesek”. De mindezen túl – az emberfölötti titkok birodalmának törvényei szerint – valami mégis megmaradhat. A remény, hogy nem a földi valóságé és a pusztulásé az utolsó szó. A létezés titokzatos metafizikai igazságának fénye: „De megmaradtak a templomok, / s mind a temetők. / Minekünk még megmaradt / az itteni Nap, a fennvaló ég, / ami – ki tudja – / nekik megmarad-e még?” (*Örök vesztesek – Jánosi Zoltánnak*) Talán éppen a megrendítő vereség, a veszteség rejti magában a rejtelmes vigaszt és igazságtávtalot. A talányos transzcendencia evilágba nyilalló sugara. Az, ami Serfőző Simonnak ezt az emblemátikus versét belehelyezi a magyar sorsirodalom legautentikusabb, paradigmátikus rendjébe. Abba a vonulatba, amelyből csak Németh Lászlót idézve is kiviláglik a végzet fölé emelkedő szellem igazsága: mert ha az embernél „a sorsa erősebb, mint ő, de ő több a sorsánál”. És a nehéz szövetű vereség így fontosabb igazságokra döbbsenhet rá; „talán azt is megszoktuk, hogy a vereséget izgalmasabb, sűrűbb anyagból való és fontosabb dolognak tartjuk a győzelemnél – mindenesetre igazabb tulajdonunknak” (írja Ottlik Géza). Áprily Lajos verse (a „legyőzöttek strófája”) szerint is: „rabsors ma sorsunk s mégsem átkozom: / jó, hogy nem ültem győztes-lakomán / s hogy egy legázolt néphez tartozom.” Hiszen a vereség a megaláztatásban feltétlen jogot és igazat ad, s különösen az ártatlan áldozatiságban katartikusan tisztít: valami metafizikai igazságtöbblettel kárpótolhat („Vereségre termett nép, / Évezredek óta verik, / Egyébre se jó: / Ez a sorsa. /.../ Nem válogat a győzelem, / Mindegy neki, / Egyformán felemel / Hamisat és igazat. / Ám a vereség, / Tönkrejutás, megalázás / Jogot ad, igazat ad. // A győztes igaza meghal. / A vesztesnek igaza lesz. / Mióta világ a világ, / Az nyer igazán, aki vesz. /.../ Mennek szegények / Új ezerévek / Ezer új veresége felé” – Székely János: *A vesztesek*). S a magyar „vertnek született, nem verőnek” (tudjuk Adytól). S napjainkban is egy erdélyi születésű költő – Hadnagy József – Székely János poémájából vett mottóval fogalmazza *Óda a vesztesekhez* című költeményét: hogy „ezerszer elesnek, de fölkelnek / a tömegsíról, amit közömbösség / kapar föléljük, és küzdenek tovább. // A vesztesek legyőzhetetlenek. (...) A vesztesek küzdelemre született gladiátorok, / idegenben és otthon is hazátlanok / a hazugság múltat, jelent, jövőt eltipró / birodalmában. / A vesztesek kardja, pajzsa, sisakja: a remény. // A vesztesek Isten zsoldosai...”. Mert az evilági kudarc, veszteség egyébként sem érv a transzcendenciaiban gyökerező igazsággal szemben; a történelem „nem a végső fórum”, nem lehet holmi istentelen ítélőszék (tanulható a keresztény egzisztencialista Karl Jasperstól). S Babitstól, hogy ennek a népnek szenvedésében és pusztulásában is fájdalmasan igaza van.

A keserves magyar megmaradásküzdelem tehát mindezzel együtt az egyetemes emberség létharcának az ékes példázata, archetípusa és hiteles egzisztenciálfilozófiai perspektívája. S aki kimondja a bajt, az már vigasztal is. Ahogyan az örök magyar szellem üzenetközvetítői mind. Köztük Serfőző Simon.

Fészket is javítgatja a madár

Ködöböcz Gábor beszélgetése Serfőző Simon Kossuth-díjas költővel

Valamikor a kilencvenes évek elején lehetett, hogy noteszomba (és szívembe) beírtam a nevét, s azóta megnyugvással tölt el a tudat, hogy birtokomban van egy biztos cím és egy biztos telefonszám. Egy ritka egészséges kedélyű, mókázásra majd' mindig kapható, jó humorú, derűs lelkületű embernek ismerem őt. Olyan embernek, aki körül a szokásosnál jóval több az oxigén, és akinek a társaságában – éppen ezért – élhetőbb az élet. Napjaink magyar irodalmában (és irodalmi közéletében is) párját ritkítja az a fajta pontosság-, őszinteség- és fegyelmezettségigény, ami Serfőző Simon megszólalásait egyszerűvé és egyedivé avatja. A közösségi gondokra, a kollektíven elszenvedett veszteségekre és vereségekre figyelmező versekben (*Egykék országa, Sinter idő, Vidék, tartomány, Veszteségeink gyűlnek, Ma és mindennap, Örömeinknek szára szakad*) a szigorú erkölcs, az archaikus léttörvények mélységes tisztelete és az értéktudatos magatartás határozza meg a lírai alany pozícióját.

„Serfőző Simon minden sorában ott lélegzik az ő dél-jászsági, Tisza vidéki, tanyasi 'gyerekidejének' autentikus létre nevelő lényegisége, a hűség és a ragaszkodás, a vállalat és horizonttágító önfelmutatás – a puszta rációt is kiszélesítő-felülhaladó kötődés létszemléleti és egzisztenciális sorsszerűsége.” (Bertha Zoltán)

– A fölnevelő tájhaza életvilága, illetve az útrabocsátó tanyasi, zagyvarékasi milió fészekmelege – a fentebb idézett meglátással összhangban, esetleg azon túlmutatva – mi mindent adott Neked lélekben, szellemben, erkölcsben és magatartásban?

– Zagyvarékason születtem (Jász-Nagykun-Szolnok megye), mégsem vagyok odaalósi, teszem időnként hozzá. Esetleg félig csak. Én valójában tanyasi vagyok! S büszkén ki szoktam húzni magam. Igaz, hogy rokonaim többsége a faluban lakott, lakik, de én iskolába első osztályos koromtól Szolnokra jártam, dolgozni később Budapestre. Azok arcára emlékszem a faluból, akiknek földjei voltak a határban, a közelünkben szántottak-vetettek, s azokéra, akikkel naponta ingáztam a város és a kis falusi vasútállomás között. Gyakori találkozásom velük volt, s azokkal, akikkel tejhordás közben érintkeztem: anyámmal jártunk ajtóról ajtóra. Bukdácsoltunk az utcamélyekben, az üzlet- és pincelakások mellett, útközben lépten-nyomon hadirokkantakba, koldusokba botlottunk, fuvarosok, szeneslegények, triciklisek hangoskodtak körülöttünk. Ez a milió volt az, amiben felnőttem, ami még kiegészíthető a vasúton dolgozó krampácsoló munkásokkal, vasutasokkal, a közeli őrházak lakóival, határjáró csöszökkal,

dinnyepásztorokkal, más tanyalakókkal. A falubeliek többségét csak látásból ismerem, ismerem mind a mai napig. Nem úgy ők, ami elég nagy szégyen nekem. Magamnál idősebbeknek gondolom őket, s kézcsókkal, jónapokkal szoktam köszönni. Jó előre, ahogy ez faluhelyen szokás. Erre megállítanak, s rámpirítanak, miért nem tegezem őket, nem emlékszem rájuk? De hát honnan emlékeznek? Gyerekkoromban nem másztam velük a fákat, nem jártam velük fürödni a Zagyvára, közös élmények nem kötnek össze velük. Akkor ők honnan ismernek, faggatom magam, amire nincs válaszom. Míg élek, röstellhetem tudatlanságom. Pedig azt tartom magamról, hogy nem az a fajta vagyok, aki méterekkel a föld felett jár. Az a tizenhat év, amennyi idő alatt a falutól négy-öt kilométerre felnőttem, ennyire behatárolt volna? Csak azoknak az arcát, nevét tudtam megőrizni, akik a kövesút végi kis bakterház és a város között húzódó vasútvonal környékén éltek? Azokét, akik elkergetve a barázdákból az ingázó vonatokra kényszerültek, s mehettek isten hírével? Ezek közül az emberek közül való vagyok, én őket ismerem, hiszen elkerülve otthonról, magam is az ő sorsukat éltem. Ha tőlük eltérő módon is, a számkivetettekét. A kálváriás sorsúakét. Akikben örökös volt a hazavágyódás az albérletekből, munkásszállásokból. Ahol a kenyérhéját összegyűjtötték, s vitték haza a malackának. A munkásruhát, munkásbakancsot hazavittek. Akik a városokban is falusiak maradtak. Ha nem kallódtak el, meg tudták őrizni magukat. Hányan jutottak lejtőre, sehova utakra, ki tudja? Ki tudja, hogy én hogy tudtam elkerülni sokuknak a sorsát, miféle jó szerencse kellett hozzá?

„Serfőző esetében fontos megjegyezni, ami voltaképpen minden igazi tehetség esetében igaz, hogy verse többet tud, mint maga a költő. Mert Serfőző, minden más szándéka és minden más általa művelt műfaj ellenére költő.” (Fecske Csaba)

– **A 24 éves korodban megjelent első verseskönyved (Hozzátok jöttem, 1966) óta hogyan alakult, miként változott a költőnek a vershez való viszonya? A negyven év termését bemutató *Közel, távol* című kötet (2003) bizonyára számodra is fontos tanulságokkal szolgál.**

– Ahol, s akik között éltem, máig meghatározzák gondolkodásmódomat, magatartásformámat. Az ő szavuk a számban. Az észjárásom az övéké. Ismerem félelmeiket, indulataik bennem is, akárcsak öbennük, ugyanúgy robbannak. A különbség közöttünk, hogy én igyekszem meg is fogalmazni, s tudatosítani a közgondolkodásban mindazt, ami megalázó, jelent és jövőt romboló. Erre szegődtem. Írásra legtöbbször a kimondás vágya indított, az igazság kimondásáé. Ez indít ma is. Leginkább arra figyeltem mindig, hogy a lehető legpontosabban fogalmazzam meg a kort, amelyben éltem, az ötvenes, hatvanas éveket: a jövőtlen időket. Aztán az azutániakat. A sohasem könnyűeket. Az írástudónak sorsközösséget kell vállalnia a segítségre rászorulókkal, ha csak annyiban is, hogy szavaival melléjük áll, ami inkább hátrányokkal jár,

mint előnyökkel. De ez nem baj. Rászorítja az embert a kitarásra, szigorúvá teszi. Ez meglátszik a munkáján. Ha akarná se tudná letagadni.

„Serfőző valóban nagyon nehéz, kockázatos határokon jár, amikor ragaszkodik a tapasztalati világhoz, és azt emeli költészetté, illetve hangsúlyosan arra építkezik. (...) Serfőző Simon ugyanis a szerves önépítő alkotók közé tartozik, így hát szilárd világszemlélete mellett nem kényszerült arra sem, hogy esztétikáját korrigálgassa.” (Pécsi Györgyi).

S minthogy Serfőző Simon a vershite sosem cserélő, világképi és poétikai szempontból is következetes költők nem túl népes szabadcsapatához tartozik, könnyen belátható, hogy „írás előtt miért nőnek olyan nagyra a magyarság sorskérdései: a történelmi süllyedés és amnézia, a tudatzavar, a gyarmattá roppanás, kihalás, egykézés, a porba szorító büntudat, a szegénység – a mindenkori alul levők, a kirekesztettek szemszögéből. Mind olyan téma, amelyekről a modern esztétika lábjegyzetek tízezreivel igyekszik elhíttetni itt: ezekhez az irodalomnak semmi köze.” (Jánosi Zoltán).

– Számos műfajt magas szinten művelő szerzőként végül is miként határozád meg művészetfilozófiád lényegét s hogyan jellemeznéd alkotó-alakító erőd természetét?

– Az irodalomnak a teljes élet kimondására kell törekedni. Semmi nincs, amihez köze ne lenne: a múlttól a jelenig, születéstől a halálig. Ezek olyan evidenciák, szégyellem leírni. Muszáj mégis, mert mindig történnek arra kísérletek, amelyek – tapasztalhatjuk – nem is eredménytelenek, hogy az irodalmat megszerzett rangjától megfosszák, bizonyos ügyekben kétségbe vonják illetékességét, fontosságát elvitasák. Méginkább, hogy igazságtartalmait félremagyarázzák. Éppen ezért igyekszem műveimben tisztán, egyértelműen szólni, szeretek szókimondó lenni. Úgy érzem, hogy ezzel a legnehezebb utat választom. Hiszen a cél, hogy az igazság kimondásán túl ezt a szólást a legmagasabb művészi fokon valósítsam meg. S azon a nyelven, amelyet a magaménak tudok. A lehető legmélyebbre kellett ezért magamba leásnom. Onnan, a tudat és az öntudatlanság legalsó rétegeiből felhozni gyerekkori szótörmeleket, elfelejtett képzeteket, amelyekről már nem is volt tudomásom, elfelejtődött az iskolás- és munkásévek során. Csak amikor már verseket, aztán riportokat, később drámákat, majd a *Gyerekidő* trilógia első részét kezdtem írni, jöttem rá, hogy a tollam alól olyan mondatok kerekednek ki, amelyek kikoptak a számból, s csak most, a megfogalmazandó mondatok közben buknak ki belőlem. Az írás elvezetett vissza az időben olyan messzeségekbe, ahol egyenrangúak voltak velem a tárgyak, állatok, az égi és földi jelenségek, együtt éltem velük, társaim voltak, segítők a társtalan gyerekkorom elviselésében. Felruháztam őket emberi tulajdonságokkal, akikkel beszélgetni lehetett, odahúzódni melléjük. Teljes életet éltem közöttük. Ennek a világnak

az elfogadtatása – elsősorban önmagam számára – nem volt egyszerű dolog. Félttem, nem is alaptalanul, hogy nevetségessé teszem magam, mint bizonyos szavak használatával az iskolás éveim alatt. Félttem az lenni, aki vagyok, s később is, amikor már tollvégre fogtam magam. Kiríttam abból az irodalmi közegeből, amely körülvetett. Ezt tapasztalom ma is, amit mára már nem bánok, sőt megnyugvással fogadok.

„Serfőző Simon legmegrendítőbb élménye, amint azt sokszor, sokféle változatban, versben, riportban, prózában, drámában felpanaszolta, hogy mint a nem kívánt gyereket, a kor könyörtelensége lelencként kitette a küszöbre, kikergette az egyetlen meleg fészekből, ahol igazán otthon lehetett. (...) Ezt a fájdalmat kiáltotta világgá Nagy László is, Csoóri Sándor is költőien, nyersebben Ratkó József, a prózában legkíméletlenebbül Galgóczi Erzsébet, de talán senki oly panaszosan és fájdalommal telten, mint a költő Serfőző Simon”. (Pécsi Györgyi)

– Az otthonvesztés kínjaiban s az új otthonért folytatott küzdelemben a felsoroltakon túl is sokan osztoztak Veled. Költő- és író társaid (például a Hetek) tanúságtétele, illetve személyes életpéldája valamilyen formában segítette, befolyásolta-e a történetekkel való írói, emberi számvetést?

– Amikor a Hetek költőivel személyesen is megismerkedtem, túl voltam azokon az időken, amikor az otthonvesztés megpróbáltatásaival kellett szembenéznem. Ami azonban nem jelentette azt, hogy odahagyva Zagyvarékast – a budapesti kitérő után – Miskolcon hamarosan otthonosan éreztem volna magam. Nem hogy otthonosan, biztonságban sem: légyökeireim a semmibe lógtak szinte. Sokáig átmenetinek, ideiglenesnek gondoltam az itteni életet. De visszafelé már nem vezetett út, hiába látogattam gyakorta haza, maradásom nem volt. Nem látszott más lehetőség, az új helyemen kellett megkapaszkodnom. S ehhez segítséget nyújtott, hogy azok közül a már nem is pályakezdő költők közül – többük neve már 1956 előtt feltűnt az irodalmi folyóiratokban – akikkel 1961 körül indultam az irodalom kaptatóira, többen vidéken éltek. Példát mutattak, hogy innen is célba lehet juttatni szavunkat. Amihez persze le kellett küzdeni a vidéken élés hátrányait. Hasonló életsorsukkal bátorítottak, hogy ne hátráljon meg az ember. Úgy éreztem, ahogy nekem őrájuk, barátságukra, nekik is szükségük van rám, hogy erősíteni tudjuk egymást. Ne legyünk egyedül, magunkra maradvában a kietlen világban, amely körülvelt bennünket. Annak az alulsó Magyarországnak a világa, amelyben az itt élők évtizedes tragédiája lezajlott. Hiába voltak a rettenetes nekifeszülésű kapaszkodások fölfelé, szomorú volt látni, tapasztalni, hogy a létesítmények félbe-szerbe maradnak, a kibontakozás előtt miként zárulnak be az égtájak.

„Talán éppen hangsúlyozott életközelsége miatt esett méltatlanul kevesebb szó költészetének esztétikai teljesítményéről és hozadékaról (legteljesebben Cs. Varga István ta-

nulmányában), a vallomásos líra megújításáról, melynek legfontosabb eredménye, úgy vélem, a költészetnek a manipulálatlan beszédhez való visszatérítése.” (Pécsi Györgyi)

– **Meglátásom szerint ez nemcsak a folklór archaikusabb rétegéhez, hanem egyszersmind a bartóki tiszta forráshoz való visszatérést is jelenti. A poétikai beszédmódok és líramodellek sokfélesége, egymást feltételező, ám nemegyszer egymást kizáró paradox párhuzamossága közepette miféle inspirációkra vagy nyitott s milyennek látod a jellegzetesen serfőzős költészet esélyeit, távlatait?**

– Úgy fogtam, fogok mindig egy-egy munkához, vershez, esszéhez, novellához, mint akármely dolgomhoz: el kell végezni. Az első sorokat nehéz csak leírni, a fogást megtalálni azon, amin íróilag túl kell jutnom. Azt gondoltam a rendszerváltozás után, ha volt egyáltalán – talán annyi csak, mint mikor a verebek az egyik ereszről átrepbennek a másikra –, hogy az írónak kevesebbet kell majd foglalkozni közügyekkel, közösségi gondokkal, visszamaradottsággal. Ha nem is kell önmagába fordulnia, nem lesz szükség folyamatosan tiltakozni az emberek kijátszása és kihasználása ellen. De mintha semmi nem változott volna...

A bajok tudatosítása elől az irodalom nem térhet ki. Felelősséggel tartozik azokért, akiknek érdekében az igazságot ki kell mondani. S ha nem piszkolódott be hamissággal, a tiszta szó – nem lehet kétség felőle – megtalálja olvasóit. Hasznos erővé válik.

„Ha az igazságkeresést tekintjük is központi fragmentumának, legnagyobb versszervező ereje mégiscsak a szeretet. A serfőzői harag, indulat, féltés, tiltakozás, lázadás, aggodalom, pátosz, a könyörtelen realizmus a határtalan és feltétel nélküli szeretet jegyében tör föl. Ez a szeretet közel áll a kereszténységhez, mert alázatos és közösségi, azonban archaikusabb, familiárisabb és személyesebb.” (Pécsi Györgyi)

– **Magam is azt gondolom, hogy mindenekelőtt szeretni kell a tárgyat, mert igazából csak a szeretet tartozik a tárgyhoz. Rilkével vallom, hogy a költőkhöz, a versekhez csak szeretettel lehetünk igazságosak. A szeretet primátusát megfogalmazó tanítás régóta ismert: ne akarj fontos lenni, csak szeress, és fontos leszel. Ráadásul a hívő és nem hívő ember között is a szeretet lehet a legfőbb kapocs. Az evangéliumi esztétikához közelálló s a fenti jellemzést elfogadó szerzőként miben látod a szeretetelvű magatartás néhány legfontosabb művészi/emberi hozadékát?**

– Mintha saját tulajdonom lenne, ragaszkodom a bennünket körülvevő világhoz: állataihoz, tárgyaihoz, a földhöz, a föld növényeihez, minden élőlényhez. Szeretem alkonyait, napfölkeltéit. Jó megmártózni a szülőföld melegében, Elutazni is jó innen, mert ismerős tájakon visz a vonat. Itthon vagyok ebben az országban. Ismerem fölemelkedéseit s alázuhanásait. Szégyellem szégyellnivalóit, s büszkeséggel töltenek el példaadó nagyjai. Igaz, hogy én még az osztályharcos történelmet tanultam, de már

akkor felmerült bennem, hogy a magyar nemesség csak a nép kiszipolyozásában jeleskedett volna? Hiszen ott voltak az ellenpéldák: Zrínyi, a Hunyadiak, Rákóczi, Bocskai, s lehetne sorolni. S az is szöveget ütött a fejembe: mi lenne ha Berzsenyi Dániel, Madách, Kölcsey például az ötvenes években élt volna, amikor a kuláklisztázások folytak. Őket is meghurcolták volna, mert húsz hold földnél többet birtokoltak? Kitelepítették volna a Hortobágyra? A mindenkire vonatkozó megbélyegzéseket sem a valamikori idők szereplőire, sem a későbbiekre nézve nem fogadom el. Mindig tiltakoztam a megvádoltság ellen, hogy mi más népekkel összehérhetetlenek, békétlenek lennénk, amikor ennek épp az ellenkezője igaz. Szüleim példáját hozom ide: azért mert összekülönböztek valakivel, még nem fogható rájuk, hogy gyűlölködők lettek volna. Bizalommal közeledtek mindenkire, segítőkészen állva azok mellé is, akikről később bebizonyosodott, visszaéltek jóhiszeműségükkel, becsapták őket. Nem voltak senkinek a bérencei, mint amivel egy időben megvádolták a hozzájuk hasonló embereket. Ők csak elismerték azoknak a gazdálkodóknak az igyekezetét, akik megdolgoztak azért, amit gyarapítottak maguknak. Voltak, akik bekiabáltak egyszer a tanyába, – stráfkocsival a közeli dűlőn vitték őket a közösbe terelt szántásokra dolgozni –, hogy harácsolók vagyunk, mert a szüleimet csak lótni-futni látták mindig, s éppen másfél hold földet vettek akkoriban. Pedig dehogyis voltak ők harácsolók, csak szerették a munkát, s ki akartak kikapaszzkodni a mélyből. S nem mások irányítása alatt, a maguk esze szerint akartak élni. Őtőlük tanultam meg tiszteletét a szorgalomnak. Őtőlük minden élő teremtménynek és minden élettelen tárgynak a megbecsülését. Fontosságát a fűnek, fának, a szélnek, csillagoknak, mindennek, ami a világon van. Hiszem a létezésük okát, nincs semmi, ami égen és földön fölösleges lenne. Gyerekkoromban a rozsdás, elhagyott szöveget is föl kellett venni az úton, hátha hasznosulni tud. S előbb utóbb megtalálta a helyét. A kalapácsnak kellett csak kicsit segíteni rajta. Ilyenkor jegyezte meg apám: legalább most már nem a porban hanyódlék. S a lábamba se megy bele, gondoltam én meg. Vagyis nem lett „útonálló”, fűzi most tovább a képzeletem. S elfogadva, hogy a tárgyakhoz, állatokhoz is úgy viszonyultunk, mintha azok is emberi lényekként viselkedtek volna, már nem okozott meglepetést számomra, hogy amikor ősszel fölszántatva a ház körüli két hold földet, anyám egyszer csak azt mondta: szegény, most már hadd pihenjen. Majd tavasszal vetünk bele megint valamit. Olyan szépen mondta ezt, hogy a lélegzetem is visszafogtam, s igyekeztem csendben lépdelni, szinte lábujjhegyen, nehogy a nyugalma megzavarjam. Pedig már nem voltam kisgyerek, mégis elhittem, hogy amit mondott, komolyan gondolja. Szívemben tele szeretettel, amit belém is átplántált. Őrzöm magamban azóta is.

– Sokan leírták már Serfőző Simonról, hogy az irodalmi életben való megjelenésétől fogva roppant tudatosan és szervesen építkező embernek mutatkozik, aki a minőségesszemeny jegyében alakítja önmagát és mélységes felelősséggel formálja környezetét. A *Napjaink* rovatvezetőjeként, a *Holnap* főszerkesztőjeként,

az Írószövetség Észak-magyarországi Csoportjának titkáráként, az Írószövetség választmányi tagjaként, a Tokaji Írotábor egyik életrehívójaként és kurátoraként, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia Miskolci Terület Csoportjának tagjaként, a Felsőmagyarország Kiadó vezetőjeként egyaránt az állandó készenlét, a folytonos szolgálat belső lélekhangjára figyel. Tamási Áronnak Kovács Imréhez küldött szavait idézve: „Akármelyik dombon áll is a pásztor, ugyanazon a nyájon a szeme”. Miféle gondok redőzik a pásztor homlokát s milyen hiányérzetekkel küszködik, amikor ma végigtekint a nyájon?

– Már nem is gondok, inkább sötétlő aggodalmak felhőzik az arcom. Derűlátónak kellene lennem, nehogy amiktől tartani lehet, megidézve azokat, bekövetkezzenek. A falra festett ördög megjelenjen. De hát már látni a szarvát, patáját, megidézni se kell. A képünkbe vigyorog. Hiába voltak a figyelmeztetések, kit érdekelt? A jól élőket biztosan nem, hogy széles néprétegek élnek a szegénység-soron, bérházzugokban botrányos körülmények között. Akinek munkája, keresete van, nem érdekli, mi lesz azokkal, akiknek nincsen. Forduljanak fel! Ilyen véleményeket is hallani. Akik nem élnek cigányokkal szomszédságban, egy faluban, azokat mit érdekli, miféle indulatok elszabadulására lehet számítani. Ezeknek elébe kellene állni! Mit érdekli a politikát, hogy egy-két évtized alatt két megyényi népesség tűnt el Magyarország térképéről?

A kiskapuk nem győznek nyílni-csukódni. A törvény betartása csak a kisemberekre vonatkozik, a bankokra, hivatalokra csak részben. Packázhatnak velünk. Félre lehet bennünket tájékoztatni, becsapni, az igazságot hazugságnak állítani, hagyományainkból csúfot üzni – következménye nincs. Illetve van, tapasztalhatni az ország morális állapotán. Úgyszintén megvezetettségen. A demokrácia erkölcsi alapjai megsüllyedtek: egyébként is olyanok voltak, amilyenek. Milyen jövő várhat így ránk? Gondtalan aligha.

– **A Püski Kiadónál korábban megjelent életműsorozatod köteteit (Gyerekidő, regény, 2002, Közel, távol, versek, 2003, Mindenáron, drámák, 2005) hamarosan követheti egy újabb, többnyire rövidprózai írásokat tartalmazó kötet. A készülő könyvről, további terveidről és egyéb folyamatban lévő munkáidról kérdezlek végül abban a reményben, hogy ez rajtam kívül is sokakat érdekelhet.**

– Mostanában újra verseket írok. Szüleimet az elmúlt években temettem el. Hiányuk nagyon fáj. Sirató versekben búcsúzom tőlük. Búcsúzva a kortól is, amelyben éltek. Amely kevés örömmel szolgált nekik, inkább a gondot etette velük. Az állandó hajszában fogytak el, száradtak ki az időből. Az írással – belátom – semmit nem tudtam rajtuk segíteni. Vagy az írás nem is arra való, hogy segítséggel legyen másokon? Csupán megenyhülésére szolgál a léleknek? Amiben azonban biztos vagyok: egyetlen közösség sem élhet úgy, hogy sorsa kibeszéletlen legyen. Csendbe, hallgatásba merüljön. Különben az összetartozásának eresztékei megroppannak, jövője kérdőjeleződik meg.

(A Magyar Napló 2007. februári számában megjelent interjú szerkesztett, módosított változata)

Bérczessy András

„Az egyetem sosem lehet zárt, csak nyitott lehet”

2025. februárjában megalakult az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen a Művészeti Kar. Habil. Csontó Lajos egyetemi docenssel, a kar dékánjával beszélgettünk az elmúlt időszak tapasztalatairól és persze arról, milyen alapokra építették az új szervezeti egységet.

– Az előzmények olyan messzire nyúlnak, hogy akár egy kisebb történeti áttekintéssel lenne érdemes kezdeni. A most frissen megjelent kari – egyben diploma – kiadványunkban is szerepel egy rövid mikro történet a kar előzményeiről, amely egészen az egyetem alapításig tekint vissza. Itt idézzük fel az egyetem alapítójának 250 évvel ezelőtt megfogalmazott jelmondatát is: „Pro scientiis et artibus” – „a tudományokért és a művészetekért”. A hosszú évek során voltak hullámvölgyek és a fellendülő időszakok egyaránt, de a művészetek mindig jelen voltak az egyetem történetében. Az 1948-as fordulat után a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola rajz és zenetanár képzéséből lassan, de határozottan formálódott egy olyan törekvés, hogy Egerben legyen egy meghatározó művészeti központ. Egy olyan képzőhely, ahonnan a rajztanárok, zenetanárok ugyanolyan ranggal és szakmai megbecsüléssel kerüljenek ki, mint a többi művészeti felsőoktatási intézményből érkező alkotók, előadóművészek. Ez a vágy ugyan folyamatosan alakult az évtizedek során, de élő, fejlődő folyamatként mindig is jelen volt. Sokáig a Bölcsészettudományi Kar alatt működtek a művészetekkel kapcsolatos képzések, majd az egyetemé alakuláskor Bölcsészettudományi és Művészeti Karrá váltunk, és 2025-től jött létre az önálló Művészeti Kar.

A nagy elődök közül a teljesség igénye nélkül említhetem Földi Pétert, Nagy B. Istvánt, vagy Kovács Lászlót, akik meghatározó alakjai voltak a korábbi, úgynevezett rajz tanszék köré szerveződő „művészeti iskolának”. De ide tartozik a korábbi időszakból Blaskó János és Nagy Ernő, vagy az egri zenei képzés kialakítójának kulcsfigurája Csenki Imre is. És természetesen számos más, jelentős alkotó, köztük F. Balogh Erzsébet, aki nyugdíjazása után is Eger egyik fontos művésze maradt, vagy Bukta Imre, aki a régióból emelkedett a nemzetközileg is elismert művészek közé.

A 2000-es évek elején-közepén kormányzati szinten is megjelent az a szándék, hogy lazítsanak a művészeti képzések Budapest központúságán. Ekkor indultak el a bolognai rendszerű BA- és MA-képzések, amelyek a vidéki felsőoktatásnak

is nagyobb mozgásteret biztosítottak. Ennek nyomán több regionális művészeti központ is megerősödött: Pécssett Keserű Ilona szervezésében, vagy Kaposváron, Leitner Sándor kezdeményezéseképpen, valamint Győrben, Sopronban, és természetesen nálunk Egerben is elindult a művészetközvetítés, később pedig a művészeti képzések sora.

2006 óta dolgozom Egerben – akkor hívott ide Szurcsik József, az akkori tanszékvezető. Ekkor már vizuális művészeti tanszékként működünk, ami egyúttal új képzési területek megjelenését is jelentette: a klasszikus rajz, festészet és grafika mellett újabb vizuális művészeti formák is bekerültek a palettába. Szobrászat soha nem volt Egerben, de helyette más szakirányok fejlődtek ki, amelyekről majd később szólok.

A bolognai rendszer bevezetésével megjelentek a digitális tartalom-előállítás műfajai: elektronikus ábrázolás, webdizájn és más új területek, amelyekből később a klasszikus alkalmazott vizuális műfajok tantárgyai alakultak ki – tervezőgrafika, médiadesign. Emellett párhuzamosan fejlődtek a mozgóképes képzések is, ami a régebbi médiainformatikai képzésünkből alakult ki. Ez a folyamatos bővülés természetesen új hallgatókat is vonzott.

Ma a Karon tanuló hallgatók száma 800–900 fő körül mozog, ami nagyjából a Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatói létszámának felel meg. A HVG rangsorában a művészeti egyetemi képzések között – a korábbi kilencedik helyről a negyedikre léptünk elő. Ez egyértelműen azt a célt tükrözi, amit már Földi Péterék, Blaskóék és Szurcsikék is megfogalmaztak: a vidéki művészeti képzés legyen egyenrangú a fővárosival!

Szakmai és oktatói pályafutásom szempontjából óriási adománynak, kegyelemnek érzem, hogy egy vidéki egyetemen dolgozhatok, ahol megélhettem és részese lehettem ennek a fejlődésnek.

– Ha már a többi intézményről szó esett, milyen a kapcsolat a másik intézményekkel?

– Természetesen van bizonyos mértékű rivalizálás a hallgatókért, és a különféle teljesítménymutatók is jelen vannak, van egyféle versenyhelyzet, de meggyőződésem, hogy a szakmai együttműködésnek mindenekelőtt elsőbbséget kell élveznie. Amikor 2018–2019-ben vezettem a Vizuális Művészeti Intézetet, amely tulajdonképpen a jelenlegi kar elődjének tekinthető, már akkor is nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy élő kapcsolataink legyenek a különböző társintézményekkel. Ennek oka részben az volt, hogy magunkat felzárkózó közösségként láttuk, amely örömmel fogadja a tanácsokat, példákat, ezért szívesen vesz részt közös munkában. Arról nem beszélve, hogy az együttműködésekkel rendre újabb lehetőségek születtek, születnek. Meggyőződésem, hogy ez egy nagyon fontos, meg-

kerülhetetlen dolog és nem csak vidéki egyetemenként, hanem bármilyen egyetemenként. Az egyetem sosem lehet zárt, csak nyitott lehet.

Ennek egy jó példája a Tipózána nevezetű rendezvénysorozatunk. 2017-ben indítottuk el. Az ötlet onnan eredt, hogy azt tapasztaltuk: nincs speciálisan a tipográfiával kapcsolatos szakmai fórum. Erre találtuk azt ki Ipacs Gézával, Eger meghatározó művészevel, tervezőgrafikusával, –aki értékelte a nálunk folyó tervezőgrafikai képzés eredményeit–, hogy hozzunk létre egy olyan visszatérő eseményt, ami megszólítja a tipográfiával foglalkozó egyetemeket, azok hallgatóit, oktatóit. Ez a rendezvény azóta országos szakmai találkozóvá nőtte ki magát, jövőre lesz a hatodik kiadása, immár biennáléként működve; ebben a folyamatban az összes létező magyarországi és számos külföldi művészeti képzést adó egyetem részt vesz.

Idén az EKKE és az új Művészeti Kar szervezte meg az Országos Tudományos Diákköri Konferenciának a művészeti szekcióját, rajtunk volt a sor, legutóbb 12 éve csináltuk, még, mint Vizuális Művészeti Tanszék. Akkor is nagyon jó hangulatban zajlott, de most léptékeiben is túlszárnyaltuk, remélhetőleg vendégeink is megerősítik ezt. Fontosnak tartjuk, tartottuk, hogy bemutassuk a munkánkat, és büszkék vagyunk az oktatói és hallgatói teljesítményeinkre is. De a legfontosabb számunkra mindig a szakmai párbeszéd és a kapcsolatok építése volt. Ugyanez a szemlélet vezérel bennünket más rendezvényeinknél is. Kiemelt célunk, hogy nemzetközi szinten is megjelenjünk. És tudjuk, hogy regionális kötelességünk is van, ebből következően a felvidéki, illetve az erdélyi magyarság irányában is van egy természetes vonzásunk, kölcsönös együttműködési vágyunk. Számos emberi, szakmai viszonyt ápolunk határon túli magyar közösségekkel, legyen az egyetem vagy művészeti intézet. Ezen túl persze több európai és tengerentúli intézménnyel is aktív kapcsolatot tartunk fenn.

– **Hogyha egymás mellé tesszük az intézményeket, mondjuk a magyar intézményeket, akkor mit lehet megállapítani, hogy mi Egernek az erőssége és mi a hiányossága? Ugye szó volt arról, hogy például szobrászat nem volt, akkor itt el lehet mondani esetleg, hogy ahelyett mi van, vagy mi az, ami pótolja ezt az űrt?**

– Ez egy kardinális kérdés. Az oktatóknak és a hallgatóknak is. A felvételizőkben mindig felmerül az a kérdés, hogy hova menjek, hol tanuljak? Mi mozdíjtja előre a fejlődésemet, a képességeimet? Egyáltalán milyen lesz az a három, vagy öt év, amit egy egyetemi helyzetben megélek? Ezek alapvető kérdések. Nyilván vannak rangsorok, és nem csak a hivatalosak, hanem a közbeszédben lévők is; és a nagy klasszikus művészeti egyetemekkel nehéz versenyezni. De nem is biztos, hogy ez a cél. Bár most az első helyre hozzánk jelentkezők számával is jól állunk,

némelyik szakunknál másodikkak vagyunk országosan az adott szakra jelentkező hallgatók körében.

Minden egyetemnek vannak sajátosságai, jellegzetességei, viszont a mi elsődleges célunk leginkább az volt, hogy az oktatás minőségében tudjunk felzárkózni. Nincs tematikus víziónk. Konkrétan nem határoztuk meg, hogy milyen irányokat akarunk feltétlenül és minden áron végig vinni. Nem túlszárnyalni akarunk más képzéseket, mi olyan hallgatókat szeretnénk képezni, akik a művészetért tenni akaró és abban élő, alkotó emberekké tudnak válni. Legyen az festő, grafikus, filmes szakember, zenész, vagy művészetpedagógus.

Miben más az egri egyetemen a művészeti képzés? Közhelynek hangzik, de valóban létezik az „egri életérzés”, valahogy közvetlennek, családiasabbnak tűnik itt minden, jobban ismer mindenki mindenkit. Lehet, hogy ez a kisvárosi helyzetből is adódik. A hallgatóink is jórészt vidékről származnak, bár Budapestről is jócskán van hallgatónk, de az ország különböző területeiről, akár Békéscsabáról, vagy Szabadkáról is jön hozzánk felvételiző, de valahogy itt feloldódik a távolság és megmarad a közvetlenség, ami szerintem alapvető feltétele az oktatásnak, így az ismeretek könnyebb megszerzésének is. Sokkal egyszerűbb minden, hogyha jól érezzük magunkat. A visszacsatolásokból is sokszor halljuk, hogy itt jó hangulat van, vagy egyszerűen jó itt lenni. Nyilván máshol is, tudom, de talán itt ez a fő jellegzetesség, hogy őszintén és egyszerűen alakulnak a kapcsolatok a folyamatok.

– **És akkor a szobrászatot ne felejtjük el.**

– Hogy miért is hiányzik a szobrászat? A szobrászat nehéz műfaj, amelynek vannak embert próbáló pillanatai is. Nem tudom, hogy ennek köszönhető-e, de a mai felvételiző generáció már kevésbé érdeklődik a szobrászművészet iránt. Ez egy fizikailag is megterhelő, anyagigényes, erősen technikai jellegű, kézimunkán alapuló tevékenység, amelynek vannak bizonyos szigorú szakmai feltételei. Ezeket meg kell érteni, mert ennek hiánya sokszor okozhatják egy-egy ötlet megvalósulásának kudarcát.

A szobrászatra jelentkezők száma folyamatosan csökken – még a nagymúltú Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán is. Valószínűleg részben korosztályi sajátosságról, részben kulturális jelenségről van szó. Pedig a szobrászatnak ma is számos megjelenési formája van: a köztéri alkotásoktól az alkalmazott szobrászaton át egészen a filmes díszletkészítésig. Lehet vele boldogulni a munkaerőpiacon, mégis, magát a kifejezőmódot valahogy egyre kevesebben választják.

Bizonyára közrejátszik ebben a digitális világ robbanásszerű térnyerése is. Ma már számítógéppel szinte bármilyen vizuális – akár plasztikai – megközelítés pillanatok alatt létrehozható. Nem kell hozzá agyagot formázni, és nem kell hatalmas kalapácsokkal kemény köveket faragni. Kérdés persze, hogy ez baj-e vagy sem. Ugyanakkor fontos ismerni, hogy egy adott műfaj miből indult ki, mi a tör-

téneti háttere, milyen kulturális összefüggései vannak. És meggyőződésem, hogy az válik igazán szobrásszá, aki készített már agyagszobrot, vagy megfogott egy követ és kettéhasította. Bár nem vagyok szobrász, lehet, hogy a szobrászok most a háttérben mosolyogva hümmögnek.

Nálunk valóban nincs szobrász szak, a plasztikai jellegű tárgyak oktatása integrálódik más szakokba. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor meg kell említenem Erős István nevét, aki tíz éven át vezette a Vizuális Művészeti Tanszéket, majd intézetigazgatóként elindította a Vizuális Művészeti Intézetet. Grafikusként indult, de installációs munkáin keresztül eljutott a tér értelmezéséhez, a plasztikai problémák kutatásához és végül a természetművészethez. Ez az a pont, ahol előkerül a kérdés: mi van nálunk a szobrászat helyett, ahol a térnek és a plasztikai ábrázolásnak fontos szerepe van? A válasz: a természetművész specializáció, aminek az alapítója és tantervi kidolgozása István nevéhez fűződik. Hiszen ennek a rendkívül izgalmas műfajnak ő az egyik legfontosabb magyarországi képviselője. Ő a hagyományos „white cube” galériás művészettől – ahol kiállítunk, eladunk, és a galériarendszer keretei között gondolkodunk – részben vagy teljesen elfordulva visszatért a természethez, a természetben megélt téri élményhez.

A természetművészetnek számos etnográfiai és más kulturális vonatkozása is van, és teljesen új, szabad, független attitűdöt teremt a művészetnek. Ilyenkor nem függ az alkotó attól, hogy hol és mikor tud kiállítani, hiszen a természet mindig kéznél van. Ott kötetlenebbül létre tud hozni alkotásokat melyekben az átmenetiségnek, az efemer jellegnek is példaértékű jelentése lehet. Legyen szó akár olyan égető kérdésekről, amelyek már 15–20 éve a nyakunkon vannak – a klímaszorongástól a természeti erőforrások kimerüléséből fakadó problémákig. Ennek a művészeti műfajnak az oktatásában egyedülállóak vagyunk.

– **És akkor szó esett az imént a kisvárosi jellegről, hogy ez egy fontos kapcsolódási pont és egyfajta hangulatát is adja az alkotóközösségnek. Igen ám, de hogyan van jelen a város életében, hogyan illeszkedik a város életébe?**

– Úgy gondolom, ha nyitott szemmel jár az ember, keresve a megmutatkozási lehetőségeket, akkor a nem szokványos megoldások, helyszínek érdekes és termékeny eredményre tudnak segíteni. Amikor annak idején elkezdtünk megerősödni, erős vágy kelt bennünk, hogy megmutassuk magunkat a városnak. Először az egyetem folyosóin állítottunk ki, aztán a patak partján függtek a grafikáink, talán még emlékeznek az egriek az Egri Hősök kiállításra, majd egy köztéri objektet hoztunk létre a várossal együttműködve az URBACT II., Placemaking Four Cities keretében, ez volt a CELO.PAINT.JAM köztéri képzőművészeti projektünk. De természetesen Egerben hagyományos kiállítótereket is találtunk, ahol közösségként vagy egyéni alkotóként is rendszeresen előfordultunk az évek folyamán.

Elsőként a Média és Design Tanszék vetette fel, hogy az új képzéseinek év végi beszámoló kiállításait ne a műtermekben – ami a művészeti egyetemeken általában bevett gyakorlat – rendezzük meg, hanem vigyük ki a városba. Célunk ezzel nemcsak az volt, hogy az átlagos kultúrafogyasztók figyelmét felkeltsük, hanem az is, hogy ezekkel az eseményekkel közvetlen kapcsolatot alakítsunk ki leendő hallgatóinkkal.

Az első évben az ARKT Építész Stúdió biztosította számunkra a kiállítási tereket. Ebből a kezdeményezésből alakult ki az a máig élő hagyomány, hogy diploma-kiállításainknak a Kepes Intézet ad otthont. A Kepes Intézet infrastruktúrája és kiállítóterei révén ezek kiállítások országos szinten is látványosan tudták bemutatni a nálunk folyó munkát.

A fizikai kiállítások mellett mindig nagy hangsúlyt fektettünk az online megjelenésre is. Már nagyon korán igyekeztünk jelen lenni a legfontosabb közösségi platformokon, így kiállításaink időben és térben is szélesebb nyilvánosságot kaphattak.

Számos visszajelzést, segítséget és együttműködési szándékot kaptunk a városból, a civil szereplőktől és az önkormányzattól egyaránt, amiért óriási köszönettel tartozunk. Ezek a jó szándékú együttműködések újabb példái annak, miként lehet az „egriség” élményét közösen megélni.

– Nagyon fontos dolog, hogy néhány évvel ezelőtt fenntartóváltás történt az egyetem életében, és az egyetemnek a nevében is megjelent az, hogy katolikus, változott-e valami emiatt a művészeti képzésben?

– Úgy érzem, alapvetően semmi sem változott. Nem is lenne jó, ha bármilyen direktíva mentén próbálnánk dolgozni, hiszen a művész alkatú ember számára a szabadság olyan érték, amely megkérdőjelezhetetlen. Persze, hogy mit jelent a szabadság, az már egy másik, elgondolkodtató téma. Tény, hogy a kortárs művészet általában kritikus a vallásossággal és az egyházi intézményrendszerrel szemben. Ugyanakkor számos olyan jelenséget témát vet fel, amely – ha nem is formális módon – mégis a transzcendens, az Isten felé fordul. Meggyőződésem, hogy ez a művészet egyik fontosabb iránya, mert egy alapvető emberi igényt fejez ki, amelyet a művészek gyakran megélnék és kifejeznek.

Szent II. János Pál pápa Levél a művészekhez című írásában úgy fogalmaz: „Isten arra hívja a művészt, hogy legyen részese teremtő erejének.” Azt is írja: „Amikor a műveltség kifejezetten elfordul az Egyháztól, a művészet hidat képez a vallásos élményekhez.” Ez a gondolat annyira megfogott, hogy amikor először találkoztam az érsek úrral – mint leendő dékán –, a kortárs művészet és a vallás viszonya is szóba került. Nagyon jó érzéssel jöttem el erről a beszélgetésről, mert azt tapasztaltam, hogy nyitott, megértő fülekre találtam. Szó sem volt arról, hogy bármilyen

irányított vagy erőltetett tartalmat kellene létrehozunk; sokkal inkább azt érzem, hogy a beszélgetésben visszhangra találtak Szent II. János Pál szavai.

Ugyanakkor azt is gondolom, hogy változások mégis vannak – de nem azért, mert egyházi fenntartású intézménnyé váltunk, hanem mert maga a világ változik. Olyan társadalmi és emberi konfliktusokon, traumákon mentünk keresztül, amelyek újra felvetik a kérdést: mi az alapunk, honnan jövünk, és mi a feladatunk a világban.

Azt látom, hogy felerősödött az érdeklődés a vallásosság felé. A kortárs vallásos művészetet ugyan a kortárs művészeti közeg gyakran leegyszerűsítve, leíró jellegű, pusztán témaközpontú alkotásokkal azonosítja, amelyek sokszor nem használják a mainstream kortárs művészet eszköztárát, holott számos formai és tartalmi megoldás mutatja, hogy ennek az érdeklődésnek vannak korszerű és kortárs szempontból is értékelhető kiváló megnyilvánulásai.

– **Merre mennek, akik itt végeznek, akik itt tanultak, akik itt pallérozódtak. Nyilván van valamiféle úgymond utánkövetés. Mik a főbb irányok?**

– Természetesen van után követés. Az egyetem határozott célja, hogy jól működtesse az alumni rendszert, hiszen számunkra is fontos, hogy tudjuk, a tőlünk kikerülő hallgatók merre tartanak tovább a pályájukon. Számos diplomásunk tanult tovább külföldi egyetemeken vagy hazai társintézményekben – például a MOME-n, vagy Pécsen –, mások nálunk folytatták mesterképzésen, illetve az osztatlan képzésben nálunk töltötték mind az öt évet.

És hogy mit kezdenek a megszerzett tudással? Ez mindannyiunk számára kulcskérdés. Én a Média és Design Intézetből érkeztem, ahol az alkalmazott művészeteknek nagyobb a súlya, mint az autonóm művészeteknek. A végzős hallgatókat szinte azonnal felszívja az új digitális világ és a reklámipar. Ugyanakkor az autonóm művészeti pályán indulók is megtalálják a helyüket – képzőművészként, filmes szakemberként, előadóművészként és nem utolsósorban a művészetek okatóiként is. Hiszen az autonóm művészeti diplomával rendelkező hallgatóink tanárképzéseink révén tanári végzettséget is szerezhetnek, ami újabb lehetőségeket nyitnak meg számukra.

Az EKKE országosan a tanárképzés egyik fontos helye, nyilván erre a területre továbbra is nagy figyelmet szeretnénk fordítani, gondolok itt a nálunk jól működő vizuáliskultúra-tanár szakunkra, ami többféle képzési rendszerben elérhető. Ez illeszkedik a kar céljaihoz is, hiszen a kortárs képzőművészet terjesztése, és ami még ennél is fontosabb: művészettel és művészetre nevelés gyakorlatához jól képzett, a témában gyakorlati ismeretekkel is rendelkező pedagógusokra van szüksége az országnak.

És új irányként említhetem a Zenei Intézetnél elindult a kántorképzést, amely ugyan most még nem töltődik fel nagy számban, de már vannak hallgatóink, és

reméljük, hogy a jövőben lendületet kap ez a terület is. A Zenei Intézet kiváló, nemzetközi szinten is elismert oktatói várják az érdeklődőket, és úgy tűnik, ez a hallgatói érdeklődés stabil és egyre erősödik. Köszönhető ez a több évtizedes következetes zenei tanárképzés hagyományainak is és a jelentős kórushagyományoknak.

De feladat van bőven, hiszen még csak február 1-e óta létezünk. Az elmúlt fél év a kar szervezeti struktúrájának, működésének kialakításáról szólt, és ez igen nagy munka volt, és folyamatosan vannak még ezzel kapcsolatos feladatok.

– **És akkor tekintsük egy picit a jövőbe, és akkor fűzzük ide a már említett Kepes Intézetet!**

– A Kepes Intézet ikonikus hely, épületként is kiemelkedően fontos Eger számára. A mi történetünkben – ahogy már említettem a diplomakiállítások kapcsán – valóban fontos szerepet töltött be. A kiállítások, az azokról készült híradások mind szorosan összekapcsoltak bennünket a Kepes Intézettel, ezért különösen örültem annak a tervnek, amely – reményeim szerint – meg is fog valósulni, hogy a jelenleg üresen álló Kepes Intézetet a Művészeti Kar használhatná és üzemeltethetné. Ez jelen pillanatban az Egyetem fenntartója és Eger város megállapodásától függ. Ez az elképzelés teljes összhangban áll nemcsak az oktatási, hanem a kultúraszervezési céljainkkal is. Kortárs kiállításokat rendezhetnénk, elsődlegesen saját hallgatóink és oktatóink bemutatásával, de meghívnánk vendég egyetemekről érkező alkotókat és vendégoktatókat is, valamint nyithatnánk a kortárs művészeti élet felé, akár nagyobb léptékű tematikus tárlatok, vagy konferenciák rendezésével.

A terveink szerint az épület három fő funkciót látna el. Az egyik az oktatási funkció – műtermekkel, tantermekkel és különböző oktatási helyszínekkel. Egy kisebb rész funkcionális helyiségeknek adna helyet, míg az épület egyharmadát kiállítóterként tartanánk fenn, az előbb említett célok megvalósítására. Így egyféle ízelítőt tudnánk mutatni a város közönségének, folyamatos látogatási lehetőséget biztosítva. Persze ez nemcsak a város kulturális életét gazdagítaná, hanem a hozzánk jelentkező hallgatók érdeklődését is növelné.

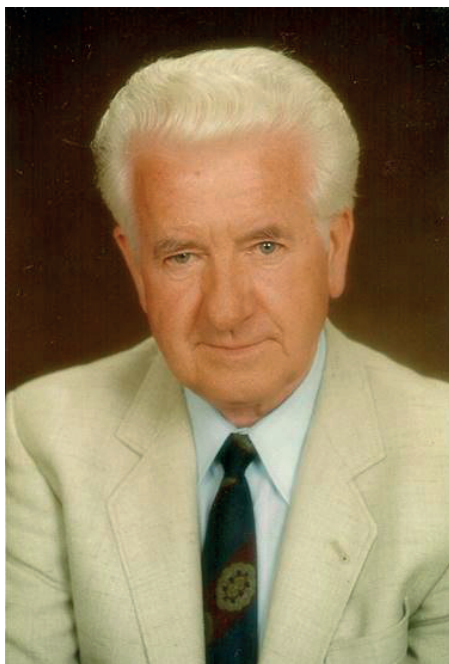
Cs. Varga István

Búcsú Lőkös Istvántól

Dr. Lőkös István egri kroatista, „hídépítő” irodalomtudós a 92. életévében távozott közülünk. Népeket összekötő ismereteket, tényeket, igazságokat szisztematikusan tudatosított, a Doxa-óra pontosságával munkálkodott csúrbegyűjtő kutatói tervein. Nyugállományú egyetemi tanár, az MTA doktora, a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagja. Főbb kutatási területe: a magyar felvilágosodás irodalma, a magyar és a délszláv kultúra, irodalmi kapcsolatok, találkozási pontok, a délszláv, a horvát, szerb és szlovén irodalmak.

1933. november 10-én született Egerben. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. Felnémeten, „felnevelő falujában” a tisztelet és szeretet jegyében tanulta meg a rend és pontosság követelményét, a mértéktartást, a minőségre törekvést: *a holtig tanulás* életeszményét. Akkor még nagy tisztelet övezte az iskolát, a falusi tanítók munkáját is; nem szakadt ennyire szét a család, az iskola és a társadalom; nem uralkodott el ennyire a mennyiség a minőség felett. Nem folyt ilyen gyors ütemben a világ dehumanizálása. Felnémeti és egri tanítói, tanárai erkölcsi megbecsülésnek örvendtek, a bizalom légkörében felelős hivatástudattal hívták elő tanítványaikból a bennük lévő tehetséget.

1953-tól 1957-ig a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar–oroszcsoz szakos hallgatója. 1957-1959 között az egri Közgazdasági Technikum tanára. Negyedszázadon át, 1959-től 1985-ig az Egri Tanárképző Főiskola irodalomtörténeti tanszékén tanársegéd, adjunktus, majd pedig főiskolai docens. 1985 őszétől 1994-ig a Kossuth Lajos Tudományegyetem összehasonlító irodalomtudományi tanszékének egyetemi docense, 1988-2003 között pedig tanszékvezetője, 1994 és 2003 között pedig egyetemi tanára. A zágrábi egyetemen hungarológiát tanított. Kultúraszemléletével és nyelvtudásával korszerű, közép-európai műveltségmodellt képvisel. Magyar és orosz szakos képzettségét magas fokú horvát és szerb nyelvtudással, szlovák, lengyel, német és francia nyelvismerettel gazdagította.

Dr. Lőkös István

„Tejtestvérek” – horvátok

Németh Lászlót megragadta a magyar és horvát történelmi, társadalmi helyzet kísérteties párhuzama Krleža monumentális *Glembay*-ciklusában. A *Glembay*-trilógia próza- és drámaciklus, három dráma és tizenegy kisregény hatalmas, összefüggő sorozata. A horvát óriásműben, történelmi-társadalmi tapasztalatban Németh ráismert a horvátokéval mélyen rokon magyar valóságra: „Glembayak. A monarchia: a magyarságból és a magyarság ellen is kitermelt egy csomó Glembayt és ezek itt vannak, a glembayzmus tovább él bennük, ha a császárság meg is bukott. Magyar vezető réteg és nép viszonya azért más, mint a franciáé vagy németé, mert ez is Glembay-föld.”

Németh intelme: elmaradtunk a megismerésben, pedig a tájékozatlanság, szeretetlenség „érdekeink ellen való tudatlanság” Tudatosan figyelt az „átszivárgás törvényeire”. Szerinte például „a népköltészet inkább a szokástörvény, mint a tehetség műve”, itt az összehasonlítás is könnyebb. Az egyes népek sajátos „recepturát” fejlesztenek ki. Például a *Kőműves Kelemenné* vándorló témakör három-négy rendszerben más és más módszerrel szólal meg. Találón, bár kissé sommásan tipizál: „Az orosz a lírai tárgyat is elbeszéléssé alakítja; a tót a dalocskát szereti, a szerb a keményléptű, célratörő formát. A cseh, lengyel dalokat a műköltészet sorvasztja, míg a bolgár versben már török rózsák nyílnak. A finn tavaktól a Marmara-tengerig hányféle változat s mégis mekkora egység.”

Az *Egy folyóirat terve* című kisesszéjében Németh egy olyan folyóiratról álmodik, amely „nemcsak Kismagyarországé s nem az egyik kisebbségé, hanem mind a négy magyar világé egyszerre. Azontúl, hogy a négy magyar világé, a szomszéd népeké is, amelyek közt szétszóródtunk. Ennek a folyóiratnak elsősorban műveltségünk közös népi elemeit kellene nyilvántartania”, „egymás értékeinek a megbecsülésére” kellene nevelnie.

Miroslav Krleža

Lőkös István kutatásainak középpontjában Miroslav Krleža életműve található. A közép-európaiság vállalásában a szlávok felé hajló Rilke mellett Krleža Adyt jelölte meg példaképének. Nem véletlen, hogy a „tejtestvérek” sorsközösségét vállaló Németh pedig Krležát nevezte mesterének a közép-európaiságban.

Krleža nagyon szerette Adyt, imponált neki a zsenialitása, sorsvállaló szemlélete: *A Sírni, sírni, sírni* lírai vallomást Krleža fordította horvátra. Adyval együtt hitte: „Dunának, Oltnak egy a hangja, / Morajos, halk, halotti hang. (...) Mikor fogunk már összefogni? / Mikor mondunk már egy nagyot, / Mi, elnyomottak, összetörtek, / Magyarok és nem-magyarok?”

Krleža Horvát-Szlavónia „társországban” született, amely az Osztrák-Magyar Monarchia részét képezte és Magyarországhoz tartozott. A pécsi katonai alreál, majd a

budapesti Ludovika növendéke volt. Az osztrák-magyar közös hadsereg tisztjévé avatták. Kaposvárott volt tüzér-hadnagy, amikor kitört az első világháború.

Ifjúkorában változatos, gyakran kalandos, sőt veszélyes élményekben volt része. (Idős korában ízületeivel, reumával is szenvedett, fiatalon pedig szeretett a jeges Szávában fürdeni.) Krležát a Jugoszláv Királyság nem szerette, de tisztelte. A második világháború idején a horvát állam (Ante Pavelić rémuralma) ellenségnek tartotta, betiltotta, könyveit máglyán égette. Kiadójával együtt őt is letartóztaták. Börtönben, de szerencsére élve érte meg a II. világháború végét. Volt megtűrt, gyanúsított, üldözött író, és végül hosszú ideig ünnepelt, már életében klasszikusnak számító alkotó. De történhetett vele és körülötte bármi, ő rendületlenül írt: verset, regényt, drámát, esszét.

Horvát anyanyelvén túl, Krleža kiválóan beszélt magyarul, németül, írt, olvasott, beszélt franciául és oroszul is. Előfordult, hogy Budapesten, a Belvárosi kávéházban Krleža egy asztalánál különböző anyanyelvű tüzértisztekkel magyarul beszélgetett. Minden bornál többre becsülte a badacsonyi kéknyelűt. Szerette a magyar réteseket, kedvence a krémes volt. Mindig szívesen beszélt magyarul, érdeklődött, kiváltképp az irodalom, főképp pedig Illyés, Déry és Németh iránt.

Szívesen beszélt (műveiben is megjelenített) pécsi hadapródiskolás emlékeiről, pesti ludovikás élményeiről. Bejárta Baranyát, a budai Svábhegyet, hátán borjúját, vagyis katonai hátizsákját cipelve eljutott a Tátrába is. Magyar felmenőket is számon tartott. Teréz nagymamája Varasdról költözött hozzájuk. Nagyanyja családja Nagykanizsáról származott, ükanyját pedig Hunyadinak hívták.

Krleža emlékét, Zágráb ajándékeként, ugyanolyan szobor őrzi Budapesten, a Józsefvárosban, a Ludovika előtti téren, mint a horvát fővárosban. Nevét Pécssett horvát tannyelvű nemzetiségi óvoda, általános iskola, gimnázium és kollégium viseli. A Széchényi Könyvtár emlékkiállítással tisztelgett a horvát író előtt.

1921-ben, a *Jugoslavenska literatura* kiadásában önálló kötetben jelent meg a *Magyar királyi honvéd novela. Kr. Ug. domobranska novela. Lirski fragment iz ciklusa Hrvatski Bog Mars*, Zagreb, Čaklović. Érdekessége, hogy a kötet címe magyar, az alcím pedig ennek a horvát fordítása. Az első kiadás sajtóhibája a horvátosan, egy l-lel írt „novela” szó. Fordította: Sinkó Irma. Bevezető: Sinkó Ervin. Újvidék, Testvériség – Egység Kiadó. (Sinkó Ervin Krleža Zágrábban élő barátja, Sinkó Irma pedig a felesége.) 1952-ben a magyar és jugoszláv viszony mélypontján jelent meg, amikor Magyarországon elképzelhetetlen volt, hogy jugoszláviai szerző műve napvilágot lásson.

Krleža, a modern horvát irodalmi esszé megalkotója elképesztően nagy műveltségre tett szert. Ady, Rilke, Apollinaire költészete esztétikai eszménykép a számára. A XX. század magyar szellemi életének kiváló ismerője hatalmas szépprózai, költői, dráma- és esszéírói életművet hozott létre, amelynek számtalan magyar vonatkozása van. Költői főműve az 1936-ban megjelent *Petrica Kerempuch balladái* című költe-

ménysorozata. A Zágráb környéki archaikus, ízes, tömör és kifejező *kaj* nyelvjárásban írt remekmű a horvát múlt évszázadait idézi, Ady-kurucverseinek inspirációival és Arany János balladáival is rokonítható.

Krleža drámái az 1960-as és 70-es években nagy színházi sikereket értek el Budapesten. *Zászlók* című regénye a 20. század egyik legnagyobb műve. A horvát Miroslav Krleža Ivo Andrić-tyal, a Nobel-díjas szerb íróval, közéleti személyiséggel együtt a XX. századi délszláv irodalom „legvilágírodalmibb”, mindenütt elismert és megbecsült írói. (Andrić Na Drini ćuprija 1945. – *Híd a Drinán* című regényéért kapta a Nobel-díjat. (*Híd a Drinán*; ford. Csuka Zoltán; Szikra, Bp., 1947.)

Lőkös István többször is hallotta Krležától, szavait, a horvát írófejedelemmel való találkozásainak emlékeit meg is örökölte: „Ne felejtse, (...) közöttünk csak egy patak folyik, a Dráva, és nem nehéz hidakat építeni a Dráván”.

Amint Krleža élete és műve Zágrábot, Pécsét és Budapestet köti össze, Lőkös István irodalmi hídépítő munkássága pedig Egert, Debrecent és Zágrábot. Krleža magyar kroatistát barátságába fogadta. Kiemelkedően jelentős Lőkös-könyv *A horvát irodalom története* (1996). Az első magyar nyelvű szintéziséért 1997-ben Lőkös Istvánnak ítelték oda elsőként a horvát kormány és a horvát írószövetség által a külföldi kroatisták számára alapított „Davidias-díj”-at. Horvát nyelvű könyve a *Hrvatsko-madarske knjizevne veze. Rasprave i članci. (Horvát-magyar irodalmi kapcsolatok. Tanulmányok és cikkek. Matica Hrvatska, Zagreb, 1998. Lektorálta: Dunja Fališevac és Krešimir Nemeč.)* Ezzel a könyvvel indult útjára Zágrábban a *Külföldi Kroatisták Könyvtára* horvát nyelvű könyvsorozat, amely a Lőkös István iránti elismerésen túl a magyarság irányában tett horvát gesztust jelentett. Németh László esszécímei és Miroslav Krleža inspirációi sugallták Lőkös István *Hidak jegyében* című könyvcímét (1974) *A Kaptoltól a Ludovikáig* (1997)

Déli szláv-magyar szellemi kapcsolatok (1997) *A Zrínyi eposzának horvát epikai előzményei* című tanulmánykötetről (Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997, Csokonai Könyvtár; Bibliotheca Studiorum Litterarium, 10). Bori Imre elismerő kritikát írt róla az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1998. 5/6-os lapszámában. Megállapítja: „Lőkös István (...) a magyar tudományosság szempontjából jól minősíthető témát dolgozott fel, amikor a 16-17. századi horvát törökellenes műepikát és Zrínyi Miklós gondolkodását vizsgálta, valamint a *Szigeti veszedelem* mögé odarajzolta a horvát eszmei-irodalmi hátteret is, kiegészítve ilyen módon eddigi Zrínyi-ismereteinket. Felfedte, hogy a horvát irodalom szintén kidolgozta azokat az eszmei téziseket, amelyek Zrínyi felfogásának is sarkalatos tételei. Nevezetesen, hogy Isten büntetése a török veszedelem, és hogy az idegen túlerővel a számbelileg kisebb, de erkölcsileg tiszta és egységes közösség képes megküzdeni.” A török pusztításai miatt a horvátokat Európa-szerte *maradékok maradékainak* nevezték: *reliquiae reliquiarum*.

Lőkös Istvánnak negyvennél több könyve között horvát és német nyelven is jelentek meg művei: *Erlebnisse und Rezeption. Krležas Kerempuh-Balladen aus ungarischer Sicht* (1999); *Nemzettudat, nyelv és irodalom: horvát-szlovén irodalom és művelődéstörténeti interferencia*. Lucidus, Budapest, (2002); *Od Marulića do Krleže* (2003); *Nemzettudat és regény* (2004); *Horvát irodalmi antológia* (2004); *Átölelő szívárvány* (2005); *Horvát-magyar és szerb-magyar irodalmi interferenciák* (2007); *National Bewusstsein, Ungarnbild und Roman. Kapitel aus der Geschichte der kroatischen Kunstprosa des 19. Jahrhundert* (2008); *Ksaver Šandor Gjalski; Eötvös József, Bp., 2008; Od Kaptole do Ludoviceuma. Hrvatska nacionalna svijest i doživljaj mađarstva u djelu Miroslava Krleže / A Kaptoltól a Ludovikáig. Horvát nemzettudat és magyarsághélmény Miroslav Krleža életművében*; Croatica, Bp., 2013; *Litteratura kajkaviana et croatica*; Felsőmagyarország Könyvkiadó, Miskolc, 2013. (Vízjelek könyvsorozat.); *Litteratura kajkaviana. A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel*; Kairosz, Bp., 2014.; *A Dráván túl és innen. Miroslav Krleža és a horvát irodalmi kapcsolataik*. Nap Kiadó, 2019.

Jellemző, hogy magyar nyelven írott, *Litteratura kajkaviana* c. 450 oldalas monográfiáját elsőnek a német *Zeitschrift für Balkanistik* c. folyóirat méltatta. Horvát nyelven máig sincs róla összegező könyv. Ez a primátus is az övé. *A Trianoni veszteségünk: Milan Šufflay* c. tanulmánya is újat jelent a magyar kroatisztika történetében, amely a *Magyar Szemle* 2021. évi március-áprilisi számában látott napvilágot.

Líránk – amint a lengyeleké és a horvátoké is – egy Mária-énekkal kezdődik. A magyar és lengyel barátság lélekellátói a Mária-kegyhelyek, élükön Csíksomlyóval, Częstochovával. Ősi himnuszunk, a *Boldogasszony Anyánk* csodálatos ikerpárja a lengyel *Bogurodzica*, a Boldogságos Istenszülőhöz szóló ősi lengyel himnusznak. A szlovákoknál a Fájdalmas Anya tisztelete igen népszerű... A horvátok az Úrjézust és a Szűzanyát együtt üdvözlik: *Hvaljen Isus i Marija!* (Dicsértessék Jézus és Mária!)

Lőkös István kitüntetései: Heves megye Tanács Művészeti Díj (1973) Harminchat éve, hogy Lőkös István 1989-ben – egyéni kezdeményezésre, egyéni felterjesztéssel, 273 támogató aláírással – *Pro Cultura Agriae díj*ban részesült. Külhonban magasan jegyzett és kitüntetett munkásságáért háromszoros érdemelte ki a Horvát Írószövetség *Davidias-díját*. (1997; 2008; 2011) Birtokosa az *INA-díj*nak. (2003.) A külföldieknek adható legmagasabb elismerést, a *Red Danice Hrvatske s slikom Marka Marulića* – a *Horvát Hajnalcsillag Érdemrend* Marko Marulić képmásával kitüntetéssel 2018-ban ismerték el munkásságát. Magyar kitüntetése: *Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti keresztje* – polgári tagozat 2003. 89 éves korában a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti-díjában, a Cs. Szabó László-díjban részesült. Szülővárosa, Eger az idei Szent István-napi ünnepségen a 92. évében – betegen is jó ügyeiért munkálkodó – Lőkös István akadémikus irodalomtudóst *Pro Agria Életmű-díjjal* tüntette ki.

Dr. Lőkös István akadémikus Professzor Úr nyugodjék békében! – Requiescat in pace! A Jóisten adjon örök nyugodalmat neki és vigasztalást Szeretteinek. Emléke legyen áldott!

Lőkös István

Töredék apámról

Született 1895-ben, meghalt ötvenhét évesen 1952-ben. Átélt két világháborút, két ún. forradalmat, volt villanyszerelő, cipész, sofőr és gépész, túlélte egy végzetesnek tűnő balesetet, volt munkanélküli, majd munkavezető, végül boltos – ahogy a változó szociális körülmények hozták.

Gyermek- és ifjúkora a ferencjózsefi „boldog békeidőkre” esett, férfikorba lépve a közös hadseregben találta magát: k.u.k. uniformisban az orosz fronton harcolt négy éven át. Háromszor megsebesült, háromszor esett fogságba – mindháromszor szerencsésen megszökött – végül 1918. november 17-én, leszerelő levéllel a zsebében, hazatérhetett a szülői házba: Putnokra. „Leszerelő levelét” élete végéig gondosan őrizte, életútja egy fordulójának becses dokumentumaként. Íme a hivatalos hadügyi szöveg:

„10. honvéd pótzászlóalj Miskolc.

Igazolvány

szkv. Lőkös Dániel János, született 1895-ben. Illetékes Putnok községben, u. a. járásban, Gömör megyében, a leszereléskor a katonai szolgálatból elbocsáttatott. Állandó tartózkodási helye: Putnok. Elbocsáttatott kincstári ruhában. Az illetékes 10 és 30 napi illeték az illetékes község által lesz folyósítva. Miskolc, 1918. november hó 17.

Orvosilag megvizsgáltatott és *egészséges* (sic!) találtatott.

Miskolc, 1918. november hó. Aláírás (olvashatatlan).”

Hazatérve csukaszürke uniformisát, kardját, csizmáin a sarkantyúját mindaddig viselte, míg bátyja egy régebbi öltönyét szabó ismerősével „magára agyusztáltatta”, s végre – négy év után – civil polgárként jelenhetett meg szülőhelye utcáin.

Nagyapám: Lőkös Dániel szerte Gömör vármegyében népszerű iparos: csizmadia mester. Nemes ember, a zuhavölgyi s a vályvölgyi, *bikkszögi* előnevet viselő család sarja, aki hamar belátta: elsőszülött Zsiga bátyja és három lánytestvére mellett nem sok esélye van a kishemesi birtokosi létforma folytatására, úgy dönt: iparosként építi fel jövője életét. A kor még mindig rangos mesterségét tanulja ki: csizmadia lesz. Nemcsak a kuriális kishemesi gazdálkodással szakít, a család házassági tradíciójának is hátat fordít: nem református, katolikus lányt választ feleségnek. Arája Gleich Mária, egy neves rimaszécsi építőmester, Gleich István legidősebb lánya. Sikeres iparos lévén, apósa segítségével kúria méretű és minőségű lakóházat épít Putnokon, a Tompa utca (ez a csizmadiasor) elején, a református templom szomszédságában,

s csak természetes: ősi református ivadékként éveken át lesz majd presbitere a putnoki kálvinista ekléziának.

Apám s nagyapám múltján, származásán, felmenői életformáján tűnődve egyre nagyobb a késztetés: meg kell ismernem a Lőkös nevet viselő családnak a múlt homályából éppen csak felsejlő történetét. Kutakodásaim közben került kezembe a Gömör vármegyei nemesi családok historikusának: mihályfalvi Forgón Mihály-nak ma már több mint százéves monográfiája, a *Gömör-Kishont Vármegye nemesi családai* több mint félezer oldalas példánya. Forgón maga is Gömör megyei nemesi családja ivadéka-, s pesti jogászként (az oklevélten jeles professzorának, Fejérváthy Lászlónak, az alkotmányjogász Timon Ákosnak s az irodalomtudós Békefi Remig-nak volt tanítványa) érzett késztetést, hogy vármegyéje nemesi családjai történetének krónikása legyen. Könyve lapjain rendre felsorakoznak a magyar múlt alakulásában/alakításában meghatározó szerepet játszó Abaffyak, Andrásnyak, Ragályiak, Serényiek, Széchyek, Szentmiklóssyak, Szent-Iványok, Szontághok történetét bemutató fejezetek, s persze a tekintetes vármegye népes armalista és kuriális kisleveles családjai is, amelyek némelyikét aztán a köznemesek sorába emelte a történelem sodrása. A hazafias érzület, a nemzeti függetlenség, a szabad vallásgyakorlás egyaránt jelszavaik voltak, s ha kellett, vérüket is ontották a hazáért. Ott vannak a családok tagjai a Nagyságos Fejedeleme seregében, ki fegyverrel, ki közéleti munkával (alispán-, szolgabíró-, esküdtként) vállalja a kurucság iránti szolidaritást. Fagygyas Istvántól tudjuk: a zádorfalviak „egykor «felült» nemesekként vonultak Rákóczi zászlaja alá”, s a felkelés idején, „közös vezetés” alatt „szálltak hadba Zádorfalva és Alsószuha nemesi felkelői is Rákóczi lobogói alatt. A németellenes harcokban kitűnt az alsószuhai Szuhay Mátyás, kinek vezetése alatt már 1666–67-ben a Szuha völgyi nemesek verték ki a környékről a Putnokról portyázó németeket. 1848–49-ben is ott vannak a szabadságharc oldalán: dédapám, nemes nemzeti idősebb bikkszőgi Lőkös Zsigmond Kossuth ágyúit vontatja ökreivel a Felvidéken.

A Forgón-könyv lapjain megannyi utalás, allúzió sorakozik a Lőkös nemzetség házassági kapcsolatainak, közéleti szereplésének, katonáskodásának, bírói vagy éppen egy-egy családjogi képviselői státuszának reprezentációjaként. Egy 16. századi adat szerint bizonyos „Bornemisza János második feleségét” Lőkös Juditnak hívták, 1574-ben Bornemisza Imre krasznahorkai várkapitányról azt vallja egy hivatalos írás: a nevezett személy nem más, mint „csetneki Lőkös Imre”. 1582-ből származik az a feljegyzés, melynek skriptora tudni vélte: „Csathó Zádor...két alsóvályi házhelyet zálogosít el Lőkös Györgynek”, s a néhány évvel későbbi adat szerint pedig „1587-ben bikkszőgi Lőkös György azt a dapsi «Török helye» nevű házhelyet, amelyet Dapsy, másképp Ravasz Antaltól szerzett, Lőkös Jánosnak és Margitnak, Bodon Ferencnének adja el.” A birtokcsere: adás-vétel, öröklés, házasodás révén, a további évszázadokban is gyakori a családok életében – hol birtokgyarapodás, hol birtok-

vesztésként. 1754-ben például az Istók család Lőkös János bodokházi birtokát szerzi meg, más helyen meg arról olvashatunk: a gömöri illetőségű Károlyiak közül „1831 körül Pelsőcön élt Károlyi István, akinek első felesége Lőkös Judit volt”.

A családok közötti, házassággal létrejött rokoni viszonyra, s a kis- és középnemesség, némely esetben a köznemesség és főrangúak közötti „átjárásra” is van példa.. Az idők folyamán a bárói rangot is elnyerő Ragályi család igen népes naprágyi ágának őse: Ragályi László (1654) például Lőkös Katalinnal köt házasságot, de találunk hasonló példát a Dancs-nemzetség történetében is. Dancs Dániel feleségét Lőkös Zsuzsannának hívták, három gyermekük a Lőkös familiák leggyakoribb keresztneveit viseli: János, Mária, Dániel. A Zágráb és Korpás nemzetségből származó Dancs-familia egy tagja a 16. században már király közeli pozíció viselője: Dancs Demeter 1518-ban a királyi főasztalnok helyettese, de volt a családban alispán is, szám szerint öt: Miklós 1577-ben, Pál 1582-ben, György 1615-16-ban, István 1643-ban, Ferenc 1656-ban viselte Kraszna megyében a vármegyei tisztelet. A Kalas-nemzetség nemzedékrendi tábláján is találunk rokoni szálakat dokumentáló példát: a Kalas András és Ragályi Zsófia házasságában született Kalas Pál Lőkös Annát veszi feleségül, s 1804-ben született ükapám: ifj. Lőkös Zsigmond dédnagyanyja is Kalas-lány volt: Anna, akit Zsigmond dédszüllője: Lőkös Mihály 1733. január 20-án vett feleségül.

Okiratok, feljegyzések, jogi képviseleti meghagyások vallanak a Lőkös nemzetség kiterjedt közéleti szerepléséről is. A fennmaradt iratok szerint volt közöttük szolgabíró, esküdt, prókátor, jurátus, bikkszögi Gothard Ferenc és atyafia: Lőkös László pedig, egy időben, „békebíróként” látott el közfeladatot. Az előbbi alighanem azzal a Lőkös Lászlóval azonos, akinek neve egy a Szathmáry-Király család levéltárában őrzött iratban maradt fenn, mely szerint „My Bech Ferenc magam s feleségem Wasady Clara Néhai Wasadi Gáspár Uram lánya képében és Orsi Miklós hasonlatos képében maga F. Ormandy Ilona, Nyomarkay Sigmund és Ormandy Ilona Asszony az néhai Kapu Ferencz képében megalkusznak *Lőkös Lászlóval* ügyük Képviseletéről, s adnak néki tizenháromszáz Forintot. Három százat most, ezeret pedig később. Kelt: 1606 X-ber 8 napján Nagy Kásuban Zemplén Megyében. Ez felől megírt ezer forintnak ugymint eöt száz forintnak Becz Ferencz Uram contentált, és az eöt száz restantiáról eö kelme quietalt, hogy ennek utána akar maga, akar az ő kme maradéki csak ötszáz forinttal tartozik. Et Buzita die 28 marty 1609. *Lőkös László* sk.” (Közlését a Szathmáry-Király leszármazott néhai Koós Pál barátomnak köszönöm.)

1510-ben arról tudósítanak a vonatkozó iratok, hogy ebben az esztendőben Gömör vármegye szolgabírói tiszteletét bikkszögi Lőkös Mihály töltötte be, az 1645-ös esztendőből való feljegyzések egyike pedig arról tudósít, hogy a „Szkárosi gyűlésen” a deputációban Dapsy Mátyás szolgabíró mellett ott találjuk Lőkös Mátyás jurátust is.

Ne feledkezzünk meg a katonáskodó Lőkösökről sem: Eger várának 1552-es ostrománál a felföldi, „gömörországi” Bolyki Tamás mellett (hősi halálának színhelye ma a Bolyki-bástya nevet viseli), a várvédő harcokban részt vett Lőkös Mihály, „a gömöriek hadnagya” is. Családunk szűkszavú szájhagyománya – említettem már – azt is számon tartja: 1849-ben szépapám, idősebb Lőkös Zsigmond „ökreivel vontatta Kossuth ágyúit a Felvidéken”. Külön feladat lenne összeállítani a család azon tagjainak névsorát, akik a Nagyságos Fejedelem hívására fogtak fegyvert a kuruc seregek soraiban. Lőkös András szolgabíró nevét írjuk ide, aki Rákóczi idejében vállalta a vármegye szolgálatát.

E Gömör-Kishont vármegye több kisebb régiójában honos, majd az ország más tájaira is szétrajzó, a várkatonai sorból királyi akarattal a nemesség rendjébe emelt család két fő ágának: a vályvölgyi (bikkszögi) és alsószuhai Lőkösöknek Forgón által felállított genealógiája fölöttébb becses forrás a család múltját megismerni vágyó leszármazottnak és történésznek egyaránt. Annak ellenére, hogy benne – legalábbis Alsószuha esetében – nyomát sem találjuk a helyi egyházi anyakönyvekben szereplő adatoknak.

Forgon szerint az okiratokban szereplő Bikkszögi Lőkös nevű személy a Bikkszögi Farkas és Gothard családokkal egy őstől származik. Ősi fészük a ma már nem létező Felső-Vály melletti Bikkszög. A három „család közös őse ... Itener vagy Iteimer nevű vályi várkatoná volt, aki még a tatárjárás korában élt. Vály Gömör várához tartozott, mint várföld, lakossága pedig fegyveres szolgálattal adózott birtokáért, mint a várjobbágyaság általában. IV. vagy Kun László királyunk 1274-ben Itener fiait, Tubult, Radnótot és Kiliánt kiveszi a gömői várkatonák osztályából és azokért a szolgálatokért, melyeket vérük folyásával szereztek a harcmezőkön, vályi birtokukkal együtt szabadokká, nemesekké teszi őket.”

A család egyenes őse Bikkszögi Farkas fia, Bikkszögi Lőkös; utódaira róla szállt át a Lőkös családnév. (Nyelvtudósaink meggyőző érveléssel bizonyították: a Lőkös névalak előbb keresztnévként használatos a korban s eredetileg a Lőrinc becézett alakja volt.)

A családtörténet újabb fontos eseménye az 1572-es esztendőhöz köthető: 1572. április 12-én Lőkös Bálint Rudolf királytól megújított „címerlevelet” kap, „melyben nemességük megerősítése mellett Lőkös János, Gothárd Mátyás atyafiával, a következő címert nyerte: vörös pajzsban szögletes kövekből összerakott bástyafalról két torony közt kardot tartó, páncélos vitéz emelkedik ki. Sisakdísz: a növekvő vitéz jobbában kardot tart. Takarók: vörös-ezüst.” Az említett címerlevelet – Forgón könyvének írásakor – a Feleden élő Osváth Dániel főszolgabíró őrizte, birtokába a Lőkös atyafisághoz kötődő felesége: bikkszögi Gothard Erzsébet jussaként került. A nemeslevél másik példánya (ahogy nagyapámnak a héti bikkszögi Lőkös Samu bácsi gyakran említettette: „a kutyabőr”) a Hétben letelepedett bikkszögi Lőkös-ág

levéltárával együtt a szovjet felszabadítók barbarizmusa következményeképpen a lóistállóban alomként lószarban és lóhúgyban rohadt el.

Az évtizedek, évszázadok múlásával a család a megye más tájain is gyökeret eresztettek (Hétfen, Szkároson pl.). Lőkös Ferenc fia Ferenc például 1739-ben a Heves vármegyei Gyöngyös lakója volt, s nemességét, bikkszögi származását ott igazolta is. Alsószuhán vélhetően a török elvonulása után, a 16. század végén és a 17. századi újratelepítések idején jelenik meg az a Lőkös-ág, amelyet Forgognak „a bikkszögiekkel nem sikerült” – származás tekintetében – „összeköttetésbe hozni”. Pedig csak az alsószuhai református egyház gondosan vezetett anyakönyveit kellett volna fellapoznia, ahol ott a bejegyzés, mely szerint „idősebb nemes nemzetes bikkszögi Lőkös Zsigmond és nemes Illyés Sára gyermeke, ifjabb nemes nemzetes bikkszögi Lőkös Zsigmond és nemes Papp Zsuzsanna” 1830 február 3-án az alsószuhai református lelkész áldásával házasságot kötött. Ifj. Lőkös Zsigmondról – az anyakönyvet lapozva – megtudjuk: nagyapja ifjú Lőkös Mihály és nagyanyja Szegő Kata 1768-ban ugyanitt esküdött, s dédapja: idősebb Lőkös Mihály dédanyját: Kalas Annát pedig 1733. január 20-án vette nőül. Az ő őse volt a Forgon által is említett, 1686-ban született, s 1768-ban Alsószuhán elhalálozott Lőkös Sámuel. Ennek apja is, nagyapja is a Máttyás, dédapja pedig az András nevet viselte.

Az alsószuhai Lőkös család bikkszögi kötődése mellett szól két másik, ugyancsak felsővályi eredetű/illetőségű familia (Dapsy és Kalas) alsószuhai megjelenése is. Forgon írja: a Dapsykat már a 17. században Alsószuhán találjuk, a Kalasok „alsószuhai népes ága egyenes őse pedig 1632 körül” telepedett le nejével, Álló Annával Alsószuhán. Fiuk, Kalas György is Alsószuhára költözött, tőle, s hitvesétől, Deme Erzsébettől származik az alsószuhai Kalas-ág.

Apai águnk genealógiájához visszatérve szintiszta a kép. Űkapám: ifj. Lőkös Zsigmond (1804-1837) és Papp Zsuzsanna házasságából két gyermek született: Zsuzsanna (1831. január 25.-1839. január 30.) és Dániel (1830. március 30.-1891. február 25.). Dániel dédapám 1856. szeptember 3-án kötött házasságot nemes Járdánházy Eszter (1836. március 26.-1900. december 9.) református hajadonnal s frigyükből öt gyermek származott: Zsigmond, Dániel I. (mindössze egy évet élt), Dániel II., Eszter, Borbála, Zsuzsanna. Nagyapám: Dániel II. és a rimaszécsi katolikus lány: Gleich Mária esküvője – az alsószuhai anyakönyv bejegyzése szerint – 1889. november 18-án volt, s – úgy tűnik – itt, az alsószuhai kuriális nemesi lakban kezdték közös életüket – mindaddig, amíg megépült a már említett takaros, sőt akkor az előkelő jelzővel is illelhető putnoki ház, ahol aztán – 1891-től megszületnek a gyermekek: Lajos nagybátyám (1891. május 17.), a mindössze egy esztendő élt Mária (1892. október 8.-1893. december 25.), a szintén kisgyermekként elhalt László (1894. január 17.-1898. november 9.), apám: Dániel János (1895. augusztus 25.), utána a szintén az aprószentek közé jutott Gyula (1897. május 22.-1899. január 29.), azután idősebb

nagynéném: Mária (1898), az egy hónapot élt László (1900. június 17.-1900. július 22.), ifjabbik nagybátyám: Béla (1907) végül a szülők elkényeztetett kedvence Sári (1913). Sári születésekor nagyapám már elmúlt ötven éves, nagyanyám harminchatodik esztendejében járt.

Az 1900 és 1918 közötti évek után balsors sújtotta nagyszüleim életében (négy gyermekük elvesztése, nagybátyám és apám négy esztendő frontszolgálat, a háborús évek általuk is megtapasztalt nélkülözése, a spanyolnátha pusztításai miatti sokk) örömteli változás jött: 1918-ban végre újból együtt van a család. Az öröm persze – Trianonnal – pillanatnyivá zsugorodott: nagyanyám szülőföldje, Rimaszécs „elveszített terület”, a „cseh-tót állam” része lett. Testvére, rokonai, gyermek- és lánykora világa, szülei, nagyszülei nyughelye egyszerre elérhetetlen lett számára.

E familiáris krónikát most már apám sorsára szűkítve katonáskodása, hadifogsága emlékei mentén haladva próbálok folytatni. Néhány tárgyi emlék, egy-két korabeli fénykép, első és egyben utolsó katonakönyve hivatalos bejegyzései, testvéreitől már felnőtt koromban hallott apró emlékfoszlányok – ennyi, ami fizikai mivoltának: küllemének, arcvonásainak, testi alkatának s személyiségének újraépítésében valamit segít. Az első, helyileg és időbelileg egyaránt Putnokhoz köthető emléktöredék egy családi fénykép, amely 1922-ben, Mária nagynéném esküvője napján készült, s amelyen apámat épp olyanak látom, mint majd négy-öt évesen is: fekete haja simára fésülve, oldalt választék, arca sovány, orra alatt a sohasem változtatott Chaplin-bajusz, sötét (sötétkék?) öltönyt visel, tekintete komolyságot tükröz. Ez a küllem az évtizedek múlásával sem változik: utolsó igazolványképéről ugyanilyen komoly, de most már szigorúságot is tükröző férfarc tekint rám. 1952-ben, halálos ágyán is ilyennek láttam. Megjelenése, gesztusai, szüntelen komolysága (nevetni alig-alig láttam), akkurátus, megfontoltságot sejtető mozdulatai, nyelvileg igényes beszéde emlékeim szerint haláláig azonosak voltak. Gyermekkoromban mindez a kortalanság képzetét fakasztotta. Konok ragaszkodása ruhadarabjaihoz: jó minőségű, de már mégis csak viseltes kalapjához, menekült lengyel tisztoktól vásárolt bricsesz nadrágjához, csizmájához, sötétkék öltönyéhez – azt hiszem – ugyanazon töről: konzervatív mentalitásából fakadt. Sötétkék öltönyét – úgy emlékszem – gyermeki életem idején mindössze négyszer öltötte magára: nagynénje, a rimaszécsi Albin néni, majd nagyapám temetésére utaztakor, s 1943 nyarán, midőn engem kísért Putnokra nyaralni nagyszüleimhez, végül valamelyik esztendő Húsvétján (1940-1943?) amikor is falunkban, Inczedy kántor úr kérésére szerepet vállalt az ünnepi passiójátékban.

Katonaéveit leszolgálva: négyéves harctéri megpróbáltatások, viszontagságok után katonáskodása relikviáit őrizte is, nem is. Gyermekkoromban sarkantyúi a ruhásszekrény fiókjában lapultak, miként FJI monogramos k.u.k. sapkarózsája (sárga rézből készült), s egy már a hadifogsága egyikének emlékét őrző, fából fa-

ragott, míves tükörtartó „ЮЗОВКА”(Juzovka) felirattal. Ott voltak kitüntetései is, köztük az I. Ferenc József emlékérem, a Károly csapatkereszt, a háromszori sebességi érem, s már a Felvidék és Erdély visszatérése idejéből valók is: a felvidéki és az erdélyi bevonulási emlékérem. Anyám szöttesei, egyéb textiliái között lapult egy falvédő is „Ázsiai fogságom emlékére” felirattal, amelyet apám „hímzett” hadifogsága idején – igaz: nem a muszka birodalom ázsiai, hanem európai területén, valószínűleg Juzovkában, ahol a leghosszabb ideig raboskodott. Innen származik az az orosz nyelvű igazolás is, amelyet a kórház orvosa állított ki – legális távozását igazolva. Betegként szorult-e kórházi ellátásra, avagy hadifogolyként „foglalkoztatták”, a szöveg megfakult, helyenként már olvashatatlan volta miatt nem lehet eldönteni.

Kardjának, négy éves szolgálata legkedvesebb, hazamenekített relikviájának szomorú, méltatlan és megbocsáthatatlan sorsa lett. A húszas évek legelején, Dunántúlon élő sógora és húga hívására apám odahagyta Putnokot, a Balaton-felvidéki Kővágóörsre költözött – egzisztenciát, biztos anyagi jövőt remélve a sógor működtette gabona- és lisztkereskedésben. A kard Putnokon maradt. Nagyapám, akit a boszniai okkupáció (1878) és az annexió (1908) „mozgósításai” sem érintettek, katona tehát sohasem volt, katonai tapasztalatok híján e relikviák iránt semmiféle emóciót, affinitást sem tanúsított. Eszmei értékét nem tudta (talán nem is nagyon akarta) felismerni: fia féltve őrzött fegyvere pengéjéből konyhakést csináltatott. Apám, hazalátogatásakor, elkeseredéssel, indulatát sem fékezve korholta már hatvanadik évében járó édesapját – mint később mesélte – dühödten tette bőröndjébe a megcsúfolt – ő így mondta – megbecstelenített csonka szablyát. Putnoktól immár végleg elszakadva visszautazott Kővágóörsre.

Hadi szolgálata éveiből őrzök egy a harctérről küldött színes levelezőlapot. 1916-ban Breszt-Litovszkban postázta. A képen egy a várost átszelő folyón átívelő híd újjáépítésén (javításán) műszaki alakulatok (utászok/hidászok) dolgoznak, s a levél-szöveg szerint a „hídverésnél” ott van a putnoki illetőségű ismerős: „Tóth villanyszerelő” is, aki apámnak a lapot ajándékozta. Íme a szülőknek küldött harctéri üzenet: „Kedves Szüleim! Itt küldöm ezt a hidat, amin átvonultunk, mikor Breszt-Litovszkot bevettük, az 5-ös szapórók verették a hidat. Tóth villanyszerelő adta a lapot, ő is ott volt, ahol a hidat verték. Tegnap írt. T[isztelettel]. Jancsi.” A tábori postabélyegző szerint a lapot 1916 február 17-én adta postára.

Kevés számú háborús emléktárgyai között van egy különlegesség is: nyírfakéregből készített alkalmi levelezőlap, amely kiválóan alkalmas volt írásra – csak éppen a tintaceruzát kellett volna küldőjének mellőzni. Szüleinek szólt a nyírfakéregre rótt harctéri üzenet is, amely sajnós – az írás helyenkénti megfakulása miatt – csak töredékesen olvasható: „Kedves Szüleim! Tudatom, hogy hálaistennek jól, egészségesen vagyok...” Tábori postai feladási dátum: 1916. április 4.

Hadifogsága emlékét őrzi az a két, levelezőlap méretű fénykép, amelyen hadifogolyként áll a juzovkai „fényirda” kisvárosi utcát ábrázoló kulisszái előtt. Jó tartású, egészséges huszoneves fiatalember, bajuszt még nem visel, öltözéke a k.u.k. uniformis (rangjelzés nélkül), s természetesen hiányoznak „harci eszközei” is, sapka sincs a fején, uniformisa karakteres darabja: a *lábtekerics* viszont jól felismerhető. A másik kép a civilbe öltözött hadifogoly ábrázolata. A korabeli katonai mundér ismerői nyomban észreveszik: viselőjének „félkabátja” a közös hadseregben s a magyar honvédségnél is viselt háborús csukaszürke, báránnyal bélelt huszármante – természetesen a katonás kellékektől megfosztva. Fején oroszos siltes sapka. Testtartása itt is jó kondíciót sejtet, távolról sem a szibériai lágerek nyomorúságát, viszontagságokkal teli körülményeit idézi. A bolsevikok garázdálkodásainak sincs nyoma – a térség vélhetően még a „fehérek” birtokában van, erre utal egyébként apám szabadulásának szerencsés, különösebb nehézségek nélküli, sikeres volta is. S itt lép be a „történetbe” egy epizód, amely szerint kórházi tartózkodása idején apám és a kórház fiatal gyógyszerésznője között kölcsönös szimpátia, szerelem szövődött. Nagynéném története szerint apám a maradni vagy hazatérni dilemmájával birkózott, végül a haza, a szülői ház utáni vágy bizonyult erősebbnek...

1918. november 17-én kelt leszerelő levele nemcsak a négy keserves háborús esztendő történéseit zárta le, a Monarchia iránti, a törvény előírta lojalitást (az állampolgári kötelesség teljesítését) is felülírta. A Károlyi-féle „őszirózsás forradalomként” aposztrofált anarchia heteiről, hónapjairól nemigen beszélt, ha megszólalt is, vélelme tömör és rövid volt: „Ha Tisza Pista életben marad, minden másként történt volna!” Az általa idolnak tartott Mackensen Károlyi általi internálásának híre felháborította. Hitte: ha a legendás német tábornagy biztatást kap, újra Bukarestig űzi az Erdélyt akkor már végigpusztító, jobbára mezítláb oláh hadakat. Azt nem tudhatta, amit az utókor igen: a Főtra internált Mackensen tábornagyot az etikailag is gátlástalan Károlyi, a magyar állam fejeként, meglátogatta Főton, aki keményen „helyre tette”: „Életemben sok gróft láttam, de ilyen aljas alakkal, mint maga, még nem találkoztam.”

Azt is ritkán emlegette, hogy a kommün mozgósítási parancsának engedelmessége ő is jelentkezett a vörös hadseregbe. Hogy ezt nem a bolsevik ideák, lázalmok ígézetében tette, azt haláláig tartó antikommunista érzülete tanúsította. Élete végéig tartó katonás mentalitása, az egyenruha iránti tisztelete-vonzódása (ez is haláláig jellemezte) s nem utolsó sorban édesanyja szülőföldje (Rimaszécs) és ottani rokonsága, felmenői idegenbe szakadásának tragédiája – miként számos volt katonatársát, sőt az egykori tisztikar állományának sok tagját – őt is a mozgósítási parancs teljesítésére ösztönözte. Nem tudom, mikor kezdődött, s meddig tartott hivatalosan szolgálata, arra viszont jól emlékszem: egyszer azt mesélte: Stromfeld lemondá-

sának hírére letépte sapkájáról a vörös sapkarózsát, amit állomáshelyük lakossága örömmel nyugtázott – örömét e szavakkal kifejezve: „Né, itt a fehér katona!”

Nagyon előre szaladtam az időben. Vissza hát a „ferencjózsefi békeidőkbe”, hogy megpróbáljam „reinkarnálni” élete első és második évtizedének pillanatait, eseményeit.

Apám életének első húsz esztendejéről szinte semmit sem tudok. Hogyan teltek gyermekkor napjai a népes családban, az iskolai évek kezdete előtt, mik voltak (voltak-e) kedves játékaik, átesett-e a kor gyermekbetegségein (skarlát, sarlach, vörheny, bányahimlő, szamárköhögés, torokgyík), voltak-e kedvenc ételei, játszópajtásai, csínytevései s kisgyermekként hogyan élte meg testvérei korai halálát – mindezt homály fedi. Apai, anyai nagyszülei Putnoktól távol éltek: az anyai Grószmama és Grószpapa Rimaszécsben, apai nagyapja s nagyanyja Alsószuhán. Ma, motorizált világunkban egyik sem túl nagy távolság, akkor viszont, pláne gyalogszerrel, legalább egy napi járőföldet jelentett – Rimaszécsbe többet is. Erről sincsenek – későbbi születésem okán nem is lehetnek - emlékeim. Ahogy arról sem, hogyan teltek elemi és ipariskolai évei. Milyen tanuló volt (sajnos iskolai bizonyítványai elkallódtak), szeretett-e iskolába járni, kik voltak iskolatársai, nagyobb diákként barátai, játszópajtásai, apai ágon tősgyökeres reformátusként nagyapámmal s Lajos bátyjával járt-e a vasárnapi istentiszteletre, avagy iskolatársaival közösen, tanítója felügyelete mellett? E múltba vesző évek két emléke mégis fennmaradt: a *Szikszaikönyv* egy 1894-ben kiadott példánya, amelyről családjunkban – kisgyermekkorom óta – gyakran szó esett, s a *Károli Biblia* 1895-ös edíciójának példánya; utolsó üres lapjainak egyikén – nagyapám keze írásával – Lőkös Dániel és Gleich Mária „egybekezelésének” és gyermekeik születésének (négy esetben korai halálának) dátumai olvashatók. A *Károli Biblia* e ma már több mint ötnegyed százados exempluma – a kiadás évéből következtetek – apám születése alkalmával kerülhetett a család birtokába, s lett becses, féltve őrzött ereklye, miként a „legendás” *Szikszaikönyv* is.

Ez az a fogódzó, amely – ha csupán résnyire is – ablakot nyithat apám gyermek- és iskoláskorának mindennapjaira. Emlékszem: már kisgyermekkoromban igen sokszor emlegette: a *Szikszaikönyvet* majd el kell hozni Putnokról: arra iskolai hittanórákon s a konfirmációra készülve szükséged lesz. (Ugyanezen érvekkel adta kezembe a Heidelbergi Káté egy régebbi kiadását is.) A Szikszaik végül csak évek múltán, nagyanyám és Sári nagynéném jóvoltából vehettem kézbe, amikor a putnoki házat eladva Egerbe költöztek. A naptárak már 1950-et írtak, amikor végre szerény könyvgyűjteményem polcára tehettem a legendássá vált öreg edíciót. (Valójában nem is volt olyan „öreg”, az eredeti kiadás (1785) javított változatoként 1894-ben jelent meg.)

Azt persze, hogy a lélek gondozását szolgáló két szakrális kötetnek gyermek-apám hitbéli nevelésében milyen szerep jutott, megint csak homály fedi. E talány meg-

fejtéséhez egyetlen fogódzó kínálkozik: nővérem (aki nálam tíz évvel volt idősebb) putnoki nyári nyaralásainak emléke, amely szintén „oral history”-ként élt a családban. Nagypapa esténként unokáját a nagyszoba asztalához parancsolta, akinek végig kellett hallgatnia a Bibliából általa választott igeszakaszt, majd annak a nagyapai értelmezés szerinti magyarázatát. Nos, ennek alapján feltételezem: első elemistává serdülő apám 1901-ben vagy 1902-ben – talán Lajos nagybátyámmal együtt – (ő tíz-tizenegy éves volt ekkor) nővéremhez hasonlóan ugyancsak részesülhetett Isten ígéje napi befogadásának/befogadtatásának atyai gyakorlatában. Az igeolvasás e gyakorlata azonban az 1900 és 1906 közötti évek valamelyikében megszakadt. Történt volt ugyanis, hogy Lőkös Dani bácsi – sógorával: a szintén szuhai születésű Lenkey Lenkey Pállal, (Zsuzsanna nevű húgának férje volt) elindult az Újvilágba szerencsét próbálni. Pontosan melyik esztendőben, s meddig tartott az amerikai kaland – a kérdésre ma már nincs válasz. Nagypám 1944-ben meghalt, gyermekei a háború alatt s az azt követő években – közlekedés híján – nem juthattak el Putnokra, a szovjet megszállás áldásaként a szülői ház nagyobbik részét a hatóság egy újdonsült rendőrnek és családjának „utalta ki”, akik a padláson lévő minden éghető anyagot eltűzeltek, köztük a nagypám utazóládájában lévő amerikai levelezést is. „Amerikai” kalandjának rekvizitumaiból mára mindössze egy mives, bőr díszítésű utazó láda s egy öt és egy 1 centes pénzérme maradt.

Kapcsolódó kutakodásaimat és töprengéseimet summázva, ma úgy sejttem: apám kisgyermekkoromtól közel húsz éves koromig tapasztalt ragaszkodásának titkát a becses családi „örökségnek” tekintett *Károli Bibliához* és a *Szikszei könyvhöz* kapcsolódó, hajdani iskolás kori emlékeinek/élményeinek mélyrétegei rejtik. Az iskolai évek hittanórái, a vasárnapi istentiszteleteken hallott prédikációk impressziói, a konfirmációra készülők diák stúdiumai, végül a konfirmáció élménye (mert az, abban az időben is, mélyreható, személyiséget formáló szakrális élmény volt) éppúgy táplálhatta ragaszkodását, mint a család, a felmenők alsószuhai protestáns hagyományai. Ez a tradíció nemcsak Alsószuhán, a Szuhavölgy további református falvaiban is élő valóság volt Szuhafőtől Alsószuhán át Zádorfalváig. Alsószuhán a Lőkös családban is apáról fiúra szállt...

Apám rendíthetetlen református identitását – felnémeti gyermek- és iskolás korom éveiben – csak „töredékesen” éreztem. *A Miatyánk* megtanítását anyámnak engedte át, a zoltárokról, a konfirmációról, a református és evangélikus vallásgyakorlás különbségeiről, a református istentisztelet és a katolikus mise másságáról, ha beszélt is, jobbra szűkszavúan, de számomra értelmezhetően. Máig foglalkoztat az enigma: mivel magyarázható elemista éveim idején a rendszeres miselátogatás, a katolikus *Kis Biblia* vizuális és meseszerű kép- és szövegvilága iránti vonzalmam folyamatosan tapasztalt tolerálása? Talán nem tévedek, ha feltételezem: a már-már mítoszi magasságba emelt *Szikszei könyv* folyamatos emlegetése kívánt ennek el-

lentételezése lenni, s egyben felkészítése annak lélekformáló, hitbéli meggyőződést erősítő „imádságai és tanításai” befogadására.

De mit is tartalmaz az apám születése előtti évben kiadott (eredetileg 1785-ben Debrecenben megjelent) „öreg Szikszai”, az akkor immár száznegyven éves, a *Biblia* és a *Zsoltár* mellett a magyar reformátusság „legismertebb és legkedveltebb” imádságos könyve? Válaszoljon az „öreg Szikszai” megjelenésének kétszázadik évfordulóján dr. Szőnyi György miskolci lelkész megfogalmazta summázat: „A kötet három szakaszra oszlik. Az első szakaszban minden keresztyénnek szóló tanítások és imádságok vannak. A hivatás-etika, magatartás-etika tanításait és a hozzá tartozó imádságokat találjuk a második főrészben.” E második részt a királyért mondandó imádság exponálja, bővítve azt „a magisztrátusbeli személynek: bírónak és minden tisztviselőnek”, majd a „lelkipásztornak” szóló tanítás, amelyet a „házas férfiaknak”, „házas asszonyoknak”, a „házasságra igyekvő ifjaknak”, a „hajadon leányoknak”, a „keresztyén gazdának”, „szolgának”, „az iskolabeli tanítónak”, a „prókátornak”, az „orvosnak”, a „fegyvert viselő embereknek”, a „nemesnek”, „kalmárnak”, „mesterembernek”, „földművelőnek”, a „szülő- és gyermekágyas asszonynak”, a „magtalan házásoknak” ajánlott imádságok sora követ. „A könyv harmadik főszakasza – itt ismét átadom a szót Szőnyi Györgynek – a megpróbáltatásokban és szomorúságban küzdő keresztyéneket segítő tanításokat és imádságokat foglalja magába. Életünk nem «sors», hanem Istentől kapott rendeltetésünk vállalása.”

A kötet tartalmi színképének gazdagsága, kiváltképp a második „fő rész” textusai, aligha vitathatóan, a mindennapi keresztyéni életvitel „útmutatója”. Tanácsok sora a közélet szolgálóinak, a lelkipásztoroknak, a házasesetre készülőknek, a fiataloknak, a házasságban élőknek, a földműves népnek – gazdáknak és szolgálóknak –, tanítónak, orvosnak, praeceptornak, nemes és közembernek. Az életre nevelés, s a beérkezett ember életvitelének könyve az „öreg Szikszai”, s jó apám – ma már értem – napi atyai lamentációk helyett e hittudós-prédikátor intelmei, tanácsai által vélte keresztyéni irányultságú neveltetésemet megvalósulni.

Gyakran emlegette a predestinációt is: figyelmeztetve a Szikszainál így megfogalmazott igazságra: az emberi sors, állapot, létmód „nem történetből, hanem az Isten rendeléséből és akaratjából vagon.” Vagyis: sorsunk eleve elrendeltetett. Hosszú életem során számtalanszor tapasztalhattam, megélhettem igazságát: ennek így kellett történnie. Így kellett történnie, hogy két éves koromban a gépházban a tüzes vaspadlóra lépve apám közelsége mentett meg a biztos haláltól; így kellett történnie, hogy 1944-ben a közelemben felrobbanó akna szilánkjai egy karcólást sem ejtettek rajtam; így kellett történnie, hogy 1956-ban, egy nemzetőri igazoltatáskor a véletlenül „elsült” géppisztoly sorozatának egyetlen lövedéke sem sebesített meg, holott alig egy centiméterrel a lábam mellett csapódtak a földre lövedékei...

Kaiser László

Csalódás

A Császár szeretni vágyott.

Egész pontosan Császár Gyula – ez volt hősünk becsületes neve. Szeretni vágyott, mert szeretni jó és nélkülözhetetlen, mint az oxigén. És Császár hosszú hetek óta oxigénhiánnyal küszködött, azóta, hogy faképnél hagyta őt biztos társnak hitt barátnője, mondván: Gyula, te betegesen túlérzékeny vagy. Ebben lehetett valami, de a kapcsolat kiürült mindenképp s Gyula hiába vizslatott köreiben és azon túl, nem jött el az finom, belső remegés, amely a mindent elsöprő szeretet és szerelem előfutára szokott lenni. A lényeg tehát az, hogy Császár Gyula császári mivoltában magányos volt és vágyott egy nő után...

És lőn! Egy szép nyári estén megismerkedett a csodával, egy szőke, bájos lánykával.

Ment, mendegélt az utcán s szembejött vele egy gyönyörű teremtés, alig lehetett húszéves, korban ideális Gyulához. A szemek egymásba kapaszkodtak, a léptek lelassultak, a kezdő mondatok elhangzottak... Éva vagyok, Gyula vagyok... Folyt a szó, adták egymásnak a mondatokat, fürödtek és fürösztöttek a tekintetek. Nem lehetett elválni. Nem is kellett, Gyulának megörökölt lakása volt, odainvitálta a csodát, aki gondolkodás nélkül igent bólintott.

Fogták egymás kezét, úgy szaporáztak. Éva tiszta arcán a boldogság ragyogott, Gyula úgy érezte, megtalálta élete szerelmét: egy halk hangú, kristálytisza baba, erotikus sugárzással – mi kell még.

A lakásban már az előszobában egymásnak estek. A nagy szobában alig volt rajtuk valami, nevezzük nevén: csak a fehérnemű. Gyula ünnepelni akart, inni is vágyott. Hozok pezsgőt, súgta Évának, aki mint a virágok virága ült mosolyogva az ágy szélén. Gyula térült-fordult, két pohárral és a pezsgővel tért vissza, az egyik poharat Évának adta, a másikat az asztalra tette s nekilátott a pezsgő bontásának. Kilőtt a dugó, s már töltött is Éva s maga poharába.

A poharak megteltek. Úgy örülök neked, mondta meghatottan Gyula. Koccintottak. Éva megemelte poharát, s imádnivaló, porcelán hangocskáján a következő formálódtak: Igyunk, hogy legyen húgyunk! És néhány másodperccel később: Hihihih! Hihih!

Gyula megmerevedett, aztán hosszasan Évára nézett, majd fojtottan, alig hallhatóan szólt: Menj el, menj el, de azonnal!

Éva a poharat a földre tette, fölállt, vagy inkább fölpattant. Érezte Gyula hangjából, hogy valaminek, ami jószerivel el sem kezdődött, végérvényesen vége. Belebújt ruhájába, magához vette kicsi táskáját. Bunkó, sziszegte oda Gyulának, majd elviharzott. Az ajtót persze jól bevágta maga után.

Bakacsi Ernő

Bajtársak

A vizelete még mindig véres volt. Félt, hogy komoly károsodást szenvedett a veséje, maradandót. A többi majd begyógyul, remélte. Úgy érezte, hogy mindene fáj, csak a bal oldalán tudott feküdni és fél fenéken ülni, az arca is dagadt volt még. Ezt a cellatársak mondták, hiszen nem láthatta magát, csak érintésre fáj és evéskor érezte, hogy az arcán sincs minden rendben. De legjobban a megaláztatás fáj, hogy a kutyával is különben beszélnek, nem közölték vele, hogy miért hozták be, csak ütötték és rúgták. Ennek is már két napja, azóta nem szól hozzá senki, kérdését, válaszra sem méltatják. Aludni, pihenni kellene, de ez még éjszaka is problémás, hiszen a kétszemélyes cellában négyen vannak. Két embernek egy priccs jut. Csak úgy lehet fekvés közben fordulni, helyet változtatni, ha egyszerre teszik, de hát ő nem tud. Így aztán kínlódnak, szenvednek mindketten.

Váratlanul nyílt az ajtó. Összerezcent, mert a nevét hallotta. Egy pillanatig arra gondolt, hogy viszik, hogy ismét kezelésbe veszik, talán ezt a verést már ki sem bírja, de az őr folytatta.

– Kihallgatásra megy. Szedje össze magát, hátha akkor ember formája lesz – mondta az őr és röhögött. Lassan ment, mert fájtak a lépések is, de az őr most megértő volt. Nem sűrgette, nem is gúnyolta. Egy ajtó előtt megálltak.

– Megérkeztünk – mondta az őr és belökte az ajtón. – Az előzetest előállítottam – hallotta még, mert néhány pillanatig alig látott. Erős volt a hirtelen jött fényzőn a cella félhomályához képest.

– Üljön le – hallotta a határozott felszólítást. A szeme már kezdte megszokni az új fényviszonyokat. Érzékelte, hogy egy szobában van, nyilván a kihallgatója előtt. Látott egy íróasztalt, mögötte egy civil ruhás embert, az asztal előtt egy széket. Miután nem látott más széket, arra ült.

– A neve? Miután nem válaszolt rögtön, hogy hívják – hallotta újra a kérdést.

Már jobban látott, felnézett, hogy lássa a kihallgatóját, miközben felelt a kérdésre. – Weisz Frigyes. Aztán hihetetlen dolog történt, mert Weisz arca szinte felragyogott, örvendezve gagyogta, mintha magának suttogná.

– Alfí, Grósz Alfonz te vagy? Személyesen, te? Ez hihetetlen.

– Ne tegezzen! Én Nagy Antal vagyok, belügyi százados, az ön kihallgató tisztje. Neked, százados úr! Megértette?

– Százados úr?... értem... persze...de hát ez nem lehet, vagy nagyon is? Bocsánatot kérek – dadogta – nem lehet, hogy ne emlékezz, a közös szenvedések... az aknamező, bajtársak voltunk. Én vagyok Weisz Frigyes, te pedig Grósz Alfonz, az Alfí, így hívott az egész szakasz. Ilyen hasonlóság nincs, nézd meg a mellka-

sod,...a forradást. Annak a sebhelynek ott kell lennie. Amikor szegény Grün Pisti felrobbant, te is kaptál egy szilánkot. Én vittelek ki az aknamezőről..., ha nem vizlek ki, elvérzel. Hát, Alfi, jaj istenem, megbolondulok. Te vagy a kihallgatóm, a bajtársam, a testvérem... Mint a nyilasok... azok legalább az ellenségeink voltak. De te... egyik zsidó a másikat.

– Hagyd abba! Persze, hogy én vagyok, és nem felejtettem el semmit. Hálás vagyok azért, hogy megmentetted az életemet. Mit gondolsz miért vagy itt? Már-mint, miért én hallgatlak ki? Mert szarban vagy és segíteni akarok. Amikor megláttam, hogy behoztak, úgy intéztem, hogy én kapjam meg az ügyet. Itt nem jól hangzik a zsidó név, illetve kifelé, a nép felé nem, azért lettem Nagy Antal. Ketten vagyunk, nem hall senki, de ha valaki belépne én hangnemet változtatok, te nem tegezhetsz. Nem tudhatják meg, hogy együtt voltunk munkaszolgálatosok. Ha ez kiderülne, más hallgat ki, és hidd el nekem, sokkal rosszabbul jársz. Látom, alaposan lekezeltek. Erről nem tehetek. Akit behoznak, mindenki ezt kapja, csak aztán kerül a kihallgató tiszt elé. Egyébként csodálkozom rajtad. Neked köztünk volna a helyed. Hát elfelejtetted, hogy mi történt velünk, hogy mit csináltak velünk, hogy hány ártatlan testvérünk halt meg? Ezt meg kell bosszulni, ki kell irtani ebből a népből, a világ fasisztáiból a zsidó ellenszenvet.

– Én sem felejtettem el semmit, de nem értek egyet veled. Nem a nép a hibás, nem az egyszerű ember, hanem az a pár meghülyített, akiknek természetesen felelni kell bűneikért. Meg is kapták, megérdemelték. De ti, amit most csináltok, már megbocsáss, de olyanok vagytok, mint a nyilasok. Semmivel sem jobbak.

– Még egy ilyen mondat, és átadlak másnak! Azt akarod, hogy elővegyenek még egyszer a fiúk? Új világ jön, új rendszer! A régit meg kell semmisíteni, hogy az emberiségnek végre jobb legyen. És ezt nem lehet másképpen, mint a régi rezsim híveit, kiszolgálóit likvidálni, lehetetlenné tenni. Ki kell nevelni az új értelmiséget a munkás és paraszt fiatalokból. Addig megtűrjük a régiek közül a rendesebbeket. Dolgozhatnak, végezhetik a munkájukat, amíg a fiatalok a helyükbe lépnek.

– Aztán mi lesz velük?

– Nem bántjuk őket, megöregszenek, kihalnak. De a hangadóknak, a népnyúzóknak nem kegyelmezünk.

– Én is az vagyok? Én, a munkaszolgálatos zsidó?

– Te kapitalista vagy. Ha úgy tetszik, népnyúzó. Gyárad van, villában laksz és az alkalmazottad ma is méltóságos úrnak szólít.

– Úgy látom tájékozott vagy, de akkor azt is tudod, hogy a gyáramat elvették... A százados felemelte a kezét.

– Jó, jó, dadogta Weisz, nem elvették, hanem államosították, a lakásomban még megtürtetek...

– Nem a lakásodban, a villádban.

– Igen, a villámban még lakhatok, de csak az egyik felében, ott lakik a családjával Szarka úr is, aki magas beosztású ember lehet valahol, mert reggelenként autó jön érte és az is hozza haza. Egyszer kérdeztem tőle, de nem válaszolt, a köszönésem is csak foghegyről fogadja, pedig még a villanyszámláját is én fizetem. Egy villanyóra van a villában. Nem merem tőle elkérni a felét, pedig ő még többet is fogyaszt, mint én. Engedd meg, hogy beszéljek vele, biztosan segít, kivisz innen, hiszen neki tudnia kell, hogy ártatlan vagyok.

– Ne panaszkodj nekem – vágott közbe a tiszt, miközben arra gondolt, hogy hogyan lehet ilyen naiv ez a szerencsétlen hülye Weisz, hiszen a bérlője, Szarka Jakab belügyi alezredes elvtárs jelentette fel, hozatta ide, hogy az egész villát megkapja. Elrendezett dolog ez már. –Nem is dolgozol, ahogy egy igazi kapitalistához illik. Nálunk mindenkinek dolgozni kell. Miből élsz? Eldugott aranyakból, amit a dolgozód izzadtak ki?

– Mindent tudsz rólam, hiszen eleget beszélgettünk munkaszolgálatos időnk alatt. Nyilván tudod azt is, hogy a háború után csak én jöttem haza. A szüleim, a húgom és az öcsém is...– elcsuklott a hangja – ott maradt. Ott volt az üzem, be kellett indítani. Az emberek, a munkásaink dolgozni akartak... megélni. Én kizsákmányoló, népnúzó? Nevetséges. Te is tudod, hogy az. Ha valamelyik volt munkásommal találkozom, méltóságos úrnak szólít. Igaz. Még azt is elárulom neked, hogy volt, aki tiltakozásom ellenére, kezet akart csókolni. Tudod miért? Mert az éhhaláltól mentettem meg a családját. 1946-ban, a cserélgetős időkben már teljesen lerongyolódtak, kimerültek az emberek. Nem volt élelem és nem volt már mit cserélni érte. Az öreg szakik összeraktak a műhelyben egy üzemképes teherautót. Én ezen lementem Szabolcsba, ott voltak ismerőseim, és vettem 15 mázsa krumplit, vagy nyolcszáz tojást, két oldal szalonnát, három zsák lisztet, negyven tyúkot és kiosztottam az embereimnek. Ez volt a fizetésük, hiszen a pengő nem ért semmit. Tudod, hogy ezekért mivel fizettem? Az anyám bundáival, az apám cipőivel, öltönyeivel, szőnyeggel, ágyterítővel, mert ezek voltak akkor a valuták. És tudod, hogy honnan voltak ezek? Hogy a nyilasok, a lakosság miért nem vitte el? Mert az elhurcolt lakások, villák tulajdonosai után maradt javakat nagyrészt elrabolták, szétcincálták. Nekem megmaradtak, mert apám inasa, Vendel bácsi, a Ligeti Vendel megmentette. Amikor apámékat elvitték, én már akkor munkaszolgálatos voltam, aknaszedő, mint ahogyan ezt jól tudod, lepecsételték a villát. A hátsó bejáratot a nyilasok nem ismerték, de Vendel bácsi igen. Egy éjjel a pecsét feltörése nélkül, a hátsó lakásba, ahol ő lakott a családjával, áthordott, amit csak tudott. Így kerültek oda az értékesebb ruhák, ágyneműk, festmények. Ezeket mind a kiürített spejzbe rakta és az ajtó elé húzta a konyhaszekrényt. Aki nem ismerte a lakást, nem tudhatta, hogy a szekrény mögött még van egy helyiség. Amikor hazamentem, ezeket átadta nekem és még szabadkozott is, hogy csak ennyit

tudott megmenteni. Hiába tiltakozom, én Vendel bácsinak azóta is méltóságos úr vagyok. Eldöntheted, hogy mennyire zsákmányoltuk ki, sanyargattuk ezeket az embereket, ha így viszonyulnak hozzám, aki most egy nincstelen senki vagyok.

– Ezek szép dolgok, el is hiszem, de a lényegen nem változtat. Nem álltál közben. Ott folytattad, ahol a nyilas uralom előtt. A nagytőkések közé tartozol, és ezért ellensége vagy a rendszernek, a munkáshatalomnak. Neked elárulom, noha nem volna szabad ezt tennem, az ilyeneket internáljuk. Kistarcsára vagy Recskre kerülnek meghatározatlan ideig. Egyik sem szanatórium, elhiheted. Téged is oda kellene küldenem, de amint mondtam, segíteni akarok: kitelepítünk. Ez könnyebb életet biztosít, mint az internálás. Itt a papír, most elmehetsz, de hallgass az egészről, mert amit teszek, szabálytalan. Ha eljár a szád, nemcsak magadat hozod bajba, engem is. Néhány napod van a kitelepítési végzés megkapásáig. Ne köszönj semmit, ezzel leróttam a tartozásomat. Mire vársz? Menj már!

– Nem tartoztál semmivel, amit akkor tettem, bárki megtette volna. Te is, ha én sebesülök meg. Ezzel csak a lelkiismeretedet nyugtatod, mert tudod, hogy nincs igazatok. Mekkora tévedtem, istenem, mekkora! Úgy gondoltam a háború után béke lesz, boldog idők jönnek. Az ember újra embernek érezheti magát. Erre mi van? Megbolondult a világ! Most más indokkal öljük a másikat. Szörnyű még belegondolni is, azt is megértük, hogy zsidó öli a zsidót. Megérdemli a világ, hogy elpusztuljon. Istenem, küldd már azt a kénesőt!

Pál Júlia

Statárium

Az ablaknál állt, mint minden reggel, amióta nyugdíjba kényszerült. Árgus szemekkel figyelte, ahogy a kukások belekotorásznak a szemétkbe, mielőtt feldobják a kukákat az autóra. Tekintete a bezárt játszótérre tévedt. Pár centis hó borította az árválkodó fajtékokat.

Két hete volt katonai rendelet, nem volt ajánlatos koslatni, mert keményen büntettek. Ez marasztotta otthon az embereket, nem a vírustól való félelem.

Mehetnékje támadt. Rápillantott az órára. Még csak fél kilenc volt. Hónapokig teltek egyformán a napok, de két hete beállt a rendszer az életébe.

Karantén volt, számára a kimenő délelőtt tizenegyől déli egy óráig tartott, és este nyolckor levihette a kutyát sétálni. A veszélyeztetett korosztályhoz tartozott, 65 éves elmúlt már, az idén lesz 70.

Más reggeleken nem volt kedve kimozdulni, nem volt tétje. Most megváltozott minden. Töprengeni kezdett, hogy mit lehetne elintézni a városban. Az, hogy ne mozduljon ki, fel sem merült. Mert kimehet. Naponta tizenegyőtől egyig.

S akkor bevillant. Közös költség, vagy ahogy sokan mondják rezszi! Ki kell fizetni! Igaz, tegnap függesztették ki, de nem várhat. De hol lehet statárium alatt fizetni? Statárium...Hangosan kimondta. Ízlelgette.

Szerette ezt a szót, a fiatalok nem is ismerik az értelmét. Kihúzta kicsit magát, egyenesebb lett a tartása.

Gondosan válogat az ingek között. Katonás rend van a szekrényében. Magának vasalja az ingeit évtizedek óta. Egyik felesége sem tudott vasalni. Senki nem tudott semmit olyan precizitással elvégezni mint ő. Az volt a feladata, hogy kiadja, meg ellenőrizze a munkát. Azért kapta a fizetését, most meg a nyugdíját.

Kiválasztja a kék csíkos inget, fény fele fordítva ellenőrzi az esetleges, rejtőzködő ráncokat. Nincsenek. Leteszi az ágyra. Saját fürdője van, ott is rend és tisztaság. Minden ábécé sorrendben. Elkészül, még igazít egyet az ing nyakán.

S akkor tekintete az órára téved. Még csak tíz óra. Elkezd szép lassan, komótosan vetkőzni.

Minden egyes ruhadarabon még egyet simít, mielőtt ráhelyezi a székkarfára. Még van egy óra. Nyugodt. Vár. Végig pörgeti a Facebookot. Bekapcsolja a tévét. Mindenütt ugyanaz. Maradj otthon! Vigyázzunk az öregeinkre! Duma, gondolja. Az öregek tudnak vigyázni magukra.

Ismét elkezd öltözködni. Bőr kabátot vesz, mindig fiatalos volt benne. Kicsit feltűri a gallérját. Még van tizenöt perc. Felteszi a napra sötétülő szemüvegét és in-

dulna. Eszébe jut a papír, a kibocsátó szép üzenet. Mit írjon indokolt esetnek? A közkölttség kifizetése szerint az, be is írja. Kész, indul.

Kilépik a tömbházból, havazik, a bőrkabátot szorosabbra húzza. Fázik. Egy pillanatra érzi, hogy talán jobb lenne otthon a melegben, de habozás nélkül indul a célja felé. Az utcán mindenki jön, megy. Kijárási tilalomnak semmi nyoma. Mindenhol idősek.

Mikor az épülethez ér, látja, hogy sor van. Nagy sor. A jelenlegi járványügyi szabályok értelmében, a napnak ebben az időszakában az időseknek elsőbbségük van. Őket előre kell engedni, hogy beleférjenek a számukra engedélyezett időkorlátba.

Kihúzza magát és beáll a sor végére. Nem az idősek közé, akik az ajtó előtt tömörülve várják, hogy bejussanak a bankként is működő épületbe. A sor végén nincsenek idősek, csak siető, türelmetlen fiatalok. Pár emberen szájmaszk, ajánlatos ebben a vírusos világban. A veszélyeztetett korosztály nem hord maszkot, nem fél. Ő sem. Eddig is voltak vírusok, politika az egész, gondolja.

Újra fiatalnak érzi magát.

Hallgatja, ahogy méltatlankodnak a sorban állók, szidják az öregeket. Egyetért velük, miért kell épp most kimászkálni.

Nem, ő nem fog előre tolaodni, mint ők. Szépen kivárja a sorát. Az órájára pillant. Fél egy. Húsz perc amíg hazasétál. Ma már nem fog bejutni. Hallgatja tovább a zsörtölődést, hangot adna az egyetértésének, de önuralomra inti magát.

Ha magára vonja a figyelmet, lebukik. S akkor előre küldik. Oldalazva próbál kiállni a sorból, el kell indulnia, különben nem ér haza egy óráig. Kiaraszol a sorból s elégtétellel indul haza. Győzött. Nem vették észre, hogy rossz helyen áll. Holnap visszajön, dönti el.

Hátha holnap sem veszik észre, hogy már öt éve elmúlt hatvanöt, s nyugodtan kiállhatja a sorát.

Ványai Fehér József

Io mi ricordo

„Az *Amarcord* 1973-ban készült színes, olasz–francia film. A cím az olasz „io mi ricordo” (jelentése: emlékezem) romagnai tájnyelvi változata (a m’arcord), a forgatókönyvíró Tonino Guerra egyik verséből származik. Noha Federico Fellini világsikerű alkotását önéletrajzi jellegű műnek tartják, a rendező kitartóan cáfolta, hogy valóban saját fiatalkori élményei ihlették. A forgatás 1973 januárja és júniusa között zajlott”.

Anyai nagymamám, Jakus Cecília a kedvencem, én pedig az övé. Kitűnő menedzser, óvodai beíratásom után verseket tanít be nekem, s rávesz, hogy álljak a vezető óvónő, Borsika néni elé velük. Könnyen memorizálok, fél napos biflázás után kívülről fújom a hosszú költeményt. Először csak szöveg nélküli huszártiszt vagyok a színdarabban, de miután a tízórai uzsonnaszünetig legyűröm gátlásaimat és elszavalom Borsika néninek a versezetet, kisvártatva előlépek mesélővé, a leghosszabb szerepet kapom.

Nagymamámat Cecinek becézik a rokonok és a szomszédok, bár kevés barátnője van. Idegen elem a közegben, másik faluból származik, „vacser”. Más a mentalitása, mint a többségnek itt. Azoknak, akiket szeret, kimutatja érzelmeit, könnyen kezd beszélgetést, simogatja a kiskölykök buksiját. Alacsony, töpörödött asszony fekete kendőben, ruháját kék kötény fedi. Nem tolakodó, szerény és hallgatag, inkább a háttérbe vonul, semmint hogy közvetlenül befolyásolja a történéseket.

Oldalán a vágási temetőbe tartok, ahol 1961-ben elhunyt férje, anyai nagyapám, Giricz István nyugszik. Kezében frissen vágott rózsacsokor selyempapírba csomagolva, én a vizet hozom szürke bádoggannában, aprókat lépünk, mert én még kicsi vagyok, ő pedig öreg. Rendbe tesszük a sírt, amelynek föld feletti anyaga szokatlanul sárga színű, nem csoda, sárgaföldből készült, előkerül a kaparcs, gyomlálunk, a vázába virágot teszünk, megöntözzük. Ceci kötényzsebéből előkerül a gyertya, amelynek létezéséről csak most szerzek tudomást, gyufa sercen és a láng imbolyogva a helyére ül. Hazáindulva megállunk a Jézuska-szobor előtt, embernél nagyobb a kereszt és a rajta függő test, felfelé nézünk, nagy elöveszi a tartalék rózsaszálat és a talapzatra helyezi. A sírnál és a keresztnél sem sír, arca rezzentlen, én sem kérdezek semmit, bár nem értem, miért került ez az alak egymásra rakott lábbal, széttárt kézzel a keresztre, és azt sem, mit keres nagyapám a sárga sírhant gyomrában, akit én nem is ismertem.

Elkáposztástalanítottatok.

A Vágásszél Dévaványa nagyközség (korábban mezőváros, újabban megint város) egyik vízgyűjtője, és részben ma is az. A falu széle (így is mondják: „Faluszéle”) felé futnak a környék árcai, levezetik a csapadékot, ezért belterületen a belvíz nem pusztít annyira. Viszont a Vágásszél mélyedései, vályogvető gödrei (harmadik neve: „Gödrök köze”) megtelnek vízzel, biztosítva az élet egyik alapfeltételét. Itt még sok vályogot („vályugot”) vetnek, a házak és ólak legtöbbször ebből épül, csak a hetvenes években váltják fel ezeket a kockaházak, melyek majd téglából készülnek. A kiemelkedő részeken húzódnak a vályogsorfallak, melyeket szabályosan egymásra rakott vályogok alkotnak, mellettük ásott kút, hogy azért aszályban is legyen víz. Ritkán előfordul tragédia, ember fullad a kútba, olyankor az anyák egy darabig eltiltják a kölyköket az ottani játéktól.

Apám még tud vályogot vetni, emlékszem, egy-két nyáron összehossza a meléképülethez szükséges építőanyagot. Téglalap alakú, nem túl mély, max fél méter mély árkot, gödröt ás a kitermelt agyagnak és homoknak, hozzá szalmát és töreket hint, majd az egészet jól összegyűrja, kezdődhet a vályogvetés. A víz itt elengedhetetlen, ezért a kút, melyet a vályogvető maga ás ki, hacsak nem örökölt meg tavaly nyárról egyet, melyet felújítani azért mindig indokolt. Apám vödörrel kimeri a begyűrt sarat, a téglatest formába önti, amely belül üres, alul és felül nyitott, kézzel tömörít, majd óvatosan, ujjai közé fogva és felfelé húzva a két oldalról odaszögezett madzagot, kiszabadítja börtönéből a művet, kész, következhet a száradás, szárítás.

Én vágásszéli gyerek vagyok, hát ne mondjak nemre megint nemet?

Dévaványa a Sárrét, a Nagykunság, a Körös-vidék, a Hortobágyi pusztá határpontján fekszik, mindegyikből van egy kicsi benne, de egyik sem igazán, egyik sem teljesen. A föld bűnrossz, mocsárszik és magnéziumszik, a leggyöngébbek 5-10 aranykoronások. Ha valahol 20-30 aranykoronás föld akad, itt már jónak számít, abban legalább terem is valami, mint például a „Liliom” névre hallgató határrész.

Ha régi, évszázadokkal korábbi térképet nézeget az ember, csupa szaggatott vonal ez a vidék, vagyis mocsár, amelyből kimagaslik Déva és Ványa, akkor még külön, később együtt. Szemmel jól látható, hogy a református templom több méterrel magasabban fekszik, mint környezete.

A Vágásszél, a falu széle (Faluszéle) a régi mocsaras vidékhez fekszik közelebb, Körösladányhoz, Szeghalomhoz, következésképpen ez a hagyomány és kultúra gyökeresedik meg leginkább ezen a fertályon, amelynek a hatvanas években még akadnak nyomai – ma már kevésbé. Míg az Ecseg, Bucsa, Túrkeve (Kevi) felőli alvógen inkább a kunos mentalitás válik jellemzővé. Mesélik az öregek, hogy a

Gödrök közét a régi mocsaras, hajós élet (lásd sárhajó) uralta, innen a már említett, árulkodó elnevezések. A hetvenes évek elején aztán ezeket az utcaneveket is megváltoztatják a marxista-leninista elvárásnak megfelelően. Így lett a Bíbic útból Bajcsy-Zsilinszky, a Három Rózsából Hámán Kató. Valamelyik bölcs tanács- tag úgy gondolja, hogy legalább a kezdőbetűk emlékeztessenek a régi nevekre, s a többiekben van annyi lokálpatriotizmus, hogy megszavazzák.

Az út szélén sóderhalom. Egy halom sóder, tövében öröknyári birsalmafák. Az a vágásszéli piros kút. Négy bádogganna a kormányon, túlhajszolt pedál, ellustult idő. Egy nyugdíjas húzza lajtját. A zörgés, ahogy a kiszórt köveken átkínlódja kö- teles terhét. Szaggatott idő. Kósza harangszó. Pihen. A csönd aztán beágyazódik, tapintható lesz és félelmetes.

Legelső emlékem kisgyermekkoromból való. Nem vok már csecsemő, de anyám és nővérem még bele-belerak a kocsiba és tolnak. A Bíbic útról elkanyarodunk a Hajós út felé, majd vissza. Út közben azt játsszák velem, hogy otthagynak, ami igen rosszul esik nekem, lefelé görbítem a számat. Anyuka és Ilona nővérem, aki négy évvel idősebb nálam, úgy csinálnak, mint akik elszaladnak, aztán mégis inkább elbújnak és titokban lesnek rám. Persze, én bögök, tanácstalanul ülök a ba- bakocsiban, ők pedig nevetnek. Nők, anyák és lányok szeretik ezt a játékot űzni kisfiúkkal, akik még magatehetetlenek, miközben szerencsétlen flótást kieszi a fene. Mi a jó ebben? Hiába töröm ezen a fejem, a megoldásra nem jövök rá, lévén háromesztendő. Megjegyzem, azóta sem tudom.

Alig egy utcányira lakunk a Gödrök közétől, a Bíbicről a nevéhez méltóan ka- nyargó Kígyó útra kell fordulni, azon végigmenni a Kígyós gyöpig, s már kint is vagyunk. Korán kezdem, először három és fél évesen teszem meg ezt az utat. Nem emlékszem, miért indultam el, s hogyan értem ki, ám egyszer csak ott állok egy kis tó-szerű víz partján, amelyből tucatnyi áll ott. Nyilván a nagyobbakat utáno- zom, utánuk szegődve jutok ki a titokzatos és varázslatos helyre, ahová állandóan vágyakozom. Szavam eláll a mocsaras vízi világ nyomait őrző csodájától, talpam alatt herseg a fű, a parton sárgán virít a gólyahír, amit mi csak gólyavirágnak hí- vunk. S egyszer csak, fogalmam sincs, miért, elindulok a víz felé. Pöttöm kis tes- temet oldalvást lecsúsztatom a parton a másfél méter mélyen feszülő víztükörhöz, és rögtön beleragadok a sárba. Mozdulni sem tudok, lábam félig belelóg a vízbe, amelynek mélységét nem sejtem, következőképpen nem is félek tőle.

Szerencsére a nagyobbakból álló fiúbanda vezére, Bella Pista észreveszi kínlódá- somat, s felém mutatva azt kiáltja a többieknek:

– Nézzétek, ez a kis hülye még belefut!

Attól aztán még inkább megijedek, hogy a galeri két-három tagja pánikolva fut felém, karomnál fogva megragadnak s húznak kifelé az inkább pocsolyának, mint tónak nevezhető mélyedésből.

– De most aztán sipirc haza, tökök! – ripakodik rám Miklós, a kisebbik Bella-fiú. – Mit keresel itt, kicsi vagy te még ehhez!

Felelni sem tudok, mit keresek én itt, egyáltalán: miért indultam el, s hogyan jutottam ki. Szüleim a téveszben dolgoznak, nagymamám vigyáz rám, akivel különben rajongásig imádjuk egymást, nővérem iskolában. Hajt a kíváncsiság, ha tehetem, elszököm nagymamámtól, Giricz Istvánné Jakus Cecíliától, aki pedig minden tőle telhetőt megtéve igyekezne a jóra és a szépre nevelni. Szeretnék neki megfelelni, de nem mindig sikerül.

Téglagyár-sóderbánya: feltételes, de nem megengedett megállóhely. Végigjártam a kételkedés szakaszait, álltam a pokol-metrólépcsőinél, bámultam a gigantikus semmi rezdüléseit. Még le se szálltam, már megérkeztem. Ízlelőbimbóimon téglapor.

Bíbic út 13., ahol lakunk. Lesz ez még 19. is, ahogy beépülnek a foghíjas telkek. Vágásszél, bíbicek fészkelőhelye, később a földön fészkelő madárról elnevezett utca Bajcsy Zsilinszky Endrére változik. Meghagyják a „b” betűt, legalább valami emlékeztessen a régi világra, így lesz a Három rózsából Hámán Kató, és így tovább. A Hazafias Népfront a néprajzos tanár kezdeményezésére tanácsülés elé viszi az ügyet, és láss csodát, megszavazzák. Különben nem nagy dolog, semmi-be sem kerül, és a pártházban is lenyelik a békát. Én egyébként sem félek a 13-as számtól, hiszen 13-án születtem...

A házunk előtt apám éppen most cseréri le a kerítést, segítője Keglovics Ártán, más néven isapám. A szögeket kihúzgálják, az elrozsdásodott drótot leszedik és felgöngyölik. Új oszlopokat ásnak le, rájuk frissen fűrészelt deszkákat szegelnek, csak az épület előtti rész marad drótos. A kiskapu és a nagy erős faanyagból készül, csak az épület előtti rész marad drótos. Engem legfőképpen az érdekel, hogy megbírjanak, ha rájuk kapaszkodom és áthúzom magam. Fogás, húzódzkodás, átvetés, talajfogás, s már az utcán vagyok, aztán iszkiri!

Az első udvaron négy sor szőlő, kettő a ház mellett, köztük csak a tégl-, majd a betonjárda, a másik két sor szőlő a szomszéd háza hátánál („házháta”), középen a füves kocsibejáró. A szőlő legtöbbje otelló (így mondjuk, h nélkül), vöröskék golyók lógnak a fürtökön. Apám bort csinál a szőlőből, a padláson vastag falú, karcsú nyakú, hatalmas üvegek, prés, teknők, körülöttük nyaranta muslincák tömege. Az otelló ízét nem nagyon szeretem, csak akkor eszem belőle, ha nincs más. Utálom, ha a gyümölcs húsa-vére ruhámra vagy bőrömre csöppen, mert a nyomát nagyon nehéz

eltüntetni, kimosni lehetetlen. Sokkal finomabb a zöld színű csemege, melyet fehér szőlőnek hívunk, de a rózsaszín is ehető, a márkanév ritkán jut eszembe.

Akkor kísétál a házból az üres térségre, a görnyedt eperfák és létra alá, csak úgy belesuhint néhányszor a levegőbe, jól van, gondolja, a kiszabott út eltűnőben, a kétszázas égő fakó körívű fénye a cementre és a sóderhalomra hullik, és az utcasarokra, amely járdában és házsorban folytatódik, ahol a lerongyolódott telep kisemberei élnek, jól van, ismétli, szeretnek, meghalnak, és a végén mindig a semmibe vesznek.

Anyám szellőztet, madár repül a szobába, a riadt veréb keresztül-kasul cikáz a plafon alatt, belegabalyodik a csipkefüggönybe, kiszabadul, pihegve ül a szekrény tetején, eltűnik szem elől, már arra gondolok, megdögölhetett, de nem, kezdi előlről az egészet. Anyám szélesre tárja a háromszárnyú ablakot, a félénk, mégis zajos tollas kiröppen a szabadba. Hűvös, tavaszi levegő csap arcomba a jobb idő ígéretével, rólam lekerülhet a nagykabát, sál és sapka, kesztyű, kiskabátot vehetek, megváltoztathatatlanul március lesz. Napsugár csillan a zöldsárga konyhaszekrény pöttyös üvegén, anyuka 28 éves, szép és fiatal, legalábbis én annak látom, csak néha ideges, olyankor kiabál. Nem értem, miért kínozza magát magassarkú cipővel, hiszen kényelmetlen és veszélyes, tudom, felpróbáltam, akkorát taknyoltam benne, hogy majdnem kibicsaklott a bokám. Kimegyek a konyhába, a műanyag tejetű padló után szürke cementlapok lábam alatt. A félig telt, félig átlátszó üvegajtó felső részén ömlik be a fény, a külső ajtó kitámasztva falhoz lapul. Micisapkás férfi tűnik fel a tornác felől, furcsán lapos fejfedője nevetségesnek hat, fel nem foghatom, miért van rajta süppedés, horpadás, mintha valaki ráült volna és elfelejtette kinyomkodni. Az idegen nem lehet apám, ő kucsmát hord és sofőrbundát, ritkán látom, mégis könnyedén felidézem alakját. Nem tudok dönteni, megvárjam-e, amíg belép a bácsi, vagy futva meneküljek el, nem vállalva a találkozás bizonytalanságait. De mire döntenék, a micisapkás lenyomja az alumínium kilincset, s a fejemet cirógatja. Nem esik jól, de nem szólok. „Keresztapád” – hallom anyám kedves hangját, de nem mutatkozom be, errefelé nem szokás ez. Nem nézek felfelé, a felnőttarc magasába, lesütöm szemem. Így tudom meg, hogy nekem van keresztapám. Az majdnem olyan, mint az igazi? A helyette? Minek, kinek kell keresztapa? Nekem ugyan nincs rá szükségem, elég az egy!

Meg kell kötözni a szőlőtőkéket, az ismeretlen rovarok útját feltérképezni, megsemmisíteni. A Természet nevű nagyhatalom oszt majd bő áldást a győzteseknek. Az élheterlen élősködők már tobzódnak is boldog, barbár zavarukban, akkora gigászi ott a nyüzsgés.

Vicei Károly

Megleltem apámat?

Anyám, Kapos Elena ezerkilencszázhetvenhét nyarán szült meg engem a zentai kórházban, ahonnan szinte szökve távozott, és úgy hagyott ott, hogy még csak nevet sem kaptam tőle. A nővérek és az orvosok versengtek, hogy gyámjaimról gondoskodjanak; jó pár gyermektelen házaspár állt sorban a hozzám hasonlóan eltaszított fattyakért.

Anya kiadós csavargás után telepedett le itthon, és egy ideig a Dominó kocsmában pincérkedett. Hat hónapja terhes volt, amikor beleszeretett egy üzemi portás, Berényi József, aki nem tudott kibékülni kedvesének várandóságával, így hát elhátározta, hogy a megszülető gyermeket sorsára hagyva meglépnek, és Németországban próbálnak szerencsét. A kórházi adásvételtől anyai nagymamám, Kapos Ilona, Ilus mama mentett meg. A Mama jó kapcsolatokkal rendelkezett a városban, és napok óta figyeltette mindenórás, minden rosszra kapható, szeleburdi lányát, és még idejében értesült a szülészet híreiről. Rögvest elhagyta munkahelyét, a távolsági autóbusz-állomás utasoknak rendelt illemhelyét, és sógornőjével megerősítve, na meg a szükséges iratok birtokában, plusz a gyámhatóság segítségével karjaiban vihetett haza engem, otthonába.

Az az otthon egy kiszuperált szeneskamra volt, sufni a tömbházi lépcsőház alján. Csecsemőként nem élhettem ott, így hát óvodás koromig kézről kézre adtak a mama rokonai, ismerősei; olyan családok, amelyekben hozzám hasonló korú gyerek volt. Amellett, hogy nem volt normális lakásunk, mama se ért rá velem foglalkozni; pénzt kellett keresnie eltartásunkhoz. Egy időre a községi Kommunista Pártbizottság helyezte állásba a mamát mint temetői gondnokot, kárpótlásul, amiért '44 őszén állítólagos partizánok többedmagával puskacső elé állították, amit ő egyedülként, a csodával határos módon megúszott. Az esti sötétségben sikerült kivergődnie a népkerti tömegsírból.

Sose ment férjhez, bár megtehetette volna; a férfiak mindig is legyeskedtek körülötte, és nem egy, komoly kérője is akadt. Akkor se adta be a derekát, amikor gyermekáldás elé nézett; egyedül fogadta a kis jövevényt, anyámat, meg ki tudja, kit még, és kitől...? A gyerek természetesen mama után kapta a Kapos családnevet. Lányanya utódjaként én is ezt a nevet vittem tovább, amihez még keresztvíz alatt járult a Jolánka.

Eszmélesem idején és itthoni életemben mindvégig vécés néni volt nagyanyám a buszállomáson. Időm java részét ott töltöttem. Onnan jártam óvodába, majd pedig iskolába. Télidőben elhagytuk a fűthetetlen szeneskamrát. A mama gondozásra szoruló idős embereket kutatót föl, és azoknál húztuk meg magunkat tavaszig. A

Győri család is többször befogadott bennünket, messze a külvárosban. A házban nálamnál nagyobb gyerekek voltak; Zorica és az öcs, Gábor, aki állandóan pizzamában ült az ágy szélén, és előre-hátradülöngélt. Mamám besegített a háztartásba: főzött, varrt, mosott, vasalt, de ami levette lábáról Teréz gazdasszonyt, az a kávéjólás volt; mama olyanokat olvasott ki a zacsból, amik a néni kedvére valók voltak.

A klozetos jövedelmet ki kellett egészíteni, ezért minden szabad időnkben – főleg vasárnap – nyikorgó kerekű kis kocsival jártuk a várost, hogy a boltok előtt összeszedjük a kartondobozokat, s az értük kapott pénzért meleg leveshez jussunk. Amikor csak tehettem, a mama vett nekem böreket a piacon, a vásárban pedig krumplicukrot... Ugyanakkor megtörtént, hogy ő maga kukázott, piacon eldobott satnya gyümölcsöt, zöldséget evett. Ha éppen nem tudott ellátni, elvitt öccséhez, sógornőjéhez; adjanak ennem.

Én a nélkülözésbe, a nyomorba és igénytelenségbe belenőttem, s az olykori kis örömök, étkek, filléres ajándékok rendkívül boldoggá tettek. A mama nagy szívének ölelésében semmi hiányt nem éreztem. A vele töltött kilenc évem gyermekkorom legboldogabb évei voltak. Nekem ő volt a mindenem, és így mindenem megvolt. Harmadikos elemistaként már én is segíthettem édes mamán; az iskolai menzán kapott repetát megosztottam vele.

Egy napon megjelent a mama munkahelyén a gyámhatóság hivatalnoka mondván; jelentették neki az iskolából, hogy én tetvesen, szurtosan megyek oda, ami ellen már több szülő is tiltakozott a tanító bácsinál. A kontyos, szemüveges, elhízott néni leteremtette nagyimat, amiért állandóan a klozet előterében pitlikelek, s emiatt búzt árasztok a tanórán. Azzal fenyegetőzött a mérges néni, hogy gondoskodni fog jobb elhelyezésemről. Mama megnyugtatta a cvikkeres nőt, hogy hamarosan jó édesanyám Németországból, és rendezi sorsomat. Jött is anyukám, de csak azért, hogy válóperét intézze. Azt mondta, szó se lehet arról, hogy két gyereke mellé egy harmadikat is vállaljon.

Más viszont nagyon is magához vett volna. A buszállomás közelében egy elegáns, pörgekalapos úr szállt ki luxuskocsijából. Vele volt a városházi gyámhivatal már ismert képviselője és egy puccos nagysága. A mama csípőre tett kézzel fogadta őket a végéajtóban. Én hokedlin ülve lábaim lógáztam, és élénken figyeltem.

– Ez a házaspár hajlandó gyámként gondoskodni Jolánkáról – mond a tisztviselőnő.

– Amikor kis babaként pelenkázni kellett, nem jöttél érte, most pedig elvinnéd a kész kisleányt!? Hát, amíg én élek, nem adom! – ordította mamám, remegve az indulattól.

A házaspár révetegen nézett maga elé; nem avatkozott be. Pityeregve nyaláboltam át nagy derekát. A pödört bajszú, úriás bácsi melegbarna, szomorú tekintete a lelkembe ivódott.

– A Riporter úr várja önöket – mondta, és sarkon fordult.

Bender Iván Riporter úr a sufnilakásunk fölötti negyedik emeleten lakott. A többszörösen elvált, egyedülálló férfi sokat adott külsejére, mondhatni, túlápolt volt: frissen beretvált ábrázata fénylett, fekete haja lenyalva, kackiás bajsza, pörge kalapja karikatúrát csinált belőle, szemben azzal a szép emberrel, aki gyámom akart lenni. Mama gyakran takarított nála, így hát alaposan le tudta festeni nekem. Ez a fess piperkőc élére vasalt nadrágban, öltönyben, nyakkendősen sétifkál a belvárosban, majd a cukrászdai teraszon illatfelhő övezi. Nyájasan köszönget jobbra-balra, de modora fölényes, lekezelő. Urizál és kurvázik is. Nem válogatós. Nagyanyám ezért is kerüli újabban, és engem küldözget föl havonta azért a borítékért, amely titkos támogatóm adományát tartalmazza. Az örökbefogadási kísérlet után vastagabb lett a boríték.

Mama 1986 nyaráig titkolta előttem, hogy van egy, anyámnál fiatalabb lánya is. Az a lány, Emma, tizenhárom évesen szökött el először otthonról; befogadta őt az egyedülálló anyjával élő gimnazista selyemfiú, kis családi házuk padlásán. Amíg a pultos anyuka éjszakai szolgálatban volt, éjfélig enyelegtek a fiatalok a szobában, majd a fiatalúr a létrán fölkísérte zsenge ágyasát, és az udvar végi kazalból vett szalmán megaltatta. Az anyuka délelőttbe nyúló pihenése alatt kisurrant a kis csaj. A nagy kamaszt hamar lebuktatta anyja, mert az udvaron elhullajtott szalmaszálak elvezették a fönt rejlő kvártélyig. A gyereklány cókókját madzaggal átkötötte, és kitette a kapu elé. Emma egy ideig meghúzta magát otthon, elcsábítója pedig fejmosást kapott a gyámhatóságtól és a rendőrségen is.

Emma csavargással teli, kalandos életének az vetett véget, hogy húszévesen férjhez ment egy, városunkban katonáskodó dalmát fiúhoz, és követte őt az Adriához közeli hegyi faluba. Hat évig nem hallatott magáról.

Mindezt mama mesélte el nekem, és a végén közölte, hogy jó kezekbe kerülök, mert kisebbik lányának családja örökbe fogad engem. Az a család pedig autóval hazalátogatott; az átalsó házban a mama öccsének, Kapos Lászlónak a vendégei.

Gombosnál gördültünk át a Duna-hídon, és föltűnt, hogy még az út menti kukoricagórék is tetszetősebbek, mint a mögöttünk hagyott tiszai Délvidék omlatag házai. Pihenőket beiktatva tíz óra alatt tettük meg a bő hatszáz kilométeres távot.

Lenyűgöző szépségű tájban állt Matovics Jovan háza, ahol kiszálltunk a kocsiból.

Amíg a felnőttek a konyhában kibeszélgették magukat, én a szomszédos szobában a féléves Igorral foglalkoztam. Átjött a mama elbúcsúzni. Ígérte, hogy mostantól mindenem meglesz, nem fogok éhezni, lesz saját ágyam, ruhásszekrényem. Fürödhetek...

Fejtetőmre téve tenyerét elcsukló hangon szólt.

– Jövök hozzád gyakran.

A háziak megágyaztak nekem, és kocsin vitték a mamát a legközelebbi vasútállomásra.

A rám törő árvaság érzése szívem hasogatta. Elhagyott egyetlen támaszom, védelmezőm, vigaszom. Zokogtam, patakokban folyt a könnyem. A sírásban kimerülve aludtam el.

A háziak hosszú időn át kedvesek voltak hozzám. A kedvemért hintát szerelt föl Jovan az udvarban. (A művelet szakmájába vágott; géplakatos volt egy autószervezben, de komolyabb munkát nem bíztak rá. Ő nem is bánta, mert fő bevétele embercsempészésből eredt. Ezt Emma nenámtól tudom, egy vasárnap mondta el nekem, amikor Jovan az olasz határon szöktette át román, bolgár vagy magyar megbízóit..)

Mama csak két év múlva jelent meg, egy szikár öregúr kíséretében. Emmának boronálták össze a két öreget. A mama végre révbe jutott a nyugdíjas katonatiszt oldalán. Megint ígérte, hogy gyakrabban fog látogatni, de sajnálkozott, hogy én nem mehetek hozzá, mert az ura nem szereti a gyerekeket. A szomorúságtól fáj a szívem, de jó volt látnom nagy boldogságát, amit nagyon megérdemelt.

Lassacskán kezdtem megszokni „családomat”. Legnagyobb örömöm a kis Igor ajánorozásában telt.

A kényelmen kívül más nem is kötött a helyhez, mert úgy éreztem, én se vagyok itt fontos senkinek.

Nevelőszüleim egyre többet veszekedtek. Egyszer Emma bezárkózott Jovan elől a fürdőszobába. A férfi toporzékolt a dühtől.

– Csak a kurvák zárkóznak el hitese uruktól!

Amikor aztán megjátszott békülékenységgel kicsalta Emmát, úgy megverte, hogy az maga alá vizelt. A vadember megcibálta az én hajam is.

– Te is cafka vagy a fajtáddal együtt! – üvöltötte.

Az engem rendszeresen látogató gyámügyesnek féltem beszámolni a történetekről. Ha tehettem, elvonultam a teraszos udvar végébe. Letekintettem a tágas völgybe, és álmodoztam. A mama most biztosan aggódva gondol rám. Talán még édesanyámnak is eszébe jutok néha. Az az ember pedig, aki egykor luxusautón jött értem, hogy magához vegyen, de a mama nem adott, az a melegbarna tekintetű, szép, szomorú bácsi most itt közeleg a kerítés menti dűlőúton, minden bizonnyal engem keres, és mindjárt mosolyogva ölel magához...

Épp akkoriban maradt el a gyámtiliszt látogatása, amikor terrorrá fajult Jovan viselkedése. Nyár volt, tizenhárom éves lettem. Emma nena több napra elutazott, az is lehet, hogy a családi pokol végleges elhagyásának szándékával. Emiatt is rajtam töltötte ki bosszúját a ház ura, Matovics Jovan. Más szemmel méregetett, mint azelőtt.

- Idejössz! – parancsolta egy reggel az ágyból. Engedelmeskedtem. Tenyeremet dudorodó gatyájára vonta.
- Tudod, mi ez?
- Hááát...
- Ledöntött, rám tehenkedett, ruhámat letépte, és valami furcsát, rosszat, fájdalmat tett velem. Halálos rémületem csak pillanatnyi volt, mert elájultam.

Bizonytalan időre a rijekai Gyámügyi Intézet Otthonába kerültem, nehéz sorsú gyerekek közé. Nehéz volt elviselni a személyzetet is, amely hivatásból aggódott értem, és mindenféle rácsokkal védte biztonságomat. A rendőrségi kihallgatások után itt is sokat kérdezősködtek. Tőlük tudtam meg, hogy alighanem meg lettem erőszakolva. A tettes mostohaapám, aki bírósági eljárás elé néz.

Legszívesebben megszöktem volna – Emma nena vére csörgedezik bennem – de a kerítésnél nem jutottam tovább. Ám kintről jött a „segítség”; Emma és Jovan leste megjelenésemet, hogy jó belátásra bírjanak.

Emma erősen falazott Jovannak, de az én szavam volt a döntő a vád megfogalmazásában. Ha terhelem az elkövetőt, akkor három év börtönt is kaphat. Jovan azzal ijesztett rám, hogy még a börtönből is elintézi megöletésemet, amit elhitttem neki. Így hát a sok „nem tudom”, „nem emlékszem” után a vizsgálóbíró elbizonytalanodva halasztgatta a letartóztatási parancs kiadását. Eközben én „önként” visszatértem mostoháimhoz, mégpedig úgy, hogy Jovan átsegített az Intézet kerítésén. Akkorra már összecsomagolt a család, Emma és Igor a kocsiban ült, szökve hagytuk el Tudjman új köztársaságát, és a kezdődő jugoszláv polgárháború első menekültjeiként Magyarországra költöztünk.

Egy kis faluban, Zalapernyén éltünk, kezdettől fogva gondtalanul. Emma megdumált mindenkit, futott paphoz, polgármesterhez, és aki csak tehette, segített rajtunk. Bérletmentes házunkat bebútorozták, elláttak ruhával bennünket. Jovan lakatosként állásba lépett, én pedig az elemi iskola hetedik osztályába iratkoztam.

A családon belüli terror folytatódott. Emma elégette útleveletem, amivel reménytelen fogságra vetett, nem indulhattam mama keresésére.

A tanáraink kérdegették, miért vagyok tele kék, zöld foltokkal? Válaszom mindig: elestem, leestem, megbotlottam. Egyik tanárnőm nem hitt nekem; elindította az eljárást. Egy este útját állták mostoháim, ruhájára sósavat spriccelt nevelőanyám, mondván, hogy állítsa le az eljárást, mert különben a szemébe kap legközelebb. Másnap a tanárnő félrehívott, rettegve közölte velem, hogy semmit se tehet érdekelmben.

Láttam, hogy magamra vagyok utalva. A mamával töltött, legboldogabb kilenc évem után újra és újra a kiszolgáltatottság mély posványába taszítanak azok, akik-

nek gondoskodniuk kéne rólam. Engem mindenki cserbenhagyott; rólam, az újszülöttről lemondott az anyám, a mama is csak kilenc évig törődött velem, aztán elhagyott; nevelőim kegyetlenek hozzám, nem szeretnek. Elképzeltem, hogy van egy hős apukám, aki folyton engem keres, és egy reggel úgy fogok ébredni, hogy jött értem, elvisz... Ez a fantázia segített a kitartásban. A könyveimbe menekültem, olvastam, tanultam. Amikor verekedés volt, igyekeztem Igorkát megvédeni.

Tízennyolcadik születésnapom után is kitört a balhé főiskolai terveim miatt. Nevelőanyám azt mondta, nem megyek sehova, amíg nem térítem meg tízévi eltartásomat. Nagyot kacagtam, mire ketten püföltek, rugdostak, ahol értek. Tépett ruhában iszkoltam ki a kapun, amit rögvest bezártak: vissza csak akkor mehetek, ha hajlok a parancsszóra...

El innen bárhova!

Szembejött velem – az első férjem.

Szerelem nélkül öt évig tartott ez a házasság.

Tanultam, diplomát szereztem, remek állásom van, vállalkozóként is szilárd lábbon állok. Férjhez mentem megint; három a gyermek.

Emma visszatért Horvátországba, magára hagyva Jovant a zalapernyei házban. Igor a megyei székvárosban él.

Rokonok segítségével sikerült anyámhoz eljutni, Németországban. Apámról ezúttal sem vallott. Talán akarva se tudott volna. Kezdtém gyanítani, hogy közeli nőrokonaim egyike se tudhatta bizonyosan, kitől szült gyereket, ideértve anyát, a nenát és a mamát is. Pláne az tévedhetett, aki apának vélte magát...

Amikor kétezerben otthon jártam, szülővárosomban, én mégis kutattam apám után.

A Riporter Bender Iván úr pörge kalapja és a Mama egykori kapcsolatai vezettek nyomra.

Nagyim a világháború alatt minden es cseléd volt Vitay Marci kocsmájában. Ott melegegett össze Vajda Miska kalappal, és a barátság sok évtizeden át tartott. Vajda mester időről időre csak két barátjának gyártotta a remekbe szabott pörge kalapot. Az egyik megrendelő Bender Iván, a másik Martinov Béla volt.

Miután a kalapos megözyvegyült, elesetségében odaköltözött hozzánk, a mama koszos odújába, a nyolcvanas évek elején. Aztán hamar jött egy fiatalember, talán a fia, és korholás közepette elvitte a bácsit. Az öreg talán tudott volna mesélni a kalapjait használó haverok viselt dolgairól, nőügyeiről; főleg Martinov Béla érdekelne. Neki talán minden oka megvolt rá, hogy egykor örökbefogadási szándékkal jött értem a mamához, hiába...

Senki se él már, aki származásom rejtélyét segíthetne kikutatni. Rég elhunyt a jó öreg Vajda úr, meg az ő barátai; Bender Iván és Martinov Béla. A mama is elment.

Éppen szülővárosomba készültem, amikor Igor fölhívott, és elmondta apja tragikus végét...

Jovan nyugdíjasként visszavonultan élt tőle külön élő, de el nem vált Emmával közös, zalapernyei házban. A nej megtiltotta, hogy Jovan nőt fogadjon otthonában, így hát hol itt, hol ott találkozott cigány barátnőjével, Csöpipel. Egyik délben Csöpi riasztotta Igort, hogy Matovics Jovan már reggel óta nem reagál a telefonhívásra. Igor munka után, késő este Tapolcáról autózott Kanizsára, Csöpiért, és együtt mentek a zalapernyei házhoz. Az utcára nyíló garázból hiányzott az autó. Kulcs híján nem tudtak bemenni az épületbe. Kihívták a rendőrséget. Az ablakon behatóló közeget vérengzés nyomai fogadták. Tizenhét késdőfés végzett Jovannal. Egy napon belül elfogták a gyilkost: Marcsi huszonhat éves vejét, és annak új, tizennyolc éves kedvesét.

Szóval brutális gyilkosság áldozata lett Jovan, ami mindenkit megrázott az ismerősök körében. Engem is. Matovics Jovan nem volt mindig jó ember, nem kevés lelki sérülést okozott nekem is, amíg ő és Emma felelt értem. Kezdttem hinni, hogy a múltbéli jó és rossz tettek elnyerik jutalmukat vagy büntetésüket. Az egykori súlyos bűnök nem maradhatnak megtorlatlanul. A Jovan lelkéért – mindazok ellenére, amiket tett velem – elmondtam egy imát.

Idén májusban megint apakeresőben jártam őseim földjén.

Mama munkahelyét, az autóbusz-állomást lebontották klozetostól, nem volt rentábilis, helyén Lidl-áruház épült.

Kerítettem egy helyi telefonkönyvet, és hívogatni kezdtem a Vajda nevűeket. Volt bőven. A hívottól megkérdeztem, ismert-e valaha kalapkészítő mestert? Többen emlékeztek Lóczy László műhelyére, de a legizgalmasabb választ Vajda Jenő adta: ő maga is kalapos, apja örökében.

Még aznap délután szívélyesen fogadott, feleségével együtt. Az ebédlőasztalon egy halom fénykép, Martinov Béla hagyatékából. A Martinov házaspárt a végsőikig gondozták Vajdáék, így jutottak a családi album birtokába. Jenő úr lázba jött attól a hasonlóságtól, amit az engem ábrázoló csecsemőkép és a Martinov-csemeték fotói között észlelt. Az ajak- és fogforma tetszetős szabálytalansága és a szélesen kivirító felső fogíny meggyőző egyezést mutatott. Különben is: a születésem előtti hónapokban Jenő mester saját szemével látta, amint Martinov Béla gyakran autóztatta állapotos édesanyámat. A filmsztár külsejű szoknyavadász szeretőket tartott, de védelmezte házasságát, nem akart kitérni belőle. Ám esetünkben szerelemmé fajulhatott a dolog, mert abból legalábbis a születendő gyereket meg akarta szerezni magának. Tett is egy próbát: felesége is elkísérte. De egy nyakas nagymama elhárította...

Másnap az alvégi Szent Anna temetőben virágot tettem Martinov Béla sírjára.

Belenyugvással abbahagytam a további kutatást.

Murawski Magdolna

A Hatvani Kapunál

Az ünnepélynek vége lett. A tömeg széteszlott, páran beszélgettek még egy darabig, majd ki erre, ki arra fordult, hogy végül hazafelé vegye az irányt. A gépkocsiforgalom ismét visszaállt, csak az ünnepségre kellett addig tekintettel lenniük. A koszorúzókat ugyanis az úttesten haladtak át, az autósokat addig másfelé terelték.

A történelmi kapu már rég nem állott. Lebontották, mert nem volt többé funkciója. Meg is romosodott, legyengült, a város pedig jócskán kiterjesztette külső határait a kapun túlra. Senki nem állt őrt és nem faggatta ki a városba igyekvőket, mi járatban vannak arra. Más volt ez, mint a török időkben vagy a szigorú középkori rendben. Az egykori városfalnak voltak még maradványai, de azokat is csak kegyeleti okokból hagyták meg. Nagy részüket elhordta a nép építkezésekhez.

A teret azért változatlanul erről a régi építményről ismerte mindenki. Kapu, hát kapu, nem is gondoltak vele. Még a modernkorban is őrizték az emlékét, patinás, jó név volt az, kiejteni is öröm. A történelmükre büszke egriek mellkasa csak úgy feszült, amikor a régi híres időkről esett szó. Igaz, a legtöbben úgy voltak vele, mint a belvárosi ember, aki naponta elsétál a szebbnél szebb házak előtt, de a tekintetét sose fordítja a homlokzati részek felé, mert vagy nem ér rá, vagy nem is érdekli igazán az épületek romantikája. Pedig olyan ház is van, amelyiknek a felső homlokzati részén híres embereknek az arcát láthatja díszítő elemekként.

A téren egy ötvenhatos emlékmű áll. Igaz, többféleképpen is kísérleteztek azelőtt. Volt ott valamikor Gárdonyi-szobor, de az egrieknek nem tetszett. Nem mintha bajuk lett volna az íróval. Nagyon is szerették, emlékét gondosan őrizték, de aztán a szobrot felvitték az író házának kertjébe, hadd emlékezzen, révedezzen a hősi múltba, amelyből annyi szép történetet kerekített. Igaz, a cserfes nép kritikája nem igazán kezdte ki sem Gárdonyit, sem a műveit. Praktikus oka volt a nevezetes szoborbontásnak: kellett a hely egy monumentális Lenin-szobornak, amelyet az elvtársak a saját székhelyük közelében akartak tudni. Igaz, ez a szobor se lett túl népszerű. Az emberek undorodva vagy méltatlankodva fordították félre a fejüket, mikor arra haladtak el. Csak az ünnepélyek alatt voltak kénytelenek ránézni, miközben hallgatták a sok blablát, aminek semmi köze nem volt a büszke egri történelemhez.

Újabb évtizedek múltán megváltozott a világ. Lenin meg egyszerűen kiment a divatból. Nem kicsit. Nagyon. Miután elszállították a csúf arcú szobrot a térről, a helye mégis üresnek tűnt. Az ötvenhatos emlékmű váltotta fel, amit ismét csak sokat kritizáltak, de végül elfogadták és befogadták. Nem úgy a csak Kő Borcsának csúfolt fekvő Thália-szobrot, amely a színház előtt hevert a fűben. Az tovább-

ra is mindenféle csúfság céltáblája volt. Egészen addig, amíg azt is el nem vitték a térről. Az Érsekkertben már senki nem bántja a 60-as évekbeli monumentális stílusban készült szobrot. Lehet, hogy csak a Hatvani Kapu téren nem tűrték el az egriek a különféle stílusban való kísérletezgetést?

Szép októberi nap volt. A reggeli hűvösség után a déli órákban fénytel telt meg a tér. Az emlékművet koszorúk halmaza vette körül, rajtuk a szalagok szépen eligazítva, közéjük és mellettük kisebb csokrok, egy-egy szál virág elhelyezve. A napfény játszott ezekkel a virágokkal, miközben két öregúr ballagott a szomszédos mellékutca felé. Keveset szóltak egymáshoz. Mindketten elmélyedtek a gondolataikban. Az arcukon valami bosszúságféle és méltatlankodás jelei.

– Tudod, Bélám – szólalt meg végül az egyik – az elvtársaknak én megtiltánám, hogy ide betegyék a lábukat. Legalább az ünnepek alatt hagynának békében bennünket! Mi se ünnepeljük az ő évfordulóikat. Akkor meg minek szemtelenkednek mégis ide?

– Hát bizony, úgy jönnek ők ide, mint Pilátus a Krédóba – felelt a Bélának nevezett öregúr. – A fene meg érti, minek ez a nagy nyomulás. Fekete kabátban, mintha gyászolnák az elesett hősöket, méregdrága csizmákban, cipőkben hivalkodnak, mi pedig...

Végignézett a saját ruházatán. Régi kabát volt, már kopottas, de szépen rendben tartva, megadva az ünnepnek a tiszteletet. Mennyi mindent el tud mondani egy-egy ilyen ruhadarab!

A napfény végigsimogatta őket. Az egyiküknek a szemüvegén is megcsillant. Azt már persze nem lehetett pontosan látni, hogy a megilletődöttségtől csillantak meg azok a visszafogott könnycseppek, vagy a jogos haragtól.

Ahogy visszafordultak egy pillanatra, mielőtt befordultak volna a szomszédos utcába, mintha egyet gondoltak volna, visszaneztek. A színház melletti mellékutcából akkor fordult be a tömeg. No, nem most, hanem az emlékeikben. Csak úgy hömpölygött, áradt és csupa lelkesedés volt, akárha egy emberré vált volna a sokaság. Nagy pillanat volt: a nemzetté érés ritka nagy érzése.

Akkor még állt a régi színház. A régi kor ízlése szerint épült, szépen illeszkedett a barokk tér hangulatába. Egy kicsit a régi Nemzetire is emlékeztetett. Kocsifeljáróval, hogy a dámáknak ne a téli latyakba kelljen kiszállaniuk. Főbejárat, művészbejáró, személyzeti szárny. Aztán azt is elbontották, akár a Hatvani Kaput. Az elvtársak valami nagy élvezettel szeretnek rombolni. A helyén meg, ha egyáltalán csinálnak valamit, unalmas kockákat, rondaságokat építenek.

A két kisöreg lelki szemei előtt látta megelevenedni a régi képeket. Az emberáradatot, s aztán még Kapor Elemér daliás alakját, amint beszédet mond. Épp ott, a híres kapu helyén. A forradalom után, amit ráadásul csúfságra átkereszteltek ellenforradalommal, nagyon megalázták. Bebörtönözték, majd amikor kiszabadult,

nem kapott munkát. Éhen akarták halasztani. Egy jószívű fényképész alkalmazta könyvelőként, szerény juttatásért persze. Jogászként soha többé nem működhetett. Fiatalkorában még egy honoráriumából automobilt tudott venni. Nagy szám volt az akkor! Mintha ma egy fiatal költő egy Teslát tudna venni a neki járó fizetéséből. El tudja azt képzelni valaki, hogy egy ígéretes tehetséget, mint amilyen Kapor Elemér volt, ennyire megbecsüljön a korszak?!

Az autóját aztán elrekvirálták a szovjetek, amikor negyvennégyben bejöttek Egerbe. Versben örökítette meg a történetet az Apor Elemér néven publikáló költő, akiből levéltáros lett és múzeumi alkalmazott. A svábbogaras, patkányos porfészekből ő mégis valóságos regényt ástott elő. A szelíd költő remek írásokkal, anekdotaszerű történetekkel ajándékozta meg a várost, amely őt meg nem védhette ötvenhatos múltjáért.

- Emlékszel Apor Elemérrre? – kérdezte a Béla nevű öreg forradalmár a társától.
- Hát hogyne. Lehet is azt elfelejteni? – jött a csendes válasz.

A napfény meg-megcsillant a lyukas fémzászlón az emlékművön. A fákról aranyárga levelek hullottak a fűbe. Pár örökzöld fa ellensúlyozta őket komoly sötétzöld tűlevelű kabátjával. Karcú természetük kiemelkedett a tér többi növénye közül. Mintha üzentek volna a szobor körül álló koszorúknak, amelyek hasonló illatot árasztottak, mint még élő társaik.

„Egyszer talán ők is a mi sorsunkra jutnak”, sóhajtottak és illatos leheletük be-töltötte a teret.

– Már egészen sárgák a fák a Deák Ferenc úton – szólt megint az öreg forradalmár. – Ahhoz képest, hogy lassan vége lesz októbernek, egészen szép az idő.

Az árnyékos részen áthaladva mégis fázósan húzta össze magán a kiskabátot. Megborzongott. Nem tudta volna megmagyarázni, mitől, hiszen az idő majd-hogynem meleg volt.

– A történelmi szél és a holtak emléke – morfondírozott magában Béla bácsi, akinek aztán a folytatás is az eszébe jutott. Ahogy visszafordultában a Fő utca felé nézett, szinte látta a rohanó tömeget, hallotta a géppisztolyok kelepelő szörnyű hangját, a földre rogyó civil tüntetők hörgéseit, a vérző testeket, ahogy az ávosok a Dobó Gimnázium előtt állva úgy lóttak rájuk, mint a vadászok a menekülő nyulakra... De az már később volt, decemberben.

Megborzadva fordult vissza és ballagott tovább a két kisöreg. Kopott kabátban, kisnyugdijasként, szinte büntetésként ható, megalázó nyugdíjuk mellé már semmit sem remélve. A kínzásokra, verésekre, brutális smasszerekre, a kilátástalan börtönövekre már nem szívesen gondolt vissza Béla. Inkább elhessentette a gondolatot, ha mégis néha megkörmölyekezte, vagy ha olykor álmából riasztotta fel. A fél veséje bánta az államrendőrség kínzásait, meg a gumibottal dagadtra vert talpa, törött lábujjai, amik miatt aztán minden cipő kényelmetlen volt már a számára.

Csak egy ismerős fordult utánuk, szeretettel fogta be a tekintete a két öregúr alakját és kísérte őket, a hatvani Kapu helyén állva, egészen addig, amíg egészen el nem tűntek a szeme elől.

Még évek múlva is látta őket minden október 23.-án. Ő is, a lelki szemeivel, mert egymás után mentek el, haltak ki a nagy korszak utolsó hősei, akikből mégse lettek soha igazi ünnepest hősök.

– Mit is tudják a fiatalok, akik ma diktatúrát üvöltve fenyegetőznek és rázzák az öklüket, milyen is az a valódi diktatúra?! – gondolja még magában, ha mai tömegjeleneteket lát a tévén.

– A nagy generációt nem a gyűlölet vezette, hanem a hazájuk iránti végtelen szeretet és önfeláldozás, amikor felláztak a pribékuralom ellen – töprengett tovább.

– Hogy is lehetne összehasonlítani a kettőt egymással? Hogyan lehetne egyenlőségjelet tenni a mostani gyűlölködő és gyűlöletkeltő primitívek és az akkori tiszta eszmék által vezetett ifjak közé?!

A bazilika harangja megkondult. A gondolatfolyam lezárult, maradtak a csendes léptek, az ilyenkor elmaradhatatlanok...

Jámbor Ildikó

Egy sárkány halála

Egy mostani, nemrégiben megesezt történetet osztok meg Önökkel! Sárkány Roland átlagos, de átlagon felüli szép kisfiúként született egy kis alföldi városban. Szülei a helyi általánosban tanítottak, és ezért, vagy ezért is az átlagnál nagyobb figyelem irányult rá. A felnőttek szerették, a kortársai rajongtak érte. Bűbájos volt, vicces, élénk és mindenkivel készséges. A neve tulajdonképpen szokványos volt abban a környezetben, hiszen sok mindenkit hívtak Sárkánynak, de ha jól belegondolunk, ebben mégis volt valami a kiválasztottakéból. A Roland nevet pedig azért kapta, mert anyukája akkoriban előszeretettel olvasott lovagregényeket, s a fiának mindenképpen valamilyen különleges megnevezést akart adni. A kisfiú nem volt híján testi ügyességnek (korán megtanult biciklizni), s mivel a Tisza mellett laktak, úszni is, s nagyapja révén (aki lovakat tartott,) lovagolni is. Senki nem csodálkozott rajta, amikor a fiatalember, felcseperedvén a színészi pályát választotta. Lehetett volna pedagógus, ügyvéd, még mezőgazdász is, mint régebbi felmenői, de akkoriban, amikor a vidéki kisváros gimnáziumában letette az érettségit, a színészet még vonzó pályának számított. sőt. A nyolcvanas éveket írták akkor.

Sármos külseje révén könnyedén vette az akadályokat, nem könnyen, de könnyedén áthaladt a vizsgákon, s mire felocsúdott, már kezében volt a diploma az ország egyetlen színészképző intézménye által kiállítva. Egy-két évet eltöltött a szülőhelyéhez közeli megyeszékhely teátrumában, de csakhamar felhívták a fővárosba, ahol kellemes hangja miatt kedvvel alkalmazták a szinkronstúdiók. Sárkány Roland sárkányosan hódította meg a szakmai műhelyeket, s egyszersmind a női szíveket is. Noha viszonylag fiatalon megnősült, s született két gyönyörű lánya, ez nem akadályozta meg abban, hogy mintegy rutinszerűen udvaroljon mindenkinek a környezetéből. Nyilas volt, alaptermészete szerint hódító, s ha nem jött be az alkalmi párkapcsolat, egyetlen legyintéssel fordult tovább, új vizekre evezett, sárkánykodott. Különösebb díjakkal nem halmozták el, nem is törekedett erre. Nem vágyott a hangzatos hősszerelmes babérokra, sem történelmi nagyságok bőrébe nem bújt. Kellemes lovagokat, kortárs darabokban hétköznapi figurákat játszott, simulékony ügyvédeket, elegáns orvosokat, léha, de ügyes vállalkozókat. Kedvelt foglalatossága volt amerikai, angol, vagy francia krimiket szinkronizálni, történelmi darabok mellékszereplőjeként tündökölni. Egyszer csak az egyik televíziós csatorna kellemes behízsgáló hangja miatt a csatorna arcává, szóvivőjévé választotta. Tetszett neki ez a feladat, s az érte járó honorárium is hízelgett a hiúságának. Ettől kezdve egyre többet hívták a stúdióba, kis, de nagy értékű megbízásokat kapott.

A szerkesztő hölgy (fiatal életvidám szépség) azonban nehezen viselte, hogy olykor a fenekére csap, bizalmaskodik, tiltott pillanatokban a blúza alá nyúl. Roland nem vette észre, hogy az addig oly szívesen fogadott hódolata, nem nyer viszonzást. Evelin a tudatos, jogi végzettségű szerkesztőnő egyáltalán nem örült annak, hogy „ez a vén pojáca” (ahogy ő a háta mögött nevezte) közel akar hozzá férkőzni. Többször figyelmeztette, először évődve, később komolyan, végül már harcosan. Hagyja abba a közeledést! A „csatorna hangja” mit sem fogott fel ebből. Sehogy sem akarta megérteni, hogy az oly sokat jutalmazott sármja megkopott, a hetedik ikszhez közelítve, nem nyer viszonzást. Végül Evelin arra kérte főnökét, hogy ne hagyja egyedül a stúdióban az öreg színésszel. Ez sem használt! Talán nem nézett tükörbe. Az idő és a valóság valahogy elcsúszott egymás mellett. Egy ideig mindig volt ott egy harmadik személy, de a helyzet nem változott. Végül egy másik kollegát kértek meg a csatorna hangjának. Ez a férfi ugyanolyan sármos volt, de bizony őt meg azért kellett kísérgetni, mert az ízületei fájtak, és a járása kissé nehézkes volt. A végén Sárkány Rolandnak megmondták, hogy megbízatása lejárt, nem kérik többé. A továbbiakban nem ő, hanem Nehézkes Kálmán lesz a csatornahang. Nem akarom leírni mennyire megrendítette ez a tény lovagi szereplőnket. Nem nézett tükörbe, nem tudta elfogadni, hogy nem kell többé. Bűbájos, még mindig mutatós felesége, és két gyönyörű, bár mindaddig gyermektelen lánya sem tudta vigasztalni. Éjjelenként felébredt, s mindegyre azon töprengett, hogy történhetett meg vele ez az igazságtalanság. Nem derült ki, hogy a mellőzöttség vagy, a hirtelen sértettség végzett vele. Még nem érte el, a hetvenéves kort, amikor egy csendes reggeli rádiós hírben közölték, hogy meghalt.

Cs. Varga István

Karádi Zsolt, az irodalomtörténész és irodalmi kapcsolatkutató I.

A műfordítás: vértelen hódítás.

Karádi Zsolt, magyar és francia nyelv és irodalom szakos, a Nyíregyházi Egyetem Irodalomtudományi Tanszékének vezető tanára. Kutatóként és alkotóként is tudja: a szavakkal fogalmazott felelet legkreatívabb formája a költészet, amely minden más emberi társalgási formánál jobban feltárja a szavak mámorítóan kreatív és szuggesztív erejét. A műfordítás: vértelen szellemi hódítás, a világirodalom kincseinek legális honosítása, a gondolkodni és beszélni tudó ember univerzális megismerő tevékenysége.

A magyar műfordítás-irodalmat gazdag sokszínűség jellemzi. Minden verbális tevékenység „fordítás”, mert az ember a gondolatait, érzelmeit, akaratát, vágyait stb., a mentális nyelvet fordítja verbális nyelvre. A fordítás révén a célunk, hogy az egyetemes kultúra és a nemzeti kultúrák sok-sok eredményét megismerjük, megértsük, és saját kultúránkat bekapcsoljuk az egyetemes kultúra szellemi vérkeringésébe.

A kulturális csere rossz érzéseket keltő olasz kifejezése: *traduttore, traditore* – *fordító, áruló* szólás, amely arra vonatkozott, hogy az itáliai városállamokban a sok érdekorientált zsoldos miatt a fordító rendre a maga hasznára tolmácsolt a tárgyalásokon, egyezkedéseken... A zsoldos tolmács volt az áruló, nem pedig a műfordító költő és író!

A reneszánsz idején az olaszok és a franciák kulturális rivalizálására mutat vissza a szólásmondás. A két ország tudósai, filozófusai, művészei és írói, az európai poliglottok szomszédjaik műveit fordították. Először a franciákra alkalmazták az olaszok. Úgy vélték, hogy Dante számos francia nyelvű fordítása elárulta, degradálta a *Sommo e Alto poeta* művének szépségét, gondolati, poétikai értékeit, csodálatos kompozícióját, pontosságát.

A hűség és a szépség összefüggéséről, természetes igényéről és lehetetlenségéről szól a francia mondás: „Une traduction est comme une femme. Si elle est belle, elle n'est pas fidèle. Si elle est fidèle, elle n'est pas belle” – A fordítás olyan, mint a nő. Ha szép, nem hűséges. Ha hűséges, nem szép.”

A magyar kultúra – Ady szavával „Lélektől lelkes” műveivel – legalább ezer év óta a keresztény európai kultúrával szimbiózisban él. A Julien Benda, Babits és Németh László nyomán értelmezett írástudók felelőssége ma is érvényes. Babits *A kettészakadt irodalom* című tanulmányában leszögezi: „Ha irodalmunk nagy

szellemeinek igazi hagyományait követni akarjuk, magyarság és európai kultúra sohasem lehetnek szemünkben ellentétek.”¹

A „Nemzeti kultúra” és a „nemzet kultúrája”. Illyés markánsan fogalmaz: „Nincs minden irodalomnak irodalmon túli feladata. A mienknek van, mindig is volt”, mert „java íróink, költőink soha nem tértek ki a sorskérdéseink vállalása elől”. Tamási a tragikus magyar-székelysors ellenére is hitte: „Nem sírt ásunk, hanem fundamentumot.” Tudta, mennyire szükséges a lelki biztatás: „Ha semmink sincs, csak múltunk és hitünk, már gazdagabbak vagyunk Dáriusnál.”

Sipos Lajos hangsúlyozza: különbséget kell tennünk a „nemzeti kultúra” és a „nemzet kultúrája” között.² A *nemzeti kultúra* a sajátosan magyar történelemben és történelemből született. A „nemzet kultúrája” mindaz, ami értékként beépült a magyar „kulturális nemzet” tudatába, ami a közös európai és világörökség része. Számunkra különösen fontos a görög és a latin mellett a keresztény kultúra: mindannak a recepciótörténete, ami a magyar nemzet kulturális nemzettudatának szerves részévé vált a világirodalom, különösen a világlíra kincseinek legális, szellemi-lelki honosításában. Óriási feladat az írói, költői remekművek fordítása, mert a szépséghez, jószághoz és igazsághoz való hűség megőrzése, újratemtése önmagában is nagy kihívás. A huszadik század első harmada a magyar műfordítás nevezetes időszaka. A kettészakadt magyar irodalom itt egységes arcvonalban dolgozott.

Az anyanyelv, a *lingua materna* mellett Zrínyi, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Arany és írástudó társaik a latint *lingua paterna* nyelvként ismerték. Szophoklész, Vergiliust, Horatiust és a többi görög és latin, valamint német, olasz, francia és angol és sok más nyelvű auktort is eredetiben olvasták. A XIX. századi fordításirodalomból kiemelkedik Petőfi, Arany, Vörösmarty műfordítói munkássága. Fordítóink a szabad átdolgozást inkább csak nyersfordításnak tekintették, a tartalmi hűséget érezték fontosnak, a forma tekintetében egyénileg eltértek az eredeti szövegtől. Kazinczy óta ez az irányzat vált erősödő vonulattá a magyar fordításirodalomban.

Kutatóink véleménye szinte közmegegyezés: „Versfordítás-irodalmunk Arany János óta egyedülálló a világon. Ha a magyar versek is olyan mesterek hangján születtek volna meg angolul, németül, spanyolul vagy franciául, mint a nagyvilág

¹ Babits Mihály: *Válasz Berzeviczy Albertnek*. B. M.: Esszék, tanulmányok, kiadás, jegyzet, utószó: Belia György. Budapest, Szépirodalmi, 1978, II. 173.

² Sipos Lajos: *Modernitások, alkotók, párbeszéd*. Válogatott tanulmányok és kritikák. Szombathely, Savaria University Press, 2016.

költészete magyarul, akkor líránk nem nélkülözné azt a megbecsülést, amelyet érdemel.”³

Babits Mihály a „melyik a legszebb magyar vers” kérdésre ezt felelte: Shelley: Óda a nyugati szélhez – Tóth Árpád fordításában. Assisi Szt. Ferenc: *Naphimnusz*a Sík Sándor és Képes Géza fordításában is nagyszerű. (Igaz, nyilvánvaló a különbség is: Sík fordítását imádkozni is lehet, Képes Gézáét pedig színpadon jól lehet mondani/szavalni.) Goethe *Wanderers Nachtlied*, Verlaine Őszi chanson – Tóth Árpád átköltésében, Jeszenyin: *Bokraink közt* Rab Zsuzsa fordításában nemzeti irodalmunkat is gazdagítja.

A XX. századból a *Nyugat* első nemzedékében a „Szép hűtlenek”, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád káprázatos teljesítménye korszakos jelentőségű. Rába György 1969-es műfordítás-története a *Nyugat* nagy műfordító-nemzedék legkiemelkedőbb, meghatározó három alakjának versfordításait, fordítói *ars poeticáját* vizsgálja. A műfordítást, a fordíthatóság kérdéskörét, esztétikai minőségeit a fordítói hűség-hűtlenség dichotómiája felől közelíti meg.

Jeles költő-műfordítóink fényes névsorát idézhetjük a XX. és a XXI. századból: Babits, Tóth Árpád, Kosztolányi nyomában Szabó Lőrinc, József Attila, Radnóti, Rónay, Vas István, Weöres, Képes Géza, Nagy László, Rab Zsuzsa, Somlyó György, Kormos István, Kálnoky László, Fodor András, Lator László, Rába György, Tornai József, Tandori Dezső, Nádasdy Kálmán stb. Hányan építettek – kényszerből is –, Németh László kifejezésével szólva. „gályapadból laboratóriumot”!

A műfordítás rendszerint új szellemi értékekkel gazdagítja a befogadó irodalmat, miközben az átadó irodalom hatókörét növeli. Irodalmi kapcsolatainkra azonban a műfordítást illetően a vágyott, viszonylagos kölcsönösség helyett erőteljes egyoldalúság, aránytalanság jellemző. Arany életében is elmaradt a világhír, amelyet a költő megérdemelt volna. Növekvő melankóliával vette tudomásul a keserű tényt. Joggal állapította meg Gachot: Babits „elfojtott haragot” érzett azért, mert irodalmunk „olyan nyelvi elszigeteltségre kényszerült”, ami miatt „kimaradt a világ áramlataiból”.

Ez alól a „nyelvi” elszigeteltség alól kivétel Jean-Luc Moreau Radnóti-verseinek a nagyszerű fordítása. Moreau a közfelfogás szerint a klasszikus formák és időmértékek fordítására kevésbé alkalmas francia nyelvet is újította, amikor Radnóti *Eclogáit*, az eredeti verstant megőrizve, képes volt gondosan, igényesen átültetni anyanyelvére.

Kertész Imre műveinek – köztük a *Sorstalanság* címűnek a német recepciója különösen tanulságos. A műfordító Elga Sakse révén kivételes sikert ért el ez a híres regény. Kertész sokféle kritikát írt és mondott, de anyanyelvről csak dicsé-

³ Szokolay Károly: *Szellemidéző*. Budapest, 1995. Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola.

rően szól: „Az anyanyelvem egy kis szigetnyelv, így a munkáim német nyelven terjedtek el – a Nobel-díj a magyar irodalom számára is kitüntetés. Számomra nagyon érdekes, hogy a díjat a holokausztról szóló, valamint diktatúra-ellenes műveimért kapom. Ez valami nevelő célzatot is jelenthet a kelet-európai országok számára.”⁴

Kuklay Antal ragyogó példának tartja Pilinszky verseinek angol nyelvű fordítását és fogadtatását. Véleményét az unikális tény miatt érdemes illő terjedelemben idézni: „Azt hiszem, Pilinszkyvel került a magyar irodalom először szinkronba a világirodalommal. Ez elsősorban nem az egyéni tehetség, hanem magának a nyelvnek, a nyelvi kifejezési lehetőségek fejlődésének a kérdése, egy nyelvtörténeti folyamat eredménye. Pilinszky örökölt egy nyolcszáz vagy háromezer éves kincset, és hozzá megkapta »ajándékba« a háborút. Így ki tudott lépni a *Nyugat* harmadik nemzedéke soraiból, a francia líra vonzásából, s ösztönös biztonsággal szelte át a csatornát és az óceánt. Eljutott a tárgyilagos, képközpontú angol líra eredményeihez, sőt meghaladta azt. Ezt odaát a legjobbak azonnal észrevették. Ted Hughes egy egész kötetet fordított tőle tolmács segítségével, maximális hitelességgel. (...) Az egyik monográfusa Pilinszkyhez fűződő kapcsolatát elemezve azt írja, hogy Ted Hughes tulajdonképpen önmagát vetíti bele Pilinszky egyéniségébe, különben megmagyarázhatatlan az a lelkesedés, amivel erről a kelet-európai költőről ír.”

Kuklay Antal egy ritka, megtisztelő következményről is szól: „Röviddel Pilinszky halála után egy nemzetközi költői esték sorozat alkalmával a Covent Gardenben a költők az ő portréját nyomtatták a műsorfüzet címlapjára. Ilyesmi addig nem történhetett meg. Elképzelhetetlen, hogy Petrarca, Shakespeare, Goethe vagy Verlaine kortárs magyar költőket fordítson. Először nekünk kellett tőlük megtanulnunk a költői formákat, nyomukban járva kicsiszolnunk nyelvünket. Ez a huszadik század derekán megtörtént. Akkor valaki a *Trapéz és korláton a magasba* lendült.” Jogos a konklúzió: „Azt hiszem, az irodalomtudománynak sok tennivalója van még, hogy Pilinszky nyomába szegődve eljusson az óceán túlsó partjára.”

Franciák és magyarok

Karádi Zsolt szűkebb szakterületéhez kötődő publikációi. A *Nagyjaink* című sorozatban *Róla szól* és a *Kérdéstár* címen József Attiláról jelentetett meg könyvet. *Franciák és magyarok* című könyvének (Örökségünk Kiadó, Nyíregyháza, 2018) Ezt a kétnyelvű könyvét az 1998 és 2018 közötti írásaiból válogatta, szerkesztette tanulmánykötetté. Legalább két évtized óta folytat magyar irodalmi és színházkritika-történeti kutatásokat.⁵ *Hangnemek és árnyalatok*. Móricz Zsigmond

⁴ Nobelpreis: Imre KERTÉSZ: „*Endlich Sicherheit*”. FAZ.NET. Hozzáférés ideje: 2008. november 3.

⁵ Karádi Zsolt: *Franciák és magyarok*. Tanulmányok a francia és a magyar irodalomról. Nyíregyháza, 2018.

Könyvtár, Nyíregyháza, 2017. *Művek és gesztusok*. Feliciter Kiadó, Nyíregyháza, 2019. *Portrék albumba simulva*. Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza, 2021. *Arcok, képek, arcképek*. Móricz Zsigmond Könyvtár, Nyíregyháza, 2022. Díjai, elismerései: Kölcsey-díj 2013, Megyei Prima-díj 2015, Folyóirat-szerkesztés: *Pedagógiai Műhely*, 2007–2014; *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 1990-től folyamatosan.

Karádi Zsolt könyvének címe. *Franciák és magyarok*. Alcíme: *Tanulmányok a francia és a magyar irodalomról*. Az első fejezet címe: *François Gachot és a magyar kultúra*. Könyve a francia-magyar irodalmi-képzőművészeti kapcsolatok beható vizsgálatának bizonyítéka. Az 1998 és 2018 között, a hazai és francia könyvtárak forrásanyagát is felhasználva, született francia irodalmi vonatkozású tanulmányaiból, néha a textusok redukálásával szerkesztette ezt a kötetet.

François Gachot – francia író, irodalomtörténész, műfordító, kritikus, lapszerkesztő, diplomata. Amint *Aurélian Sauvageot* is, a magyar közoktatást és az egyetemi képzést is megreformáló Klebelsberg Kunó nyelvtanulást bővítő programja keretében érkezett Budapestre. Gyergyai Albert segítőkéz barátsága és Laborcz Irénnel, Laborcz Ferenc szobrászművész hűgával, kötött házassága (1926) segítette, hogy hamar otthon érezze magát Budapesten. Gyergyai jóvoltából hamar bekerült a *Nyugat* körébe. Számos magyar íróval, költővel kötött ismeretséget, barátságot, például Babitscsal és a körével is. A modern kortárs francia irodalmat rendszeresen ismertette a *Nyugatban*, a magyar irodalmat pedig a francia folyóiratokban. Például Kassák és Babits versfordításait az *Europe*-ban tette közzé.

Már 1926-tól évente egy-két alkalommal a *Mercure de France*-ban, *Lettres Hongroises* címmel számolt be a magyar irodalomról, Jókairól, Vörösmartyról, *Az ember tragédiájáról*, jeles kortárs írókról, költőkről. A *Nouvelle Revue de Hongrie* lapjain közölt hírvivő, értékelő kisportrékat a magyar képzőművészet jeles alkotóiról is. Kölcsönös irodalmi, művészeti értékközvetítést végzett két hazájának a javára. (A francia állam nevében Gachot mondott beszédet Babits temetésén.) *L'Art Hongrois* címmel kisportrékat publikált Csontváry, Rippl-Rónai, Koffán, Ferenczy Béni munkásságáról.

Gachot gyorsan megszerzett magyar nyelvtudásával a *Nyugat* titkát, és a magyar és francia irodalmi kapcsolatokat Bessenyeiig, Kazinczyig, Batsányiig vezeti vissza. Zrínyitől Benjámín Lászlóig szépszámú magyar költő verseit, író műveit tolmácsolta franciául.⁶ Számára Ady nemcsak a *Holnap* hőse, hanem a küzdő magyar múlt, sors, kultúra, nyelv, poézis választott vátesz költője is, Életművében

⁶ Ezt bizonyítja az *Anthologie de la poésie hongroise: Du XIIe siècle à nos jours*, par Ladislav Gara, Paris, Du Seul, 1962., valamint az *Anthologie de la poésie hongroise*, par Jean Hankiss, L. Molnos Müller, Paris, Saggitaire, 1936.

fontosak a francia és más irodalmi hatások, sugallatok, inspirációk, de a magyar irodalmi-történelmi tradíciók, a hagyaték-értelmezés élő-eleven örökséggé tétele is. A valóság igazsága mutatkozik meg, amikor Aranyt nagyra értékeli. A *Kétféle welszi bárdok* mottója: „Azoknak a poéta-társaimnak, akiknek az élet s a magyar élet több a poézisnál.” A szigorú Gyulai Pál jelentőségét is elismeri: „Sorsunkat hordta, nem csupán a kardot...”

Gachot a *Nyugat*ban recenziót közöl két francia nyelvű válogatásról. Fóti Lajos 1926-os könyvének a bírálatát adja. Térey Sándor Ady-válogatásáról azonban le-sújtó véleményt fogalmaz meg. Gyakori következtetése: a fordítók hűtlenné váltak az eredeti szöveghez, de nem jutottak közelebb a francia költészet lényegéhez sem.

Gachot negyedszázadot élt Budapesten. Szemtanúja volt a Horthy-korszak szellemi, irodalmi, művészeti világának. Elementáris kötődését második hazájához az is bizonyítja, hogy 1953-ban, *Budapesti szerelmesek* címen regényt írt kedves városáról.⁷ A francia lélekelemző próza kisműves részletezésével, aprólékosságával nemcsak hőseinek egy-egy életszakaszát örökíti meg, hanem az 1937-38-as évek hol lehangoló, hol lázadásra ingerlő eseményeit, lélekszorogató hétköznapijait is, melyek előrevetítik a közelgő világhátról baljós árnyékát.

Karádi Zsolt fontos, lényegi meglátása: Gachot „barátságokról, szerelmekről nosztalgiaival és szeretettel emlékezik, él a lélektani ábrázolás, az időbontás, a modern narráció lehetőségeivel”. Utoljára a *Nyugat*ban Aragon *Bázeli harangok* című regényéről közölt recenziót. Karádi egyetértően idézi Dobossy Lászlót: „Gachot célja az volt, hogy két hazája közt a kölcsönös megismerés és megértés ügyét szolgálja.”

Karádi François Gachot-nak azokat az írásait elemzi, amelyek a *Mercur de France*-ban jelentek meg 1926-tól kezdődően, egészen 1938-ig. Kezdetben „a két ország szellemi életében és irodalmi folyamataiban” rendkívül otthonos, Gide, Claudel, Proust tolmácsolójának, Gyergyai Albertnek hathatós segítségével írta és publikálta írásait. 1926-ban feleségül vette Laborcz Irént, akinek a segítségével magyarul írta tanulmányait. Gachot a *Nyugat* kapuit megnyitó Gyergyai Albert jelentőségét az *Egy elmúlt ország emlékei* című életrajzi számvetésében értékeli. Remek analógiákat talál. Babitsot „magyar Valéry”-nek nevezi, neveltetésük-ből fakadó világ- és értékszemléletük alapján. Erősítette a francia irodalmi élet külföldi irodalmak irányában végbemenő nyitását. Karinthy *Capilláriáját* elemzi. Souvageot fordításában Babits *Timár Virgil fia*, Márai *Lázadók* című regénye is napvilágot látott. 1932-ben Szabó Dezsőről, Az elsodort falu című regényéről értekeznek. Nyíró József és Tamási Áron azonban csupán említést kap. 1933-ban Sárközi György, Fenyő László, Bányai Kornél, József Attila költészetét jellemzi, értel-

⁷ *Les amants de Budapest*. Paris, 1953. Magyarul: *Budapesti szerelmesek*. Budapest, Európa Kiadó, 1979. Fordította és az utószót írta: Szávai Nándor.

mezi. A népi írók közül Erdélyi József, Illyés, Sértő Kálmán, a nőírók közül Lesznai Anna és Török Sophie, a trianoni határon túliak közül Mécs László, Áprily Lajos, Reményik Sándor és Bartalis János kerül az említések névsorába. Gachot 1936-ban külön foglalkozik a magyar szociográfiával. Főképpen Illyés Gyula *A puszták népe*, Szabó Zoltán *A tardi helyzet*, Kovács Imre *A néma forradalom*, Erdei Ferenc *Futóhomok*, Veres Péter *Számadás*, Féja Géza *Viharsarok* című művét vizsgálja.

Karádi Zsolt külön tanulmányban foglalkozik Gachot és a magyar képzőművészet kérdéskörével, elismerve, hogy „Gachot-nak a magyar képzőművészet népszerűsítése, értékei elismertetése iránti jó szándékú buzgólkodása részletesebb feldolgozást igényelne.” Ezekben az írásaiban, portréiban is „a tárgyáért rajongva szeretett lélek szólal meg”. Értékszemplétét azok az elvek határozzák meg, amelyeket Baudelaire az *Invitation du Voyage* két verssorában tűz a művész elé: „ordre et beauté, luxe, calme et volupté” – ’rend és szépség, pompa, nyugalom és gyönyör’. A nagy francia képzőművészek mellett – Picasso, Braque, Rodin, Bourdelle, Maillol, Despiau mellett számos magyar alkotóról készített portrét, ismertető cikket: Munkácsy, Paál László, Ferenczy Béni, Ámos Imre, Farkas István, Czöbel Béla, Hincz Gyula, Martyn Ferenc, Márffy Ödön. Gachot elsők között méri fel Csontváry egyedülálló, vizionárius alkotói világát... Elgondolkodtató párhuzamokat, analógiás felismeréseket említ képzőművészeink és íróink-költőink művészete között.

Karádi *Magyar* műfordítás-elemzések címen Baudelaire *Correspondances* (*Kapcsolatok Megfelelések*) című művének magyar fordításait (Babits, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc után Tornai József tolmácsolását izgalmas, komparatív szemlélettel, releváns módszerekkel vizsgálja. A *Les Fleurs du mal* legendás műfordításaival sikeresen szállt versenybe Tornai remek munkája: *A Rossz virágai*. Műfordítói vállalkozásának jogosságát – a klasszikusok triász, Babits, Tóth Árpád, Kosztolányi, valamint még Szabó Lőrincet követően is – meggyőző eredménye igazolja. Tornai József az újrafordítás bátorságát kapta attól a tudattól, hogy Arany Shakespeare-fordításai, Babits Dante-, Kosztolányi *Idegen költők*, Tóth Árpád *Shelley*, Verlaine, *Poe*, Mészöly *Villon*, Rab Zsuzsa *Jeszenyin*, Vas István és Radnóti *Apollinaire* kitűnő átültetései külön értékőbbltként szerves részévé vált a magyar költészetnek, az irodalmi köztudatnak. Baudelaire *A dög* (*Une charogne*) c. versének Tornai-fordítása (forrásszöveg és célszöveg) tanulságos összevetésre adott lehetőséget. Nem véletlen, hogy Verlaine *Chant d'automne* híres versének Dsida Jenő átköltése is a *Les Fleurs du mal* kötet *Spleen et Ideal* ciklusában található.

Karádi Zsolt komparatív mélyfúrásainak egyik nagyszerű példája *Tündér vakmerőség* címen olvasható. A szerény alcímmel megjelenő, *Adalékok Nagy László Rimbaud-fordításaihoz* című izgalmas tanulmánya Somlyó György a *Testvércsinálás* című cikkének az intencióját követi: „Nagy László módszerét és technikáját érdemes volna részletesen vizsgálni”. A műfordítás új és újabb elméleti, XX. szá-

zadi eredményeit ismerve és felhasználva szól arról, hogy Nagy László háromkötetes életmű-kiadásában a három kötetből kettő, a négykötetesben pedig három kötetet tesz ki a műfordítás.

„J'étais un morceau de glace pensant...” ('Jégdarab voltam, és arra gondoltam...') címen könyvének végén Karádi Zsolt *Baudelaire et Les Paradis artificiels* ('*Baudelaire és a mesterséges paradicsomok*') alcímmel értekezik. A *Francis Jammes, le poete catholique* című tanulmány a francia katolikus líra történetében reprezentáns helyet elfoglaló költő jelentőségét tudatosítja. Jammes leghíresebb versgyűjteménye: *De l'angélus de l'aube à l'angélus du soir* ('Reggel *Angelustól esti Angelusig*') (1897) Claudel hatására „katolizált”, valójában visszatért a gyakorló katolikus hitre. Művei kedvező fogadtatásban részesültek. Nem véletlen, hogy Ady Gárdonyiról szólva Dickens nevét említi: „új Dickens vagy legalább bölcs derűjében hozzá hasonló”, Kosztolányi pedig Francis Jammes-ra hivatkozik: „egytestvér azzal, akit a mai franciák annyira olvasnak és szeretnek.”)

Karádi tanulmánykötetének záró értekezése: *Un amour inconcevable* ('Felfoghatatlan szerelem'), alcíme: *Yann Andréa parle de Maguerite Duras* ('Yann Andréa Maguerite Duras-ról beszél') A tartalomjegyzék előtt a szerző feltünteti a kötetben szereplő tanulmányainak első megjelenési helyét. Kritikai észrevétele François Gachot-ról, a *Nyugat* franciájáról árnyalt, megfontolt: „Igaz, előnyben részesítette azokat a szerzőket, akiknek volt némi francia kötődése. Írásait, még kritikus észrevételeit is a magyar irodalom iránti megbecsülés, rokonszenv és felelősség jellemzi. Igaz, hogy arányérzéke néha megcsalta, s olyanokat is szóba hozott, akiket az irodalomtörténet kevésbé értékel.”

Krúdy Zsuzsa és François Gachot levelezése is bizonyítja: Gachot a magyar és a francia irodalom eredményeinek hathatós közvetítésével, népszerűsítésével áldásos, igen fontos missziót teljesített. „Kultúránk és irodalmunk jó hírét terjesztette Franciaországban és mindenütt a világon, ahol franciául olvasnak. 1986-ban bekövetkezett haláláig Magyarországnak és a magyar kultúra, irodalom, képzőművészet „feltétlen híve, tolmácsolója és barátságok őrzője volt.”⁸

⁸ François Gachot a német megszállás és a Szálasi-puccs után illegalitásba vonult. 1945 után a francia követség sajtóattaséja. 1949-ben a koncepció perек kapcsán, koholt vádak alapján kiutasították Magyarországról. Nyugdíjazása után magyar feleségével, Laborcz Irénnel Nizzában élt. A hetvenes évektől a Pen Club meghívására többször is Magyarországra látogatott. Visszaemlékezése *Egy elmúlt ország emlékei* címen jelent meg (Irodalomtörténet. 1971. 4. sz.; 1972. 1. sz.) Boldizsár Iván: *Gachot Budapesten* (B. I.: *A szárnyas ló*. Tanulmányok, úti jegyzetek, Budapest, 1975.) A magyar irodalom vonzásában. Interjú, riporter Örvös Lajos, *Magyar Nemzet*, 1985. jan. 4.); Timár György: *Búcsúlevél François Gachot-hoz*. *Magyar Nemzet*, 1986. júl. 24.); Dobossy László: *Barátunk, Gachot*. (D. L.: *Válságok és változások*, Budapest, 1988.)

Utóhang és konklúzió. Karádi Zsolt értékkereső, érték- és emberfelmutató módszerrel tekinti át ennek a szerteágazó témakörnek a tematikai sokszínűségét. Adekvát módszer, a téma beható ismerete jellemzi. Következtetései, látletelei pontosak, állításai, érvelései megfontoltak, következtetései okadatoltak. A vonatkozó szakirodalom a kevésbé ismert területeiről szerzett tudásunkat

erősíti, árnyalja, szükség esetén cáfolja. Az egységes szemléletű tanulmánykötet újdonsága, elmélyültsége nem marad el az olvasó várakozásától. A szerző a témaválasztásban megtalálta az egyéni, megszólító erejű motivációkat. Meggyőzően bizonyítja: a vállalt témakör valóban felkeltette személyes érdeklődését. Munkája igényes, jól tagolt, szépen formált. A részletes és izgalmas műfordítás-értelmezésekben különösen érződik megfontoltsága, távlatos gondolkodása.

Karádi Zsolt tanulmánykötete a vonatkozó szakirodalom igényes összefoglalása. Egyéni értéke, különlegessége, eredetiség-értéke nyilvánvaló a témaválasztástól kezdve a feldolgozás összegező jellegéig. Jól szelektálva szól a legfontosabb feladatkörökről, eddig elért eredményekről. Rendre sikerül meghaladnia az első közelítést. Sikeresen igyekszik kiemelni az egyes művek jellegzetességeit. A magyar műfordítás történetének fontos eredményeit lényeglátóan tudatosítja, filológiai pontossággal regisztrálja. Külön erénye: értékítéleteiben megfontolt, műértelmező és értékelő arányérzéke kiválóan működik.

A címben szereplő kérdéskör elemzési lehetőségei valódi esélyt adnak egyéni, eredeti interpretációra is. A bőséges jegyzetanyag mutatja, a szerző gondos filológiai pontosságra törekszik. Hivatkozásai erősítik az igény szintet. Külön érdeme a találó és fontos idézetek kiválasztása, jelentőségük tudatosítása. Igaz, esetenként érdemes elgondolkozni azon is, hogy melyik fontos idézet érdemes még részletesebb vizsgálatra is. Természetesen a kutatott témakörben a potenciális lehetőségek tovább bővíthetők.

Ez a tanulmánykötet Karádi Zsolt mesterségbeli tudásának komparatiztikai és műértelmező tehetségének, műértelmező készségének fontos, folytatást ígérő állomása. Eddigi kutatásait együtt, kompozíciós egységben láttató könyve bizonyítja, szerep és formátum szerint is további értékes tanulmányok várhatók a kettős felségterületű, magyar és francia irodalmi recepció, a kapcsolat- és műfordítás-történet területén.

Ködöböcz Gábor

A költői lakozás istenadta géniusza

(A 90 éves Búzás Huba köszöntése)

Az utóbbi negyedszázad minden képzeletet fölülmúló teljesítménye okán bátran mondhatjuk, hogy Búzás Huba nem csupán líratörténeti, hanem kultúrhistoriai szempontból is megkerülhetetlen, egyszerűs mind korszakos jelentőségű szerző. Amit az utóbbi évtizedekben született verseiben, drámáiban és lírai eposzaiban véghez vitt, az stilisztikai, retorikai és poétikai bravúrként tarthat számot sokak érdeklődésére. Újhumanizmust hirdető, lehengerlően imponáló, személettágító, reveláló erejű elméleti munkásságáról már nem is szólva.

Búzás Huba hatalmas műveltséganyagot görgető, nyelvi, történelmi és kulturális sokféleségből táplálkozó költészete az újítás hagyományát a hagyomány újításával kapcsolja össze. Orfikus teljességből fakadó, tág horizontú versbeszédében a megtartó hagyományhoz való ragaszkodás biztonságérzetét talán csak az állandó megújulásra kész ambíció lendítőereje múlja felül. Maszkos örömtáncban kiteljesedő versmágiájával és virtuóz módon megformált versmuzsikájával így lehet ő tradíció és modernség szintézisét izgalmasan újszerű fénytörésben láttató költő. A világról karakteres vízióval szolgáló, az éberség álmát az álom éberségével ötvöző művész minden idegszálával arra törekszik, hogy pontosan olvassa és jól értse önmagát. Legszebb lelki energiákból kigyöngyözött, egyenletesen magas színvonalú műveiben rendre a meghódított minőség többletével lép egyre magasabb grádicsokra. Csönddel teli versei - példának okáért a rubinpiros ragyogású, szerelmi misztériumot megéneklő költemények ekként szolgálhatnak létraként akár az örökkévalósághoz is. Avagy az ünnepezt költőt idézve: „nappal éjszakám vagy, / éjjel nappalod vagyok, / éjjel nappalom vagy, / nappal éjszakád vagyok, / mert nappal éjék az éjjel-nappalok, / ha veled fekszem, ha veled virradok” (*Tündérbanyámnak*).

Búzás Huba saját kezűleg egyberostált, válogatott verseket tartalmazó kötete (*Elo-dázhatatlan ódáim*, Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2025) nyelvi erőt, artistikus szépséget és emberi mélységet sugárzó versek gyűjteménye. Az életmű korábbi és újabb értékeit hosszmetsetben és keresztmetsetben láttató kötetben – minő ritkaság ez manapság – olyan költő jelenik meg, aki tud súllyal terhelve repülni. Megannyi remekbe szabott alkotás született eme különleges adottság révén. Az 1995 és 2024 közötti időszak java termését fölvonultató illusztris verseskönyv újfent azt a régi keletű esztétikai tapasztalatot erősítheti az olvasóban, hogy a világmindenségnek mondott nagy egészet a maga teljességében és árnyalatos gazdagságában senki sem lát(hat)ja úgy együtt, mint a költő. Ez nyilván a költői optika élességét és a kozmikus pillantás

képességét jelenti. Meg azt a fajta őstudást és alapmotiváltságot is, amiről igen gyakran megfelelkezünk: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet”.

Szatmári-Nagy Anikó legtitikosabb ultrahangokra is fogékony, szeretetteljes elmélyültséggel megalkotott életrajzi könyvében (*Búzás Huba költői élete*, Napkút Kiadó, Budapest, 2021) a kezdetektől a közelmúltig kalauzolja a reménybéli olvasót. A különleges műgonddal készült, unikum számba menő kötet címlapjáról egy olyan nyolcvanon túli örökifjú néz ránk lélekteljes mosollyal, aki évtizedek múltán is beszélő viszonyban van gyermekkori énjével. A junior lelkű szenior oltalmazó derűt és élő reménységet sugárzó tekintetében kapaszkodva jó okkal juthat eszünkbe a 120 éve született József Attila megrendítő szépsége miatt is ide illő négy sora: „A kis kölyök, ki voltam, ma is él/ s a felnőttet a bánat fojtogatja;/ de nem könnyezik, egy dalt zöngicsél/ s ügyel, hogy el ne szálljon a kalapja.” Búzás Huba személyesen kozmikus és kozmikusán személyes líravilága az idézett költő egyéb verseiben is gazdag inspirációra lelhetett: „Minden szervem óra, mely csillagokhoz igazítva jár” (Majd emlékezni jó lesz), továbbá egy kései töredéket idézve: „dolgozni csak pontosan, szépen,/ ahogy a csillag megy az égen,/ úgy érdemes.” (*Ne légy szeles...*) És akkor a lét kozmoszát hibátlan formarendben megéneklő, már egyértelműen géniuszra valló remeklésről, *A Kozmosz éneke* című szonettkoszorúról még nem is beszéltünk.

A megtartó varázslat költőjének kivételes erejű ösztönzése abban is megnyilvánul, hogy – Nagy László telitalálatos portréja nyomán – éppen Búzás Huba alkotta meg a kortárs líra talán legszuggesztívebb, mert leginkább személyes megragadottsággal és szubjektív hitelességgel bíró idéző – szólító költeményét. A *József Attilához* című misztériumversből álljon itt néhány vallomás- és hitvallás jellegű szöveghely: „szépség koldusa! kusza néped, kis Magyarország / nagy lelke sikoltva riad, ládd, nemcsak a föld fogy, / (...) de elfogy e nép is: tántorog erre-amarra a nemzet / Bécstől Kanadáig szerte a sanda világban, / (...) hát mondd, maradunk-e magyarnak vagy elenyészik a nemzet, / ki fogja beszélni e nyelvet 3000-re? / e táltos íjrafeszült tüneményt, / jóízű hangpatakok zengő zuhogását,/ szavak tovaröppenő nyilait, / (...) üzött géniusz! ülj le közénk még egyszer a rakpart/ alsó kövein mesemondani a Dunánál,/ komoly szavakkal ostorozón / oktass, mondd, merre az út a fennmaradáshoz? / (...) add szánkba a szót, mit mondjon a költő végzete jöttén, / (...) mert íme, e nép túlélte ezer évet, iszonyt, kataklizmát, / hát higgy! ne a semmi ölében vessetek ágyat, / (...) kitarjuk az ajtót, lépj be hazánkba vén Európa, / csodálkozz! mennyi, de mennyi sziporka! fejünkben / – a láng – foglaljuk el újra a hont, / (...) és lásd! Isten sarujának a talpán, által az égen, / (...) lobognak mécseseink magyarok, / (...) nálunkfele oszlik már a sötét”.

Mint ahogy külön értekezés tárgya lehetne, itt csak utalok néhány további portréversre (*Csillagbörtönből a csillagokba – Határ Győző mennybemenetele –; A keszthelyi mauzóleumnál – Berzsenyi Dániel; Gödörbe löve – Radnóti Miklós –; Levél a mélységhez és magassághoz – Füst Milán –; Valahol a Santo Straton – Má-*

rai Sándor –; Varázsigéink mágusa – Weöres Sándor –), melyek kivétel nélkül a szellemi rokonkereső attitűd, illetve a virrasztó költői magatartás jegyében születtek. Mindegyik mű azt az értékővő-értékteremtő, sorsvigyázó-sorsjobbító ethoszt képviseli, amely az Egry József képei előtt című versben ekként kap hangot: „mert minden pillanatunkban benne a múlt, ami történt, / eleink élte sugárzik, múltja vetül ránk, / (...) mert múltunk él a jelenben, vétek, erény vele együtt, / belétolul inség, virtus, vér, diadal, gyász, / görnyedhet a hát, de a fej fölemelt:/ jövőnk emlékei közt él mind, aki él még, / vagyunk unokáink ősei itt... ma...”.

Búzás Huba életpéldája mindenekelőtt azzal a tanulással szolgál, hogy az Úr a legjobb harcait a legjobb harcosainak adja. Az olyan gazdag talentummal megáldott kiválasztottaknak, akik emberségről példát s vitézségről formát mutatva próbálják helyre zökkenteni a világot. A poéta doctus és a homo univerzalis karakterjegyeit hordozó életpálya – hihetetlen, de még 23 évnyi hallgatás is belefért – egyebek mellett arról győzhet meg bennünket, hogy a mai ünnepektől varázslatos személyében egy – sok tekintetben Shakespeare-hősökre hajazó – kultúrhérosz reflektál a történelem útvesztőjében bolyongó és a jól informált tudatlanság csapdájában vergődő emberi világra. S teszi mindezt oly módon, hogy a magyar és világlíra legjavát idéző poétafestői és festőpoétai eszközökkel veszi számba és célba(!) a létrontás és létabszurditás erőit.

Búzás Huba ezredforduló utáni termésére tekintve – mindösszesen 18(!) egészen elképesztő műfaji-poétikai sokszínűséget és világszerű gazdagságot tartalmazó kötet – jelen sorok írója akkor jár el helyesen, ha az egyik leghűségesebb és legautentikusabb pályatárs, Suhai Pál véleményét idézi: „Szédítő iramot diktáltál magadnak – de nekünk is. Mind a mai napig. Pályád, ha tisztos korodat veszem, egy hosszútávfutóé, ha az elmúlt két évtized termését - szinte minden évben egy kötet –, egy sprinteré. És akkor még nem is szóltam versbravúrjaidról, formaművészetéről. Az általad teremtett versformákról. A rövid versek pentagrammáiról, meloszairól és dekagrammmáiról, hogy világszövegeid dupla sorhosszúságú alkaioszairól már ne is beszéljünk.” Ágh Istvántól és Baranyi Ferencről kezdve Praznovszky Mihályon és Kellei Györgyön át Szakonyi Károllyal és Szakolczay Lajossal bezárólag megannyi szuperlatívuszokban szóló elismerést idézhetnék még, de ettől most eltekintek. Már csak azért is, mert néhai Deák László költő és kiadó értékítélete mindenki helyett elmondja a lényegét: „Mert aligha van fontosabb ismérve egy lírának, mint éppen a személyesség kézjegye. Sokan tudnak szépet, divatosat, hízelkedőt írni, de nem érdemes. Szenvedélyesen igazat kell írni, bármilyen mellékszólammal, és azzal az elszántsággal, ahogy Búzás Huba teszi.”

Drága Huba Barátom, a Fennvaló gazdag áldása kíséreljen további utadon, Isten éltesen sokáig – szeretetben, békességben s a lehető legjobb egészségben! Csináld úgy, mint a napóra: csak a derűs órákat számold!

(Elhangzott 2025. május 21-én a veszprémi Agórában)

Bérczessy Lajos

Jó örökség a XX. századból

George Gerbner – Gerbner Györgyre emlékezve

Húsz esztendeje, hogy elköltözött az árnyékvilágból eme jeles magyar származású tudós-kommunikációkutató. A politikai konstellációtól kevésbé vezérelve több külhonban élő jeles honfitársunk segítette a hazai tudományos, kulturális életet. Mi több, könyveket is írtak s jelentettek meg Magyarországon. Sorrend és teljesség nélkül: Paul Almásy – Almásy Pál *Képirás sajtófotó*¹ című sikeres könyve (az akkori Újságíró Iskola tankönyve is lett), illetve *A média rejtett üzenete*² című tanulmánykötet, melyben Gerbner professzor is írt. A magyar nyelven kiadott gyűjteménybe maga válogatta össze az eddig teljesen vagy részben publikálatlan írásait. A nyolc tanulmány átfogó képet nyújt a figyelemre méltó munkásságról; annak az időszaknak a kutatásait tartalmazza, amelyben a televízió szerepe az amerikai társadalom életében óriási méretűvé növekedett. Kíméletlenül mutatja be azokat a tendenciákat, amelyek a „sebesség korát” valójában jellemzik: „a közönség hatalma, a választék sokszínűsége” (mint ahogyan egyik tanulmányának címe is jelzi) mind csak illúziók. Valójában a média újdonságai nem teremtenek új nézői érdeklődést; a televíziós szakemberek számára mindent megszab, kijelöl a „közönségpotenciál” (a hirdetőknak eladható nézők száma), ezért a választék szélesítése olyan kockázattal jár, amelyet senki nem tud felvállalni. Ennek következménye az olcsó sikerprodukciók dömpingje, és mivel a televízió nem szelektíven használt médium (nézése inkább időponthoz, mint műsorhoz kötődik), kihat a kultúra egész szerkezetére.

Pár mondattal idézzük föl élete szakaszait: Gerbner (1919–2005) Budapesten született, és 1939-ben hagyta el Magyarországot. Az USA-ban megkezdte mintegy ötven éven át tartó karrierjének építését. A világhálós lexikon így őrzi élete történetét: Felsőfokú tanulmányait a Kaliforniai Egyetemen kezdte, majd 1942-ben újságírói diplomát szerzett, mindeközben a *San Francisco Chronicle*-nél dolgozott, mint újságíró, rovatvezető és pénzügyi szerkesztő asszisztens. 1943-ban belépett az amerikai hadseregbe. Csatlakozott a stratégiai szolgáltatások irodájához, ahol elismerték tevékenységét. A seregtől végül hadnagyi rendfokozatban szerelt le. Miközben az amerikai hadsereg tagjaként Magyarországon dolgozott 1946-ban, megismerkedett Kutasi Ilona színésznővel, akit később feleségül vett. Két fia és öt unokája született.

¹ Almásy Pál: *Képirás sajtófotó*. MÚOSZ. Budapest, 1979.

² *Válogatott tanulmányok*. Ford. Nagy Zsolt, előszó Terestyéni Tamás; Osiris–MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest, 2000. (Jel-kép könyvtár)

A háború után szabadúszó újságíróként és publicistaként dolgozott, mellette pedig a John Muir College-ban (ma Pasadena City College) tanított. Mindenközben megszerezte a mester- (1951) és a doktori (1955) kommunikációs diplomáját az Észak-Kaliforniai Egyetemen. Disszertációjának címe: *Toward a General Theory of Communication (A kommunikáció általános elméletének irányába)*, mellyel elnyerte az USC díjat a legjobb dolgozat kategóriában.

1964–1989 a Pennsylvániai Egyetem Annenberg Kommunikációs Iskolájának (University of Pennsylvania The Annenberg School of Communications) dékánja és professzora, amely munkásságának köszönhetően a médiakutatás egyik fellegvárává vált az Egyesült Államokban.

1974 és 1989 között a *Journal of Communications*, az Amerikai Egyesült Államok egyik vezető kommunikációs szaklapjának szerkesztője.

1990-től a telekommunikáció Bell Atlantic professzora volt a Temple Egyetemen, emellett elnökként szervezte és vezette az általa alapított Kulturális Környezet Mozgalmat (Cultural Environment Movement).

George Gerbner Amerikában élt, azonban Magyarországot nem felejtette el és a magyarországi társadalomtudományi műhelyekkel szoros kapcsolatot ápolt. Amikor az országba látogatott, szakmai tanácsaival igyekezett az itteni intézetek munkáját támogatni. A fiatal kutatókat pedig segítette a nemzetközi tudományos életbe történő bekapcsolódásban.

Mindez annyira igaz, hogy a hazai tudományos folyóirat – a *Jelkép* – útjait is egyengette. A „lap” ma is létezik, immár elektronikus formában, háromtagú szerkesztő-bizottsággal és a Magyar Kommunikációtudományi Társaság égisze alatt.

Egy kicsit előre ugrottunk az időben, volt ugyanis a '70-es, '80-as években egy remek intézmény, a Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutatóközpontja, élén Szecső Tamással. (Pár éve a Farkasréti Temetőben lévő sírjánál emlékeztünk rá, s Horányi Özséb professzor idézte föl alakját.)

Számos kitűnő tanulmánykötetet is megjelentettek sorrend és teljesség nélkül pl.: Buda Béla: *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*, Szathmári Botond, Grétsy, Wacha, Deme: *A rádióbemondó beszéde*, Jaromír Janousek: *A társadalmi kommunikáció*, Szecső T. – Szépe György: *Nyelv és kommunikáció*.

Ebben a tudós-kutatói közegben jól érvényesült Gerbner professzor hatalmas tudása, kultivációs elmélete, nemzetközi gyakorlata. Illik hát emlékezni rá az évtizedek távlatából.

Lisztóczy László

„Szívem a szíveddel lüktetett”

Magyar költők válogatott versei az édesanyáról¹

A magyar líra egyik legszebb és leggazdagabb témaköre tárul föl ebben az antológiában. Az édesanya alakja, aki a feltételt nem szabó, viszonzást nem váró, gyermekéért minden áldozatra kész szeretet megtestesítője.

Őt idézi az első ismert magyar vers, az 1300 körül keletkezett *Ómagyar Mária-siralom* is: a legszentebb édesanyát, mindannyiunk édesanyját, a Fiát sirató Szűz Máriát. Olyan szép és formagazdag, hogy okkal feltételezhetjük: voltak előzményei. Ma is eséllyel indulhatna a legszebb magyar versre kiírt vetélkedőn, idézendő versszaka pedig a legszebb magyar strófára kiírt pályázatot minden bizonnyal meg is nyerné gyönyörű, rímelő megszólításaival és töisméltéseivel, gondolatpárhuzamaival, az egész szemelvény behálózó betűrímeivel és fokozásaival:

*Világ világa,
Virágnak virága,
Keserűen kínzatol,
Vasszegekkel veretel!*

Irodalmunk régmúltjához, forrásvidékéhez jelzi az utat a párját ritkítóan gazdag magyar népköltészet is. A *Mit sir édesanyám?* címen közzétett Mária-siralom Erdélyi Zsuzsanna archaikus népi imagyűjteményéből származik.

A Fájdalmas Szűzanya emléke a későbbiekben is vissza-visszatér a kötetben, és a témakört a szakralitás magasságába emeli. Táplálta és erősítette ezt a törekvést, hogy államalapító királyunk, Szent István gyermekének, Imre hercegnek, a trónörökösnek a halálát követően Szűz Mária oltalmába ajánlotta hazánkat. Nehéz időkben hozzá fordult, tőle kért segítséget a magyar költők végeláthatatlan sora.

Az *Ómagyar Mária-siralom* több XX. századi költőnket – közöttük Áprily Lajost és Weöres Sándort – közvetlenül is megihlette vagy újraírásra ösztönözte. Ezek többsége a kötetben is föllapozható.

Líratörténetünk legkorábbi századaiban anya-verssel még viszonylag ritkán találkozhatunk. Az egyetlen kivétel Janus Pannonius, a nagyváradi kanonok, majd pécsi püspök, aki főpapi alázattal siratta meg V. Miklós pápa édesanyjának a halálát négy

¹ A közelmúltban megjelent versgyűjtemény önálló közleménnyé formált előszava

latinul írt költeményében, és három művében megörökítette a saját édesanyja elvesztése miatt érzett gyászát és fájdalmát is.

Őt követően egészen Petőfi föllépéséig – a memoárokon, a prédikációkon és a Mária-tisztelet költői örökségén kívül – alig-alig tűnik föl irodalmunkban az édesanya képe. Kiváltképpen nagy a csönd a XVI. és a XVII. században. Az időbeli folytonosság igénye, a kiválasztott szövegek szépsége és érdekessége mégis arra ösztönzött, hogy néhány szemelvényt az érintett századokból is az összeállításba illesszek. A Winkler-kódelexben megőrződött, *Édes anya, bódog anya...* kezdetű töredék, *Az ítéletről* című Bornemisza Péter-versből kiemelt részlet, Hajnal Mátyás két *Stabat Mater* fordítása és a *Régi ének Nagyboldogasszony napjára* csupán ízelítő a korszak eget és földet, az istenit és az emberit megbonthatatlan egységbe foglaló és soha meg nem szakadó Mária-kultuszából. Idézek egy frappáns, a háznépéről „gyorsan, serényen” gondoskodó asszonyt dicsérő részletet is a *Példabeszédek könyvéből* Károlyi Gáspár fordításában. Ezt a gondolatpárhuzam kifejezőeszközén alapuló verses forma is indokolja.

A XVIII. században – és nagyrészt annak utolsó évtizedeiben – már egyre kevésbé volt sziszifuszi munka a témakört gazdagító kuriózumok keresése. Így találtam rá például Szőnyi Benjámint *Szülő asszony kiáltása* című versére, melynek a lírai hőse Szűz Máriához fohászkodik, hogy könnyítse szülését, enyhítse fájdalmát. Vagy Virág Benedek *Gyászkalapos* című epigrammájára, melynek a címszereplője csak a kalapdíszével gyászolja édesanyját, a szívével nem. Vagy úgyszintén Virág Benedeknek arra a szonettjére, mely a hazáját önfeláldozóan szerető spártai anya példáját idézi. Vagy Verseghy Ferenc *Egy keserves Anyának egyetlen egy fiának véletlen halálán esett szomorúságáról* című versére, mely egy halálos balesetet szenvedett fiúról szól, aki bedugta a fülét „az Anyai szóra”. Újfalvy Krisztina *Anyai fájdalom*, Dukai Takách Judit *Juliskám halálára* című remekében a saját kislánya elvesztését siratja. Csokonai Vitéz Mihály azért mond köszönetet egy fiatalon elhunyt édesanyjának, hogy szeretett hazáját „hasznos tagokkal” gyarapította. A *Pirongatól, édesanyám* című Vitkovics Mihály-versben életre keltett leány felnőtté válásával részesíti meglepetésekben édesanyját. Ezeknél is érdekesebbek Gyöngyössy János *Születési versek...* címen idézett sorai, melyek költészetté formálták a gyermekvárás élettani mozzanatait is.

Külön is figyelmet érdemel Fazekas Mihály két idevágó, háborúellenes francia fordítása. A kiváló debreceni költő, Csokonai földije, kortársa és barátja másfél évtizeden át maga is katonáskodott. 1782. április 16-án – megszakítva debreceni kollégiumi tanulmányait – közhuszárnak állt II. József úgynevezett Császárhuszár-ezredébe, és Galíciában, 1788-tól pedig a török elleni háborúban harcolt. 1789-ben hadnagyi rangot kapott. 1790-ben ezrede kiségitő erőként részt vett a moldvai osztrák–török–orosz háborúban. A napóleoni hadjáratok idején, 1793 és 1796 között megjárta Franciaországot, Dél-Németalföldet, Hollandiát és Németországot. 1796-ban főhadnaggyá léptették elő.

Tiszti rangjáról csakhamar lemondott, és még kinevezése esztendejében visszaköltözött szülővárosába, Debrecenbe, ott élt és alkotott haláláig. A két említett műfor-

dítás ezt követően keletkezett, és a költő pályafordulatának az indítékait, katonaként szerzett tapasztalatait, a háborúból való kijózanodását is dokumentálja. Összesen hét műfordítását ismerjük, közülük négy francia eredetű. A két itt idézett átültetés francia szerzője Fazekas Mihály monográfusa, Julow Viktor szerint ismeretlen. *A fia halálán kesergő anya* címűnek a kéziratával egy magyar tisztársa ajándékozta meg a költőt. Fordítását Fazekas elküldte a bécsi *Magyar Hírmondónak*, és meg is jelent a folyóirat 1796. március 22-i számában a következő bevezetővel: „Bús versek, melyekben egy érzékeny francia anya öntötte ki megsebhedt szívének érzéseit, midőn kedves fiának a hadban lett elesését megértette. Egy magyar huszártisztünk nyerte ezeknek originálját a múlt esztendő októberének vége felé valamely fogoly francia tisztől; és megpróbálta, amint maga fejezi ki magát, magyar rámára erőltetni.” A bennük rejlő tematikai és eszmei rokonság alapján minden bizonnyal ugyanettől a francia szerzőtől származik az *Egy anya a táborba induló fiához* című fordítás eredeti szövege is.

A témakör a XIX. század első felében és mindenekelőtt a reformkorban vált igazán népszerűvé a magyar költészetben. Szívsimogató adalék ez történelmünk egyik legszébb korszakának a szellemi örökségéhez is.

A fordulatot Petőfi Sándor hozta, aki igen gyakran és evidens módon énekelte meg édesanyját. Az a költő, akit az egyszerűség, a mindennapi élmények és érzések esztétikumká lényegítése emelt a legnagyobbak közé. A családi költészetnek ő volt a megteremtője líráinkban. Az ő zsenialitása szabadította meg visszavonhatatlanul költőtársait és utódait is attól a szemérmességtől, amellyel kötetünk témaköréhez viszonyultak. Őt követően már kevés olyan magyar költő született, aki ne foglalta volna rímekbe az édesanyja iránt érzett szeretetét és háláját.

Néhány további költőre és versre is szeretném még fölhívni az érdeklődők figyelmét, szempontokat nyújtva és kedvet teremtve a kötet föllapozásához.

Megrendítő családi tragédia bomlik ki Tóth Kálmán verseiből. Édesanyja utolsó évtizedeit „kórágyban” töltötte: költő fia újra és újra megörökítette méltósággal viselt szenvedését, a rendhagyó körülmények között is megnyilvánuló figyelmességét, tapintatosságát és jóságát, iránta érzett, sírig tartó és a síron túl is benne élő szeretetét.

Meghatóan szép és érdekes a két Kiss József-vers, melyekben a költő édesanyja elvesztését siratja. „Zsidóasszony” volt, Máriának hívták, és a költő a *Madonna* című versben – zsidó identitását megőrizve – párját ritkítóan finom és rokonszenves költői leleménnyel fordul a testvérvallás, a kereszténység felé:

*Áldom a szívet, mely világra hozott,
Engem – az élő kárhozatot.*

*Zsidóasszony volt az édesanyám,
Máriának hívták e földi tanyán.*

*Én a fia vagyok, szegény útvesztett,
És roskadozva hordom a keresztet...*

Sajátos színt képviselnek a válogatásban Ady Endre anya-versei. Ő az édesanya alakjában az erkölcsi tisztaságot és nagyságot, az életteremtő, önfeláldozó szeretetnek a példaképét látta. Makkai Sándor mutatott rá, hogy a magyar líratörténetben Balassi Bálintot és Ady Endrét avatta kiemelkedő költővé a keresztény hagyományban oly jelentős szerepet játszó büntudat és bűnbánat: mindketten annak a hatására váltak világirodalmi rangú szakrális lírikussá. Ady anya-verseiben is fölbukkant a büntudat szorongató élménye: Isten után az első helyen édesanyjától kért bocsánatot elrontott-nak ítélt életéért.

Kaffka Margit – Újfalvy Krisztinára és Dukai Takách Juditra emlékeztetően – édesanyaként szólal meg a kötetben. Szerepel a válogatásban a legnépszerűbb verse, az 1903-ban keletkezett *Petike jár* is, melyet még nem a saját gyermeke ihletett, de magával ragadóan gyöngéd és szeretetteljes hangütése a leendő édesanyát előlegezi, alkotója legszebb, legszemélyesebb vágyairól tanúskodik. 1905. január 5-én kötött házasságot Fröhlich Brúnó erdőmérnökkel, a következő évben született meg első és egyetlen gyermekük, László. Őt örökíti meg a *Lackó* és az *Emberke* című költemény, melyekben Kaffka Margit a közvetlen élmény megragadottságával és hitelességével avatja be az olvasót az anyaság – Ady egyik szószerkezetét idézve – „csodálatos csodálatosságába”.

Életrajzi adatok és versek egyaránt szemléltetik, hogy szenvedélyesen szerette az édesanyját Juhász Gyula is, akitől igazán elszakadni soha nem tudott. Az a kilenc költemény, mely itt elolvasható, talán a legszebb verscsokra az összeállításnak. Kosztolányi Dezső is azok közé a költők közé tartozik, akik a legtöbb verssel szerepelnek a válogatásban, és ő játszott a legtöbb húron is.

Megindító és az egész életműben ritkán előforduló gyöngédség hatja át Kassák Lajos anya-verseit. Az egyik legjelentősebb prózai műve, az 1937-ben megjelent *Anyám* címére is az édesanyját szólítja meg. A levélregény élére ezt a mottót illesztette:

*Emlékszem, emlékszem fekete kendődre,
fekete kendődben halovány orcádra.
Halovány orcádnak szívemben a mása,
bölcsőm ringatója, könnyem letörlője.*

*Könnnyem letörlője, bölcsőm ringatója,
vezérelj nyugtalan fiadat a jóra.*

Az idézett sorok fölbukkannak ebben az összeállításban is a *Variációk anyám nyelvére* című, két részből álló költemény első darabjaként. Ott a „nyugtalan” szót a

„vezérel” szó megismétlése helyettesíti. Ez az alkotás eredetileg Kassák *Ajándék az asszonynak* című versgyűjteményében látott napvilágot úgyszintén 1937-ben, kevéssel az *Anyám* címére megjelenését követően.

Mécs László anya-versei közül a legtöbb önálló kötetben is megjelent: 1993-ban látott napvilágot az *Anyá kell! Versek lányokról és anyákról* című, a papköltő verseiből szerkesztett válogatás Rónay László szerkesztésében és utószavával, Simon András illusztrációival és a budapesti Vigilia Kiadó gondozásában. „A földi dolgokat mindinkább a lélek fölényével nézem” – vallotta a költő 1932-ben a *Pesti Napló* egyik tudósítójának. A lélek szemével, a premontrei szerzetes hitével és emelkedettségével nézett az édesanyákra is. Ez az erkölcsi emelkedettség szólal meg például *A királyfi három bánata* című versében, a kötet egyik legnépszerűbb darabjában. Szenvedélyes hangon ostromozta „anyátlan kora szégyenét”, morális válságát, és sürgette az erkölcsi megújulás szükségét *Anyá kell!* című költeményében. Szerinte ennek a megújulásnak az anyai szeretet lehetne az ösztönző mintája és mércéje.

Az erdélyi Áprily Lajos és Reményik Sándor kötetünkben közölt versei azt is meggyőzően szemléltetik, hogy miért tartoznak mindketten a legnépszerűbb magyar költők közé határon innen és túl.

Nagyon szépek, méltán közkedveltek Várnai Zseni versei, melyekben a saját anyasága örömeit és gondjait osztja meg olvasóival.

A „leganyásabb” magyar költő József Attila. Számára az édesanya a legtisztább és a legönzetenőbb szeretet megtestesítője volt. Szerinte az anya és a gyermek közötti viszony a legizzóbb és legmegbonthatatlanabb szeretetkapcsolat a világon. Erre a teljességre és tökéletességre vágyakozott egész életében. A gondoskodó és megalkuvást nem ismerő anyai szeretetre sóvárgott a szerelemben is, gondoljunk például *Gyermekké tettél* című versére vagy a *Ha nem szorítsz úgy kebeledbe...* kezdetű verstördékére. Az *édesanyjának* címzett verse meg is téveszti az olvasót: soraiban a kedvesét nevezi földi mennyországá édesanyjának.

Hasonlataiban is föl-föltűnik az édesanya képe. Anya-hasonlattal indítja például az *Óda* gyönyörű, a mérhetetlen és múlhatatlan szeretetről egybefűzött, felejthetetlen hasonlatcsokrát is:

*Szeretlek, mint anyját a gyermek,
mint mélyüket a hallgatag vermek,
szeretlek, mint a fényt a termek,
mint lángot a lélek, test a nyugalmat!
Szeretlek, mint élni szeretnek
halandók, amíg meg nem hálnak.*

József Attila alkotta meg a legszebb szóképet az anyaság jellemzésére. Egy 1937 végén, költői pályája végéhez közeledve írt, *Édesanyám, egyetlen, drága...* kezdetű vers-töredékében szülőanyját a „szüzesség kinyílt virágá”-nak becézi. Nehéz könnyek nélkül végigolvasni ezt a töredék formájában is tökéletes alkotást:

*Édesanyám, egyetlen, drága,
te szüzesség kinyílt virága,
önnön fájdalomad boldogsága.*

*Istent alkotok (szívem szenved)
hogyan élhess, hogy teremtsen mennyet,
hogyan jó legyek s utánad menjek!*

Szeretném fölhívni az érdeklődők figyelmét, hogy Szigeti Lajos *Az „édes mostoha” József Attila anyavereiseihez* címmel szép tanulmányt írt a költőről.

A témakör legnépszerűbb verseit József Attila kolozsvári barátja, Dsida Jenő alkotta. Anyák napján az ő verseit szavalják a leggyakrabban, az ő nevével találkozhatunk a legsűrűbben az interneten is. Érzelemgazdagsága és gyöngédsége kiváltképpen népszerűvé avatta az *Édesanyám keze* és a *Hálaadás* című költeményeit. Az egyszerű, tiszta, hétköznapi érzéseknek ő volt az egyik legművészebb kifejezője a magyar lírában.

Ki ne emlékeznék megrendült és együttérző szeretettel Radnóti Miklós *Huszonnyolc év* című versére:

*Erőszakos, rút kiseded voltam én,
ikret szülő anyácska, – gyilkosod!
öcsémet halva szülted-é,
vagy élt öt percet, nem tudom,
de ott a vér és jajgatás között
úgy emeltek föl a fény felé,
akár egy győztes, kis vadállatot,
ki megmutatta már, hogy mennyit ér:
mögötte két halott.*

Meglepő és elgondolkoztató, hogy Hárs György Péter *Az anya ölelése – Radnóti Miklós kereszténysége* címen írt tanulmányt az idézett vers alkotójáról.

A gyűjtemény talán legszebb – számomra is igen kedves – darabja Weöres Sándor *Anyámnak* című költeménye. A kötet címe is ezt a verset idézi. A költő négy itt közölt alkotásából a *Buba énekét* a gyermekeknek, a többi a felnőtteknek címezte, tanúsítva,

hogy mindkét korosztály fantáziáját, ízlését és szóhasználatát tökéletesen ismerte és magas rangú költészetté formálta.

Szédítő mélységek tárulnak föl Pilinszky János anya-verseiben. A korlátokat nem ismerő, mindent elfogadó és megbocsátó anyai szeretet példáját, nélkülözhetetlenségét ő ragyogtatja föl a legnagyobb költői erővel. *Átváltozás* című négysorosában például így:

*Rossz voltam, s te azt mondtad, jó vagyok.
Csúf, de te gyönyörűnek találtál.
Végig hallgattad mindig, amit mondtam.
Halandóból így lettem halhatatlan.*

Váci Mihálytól, akit Illyés Gyula a hazai „szocialista” államfordulat legtipikusabb és leghitelesebb szószólójának nevezett, két vers olvasható az összeállításban. Ellentét feszül a két alkotás között. Az első, az *Anyám, add ránk áldásodat!* még az ateista költő szép vallomása, a második, az *Áldott vagy Te* pedig mély és tiszta átélése Jézus Krisztus kereszthalálának, az Őt sirató Szűzanya fájalmának.

Az összeállítás főszereplői közé tartozik Nagy László és Juhász Ferenc is: mind mennyiségi, mind minőségi szempontból talán ők gyarapították a legértékesebb művekkel a témakört. Sajnálatos, hogy két legjelentősebb idevágó alkotásukból – terjedelmi okokból – csak szemelvényeket idézhettem. Nagy László *Rege a tűzről és jácinról* című, 1956-ban keletkezett költeményének a varázslatos szépségét a belőle kiválasztott részletek is szemléltetik. Teljes terjedelmében közlöm Juhász Ferenc *A szarvassá változott fiú kiáltása a titkok kapujából* című remekét. Annál nagyobb próba elé állított *Anyám* című, 1969-ben napvilágot látott lírai eposza, melyben a kiváló költő édesanyja halálát gyászolta meg. A hatalmas, kozmikus magasságokba és távlatokba szárnyaló műből nem volt könnyű viszonylag kerek egésznek tekinthető szemelvényeket kiválasztani. Az idézett részletek talán így is betekintést nyújtanak Juhász Ferenc szenvedélyes, lendületes, az egész mindenséget magához ölelő képalkotó fantáziájába, nyelvteremtő zsenijébe és az édesanyja iránt táplált, a tér és az idő korlátaival is dacoló szeretetébe. S talán kedvet adnak az egész mű elolvasásához is.

Megrendítő élmény szembesülni Hervay Gizella személyes tragédiájával: máriás versben siratta meg Szilágyi Domokossal közös gyermekük, Attila (Kobak) elvesztését, aki 1977 márciusában a bukaresti földrengés áldozata lett.

Előszерetettel iktattam a kötetbe azoknak a költőknek a verseit, akikkel különösen kegyetlenül bánt a történelem hidrafejű réme, és ismertségük, megítélésük ma sem méltó alkotói rangjukhoz – gondolhatunk például Somogyváry Gyula tragikus sorsára és máig tartó mellőzöttségére.

A költőket születésük időrendje szerint sorakoztattam egymás után. Egyedül Szendrey Júlia a kivétel, akit férje, Petőfi mellé soroltam: kettőjük neve elválaszthatatlanul összetartozik, és a *Bölcső mellett* című versben kifejezett élményt együtt is átérték.

Munkám közben az antológiának négy előzményével találkoztam, mindegyiket föl is használtam a tájékozódáshoz. Az első az *Édesanyámnak szeretettel* című gyűjtemény, mely 1989-ben jelent meg Sinkó Ferenc válogatásában és szerkesztésében, Sinkó Veronika rajzaival, a Móra Ferenc Könyvkiadó emblémájával. Az *Ajándék anyámnak* című összeállítás 1996-ban látott napvilágot Urbán László válogatásában és szerkesztésében, a Magyar Könyvklub kiadásában. 1999-ben került a könyvesboltokba az *Aranyima az én anyámnak. Válogatás a magyar irodalomból* című gyűjtemény úgyszintén a Magyar Könyvklub emblémájával, válogatta és szerkesztette Ambrus Éva. Az *Anyá. A magyar irodalom legszebb művei az anya-gyermek kapcsolatáról* című kötet 2002-ben jelent meg a budapesti Aquila Könyvkiadó gyűjtésében és gondozásában. Mind a négy gyűjtemény prózai szemelvényeket is tartalmaz.

Régi könyveim között is két olyanra akadtam, amelyeknek hasznát vettem a gyűjtés során. Az egyik *A megmérő idő. Az emberélet fordulói romániai magyar költők verseiben*, mely 1996-ban jelent meg a sepsiszentgyörgyi Castrum Könyvkiadó gondozásában, a *Versekben tündöklő Erdély* című antológiásorozat darabjaként. A másik a *Régi nagy Patrónánk. Magyar Mária-versek* című, Antalóczi Lajos közreműködésével elkészült kötet, mely Egerben látott napvilágot 2000-ben a Főegyházmegyei Könyvtár és a Kisboldogasszony Plébánia emblémájával. Az első antológia gyarapította a kötetben szereplő erdélyi magyar költők és versek számát, a második pedig táplálta és erősítette azt a korábban már méltatott tényt, hogy líráinkban az anyaság eszméje szervesen összefonódott a Mária-tisztelettel.

Természetesen a legtöbb anya-versre az elmúlt hónapokban végzett kutatásaim során bukkantam. Számuk többszörösen meghaladja azoknak az alkotásoknak a számát, amelyek az említett kötetekben láttak napvilágot.

A kötet megszületését nem kis mértékben inspirálták azok az egyre inkább szaporodó jelenségek is, amelyek az anyaság – s azzal együtt az apaság – rangját és szépségét negligálják. Értelmetlen és elfogadhatatlan ötlet például az édesanya és az édesapa szónak az I. és II. számú szülő elnevezéssel való fölcserélése. A kezdeményezés hátterében a devianciák egyre gátlástalanabb és abszurdabb – az ókori Róma hanyatlására és csúfos bukására emlékeztető – kultusza, a genderpropaganda áll. Erre az egyetlen válasz csak a humanizmus elvein alapuló, a szeretet korlátlan hatalmát hirdető erkölcsi megújulás lehet, melynek szükségszerű folyamánya a másság tisztelete is.

Legyen ez az antológia térben és időben egyaránt messze hangzó tiltakozás az Isten teremtette világnak, az élet természetes rendjének önkényes megváltoztatása ellen, melynek a következményei beláthatatlanok!

Balajthy Ferenc

Nagy égre feszülne

(Mi filozofikus szférákban kikel)

Hömpölyögne a rög, de agg a mag!
Csak kolontos (fél)vakrandi marad.
Még varázs, ha zsong a diszkózene,
A trottyostangót, – járnom kellene!

Kinek fej lágya, ugyan már benőtt,
Nem lehet az agya, romlott befőtt!
Szabad a börtön, – zab vagy zabola,
S kinek mindegy az, az menjen oda!

Templomból szállong szép hálaének,
Vén szívben megmaradt gyereklélek,
Csoda kincsét visszhangozzák a fák.

Hömpölyögne a rög, de agg a mag!
Nagy égre feszülne, ám sebzett vad,
A kéz bilincsben s göröngyben a láb!

Hamuba sült a batyuba

(Gyermekeimnek, unokáimnak)

Szülődnek serdületlenül
Serdülve híve légy!
Bármi is történjen veled,
Jó útról le ne térj!
Szép szívedben kívül-belül,
Másnak is jusson hely!
Szeress, örülj, áldjon Isten,
S az Égig felrepülj!

A befejezetlen ember

Én, már sohasem cseperedek fel.
Nem fog benőni a fejem lágya!
Fiú maradok, meddig csak élek,
Nem leszek senkinek se a lánya!
Intézménybe sem szeretnék járni,
Bár tudom, a jó pap, holtig tanul.
Nem fogok tengert, eget kívánni,
Szárnyas lovam is itt marad alul.

Én, már nem fogok eladni semmit,
És senkitől árut, meg nem veszek!
Hihetetlen, – mond akárki bármit,
Én, egy befejezetlen lény leszek!
Ami nincsen kész mindig izgalmas,
Nem úgy, mint Attilánál a Leltár!
És azt nem kell majd hasonlítgatni,
Rádöbenni, milyen lehetne már?!

Nem kész a Teremtés, Föld és az Ūr,
Üres Bolygó bolyok, – s üres Terek.
Nem fogok felnőni, ha így megtűr,
Maradok mi voltam, ember gyerek!
A versek cibálnak, gyűlnek, legyen
Még egy két befejezetlen mondat!
Hasonlítson mind, – szép szülőjére,
S majd fejezze be mindet a Holnap!

Bíró József

EURÓPA

...

:

satnya vezetői
karöltve a glóbuszt
uraló
korrupt oligarcha hálózatokkal

...

:

hatalmas összegekkel
fegyveres konfliktusokat
támogatnak
és
már
újabbakat
is szítanak

...

:

világháborút
a
kar
nak

[2025 június 18]

FÚJ A SZÉL

:
idehordva **hazavesztő(k) csőd szemét**
(avar alatt 'rozsdállt fazék)
gereblyézed aztán *elég*
(benne borsó alig marék')

:
avar alatt 'rozsdállt fazék
(idehordva **hazavesztő(k) csőd szemét**)
benne borsó alig marék'
(gereblyézed aztán *elég*)

:
idehordva **hazavesztő(k) csőd szemét**

[Budapest háborúpárti / wokezsoldosravaszpridefutáretc főpolgármesterének]

Debreczeny György

minden csupa kék

Görgey Gábor nyomán

mindig újabb kutyák jöttek
eliramlott az élet nagy iramban
ő mindenestül vallatta amit lát
minden csupa kék minden csupa kék

talán valaki képes formába önteni
kék szomjúság földöntúli gyönyörét?
megírni a mindenség oratóriumát
Waterloo kellős közepén?

mindent amik vagytok és lesztek?
legyenek édeskés kínos rímelésű versek
vagy drámák csípőre tett kézzel
még ma a paradicsomban

ő az igazi bölcs

egy olvasó a könyvtári könyv
minden egyes sorát aláhúzta
az elejétől a végéig
ő az igazi bölcs a mester
nagymestere a vonalzóknak
és a ceruzának
két lábbal áll a földön
és két ülógumóval ül a széken
a lényegre koncentrál erősen
és mert a könyv minden sora fontos
hát mindegyiket aláhúzza
de mit kezd majd vajon
az üres lapokkal?

Egry Artúr

az egy-fa erdő

*(Csontváry Kosztka Tivadar:
Magányos cédrus)*

tengerről szárazra vetődő vonulatok
ormára; ült fel a cédrus kék eget érve
meztelen ágainak csonkká törve a karja
kérgé lehántva; darabokban a bőre
meztéláb szívós gyökere
honnan az eső elmossa a földet
megőszült ágai halálba hajolnak
míg ifjai; szél ritmusán lejtik a táncot

és kelletik magukat torlón
összebújnak és lökődik egymást
míg el nem jön értük a bársonyos éj.
az ő szavára pirkad a hajnal
állatként kapaszkodik; vaskos
gyökerein térdel a hegyhát peremén.
rovarként tapogatnak a csápok
növény és állat egy lélekben.

behemót őslényre hajaz
szikkasztó kősvatag ez a táj
mint furcsa lények ága boga lába
barna légygyökér-formákkal mászva
halad; lép tovább tüskés fejdísze alatt
ahol holnap minden a helyén marad.
a cédrus szövete életfává növekedett
a haragvó festő kusza jelképévé

Ő a nagy magányos lila szikla
burjánzó hegyre; a csúcsra igyekvő
nemcsak emelkedő növényi és állati
hanem tündöklő emberi lény is.
Ő a cédrus a mindent meghaladó
– hiszen végigfutó lélek lakozik benne!
A horizont felett a sehoval sem tartozó
szórja mélyen erezett ludvérce átát.

Itt ahol semmi sem történik – pusztán
a lét

görcsbe kövült próbakő

*(Csontváry Kosztka Tivadar:
A Nagy Tarpatak a Tátrában 1904)*

Oda a mesebeli gyógyszerész.
Ő párolta Gács legjobb konyakját!
Méltón; Raffaelnek látta magát
így is álmodta – bármilyen merész!

Készült az ember; gyúrték az évek
napra ámulva bíbor idején
izmokkal feszülő sziklalegény
lett – alkotva a Hatalmas Képet!

Több réteggé csavart atom osztag
trilliárdnyi kristálya hűlt világra
rémülten jajongva tarajodtak

másoltak formát – egy só virágra.
Könyörgő kézzé torlódtak
– legyőzve és kőzetbe zárva

Drotleff Zoltán

Amikor engedem

Most nem imádom,
ám nem is dolgozom,
semmit sem akarok,
már nyugton maradok.

Bezárom világot,
nem izgat sok álmod,
sem a vad rohanás,
napsütés, havazás,

siker és barátok,
csábító széplányok,
semmi, mi körülvesz,
bármi, mi örült lesz...

Csendemet hallgatom,
ez oly szent alkalom,
amikor engedem,
Csak Isten szeretőn!

Santa Maria Maggiore bazilika, Róma

Farmosi László

Főhajtás

Ajánlás: Édesapámnak, néhai Farmosi Sándornak, akit a Don mellől és a szibériai télből is hazaimádkozott Édesanyám.

A legfinomabb csipke lebbenése
Tiszta lélek fényből született fény
Röppenő gerlék kitért keresztága
Ahogy a föld fölötti fészkekbe ér

Hét halálon túl megrendítõn látó
Napágyék fénylés éneklõ mezõ
A leszületõ hitek csönd ereje
Fekete gyehennákon túli jövõ

A legfinomabb csipke csepp árnyai
Ízek ízébe bújt álom illat
Szétterült mennybéli abrosz békében
Konduló harang szántásába itt vagy

Szívedhez soha el nem érõ titok
Mesék álma Hold-arc babonája
A láthatón túli világ ereje
Alá szállt mennyek megnyilvánulása

A legfinomabb csipke hullt fodrai
Angyalok hegy homlok aurája
A tiszta terítõ rajzos kör köre
Elkeríthetetlen tér zuhogása

Fehér falakon világló csillag ív
Rovar döngicsélés szõtte zene
Napfónál fonó zsalugátértábla
A láthatatlan idõ üzenete

A legfinomabb csipke árny mintái
Csöndes szelíd elmerített háló
Eljövendõk galaxis karjai
A hallhatatlan létbe dajkáló

De ide alázuhanó pillanat
Lepke lombba ágyazó horizont
Jel jelenség jelen túli létezés
Imára kulcsolt ráncos kezedbe font

2025. Ikrék hava, Felsõcsatár

Fellinger Károly

Teltvirágú napszemvirág

Dupla, sokszirmú virága
nyugalmat áraszt a földre,
terebélyes, bokros növény,
vigyáz a szél, el ne döntse.

Garabonciás diákok
vándorbotot szúrnak mellé,
Szent Péter, ha erre járna,
egész biztos helyeselné.

Teltvirágú napszemvirág,
sárga, fényes napkorongok!
Kalapjába az öreg hold,
ilyet tűzött, ilyet hordott.

Krizantém

Az ősz utolsó sóhaja,
aranyszirmok remegése,
kegyelet és gyász virága,
kegyelemből fakadt béke.

Japánban az uralkodók
becsülete, hű jelképe,
krizantém trón, nemes növény,
Márk Lajos gyönyörű képe.

Margitvirág, margitvirág,
rövid napok csendje, bája,
mély lélegzetet vesz a föld,
ráfekszik az éjszakára.

Mexikói kalapvirág

Kopaszodik bölcs Szent Péter,
ettől jön zavarba,
mexikói kalapvirág
a híres kalapja.

Nem emeli fel kalapját,
micsoda egy helyzet,
vaskalaposnak nevezik
azóta a szentek.

Tulipán

A tulipán török turbán,
a telihold abban kószál,
nem gond, ha elhagyod fejed,
a fejetlen is jól áll.

A tulipán török turbán,
kellene rá bizony pár toll,
aki hordja, előbb-utóbb
fejre áll az önmagától.

Kerti tollbuga

Füllentős a hold királya,
esküszik a földre, égre,
a szélmadár farktollait
egytől-egyig mind kitepte.

Kiskertjébe elültette,
legyökereztek a tollak,
tollbuga lett valamennyi,
csakis neki illatoznak.

Juhász Pál

A pisztrángos tónál

Vadkacsák úsztak a Pisztrángos tavon,
vissza mennék egy tavaszi alkonyon.
Ha levelet bontanak a bükkösök,
első dalát játssza egy kóbor tücsök.

Zöld leveleket rágcsálnak a gidák,
agancs nélkül járkálnak a nagy bikák.
Makkot keresnek a hangos vaddisznók,
Kidugja vízből fejét a vizipók.

Mohás, szürke köveken ül az idő,
vállán teher, a láthatatlan kendő.
Látta, hogyan lett forrásból tavacska,
hogyan úszkált vízében fürge halacska.

Vissza megyek egy tavaszi alkonyon,
vadkacsát nézni a Pisztrángos tavon.

Parádsasvár, 2025. március 21.

Arany hallgatni

Csendben leszek, arany hallgatni,
lelkem nem tudom már vallasni.
Nem én vagyok szép lányok álma,
csitult körülöttem a lárma.

Meghalt a szomorúság bennem,
már sok ember után intettem.
Nem néznek rám vissza már soha,
anyjuk volt az élet - mostoha.

Vissza kell adni amit kaptunk,
egy szép reménybe belehaltunk.
Hányszor kezdtünk el újra élni?
egymástól éveken át félni.

Csendben vagyok, kínos hallgatni,
rég megfáradt reményt zaklatni.
Készülök fejben, szemem zárva,
a mennyország ajtaja tárva.

Parádsasvár, 2025. március 13.

Juhos-Kiss János

Balassi-kardok fénylenek

(Homa Jánosnak ajánlom)

Balassi-kardokkal hadakozunk?
Magyar fajtánkkal foglalkozunk?
Balassi-strófákat énekelünk?
Táltos őseinkkel révedezünk?

Álmaink s építő szándékainkkal,
a senkik anyaföldünkbe taposnak!
Kapuvál már az Űrben lebegünk,
nagyon büszkék, boldogok lehetünk!
Balassi-kardok csillognak-villognak,
Napisten fényesíti fegyverünk,
Boldogasszony vigyázza szívünk.

Hej-huj-haj! harci kiáltásunkkal,
héthatáron túl is szabdalkozunk,
Jézusunkkal támadunk, helytállunk
– Európáért könnyeket hullatunk –,
s minden ellent, árulót levágunk!
Felvidéki és erdélyi asszonyok
kegyeibe, mi már nem hullhatunk,
hős Balassihoz méltók sem vagyunk!
Ezer évig vívva, még kitarthatunk!
Emeljük fel megvert, megfáradt fejünk,
jövönk egy új, boldog ezredévünk.
Szemünkből kövér könnyek ömledeznek,
éles Balassi-kardok fénylenek,
sóvirág rétek lilán tündökölnék,
szőke árvalányhajak lengenek,
megsimogat egy áldott kéz: a lélek.
Menekülnek az elvetemültek.

Budapest, 2025. június 30.

Németh Péter

Golgotavirág

Fehéren izzó tövis az agyban
Mahler-szimfóniák visszhangzanak.

Az oszlopokat vállammal súrolva
tántorgok az árkádok alatt, áthatolha-
tatlan csendfalak mellett, az elcsavaro-
dott térben.

Hullámozó-szürke foltok
a márványpadlón, okkersárga fénytó-
csák, szirénavörös sávok az apszisban.

Jól öltözött sekrestyésnénik, hajszolt
árnyalakok raja kavarja fel az avart
épületkulisszák között.

Nincs arcuk, nincs nemük,
Kásások, hidegek, csontfehérek
Nem tudok tovább feltételes módban
élni, arcom és nevem naponta változik,
szándék és tett egymás körül cirkulál,

minden bemozdul, semmi se konkrét,
csak Te, Uram Istenem.

spes nostra salve

(fohász a Nyulak szigetén)

nézd ezt az árva nemzetet,
szerelmes Jézusom,
fölötte véres kard lebeg,
gyűlölség, borzalom,
nézd ezt a kislányt, akit én
nézek a Nyulak szigetén,
a templomkarzaton.

hallottad édes énekét,
érzed, hogy szíve fáj
neki, a népe ez, a nép
hazája ez a táj,
fölötte véres kard lebeg,
forrjanak már be a sebek,
szűnjék meg a viszály,

mely tombolt itt és ordít ott,
szüntesd meg a vihart,
békéd varázslatos titok,
pihenjen meg a kard.
jöjjenek ékes angyalok,
ó, Isten áldd meg Margitot,
és áldd meg a magyart!

Orosz Margit

Tengerparton

Végtelen kékségen keringőt jár a nap,
csillog a szabadság fehér felhők alatt,
testemet átjárja a béke nyugalma,
messzi hegyek integető moccanása,
köveken csapódó hullámok verése,
félig élt életem fényt nyújtó kegyelme,
víz hátán fekszik, siklik, a csillámló nyár,
partjára feszül a szerelem, mint hullám
nekifeszül a belső erőktől hajtva,
tükör a tenger, olykor háborgó, néma,
árkok, pórusok, kráterek arcomra írva
kifekszenek meghalni a fehér partra.

2024.08.25. Zadar

Utazás

Utazd be a Mindenséget,
A rajtad túlnőtt világot!
Az éji csillagos eget,
Mindent, mit ember megtehet.

Gondolat hajóján utazz,
Mérve a végtelen teret.
Ne szorongj ön-ön valódban,
Ne légy fogoly e hálóban!

Ha végtelen csillagokig
hatolsz, lényüket megérted.
Ez már létezésünk titka:
A lélek lélekgig útja.

Higgy a tündér-létezésben!
Ha nem látod is igazi.
Tündér-manó harc az élet:
Nem fog lelkesen rést ütni!

Mindenség-alakzat vagy te,
Utas a végtelen felé.
Változásban is állandó,
Született, mégis halandó.
Ember, ki létét kutatva
Érkezik az állomásra.

Predák Anna

Csillaggal kifli

Bodzakertje másik oldalán a
Nap lement. A naplemente bója:
mélyülést, törést jelöl határa.
Algazöldjeit leszedte róla

mind a szél azóta. Sárgasága
megmaradt, de mintha közbeszólna
fent a Hold világa. Megtalálta
önmagát a fénye szürke foltja.

Bodzabokron áthatoltak érvek:
égen árva kiflinek tekinti
gombszemed, de része gömb egésznek.

Innen értem, ennyi volt, idilli
kép elillan. Este még becézlek,
hogyha engeded. Megéri hinni.

Lehet, májusban van

Tanárom utolsó évünkben azt mondta,
volt valami kedves és kellemesen nyugtató számára
a nők egymás közötti halk suttogásában.
Születésnapját sosem árulta el,
de ezt megosztotta a pesti ifúság negyven sötét foltjával.

Mi ott, akkor, nem válaszoltunk.
Csak furcsálva összenéztünk:
milyen nevetséges, hogy mindenki számára van egy-egy
olyan megfoghatatlan, bolond dolog,
ami erőszakkal lefejt a festékszagú,
megkeményedett,
rászáradt rétegeket,
és előhossa a lázas kisfiút,
aki paplanok alatt hallgatja,
ahogy anyja
óvatos hangon
a doktornővel diskurál.

Radnai István

emlékkönyv számárfüllel

ha költő verset villan a kedves
mint percnyi emlék futnak pajkos évek
felbátorodva mint festő megles
dombot völgyet keres tenyész a vétek

mindig te vagy olvass egyetlen egy
szerelem feromon illat nem érvek
igék jelzők váltják egymást színek
hajad szikrái akkor benne élnek

aztán csak híd maradsz kopott ágyak
kulcsok kapuk csók lebontott házak
tavasszal minden madárka énekel

lendülő szívritmus esküvések
betű s szívek fák kérgébe vésett
fellobban mind ha testeddel egybekel

zónák

*a mirabeau hid alatt fut a szajna
szerelmeink emléke mért zavar ma
száz hajó ezernyi emlék
jelzi már közel a nemlét*

a károly hid alatt a moldva állni látszik
lusta vizén a napsugár szerelme játszik
otromba kő megannyi pillér
áttetsző víz megannyi fillér

széles híd ül két fura kontinensen
nyüzsgő kocsi liheg hogy átsiessen
összébb szorul szív és tenger
ismerős ismeretlennel

csak a víz a sík hidak íve alatt
szirén testtel hallgató színes halak
ha esti levegőre csobban
életkanócom is kilobban

már csak a mirabeau híd és a szajna
két moldva-part közt álmok birodalma
mély felhőköpenyt borít rád a halál
életedre alkuszik már a bazár

*Sándor József***Illatos somkoró**

Napos nyári délelőtt volt,
Virág nyílt a réten,
Csak egy árva báránnyel
Lebegett az égen.

Virított a somkóró is,
Fehér és a sárga.
Mátyás gazda nyugdíjasként
A domboldalt járta,

Shokása lett, hogy nyaranta,
A somkórót gyűjtse.
Meggzárítva, elmorzsolva,
Dohánnyal vegyítse.

Domboldalak szép virága,
Vadon nőtt fel, gyomként.
Illatozik szobájában,
Fehér pipa-füstként.

Minden évben karácsonykor
Dagasztja is mellét,
Mert ha rágyújt pipájára,
Dicséri a vendég.

Csak egy villanás volt

Csak egy villanás volt, hulló csillag fénye,
Megperzselte az mégis, két szemébe nézve.
Tűzes szemű lány volt, aki rám nevetett,
Miközben hullottak a sárguló levelek.

Búcsúzott már a nyár, hervadt minden virág,
Csak a mi szerelmünk bontogatta szirmát.
Rozzant kerítésük túloldalán állva,
Integtetett sokszor érkezésem látva.

Fiatalka volt még, mondhatnám, hogy csitri,
Mégis arra várt, hogy visszaintsek néki.
Épp a házuk előtt állt meg az Ikarusz,
Éles fékezése jökedvre buzdított.

Mosolya, mint rózsa, nyiladozó szirma,
Mosollyal öntöztem, mosolyát naponta.
Ám az őszi szelek elfújták a lángot,
Zimankós tél jött, és utoljára látott.

Jövönket tervezve, közbe szóltak páran,
Az ilyen csóróknál, kár koptatni lábad.
Koldus leszel fiú, kitagadunk már ma,
Nem tehozzád való Zsíros Böske lánya.

Plátói szerelmünk rövid életű volt,
Hogy miként búcsúztunk, tanú rá a vén hold.
Fagyos mosolyával melengetni próbált,
De a hóviharban nem nyíltak már rózsák.

Vasi Ferenc Zoltán

Egy fűzfaág a tópartról

Szomorúfüzek, szomorúfüzek, –
(álom-koronák, lándzsa-levelek).
Telis-tele velük a part!
Nem is vágnak talán másra,
mint lassú elmúlásra.

Aszályos mederbe ájuló ágak!
Fehércsönd-tartomány.

Epileptikus vers

Apám sírját borral
meglocsolnád?
Anyám könnyeiből
való szívem hídján
járnád-e a polkát?
Kilenc árva csókom
ajkaidra adnám,
keserű csillagok éjét
múltamul
felrónád?
S ha minden kérdésem hiába,
epileptikusan fetrengék majd
a sárban.

Vasas Tamás

Kapu

Elsőajtós kapu, szigorú tekintet a trolivezető
arcán, mintha Szent Péter őrködne valahol fent,
a turisták átsiklanak rajta könnyedén, jegyeik
rendben vannak, mozdulataik laza hullámok.
Én megállok, nem vagyok része a szertartásnak,
gyöngyözik a homlokom a zavarodottságtól.

A kialvatlanság árnyéka, a rendezetlen öltözet,
a vezető gőgös mosolyának súlya a tekintetén,
most minden tonnákkal nehezedik rám.
Doboló ujjak a kormányon, számolt másodpercek,
kotorászás, keresem a kabátom rejtett zugaiban a
bérletet, miközben az ócska málna csendben ellenáll.

Egyre mélyül a kétségbeesés, a vadász öröme
az avarban, a pillanat, amikor az áldozat megmozdul,
a kezem mégis üres marad, bérlet nélkül, semmi
sincs benne, csak a tehetetlen idő.

Véssey Ede

Ködös, téli utazás

Az alvó földeken hajnali köd úszik,
gomolygó fehérség lopva feléd kúszik.

Orrodig alig látsz, meredsz magad elé,
kocsid csendben gurul utad célja felé.

Fekete tehenek néznek rád meredten,
pára-dunyhájukban kérődzve feledten.

Vágysz a napsütésre, ködök felszálltára,
kitisztuló égre, messzi láthatárra,

mint aki homályban vár a kegyelemre,
lelket megtisztító égi üzenetre.

Szent Kereszt-bazilika, Lecce, Olaszország

Kérés

Én Uram, Istenem
kegyelem, kegyelem!

Gyötör a félelem,
mi lesz a végzetem?
Senyvedek védtelen,
magam nem védhetem,
csúszhatok térdemen,
hajamat téphetem.
Sosem volt érdemem,
gyakorta tévedtem –
Bocsáss meg énnekem!
Megtisztult lélekben
jóságod kérhetem.
Kegyelmed végtelen.
Add meg, hogy sértetlen
megmaradt éltemben
hitemben mélyebben
zenghessen énekem!

Én Uram, Istenem
kegyelem, kegyelem!

Wilhelm Ottó

Vörösmarty Mihály: számvetés a végórában

Mottó:

„Azt hittem, hogy meteor
lehetek, mi behatol
az emberek lelkébe...
De utamnak már vége.

Lelkem füstölgő fáklya,
gyertya senyvedő lángja...
Bekerített a karám:
kevesen figyeltek rám...

Néha vagyok már csak ébren,
így csikorog most értelmem:
az álmaim kergetőznek,
emlékeim messze szöktek...

Apám vagyont nem hagyott,
csak kishemesi rangot,
nemzetféltésből nagyot
s hozzá lyukas kalapot;

rám hagyta a „vagonát”,
hogy „szeressem a hazát;
paripád csak egy legyen
s úgy hívják, hogy értelem.”

Se kardom, se birtokom,
szánt is minket sok rokon;
egy út maradt csak nekem:
lemondás és küzdelem,

s mert nem jutott főrangból
én nem lehettem Csongor.
Az én Tündém másé lett:
boldog órák, ég veled!

Földi vágyaim helyett
képzeletem kért helyet;
amit nekem nem lehet
azt élje át a nemzet:

melynek ébresztőjeként
élesszem a fényt, s reményt,
dicsőséget és sikert –
ne nyomassza a sírkert.

Hazám lett az Istenem
(egyoldalú szerelem)
őt szolgáltam legbelül,
s türtem, rendületlenül.

De az élet oly hitvány:
én lettem a vén cigány,
ki makacsul cincogott
s bámulta a csillagot.

Vágyam volt a sarkantyú,
hú társam a mélabú;
„életre ölt Haynau”
s ételem lett savanyú

és nem lettem kandalló,
hanem naiv halandó,
hunyt parázs, mely didereg:
lehűtötte a hideg.

„S a nép, hol nemzet süllyed el?”
– ugyan már, az kit érdekel
ily haramia világban?
Naív voltam, rosszul láttam...

Aggodalom, vívódás, gond?
Instd le a tintanyalód!
Napba nézett s fénytől vak volt?
Ne sajnáld az ébren alvót...

Kifogták a szekeret:
nem szárnyal már képzelet...
Ital? Számból kifolyik,
a látomás szétfoszlik...

Nevessetek, emberek!
Már csak halni ébredek,
nem hevít a szenvedély,
csókra hív a sötét éj...

Küzdtem szomjan és étlen,
hadakoztam, elégttem;
s annyi balvégzet után
én lettem a vert Zalán.

Felismerésem kigyúlt:
hiába a dicső múlt,
a sok fénylő példakép
s hős halála – nem elég!

Föld és égnek fiaként
tápláltam hitet s reményt:
„igazság és szeretet
országotok eljöhet”,

a szép szó és ének: lánc,
úgy összefűz, mint a tánc,
melyből üdvösség ered,
s örömforrás, révület.

Ha hajnal jön, vetni kéne,
a mag a jövő reménye,
boldog az, akit az ünnep
ragyogásával kitüntet.

Azt hittem, hogy meteor
lehetek, mi behatol
az emberek lelkébe.
De utannak már vége...

Lettem füstölgő fáklya,
gyertya senyvedő lángja...
Bekerített a karám:
kevesen figyeltek rám...

Székesfehérvár 2025. január 17.

Márton Károly

Jégcsap cseppen

Jégcsap cseppen,
És öröme,
Ha netalán
Letöröm-e?

Reggeli séta

Csurdé lábamat
Harmat mossa,
Ahogy a füvet
Letapossa.

Szomorúfűz

Kusztos Endrének

Szomorúfűz
Lehajló ága,
Miért ad okot
Szomorúságra?

Ady Endre sírfelirata

Asszonyok, asszonyok
Gyújtották a lángot,
Mégfizettem értük
Halállal a vámot.

Apám mesélte

Az apám elmesélte,
Merre járt az apja,
Nem csak szelídségének
Volt végig a fogja.

Lőkös Péter

Egy falikrónika Nagyszebenből

A történelmi eseményeket évről-évre közlő évkönyv (annales) a humanista történelmi irodalom kedvelt műfaja volt. Az egyszerűbb évkönyvek – így a falikrónikák is – rövid mondatokban tudósítanak az eseményekről. E szövegek jellemzője, hogy az egyes éveknél közölt információk általában nem kapcsolódnak össze, egy-egy történelmi esemény időpontját pedig *néha tévesen adják meg*.

Az évkönyv a 16. századi erdélyi szász történetírásnak is kedvelt műfaja volt. Az első nyomtatásban megjelent erdélyi szász történelmi munka, Thomas Bomel (†1592) nagyszebeni jegyző, későbbi szelindeki lelkész 1556-ban kiadott krónikája is az évkönyvekhez tartozik.¹ Bomel Magyarország történetét foglalja össze a hunok bejövételétől 1554-ig, ő még a hungarus-tudatú szász szerzők közé tartozik.²

Az évkönyvek közül különösen érdekesek a szász templomok falaira írt történelmi feljegyzések, a falikrónikák. Ezek a történelmi munkák a protestánsá vált templomokban a freskók helyét foglalták el, s egyben a humanizmus és a reformáció nagy lelki élményének, a szász azonosság-tudat kialakulásának első nyilvános lecsapódásai voltak.³

Az egyik leghíresebb erdélyi szász falikrónika a latin nyelvű *Brassói falikrónika* (*Breve Chronicon Daciae* vagy *Annales templi Coronensis*), amely eredetileg a brassói Fekete-templom kórusának falain volt olvasható. A szöveget sajnos egy renoválás során levakolták, így azt ma már csak másolatokból ismerjük.⁴ Voltak

¹ *Cronologia rerum Ungaricarum, a primo Unnorum in Pannoniam adventu, ad millesimum quingentesimum Sextum a Nato Christo annum* (A magyar történelem kronológiája a hunok Pannóniába való első bejövételétől a Krisztus születése utáni ezeröttszázötvenhatodik esztendőig). – Magyar fordítása: Lőkös Péter: Thomas Bomel magyar krónikája. In: Néprajzi Látóhatár, 16 (2007), 3–4. sz., 209–225.

² Szegedi Edit: *Geschichtsbewußtsein und Gruppenidentität. Die Historiographie der Siebenbürger Sachsen zwischen Barock und Aufklärung*. Köln/Weimar/Wien, Böhlau, 2002, 174.

³ Vogel Sándor: *Georg Kraus és művei*. In: Georg Kraus, Erdélyi krónika 1608-1665. Vogel Sándor fordításában, bevezetésével és jegyzeteivel. Budapest, 1994, 13.

⁴ Nussbächer, Gernot: *Wer war der Verfasser der Wandchronik? Eine wissenschaftliche Diskussion von zwei Jahrhunderten wieder aktuell*. Karpatenrundschau, 1976, 3/16. január, 6. – Magyar fordítása: Hieronymus Ostermayer: Erdélyi krónika (1520–1570) – Dácia rövid krónikája (1143–1571). Ford., az előszót és a jegyzeteket írta Lőkös Péter. Kolozsvár, Kriterion, 2005, 75–82.

azonban további száz falikrónikák is, például Besztercén, Medgyesen, Segesváron és másutt, de ezek sem maradtak fenn eredetiben.⁵

Eredetiben maradt ránk viszont – egyetlenként – a *Szebeni falikrónika*. Pontos keletkezési ideje nem ismert, de értelemszerűen 1566, az utolsó bejegyzés után íródhatott.⁶ Ez a gót betűkkel írt latin szöveg a nagyszzebeni plébániatemplomban, a ferula nyugati falán látható.⁷ Szegedi Edit szerint azért latinul íródott a textus, mert a városi elithez szólt.⁸ Nagyszzeben a múltban az erdélyi százszok politikai, szellemi központja volt, egyben nemzetközileg is jelentős kereskedelmi centrum is.

A *Szebeni falikrónika* szövege eddig nem volt olvasható magyarul, ezért alábbiakban magyar fordításban közöljük:⁹

„Ezek [az események] érdeemesek az emlékezetre:

- 1409 I. Mehmed török szultán először foglalta el Szerbiát és Havasalföldet.
- 1421 Ugyanaz a szultán feldúlja a Barcaságot, a brassói szenátust elhurcolja.¹⁰
- 1432 Ugyanaz a szultán a Barcaságot ismét tűzzel-vassal pusztítja.
- 1438 Ugyanaz a szultán Szászvárosnál bejön Erdélybe és feldúlja Szászsebest.
- 1444 Vereség Várnánál Szent Márton ünnepének napján, amelyben Ulászló király meghal.
- 1453. május 29-én Mehmed elfoglalta Konstantinápolyt.¹¹
- 1455 Hunyadi János vajda meghal.¹²

⁵ Ezekről legújabban ld. Szakács Béla Zsolt: Lappangó örökség: az erdélyi falikrónikák emlékezete. In: Credo. Evangélikus folyóirat, 28 (2022), 2. sz., 20–27.

⁶ Vö.: Szakács Béla Zsolt: Falra hányt betűk: Késő gótikus falikrónikák a középkori Magyarországon. In: Művészettörténeti Értesítő, 69 (2020), 43.

⁷ A ferula az ókeresztény templom előcsarnoka volt, a templom teljes szélességében húzódó, a főhajóra merőleges, keskeny, zárt tér, amely a katekumenek tartózkodási helyéül szolgált. <https://lexikon.katolikus.hu/F/ferula.html> (2025. 08. 07.)

⁸ Szegedi, 166.

⁹ Az eredeti szöveg modern, betűhív átirata itt olvasható: Albu, Ioan: Inschriften der Stadt Hermannstadt aus dem Mittelalter und der frühen Neuzeit. Heidelberg/Hermannstadt, Hora, 2002, 54–57.

¹⁰ Az 1421, 1432 és 1438. évnél említett események II. Murad szultán (1421–1444, 1446–1451) uralkodása alatt történtek.

¹¹ II. Mehmed (1451–1481)

¹² Hunyadi János 1456-ban halt meg.

- 1460 Corvin Mátyást királlyá koronázzák.¹³
- 1485 Mátyás király elfoglalta Bécset.
- 1479 A nagyságos Báthory István erdélyi vajda Kenyérmezőn 65000 törököt győzött le.¹⁴
- 1490 Mátyás király meghal.
- 1493 A törököket a Vöröstoronynál a pásztorok megsemmisítik.
- 1510 Mihnea havasalföldi vajdát Nagyszebenben megölik.
- 1514 Kitör a keresztések háborúja Székely György vezetésével.
- 1521 Nándorfehérvár a megadás után a törököknek átadatik.
- 1521 A székelyek fellázadnak János vajda ellen.
- 1523 Nagy földrengések történtek.
- 1526 Lajos király a mohácsi csataterén meghalt.
- 1529 Az erdélyieknek a törökök és moldvaiak által okozott nagy veresége Földvárnál.
- 1530 Az egész világon pestis dúl.
- 1534 Lodovico Grittit Medgyes városában Czibak meggyilkolása miatt megölik.
- 1539 János király feleségül vette Izabellát, Lengyelország királyának lányát.
- 1540 János király meghal Szászsebesen.
- 1540 II. János magyar király megszületik Budán.
- 1541 Buda városát Fráter György a törökök kezére adja.
- 1541 Nagyságos Majláth Istvánt török fogságra hurcolják.
- 1542 Sok sáska lepte el az országot.¹⁵
- 1551 Fráter György kincstartót Alvinc városában meggyilkolják.
- 1554 Egész Magyarországon és Erdélyben dúl a pestis.
- 1556 Nagyszeben városának nagyobb része gyújtogatás következtében leég.
- 1556 Izabella királynét fiával visszahozzák Erdélybe.
- 1558 Gyulafehérváron megölik Bebek Ferencet, Kendy Ferencet és Antalt.
- 1559 Izabella királyné meghal Gyulafehérváron.
- 1562 A székelyek eredmény nélkül fellázadnak II. János király ellen.
- 1564 II. János király elfoglalja Szatmárt, Atyavárat és más várakat.
- 1566 II. János elutazott a törökök szultánjához.”

¹³ Mátyást 1464-ben koronázták királlyá.

¹⁴ A kronológiai sorrend itt és az előző eseménynél felcserélődik, vélhetően azért, mert máshol is, például a *Brassói falikrónikában*, az olvasható 1477-nél, hogy Mátyás elfoglalta Bécset, holott akkor valójában csak körülzárta. A *Szebeni falikrónika* írója vagy valaki más viszont tudhatta ezt és kijavította a dátumot a helyes évszámra (1485), de a sorrendet már nem változtatta vagy változtathatta meg.

¹⁵ Ez az utólagos bejegyzés az egyetlen sor, ami német nyelvű.

Amint látható, a mű ismeretlen összeállítója magyarországi és erdélyi eseményeket örökít meg, de néha az ország határain túlra is kitekint. Egy ilyen jellegű szöveg terjedelmi okokból természetesen csak korlátozott számú eseményről tudósíthat. Konstantinápoly elfoglalását leszámítva egyébként csak az évszámok olvashatók. E tekintetben ez a szöveg eltér a *Brassói falikrónikától*, hiszen az sok eseménynél megadta a hónapot és a napot is. A *Szebeni falikrónika* a többi falikrónikához hasonlóan a közösség hivatalos emlékezetörzésének egy sajátos formája volt. A szöveg a templom falain pedagógiai funkciót is betöltött, népszerűsítvén a saját múltat, amelyen a közösségi öntudat megalapozódhatott. Szövege Michael Siegler *Chronologia rerum Hungaricarum, Transilvanicarum et vicinarum regionum libri duo*¹⁶ című évkönyvén alapul. *Érdekes módon, a Brassói falikrónikához hasonlóan, szövegünk sem említi a reformációt, jóllehet Nagyszebenben már 1543-ban bevezették azt.*

Végezetül még egy érdekesség. A Monarchia fontosabb korabeli újságjai mind beszámoltak arról, hogy amikor I. Ferenc József 1876. szeptemberében Erdélyben járt, hogy egy hadgyakorlatot megtekintsen, Nagyszebenben megnézte többek között a falikrónikát is. E hírek azonban mind úgy fogalmaznak, hogy „a szászok bevándorlásáról szóló falikrónikát”.¹⁷ Vajon a most olvasható szövegnek volt mára elveszett része (eleje) is?

¹⁶ Magyar fordítása: Siegler Mihály: A magyarok, az erdélyiek és a szomszédos tartományok történetének kronológiája. In: Krónikáink magyarul. III/2. Vál. és ford. Kulcsár Péter. Budapest, Balassi, 2007, 67–108.

¹⁷ Ld. például a *Die Presse* hírért: 1876. szept. 13., 253. sz., 4.

H. Móra Éva

Két könyv Jókairól

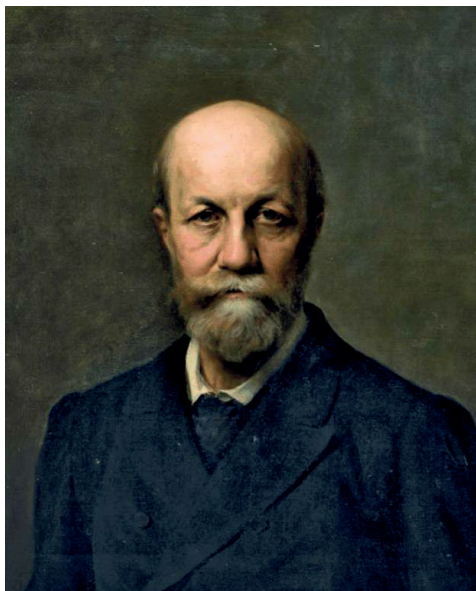
Kiss A. Kriszta: *A fiú, aki mindent el akart mesélni* – Egy elveszett Jókai-önéletrajz (Móra Kiadó, Budapest, 2025)

Szécsi Noémi: *Jókai és a nők* (Magvető Kiadó, Budapest, 2025)

2025-öt írunk, Jókai-bicentenáriumot ünneplünk. Ünneplünk? Összeszorul a szívem, ha arra gondolok, hogy vajon hányan olvassák ma ennek a saját korában és még hosszú-hosszú évtizedekig népszerű írózeninek a könyveit ... Rosszkor, túl korán adták a kezünkbe. Már a '60-as-'70-es években is igen kevesen olvasták végig például *A kőszívű ember fiait* hetedik osztályban. Már akkor keveseknek volt türelme az író terjedelmes (de milyen gazdag!) mondataihoz, ráérősen hömpölygő (és elragadó!) történetmeseléséhez. S ha az első találkozás kudarcos, nehéz rávenni magát az embernek egy későbbi életszakaszban, hogy kezébe vegye az író regényeit. Persze nem csupán a Jókai-művek iránt lanyhult az érdeklődés, általában is gond van napjainkban az olvasással.

Hátha az emlékév alkalmat ad arra, hogy újra felfedezzük magunknak! Két, a közelmúltban megjelent könyv segíthet ebben.

Kiss A. Kriszta megtette az első lépést: a legkisebbekhez szól, amikor elmeséli Jókai Mór – akkor még Jókay Móric – gyermekkorát, majd nyomon követi életének legfontosabb mozzanatait. A Móra Kiadó sorozatának legújabb, kilencedik darabja ez a könyv, s az eddigiekhez hasonlóan színes képekkel illusztrálva, egyszerű, könnyen érthető nyelven mutatja be a nagy mesemondó életeseményeit. (Valójában *Takács Viktória* bájos rajzai uralják a könyv lapjait, köztük kaptak helyet a szövegblokkok, illetve szövegbuborékok – de ezekről majd később!) Kiss A. Kriszta igazán avatott ismerője és tolmácsolója az életrajznak. Továbblépek: mivel doktori disszertációjának témájául Jókai önéletírásait választotta, így azt is alaposan ismeri,

hogyan látott rá az író *önnön* életére. Nem mindegy! Indokolt és jogos tehát az egyes szám első személyű beszédmód – innen az alcím is: természetesen a szerző kreálta „önéletrajzról” van itt szó. Sok olyan adalékot kapunk, amely nem szerepel a hivatalos, tankönyvekben szereplő életrajzokban, de érdekes lehet a gyerekeknek.

Údító volt olvasni például, amikor képviselőségét idézi fel: „...*rájöttem: a képviselőház lesz az én csendes menedékem!*” Úgy gondolja, itt nyugodtan tud írni, belemerülhet a munkájába. „*A legjobb olyankor volt, amikor beszédeket tartottak, akkor mindenki csendben figyelt. De mikor szavazás volt! Egyik jobbról, másik balról társigált. Írnék, ha tudnék! Fél lap megvan, valaki egyet rándul, s leveri a tintatartóm.*” – és így tovább... Hasonlóan személyes színt ad az egész „memoárban” végig jelen lévő *Kakas Márton* szerepeltetése. Az ő vidám kis figurája minden oldalon ott van, s szellemes-csípős megjegyzéseivel kommentálja a történeteket – mintegy Jókai öniróniájának hangot adva. Szemünknek is változatosságot jelent, hogy gondolatait, „beszólásait” szövegbuborékokban olvashatjuk, ezt a megoldást az ifjú olvasók is nagyon kedvelik. (Egy kis magyarázat azért szükséges – és remélhetőleg meg is kapja a gyerekközönség: az író Kakas Márton néven is publikált időnként. Később ilyen címmel élclap is megjelent, amit viszont nem Jókai szerkesztett. Az élclapra utal is kiskakasunk a könyvben, ám ez a rész – legalábbis számomra – kissé homályos maradt.)

Nézzük, milyen érdekességeket emel ki a szerző ebből a hosszú, tartalmas életből!

Különös élmény volt számára, amikor iskolás éveiben először látott közlő tesztet, no nem súlyzóval, hanem súlyos kódarabbal.

Azt tanulják az iskolában a gyerekek, hogy Petőfi jó barátja volt, hogy már diákként találkoztak; de azt nem, hogy Jókai eredetileg festőnek, Petőfi pedig színésznek készült. Az is közismert, hogy Jókai is ott volt a forradalmi ifjak között, talán az is, hogy együtt béreltek lakást Petőfivel, de sokaknak újdonság az a szomorú tény, hogy később a két jóbarát egy életre összeveszett. Máiig nem tisztázott, hogy azt a bizonyos *első kokárdát* Laborfalvi Róza tűzte-e Jókai mellére vagy Szendrey Júlia Petőfiére... Úgy tűnik – mivel Kiss A. Kriszta valódi önéletrajzok alapján dolgozott –, az első változat az igaz. A forradalom további napjai és a bukás utáni történések sem maradhattak ki természetesen, de a kertész Jókairól már kevesebbet tudunk. Mulatságos epizódban emlékezik meg féltett körtefájáról, ami svábhgyi villájának kertjében ékeskedett. Érdekesség, hogy szívélyes kapcsolatot ápolt Erzsébet királynéval, azaz Sissivel; órála sokan megírták, mennyire rokonszenvezett a magyarokkal, de az újdonság, hogy állítása szerint Jókai regényeinek „*hangzatos, zamatos mondatai*” szerettették meg vele nyelvünket. Egy másik történelmi híresség Bismarck német kancellár; a *The New York Times* is közölte azt az interjút, amelyet Jókai vele készített. S ha már a világra szóló eseményeknél tartunk: ő az azóta is első és egyetlen

magyar író, akinek díszkiadású összes művei (száz kötet!) világhiállításon nyertek fődíjat (1900, Párizs).

A végére hagytam, pedig főszerepet kapott az író életében is, a könyvben is: ő Laborfalvi Róza, akit olyan nehezen fogadott el az író édesanyja is, aki miatt megszakadt a Petőfivel való barátsága – de aki méltó, odaadó, igazi társa volt. Nagy szeretettel, meleg hangon ír róla s a fájdalomról is, ami Róza halálakor érte. Érdekesebb a második házassága története, amelyet az igen fiatal Nagy Bellával kötött, s ami miatt családja is, a közvélemény is elfordult tőle. Erről is röviden, de kendőzetlenül ír.

A felnőtt olvasóknak szól *Szécsi Noémi* munkája.

Az ő kapcsolata Jókaiával – saját elmondása szerint – már a névadásával elkezdődött. Azzal, hogy szülei a Noémi nevet választották neki, már „*irányba állították*”. Hogy milyen mértékben mélyült, gazdagodott ez a kapcsolat – nyugodtan nevezhetjük elhivatottságnak –, kiválóan bizonyítja legújabb könyve. A bulvárt ígérő cím ugyanis nem holmi felszínes, sztorizgató kötetet takar, hanem hatalmas tudást, felkészültséget, rengeteg kutatómunkát feltételező könyvet.

Ha már az elhivatottságról beszélünk: a szerző nemcsak Jókai iránt elkötelezett; számos nőtörténeti munkát is kiadott már. Nem véletlen tehát, hogy ez a két téma találkozik.

A kiadói fülszöveg a közvetlen családtagokat említi: Jókai anyját, nővérét, unokahúgait, feleségeit, nevelt lányait, fogadott unokáját. Már az is bőséges ismeretet, mesélni- és olvasnivalót kínálna, ha csak az ő szerepüket vizsgálnánk az író életében. Ennél sokkal többről van szó. Szécsi Noémi minden egyes nőalakot társadalmi megközelítésből mutat be: az anyát, Jókayné Pulay Máriaát például a kor asszonyaihoz, nőképéhez *viszonyítva* láttatja. Laborfalvi Róza sem egyszerűen lép színre a történetben; az ő megjelenését is igen széles színháztörténeti kitekintés előzi meg sok-sok névvel Prielle Kornéliától Hivatal Anikóig. (Előbbi neve a Petőfi-életrajzból ismert: a költő „hirtelen felindulásból” feleségül kérte az akkor Debrecenben játszó színésznőt.) Később aztán felbukkan Jászai Mari is, ő Feszty Árpáddal volt szorosabb kapcsolatban, mielőtt Jókai Róza „elszerette tőle”. Felmerül egy bizonyos Lukinics Ottília neve is, a pletykák szerint az idősödő Jókait gyöngéd szálak fűzték a fiatal színinövendékhez... (A pletykákra később visszatérünk.) Természetesen Szendrey Júlia neve is szóba kerül – nem volt róla jó véleménnyel az író! Bőven találkozunk tehát nőalakokkal a családtagokon kívül is, ám kétségtelen, hogy a legnagyobb hatást ők tették Jókaira.

Mire támaszkodhatott a könyv szerzője, hogy hiteles közelképeket nyújtson a családról? Legfőképpen Jókai önéletrajzára és a nők emlékirataira. Szerencsénkre nagy divatja volt a memoárirásnak, s élt ezzel mindkét unokahúg (Váli Mari, az író nővérenek, Jókay Eszternek a lánya, valamint Jókay Jolán, aki a báty, Károly lá-

nya volt), később Jókai Róza („Kisróza”, „harmadik Róza”, Laborfalvi Róza lányának leánya), majd az ő lánya, Feszty Masa is. De írt tömör emlékiratot Nagy Bella is, a fiatal második feleség. Szécsi Noémi több helyen megjegyzi, hogy óvatosan kell bánni mindegyik fennmaradt forrással, egyik sem mentes az elfogultságtól. (Egy szóbeszéd kapcsán szellemesen így ír: „...a történet mozaikdarabkái bizonyára több családi selejtezésen is átmentek.”) Váli Mari például rajongott nagybátyjáért, de gyűlölte Laborfalvi Rózát s összes leszármazottját. (A gyűlölet, de legalábbis ellenérzés nem benne fogant meg először. Amikor Jókayné megtudta, hogy szeretett, szép reményű fia egy idősebb színésznőt vesz el, akinek „törvénytelen” gyereke van, ráadásul katolikus, hosszú időre megszakította a kapcsolatot Mórival.) Jolán más szemszögből látott mindent. Ő – kisebb megszakítással – gyakorlatilag a Jókai-ház-tartásban nőtt fel; elragadtatással figyelte Laborfalvi Rózát, aki kedvesen, lányaként bánt vele, de a házimunkába is bevonta. Az ő emlékei sem pontosak, sok eseményt kislányságként élt meg. Szécsi szavaival „*Jolánka rámontírozta magát a családi legendákra*”. Nem szemlélhetjük kritika nélkül az író önéletrajzát sem: hol elvett, hol hozzátett valamit... Nagy Bella pedig – az őt ért családi támadások tükrében értelemszerűen – saját érdekeinek megfelelően alakította a történetüket. Két fontos forrásról nem szóltunk még. Az egyik Mikszáth Kálmán életrajzi regénye, a *Jókai Mór élete és kora*. Szécsi adatokkal bizonyítja, hogy Mikszáth sorait sem kezelhetjük fenntartás nélkül. Talán a leghitelesebb források a *levelek*. Sok-sok idézetet kapunk a keresztül-kasul kiterjedt levelezésből, mindazokéból, akik akár érintőlegesen is kapcsolódtak Jókaihoz. (Szépséghiba: az író halála után Nagy Bella a levelek közül is sokat megsemmisített.)

Számos idézet szerepel a könyvben a Jókai-regényekből is. (A levelek is, regényrészletek is gondos széljegyzeteket kapnak.) Bámulatos, hogy Szécsi Noémi menyire alaposan ismeri az életművet: rá kell döbennünk, hogy a regények szereplői, élethelyzetei, fordulatai milyen sok esetben követnek *valós*, Jókai életében előforduló mintákat! És Szécsi könnyedén azonosítja ezeket. Az anya, Jókayné határozott, érdes, sok dologban kérlelhetetlen asszony volt. Nem nehéz jellemére ismerni a Baradlayné-féle nőalakokban. De olyan apróságok is, mint a *fonás* mint a korabeli női lét meghatározó cselekvése, sok regényben felbukkannak.

A pletykákról. Nagy vállalkozás egy ilyen hosszú, tartalmas élet apró részleteit kibogozni, egymásnak ellentmondó emlékezések közül a leginkább reálisnak tűnőt kiválasztani. Szécsi Noémi mégis megkísérli. Tiszteletre méltó az az alázat, amellyel a legparányibb dolgot is képes felkutatni, ami bizonyíték lehet a kuszaságban. A vándorszínészek kalandos élete, házasságaik, kapcsolataik bőven adtak alkalmat a legendagyártásra. Vagy: lehetett-e „második Rózának” tüdőbaja, vagy szimpla tüdőgyulladás okozta halálát? Ennek fölfejtésére még a kor gyógy módjait is számba

veszi, összeveti a tünetekkel, Róza bőrén megjelenő kiütésekkel – az olvasó szinte beleszédül a sok adatba, kitekintésbe, utánajárásba...

Szólni kell még a könyv külleméről is. Minőségi lapra nyomtatták; elegáns vörös lapok választják el a kötet nagyobb egységeit. A borítón Feszty Masát látjuk az általa festett Jókai-képpel. Masa volt az egyetlen, aki haláláig kitartott a festői hivatás mellett; a festészet vonulatként volt jelen a család életében. Jókai eredetileg festőnek készült. Váli Mari is tanult festészetet, Jókai Róza egyenesen Székely Bertalan növendéke volt a mintarajziskolában. Az ő pályájuknak a házasság vetett véget. (Róza férje Feszty Árpád, a nevezetes „körkép” alkotója.) Jelképes is lehet ez a mozzanat: Feszty Masa, Jókai fogadott unokája nőként is beteljesítette választott hivatását – immár a közvélemény elítélése nélkül. Ez egyik felmenőjének sem sikerült.

Nagyívű tanulmányt tartunk a kezünkben, gazdag forrásjegyzékkel. Tanulmány, mégis olvasmányos, elragadó stílusban megírva. Személyes hangú utószó és előzeny családfa zárja a kötetet.

Jókain tehát a fókusz az idén. Jó lenne, ha lefűjnének a port a kezünk ügyében levő Jókai-regényről!

A római Pantheon

Bérczessy Lajos

Egy különös könyv – három nyelven

Báger Gusztáv verseskötete: Tovább is van

A mai magyar irodalmat figyelemmel kísérőknek, olvasóknak Báger Gusztáv József Attila-díjas író, költőt nem kell különösebben bemutatni. Szinte évente jelentkezik egy-egy újabb művel. Nem volt ez másként az idei Könyvhéten sem.

Meghökkenítő módon a *Tovább is van* válogatott és új versei a magyar mellett paralel németül és angolul is élvezhetőek. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy tagja a Német Írószövetségnek is.)

Nem szokványos, hogy a költő ily módon kaput nyit a világ felé, szélesebb olvasóközönséget is megszólítva, így nem kéri az olvasót, hogy fordítottasson le egy-egy opuszt.

Ha kicsit jellemezném a költőt – túl azon, hogy egy egyetemen oktattunk egy időben – azt mondanám: reneszánsz ember.

A líra lantján túl az anyagi világban is járatos a pénzvilág professzora. Az sem meglepő, hogy milyen témákat választ, csak kettőt emelek ki: vers a Magyar Pénzmúzeum megnyitására, vagy itt a könyvben nem szereplő, a világhálón nézhető – hallható, saját maga által előadott mű: „Alkalmi vers az első magyar számítógép (M 3) 50. születésnapjára.

Egy kicsit távlatokba visszatekintve a nagy költő előd József Attila így aposztrofálja magát A város peremén című versben: „A költő ajkán csörömpöl a szó, /de ő az adott világ varázsainak mérnöke.”

A magyar irodalomban sok helyütt olvashatunk hangulaterősítő technikai versemeket, ugyancsak József Attilától a Munkások című versben: „gép rugdal, lánc zúg, jajong ládák léce / lendkerék szíja csetten és nyalint, hol a fémkeblű dinamókat szopják / a sivalkodó transzformátorok.”

Még Tóth Árpádtól is két idézet a Körúti hajnalból: „Bús gyársziréna bűgött, majd kopott / Sínjén villamos jajdult ki a térre.

És a modern kor vívmánya is belekerült a vers-énekbe a Rádió című versből: „A rádió kagylóját felveszem. Hallga! Muzsika! Valami messzi jazzt üzen az éter”.

Eme kis színesztézikus kitérő után nézzük meg mit is kínál még nekünk akár a világirodalom.

Az előbb reneszánsz alkotót mondtam, akire illenek a Goncourt-díjas francia író Roger Vailland gondolatai: „Írónak lenni szinte annyit jelent, mint kettős életet élni, vagy ha úgy tetszik két életet élni egyetlenegyben”. Ez a fajta „reneszánsz” író-ember holisztikus világban él.

De térjünk vissza az előbb említett Pénzmúzeum című vershez. A vers három részből áll úgymint Pénztörténet, Pénzvirágzás és Sejtelem.

Költői bravúr az évezredek pár verssorban megeleveníteni, Krózus királytól – a digitális ablakokig.

Az opuszt a már említett harmadik rész – egy négysoros vers zárja le: „Nem kell se / Dollár se yen / Fizetőeszközünk / A szó-selyem.”

Érdekes- és biztosan kedves a szerzőnek-a korábbi kötetében is „mint még soha”, hogy Maldeville satirikus versét, A méhek meséjére utalást beválogatta új kötetébe is. Örök emberi gyarlóságokat vet egybe a rovarvilág ösztönvilágával.

Nehéz prózában visszaadni a líra szárnyalását! Jobb inkább olvasgatni, ízlelgetni a verssorokat,képeket.

Nem lehet jobban megfogalmazni e különösen izgalmas verseskötet küldetését, mint egyik méltatója írja:

Az omlás szakadékaival fenyegetett korban a gazdasági progresszió jeleit nyugtázza a közgazdász. Főlé hajol a költő és a hit, valamint a tudomány erőit, a küldetéses magyar költészet legszebb örökségeit feltámasztva tárja elének a líra örökérvényű „tovább is van” – üzenetét.

Ez Báger Gusztáv legújabb három nyelven – a már említett: magyar, angol, német – megszólaló verseskötete.

Kocsmá, mint irodalmi tér

Ádám Tamás: Kocsmadalok

„Kocsmában méház a vén kalóz...” – idézhetjük Orbán Ottó versének – Berzsenyi Dániel A poézis hajdan és most című költeményére vonatkozó – címadó sorát. A fogadó, a kocsmá és a kávéház régmúlt időktől fogva irodalmi tér: az irodalmi mű születésének helye a villoni balladáktól a (vándor)színházi hősökön, a 19. században kedvelt bordalok kultuszán át a 20. századi kávéházi novelláig és jelenkorunk kocsmaregényeiig. A kocsmában született szöveg profán hatása legtöbbször abból ered, hogy a veretes költői műfaj vagy forma kereteit triviális jelentés feszíti szét (így az óda vagy az elégia versnyelvét például Csokonai Vitéz Mihály, Vörösmarty Mihály vagy Petri György költészetében). Ádám Tamás Kocsmadalok című, 2025-ben napvilágot látott ciklusában a szonett az a forma, amelynek kötöttségét a hétköznapi és a költőietlen tartalom írja felül.

Ádám Tamás szonettjei 2022 és 2024 között keletkeztek. A valamennyivel több, mint százoldalas könyvet Gelencsér János grafikái illusztrálják.

*

A költő kocsmában is költő – a kocsmá költőben is kocsmá! Ezzel akár le is tudhatnánk Ádám Tamás szonett gyűjteményének a bemutatását. (Amúgyis, lehet egy fülszövegben szonetteket elemezni? Nonszensz....!) Azért annyit mindenképpen, hogy a költő kocsmában is létezés-árva, és a kocsmá költőben is a megvesztett – akár elveszett, elvesztegetett – szabadság metaforája. Különös, hogy ez a szabadversekben szabadon lobogó hajdani lélek most a kötött formák között, az egyik legkötöttebb szerkezetben találja meg a kifejezhetőség kereteit. Romlásban nem tart meg más, csak a forma, írt egy kortársunk az erre való rádöbbenéséről; talán költőnk szonett-elhatározását is hasonló életfelismerések indukálták. A kitombolt élet(forma) után következnek a kötelmek közé szerkesztett életesszencia. Az életakciókat kövessék a kontemplatívabb létformációk. És mert sokszor használdott itt a lét, mint kategória, életminőség és -lehetőség, nyilván sejtetjük, sejtetni akarjuk szándékkal, hogy a kocsmá is a lét egyik megnyilvánulási formája, virtuálisan és valóságosan is. A sokat megjárt, részegen is többnyire józan emberek különös klubja ez, ahonnan kinézik az őszintétleneket, és bent tartják a valahány esendőt. Megjegyzendő, Ádám Tamás viszonylagos szabadsággal bánik a sorvégekkel, hiszen a szonett sem az a szonett már, amit Petrarca annak idején kibogozott az idegrendszeréből. Virágoskert helyén kocsmá, virágok helyén pálinkás-, sörös- és borospoharak, szerelmesek helyett ételszomjasak, életfáradtak vagy életundorodtak. Az örök kocsmá nyitva, az élet meggy befelé oda, vagy kifelé

onnan, a lét viszont megtorpan a küszöbön és tanácstalan. Befelé vagy kifelé? Tömegben veszélyes, sűrű a magány – így a költő. És ez rá is igaz.

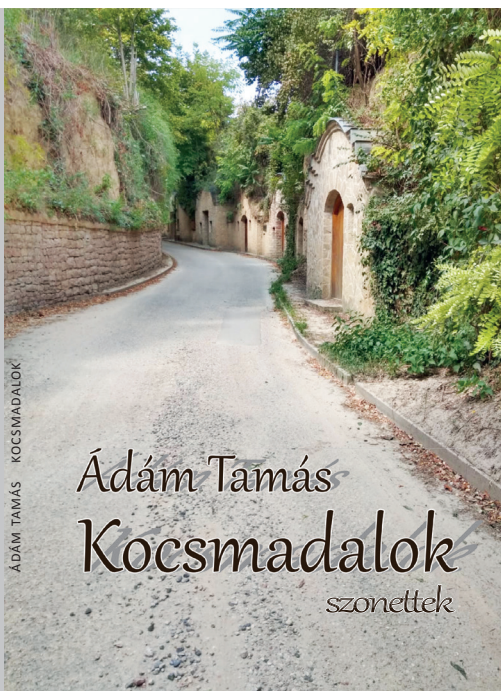
(Ádám Tamás: *Kocsmadalok. Szonettek. Hungarovox, Budapest, 2025, 114 oldal*)

A költő kocsmában is költő – a kocsmában költőben is kocsmal! Ezzel akár le is tudhatnánk Ádám Tamás szonettgyűjteményének a bemutatását. (Amúgyis, lehet egy fűlszóvegben szonetteket elemezni? Nonszensz...!) Azért annyit mindenképpen, hogy a költő kocsmában is létezés-árva, és a kocsmában költőben is a megveszett – akár elvesztett, elvesztetett – szabadság metaforája. Különös, hogy ez a szabadversekben szabadon

lobogó hajdani lélek most a kötött formák között, az egyik legkötöttebb szerkezetben találja meg a kifejezhetőség kereteit. *Romlásban nem tart meg más, csak a forma*, írta egy kortársunk az erre való rádöbbeneséséről; talán költőnk szonett-elhatárolását is hasonló életfelismerések indukálták. A kitombolt élet(forma) után következtek a kötelmek közé szerkesztett éleetszencia. Az életakciókat kövessék a kontemplatívabb létformációk. És mert sokszor használdott itt a lét, mint kategória, életminőség és -lehetőség, nyilván sejtettük, sejtetni akarjuk szándékkal, hogy a kocsmában a lét egyik megnyilvánulási formája, virtuálisan és valóságosan is. A sokat megjárt, részegen is többnyire jőző emberek különös klubja ez, ahonnan kinézik az ösztintéleket, és bent tartják a valahány esendőt. Megjegyzendő, Ádám Tamás viszonylagos szabadsággal bánik a sorvégekkel, hiszen a szonett sem az a szonett már, amit Petrarca annak idején kibogozott az idegrendszeréből. Virágokert helyén ételszomjasak, életfáradtak vagy életundorodtak. Az örök kocsmában nyitva, az élet megy befelé oda, vagy kifelé onnan, a lét viszont megtorpan a küszöbön és tanácstalan. Befelé vagy kifelé? Tömegben veszélyes, sűrű a magány – így a költő. És ez rá is igaz.

zt

ÁDÁM TAMÁS KOCSMADALOK

Ádám Tamás
Kocsmadalok
szonettek

Tusnady László

Könyvek és sorsok – Kaiser László könyve

„Sorsotok a mi sorsunk” – mondjuk a könyveknek. Bölcsőhelyüket is körbejárjuk. Ember voltunk, gyökereink nagy-szerű helyei szólnak hozzánk. Torzókká vált folyóiratok sorsa kiált felénk: „Merre mentek? Mit akartok? Azt hiszitek, hogy jó lesz nélkülünk?” – kérdezik tőlünk.

A tűnődés szabadsága túl sokat enged meg talán, ha most világunknak, mindenségünknek ezeket a kérdéseket szegezem. „Könyvek és kövek” immáron fél évszázados messzeségből szól hozzám - hajdani professzoromnak, Szauder Józsefnek a remeke. Róma templomainak a síremlékei a könyvek által adtak hírt neki.

Igen! A könyv hírt adott az emberről. Brunetto Latiniként tanított mindnyájunkat, hogyan jut el az ember az időtlenbe, az örökbe. Kizökkent világunk padlása talán már ég, de vannak, akik még mindig a rombolás művét dédelgetik, pedig jobb lenne, ha a legnagyobbakra figyelnének. Latini tanítványát néznék: ott áll minden meghasonlás nagy tagadójaként könyvvel a kezében – Dante.

Kaiser László legújabb könyve idézi fel bennem ezeket a gondolatokat. Halhatatlanságra vágyó királyfinak született, de karácsonya gyertyáit hóval fedte be a tél – a kor. Május 25-én lesz volt hetvenkét esztendő. Esmélése „legperdöntőbb” idejében kélt előttünk a „szálló ragyogás”: 1956! Az világ-üstököstündöklés lett még akkor is, ha a gonoszság, az árulás, a sokaság közönye karácsonyaink örömét is iparkodott kilúgozni.

A létpusztítás iszonyú rémeit legyőzheti-e a „Mami, tűz van!” eszmélése? Nem tudom, de az világos előttem, hogy míg Kaiser László szeretteit védi ebben a jégkristályos időben, másokra is gondol. Könyvek százait elhárító rakétaként küldi a rombolás démonai ellen. Közben önmaga is építkezik, védpajzsot, -páncélt kovácsol az örök halál szörny-lovasai ellen.

Többen felismerték ezt a képességét, és szeretteik evilági távozásakor őt kérték fel, hogy szóljon róluk.

Ki több életet él, több halált is hal. Létünk kudarca a torz koponya. Minden haláltánc, halotti beszéd hiteles, ha sikerül az elhunyt utolsó leheletének az „átömlesztése”, továbbadása: az „Én veletek maradok” – reményhír-felragyogtatása.

Így áll Kaiser László az elhunyt pályatársak, barátok, ismerősök koporsója mellett. Egy török közmondás szólít meg engem: „Ölüm bir kara deve dir, her kapıda çöker” (Ölüm bir kara deve dir, her kapıda csöker = A halál fekete teve, minden kapuban le-térdepel). Ezt a végső mozzanatot természeti törvény írja elő. A fekete tevében részvét van. Akkor emelkedik fel, ha lét-összhangunknak újra része lesz az, akit most siratunk. A szeretet legnagyobb törvénye születik újjá bennünk ott, a sírnál: ki eltávozott, immáron a lelkünkben él újra. Hitünk szerint örökre.

Kaiser László új könyvében a múlt jelen és jövő találkozik. Erőt sugárzó hajdaniak segítenek nehéz pillanatainkban. A laudációk az ünnep megállított idejét teszik boldoggá, a tanulmányok egyengetik az utat a jövőbe.

Kaiser László felkészült a küldetésére. Tanultsága, tehetsége szavatolja őszinte szándékát. Gyászbeszédei, laudációi, könyvismertetései egytől egyig műfajtiszták. Hiteles emberi sorsok tárulnak elénk. Közben a könyvek sorsa is meglevenedik.

Bányai Tamás közép-kelet-európai üzöttség nélküli arca néz ránk. Bennem a Rákóczi-induló dallamai csendülnek fel, szemem előtt megjelenik Mányoki Ádám festménye. Ki gondolná, hogy az a Rákóczi-arc a száműzetés idejéből tekint ránk? Ha mamut-országokra, érdek-seprűk által egybeterelt csoportokra a meghasonlás vár, jó a természetes ember arcát felmutatni. Dukay Nagy Ádámot rohamlépésekben győzte le a halál.

A két szomorú összegezés után H. Varga Gyula köszöntése a megélt hetven év termését és a folytatás örömét is előlegezi.

Benke László április 28-án lesz nyolcvankét éves. Ötvenhat fényei lobognak fel előttünk. A nagy üstökös-tüneményhez akkor leszünk méltók, hogyha hűségesek leszünk Németh László bölcs gondolatához: a nemzethez való tartozás legfőbb ismérve a munka.

Ferenczi László túl az életen és a halálon szünet nélkül hirdeti: „Csak így érdemes élni és írni!” Lényében benne volt az irodalom iránti szeretete. Egész valója azt sugározta: „Visszaadta a beszélgetés, a szavak, a gesztusok, az írás, egyáltalán az élet méltóságát. Szabad ember és szabad alkotó volt, a szabadság igazi embere, aki másban a szabadságot tisztelte leginkább.”

Kupai Ágotától is végbúcsút vett Kaiser László. A tér és az idő legszomorúbb pontját idézi elénk a költőnőtől a „Halottak napja” című verséből: „Tudjuk, hogy álmaink csődje a kurta valóság.”

Bizony tudjuk, és azt is, hogy Zeusz egész lényében a tér és az idő van jelen. Felme-nőitől ezt kapta örökségül: Kronosz maga az Idő, Gaia a Föld istenasszonya. Viszont a görögök világa a fikarcnyi létet is fényel tölti be. Odüsszeusz az Alvilágban találko-

zik Akhilleusszal. A hérosz a földi dicsőségről, alvilági rangjáról szívesen lemondana egyetlen földi napért.

A hetvenéves Gyimes László a működésben meglelt nyugalomról vallott. Széteső világunkban a szervezés, a rendteremtés óhaja nemes küldetés. Mindezt a töretlen szeretet által lehet megvalósítani.

Holló József búcsúztatását hitünk, ember voltunk fő pillérével kezdi Kaiser László: a szeretettel. Dosztojevszkij egyik hőse tényként fogadja el az Isten létezését, de a gyermekek szenvedésére nincs válasza. Ferenc pápa tanulmányai során a nagy orosz író világát kutatta. Őt idézi Kaiser László. Szentatyánk is hasonló feleletet adott erre az örök kérdésre: „Nem tudom, mondta, s hozzátette: engem is néha megérintenek az üresség órái.”

Ködöböcz Gábor hatvan évét jellemzi Kaiser László azzal, hogy „jól és jót cselekszik”. Hazai szerkesztőink egy része modortalan. Ezzel elárulja azt a „közös ihletet”, amely József Attila szerint a nemzet lényege. Kaiser László saját versének a szavaival köszöntötte a hiteles tudóst, szerkesztőt: „Barátságban nincs csalódás, csak árulás”.

Labádi Lajoshoz Kaiser Lászlót a szegedi évek kötik. Magyar történelem szakon voltak csoporttársak. Életük további kiteljesedése Szeged után a hajdani környezetükben zajlott: Szentesen és Budapesten. Más és más hangerő vette őket körül korunk „zaj-akváriumában”. Itt is, ott is bőven volt tennivalójuk. „Nagy igazság az, hogy korunk a jól informált tudatlanság kora.” Teljes életet ennek a nagy meghasonlásnak a tagadásával lehet élni. Erre törekedett a két barát. Erre emlékezett Kaiser László búcsúbeszédében.

Novák Imre a tanulás kezdeti szakaszában volt iskolatársa Kaiser Lászlónak. Hatvanhat évesen távozott. 2010-ben Bolya Péter-díjat kapott. Laudációját a szomorú hír után helyezte el Kaiser László a könyvében.

Csernák Árpád főszerkesztő és Farkas Judit főmunkatárs kiemelkedő, heroikus tevékenységét sokan követték csodálattal és tisztelettel. A kiváló novellista Lukáts János Papp Árpád Búvópatak-díjat kapott. (Ezt különben Kaiser is megkapta.) A laudációt Kaiser László mondta. Az értelmiségi lét Németh László-i három fő jellemzőjét mutatta meg a díjazott életművében.

Novák Béla Dénes tehetsége nem veszett el, de a körülmények hatalma lankasztotta életkedvét, testét idő előtt megöregítette. Az elesettek megszomorítottak között élt. Róluk vallott. A többi néma csend? Ezeknek a dolgoknak nem így kellett volna történniük.

A halottak élén menetel immár Dinnyés József is. 2021. március 15-én kezdte el ezt a vándorútját. Kezében a gitár. Rázza a sírokat. Ébreszti Petőfi Sándort. Ébreszti, mert örökre kell az éneke, a tiszta hang.

„Könyvek és tanulságok” a második rész címe. Az első tanulmányból Kolozsvár múltja és jelene tekint ránk. Míg a temető olyan emlékhely, amelyből a halottakban

elégett idő úgy érinti meg az ember lelkét, hogy az örökkévalóságra gondol, és nem az örök halálra, addig a „Házsongárdi rekviem” két tragikus kérdést vet fel: Felelősségre vonás nélkül lehet-e meggyilkolni temetőinket is? Világunk felelőtlen felelősei nem rettennek-e vissza attól, hogy idővel az is kiderülhet, hogy népek és népcsoportok eutanáziáját tették lehetővé a bőszen hirdetett nemzeti és szabadságjogok örve alatt?

Tersánszky színes egyéniségét, gazdag képzeletét folyamatosan csodálhatjuk. Kaiser László az I. világháború zűrzavarából tárja elénk igazi, különleges arcát. Megdöbbentő lakmuszpapír volt ez a világegés. Az emberi lélek titok-hálója könnyebben tárulhat elénk, ha figyelünk a fennmaradt remekekre, beszédes jelekre.

„Pinceszér” – Sarusi Mihály írt róla. Borivóknak való – mondhatja az ember, de azoknak is, akik Anakreón, Omár Khájám, Háfiz és Csokonai világából még megsejtik az igazi nektár ígésétét. Nem a részegség torz majomarcát, hanem azt a derűt, amelyet a „gondúzó borocska” megadhat.

Háborúk és emberi sorsok hozták magukkal azt, hogy Kósa Csaba úgy kötődhetett két apához, hogy valójában apátlanul élt. Mindez kitörülhetetlen nyomot hagyott a lelkében. Ez a léthelyzet ihlette az „Apáim”-at.

Kaiser László számára kiapadhatatlan forrás Németh László életműve. Így néz szembe újra Kárász Nelli sorsával. A modern kor új „Gomböntői” mindnyájunkat egy kalap alá akarnak rakni. Véggépp nem tisztelik a személyiség méltóságát. Sokszínűséget üvöltöznek, de kényszerképzeitek forgókerekébe lopják le az égről a szivárványt, és önös szürkeségük tébolyát akarják rálöttyinteni mindenkire.

Kárász Nelli ősi természete így visz át minket a kommunikáció pokolbugyraiba. Erről szól az utolsó tanulmány. A hazug ember és a sánta kutya példázata népünk szemléletében még közmondásaink tiszta forrásvidékére visz el. Köztes esetet ragad meg egy török közmondás: „Yalani oran ile söyle (Jalani oran ile szöjle – Hazugságot mértékkel mondj!) Korunk média hazugságai épp a testbeszéd birodalmi erejével, az önhittség mániákus kíméletlenségével nap mint nap „győznek meg” milliókat a rossz igazáról és a jó, a természetes „tarthatatlanságáról”. Igazi meggyőződés alakul-e ki az áldozatokban, vagy „csak” elvarázsolják őket, ezt a közlés tudománya még sokáig fogja kutatni.

Kaiser László gyermekkorának karácsonyi örömet ellenséges fegyverek riadalma zavarta meg. „Háború van most a nagyvilágban”, szükségünk van a tisztánlátásra. Kell a tiszta fény, mely túl az életen és a halálon felragyogtatja az igazi és őszinte szeretet sugárzó arcát. Ezt mutatja meg nekünk Kaiser László legújabb könyve.

(Kaiser László: Sorsokban könyvek, könyvekben sorsok, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2022)

Juhos-Kiss János

Művészi szabadság és intézményi autonómia

L. Simon László a 96. Ünnepi Könyvhétre (2025) megjelent kötetének első 40 oldala a Magyar Művészeti Akadémia, 2023. november 28-án elhangzott székfoglaló beszéde olvasható. Első sorait köszönetekkel kezdi, hogy sokan támogatták, eljöttek, hogy: *„Nem politikai nagygyűlésen, hanem a művészet szentélyében vagyunk. Aki politikai állásfoglalásra vagy közéleti coming outra számít, az csalódni fog.”* A *művészi szabadság régóta foglalkoztat, mondta, aztán belevágott* a székfoglalójába:

„Talpra magyar avantgárdé! – ez olvasható Tót Endre Örömdemó című akciójának egyik fotóján. Sokszor játszottam el azzal a gondolattal, hogy ezekkel a szavakkal fogom a világba kiáltani szabadságvágyamat onnan, ahol állítólag Petőfi elszavalta a Nemzeti dalt. *Aztán egyszer a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója lettem, s akkurátus rendszerettem jegyében inkább a cikkeket és a rágókat szedtem fel és le korunk egyáltalán nem lázadó, mondhatni az én nemzedékemhez képest kifejezetten kényelmes és konformista fiataljai után a múzeum sokat látott lépcsőiről és a portikusz oszlopainak talapzatáról.”* Többek között megtudtuk: *„Lázadó fiatal voltam, aki rajongott az irodalmi és képzőművészeti avantgárdért, s mindeközben mélyen megvetette a kommunista rendszert és mindazokat a kompromisszumokat, amiket a rendszer működtetői és lebontói együtt és külön-külön is megkötöttek...”* (A *Japán hajítás* verseskötete, Kortárs Kiadó, 2008, még a könyv formátuma is avantgard.)

Székfoglaló beszédében megemlíti nagyjaink óhaját, főleg tenni akarását és tudását, a különböző társadalmi szintereken, irányzatokban, mert csak a meghitt művészi alkotások képesek felemelni: még a földhöz ragadt gazdaságot is.

„Illyés Gyulában mindig találok kapaszkodót” – írja. A művészi szabadság és művészi autonómia kapcsán megidézi Hóman Bálint, Kassák Lajos, Koltay András és Weöres Sándor szellemét. Szőcs Géza beszédét aktualitása kapcsán is külön kiemeli:

„Az Akadémia életre hívásával megvalósult az akadémiai eszme nyitottsága, amely nem tesz különbséget a humán tudományok, a társadalomtudományok, valamint a művészetek és azok művelői között. Az új köztisztület létrehozásának egyik fontos célja, hogy a kultúra és a kiemelt művészeti ágak képviselői egyre fontosabb szerepet töltsenek be a magyar társadalom alakításában és aktív szerepvállalásukkal járuljanak hozzá a kulturális érdekek hatékony érvényesítéséhez itthon és külföldön. Az Akadémiát a művészeti élet szabadsága, nyitottsága és sokszínűsége jellemzi.”

A felújított Székely Nemzeti Múzeum avatásán elhangzott írása is olvasható (Sepsiszentgyörgy, 2023. október 26-án.). A Székely Nemzeti Múzeum megalakítása a maga korában egyáltalán nem volt egyszerű folyamat, utalt az 1879 szeptemberének nehéz eseményeire. Hogy állunk manapság? Íme: „*A Magyar Nemzeti Múzeum rendkívüli sikeres mecénatúra-programjának sem véletlen lett az a jelmondata: Legyen a kultúra támogatása újra polgári erény! Itt és az anyaországban is. Ehhez erőt és hitet pedig Kós Károly csodálatosan megújult épületének s a benne otthonra lelt múzeumnak a történetéből merít-sünk!*”

László tanulmányaiban az online világban szárnyal, legalábbis tevékenykedik a múzeumok digitális terének, mondjuk előnyeiben. Szakmai és jobbítási szándékáról beszél, ami a *Múzeumok éjszakáján* ki szokott maradni.

Olvasható Németh László halálának 50. évfordulójára írt megemlékezése, ami elhangzott 2025. március 3-án az író sírjánál, a Farkasréti temetőben.

A tehetséges és szókimondó Csurka Istvánra is emlékezik kötetében. Bertha Bulcsu egy interjúban megkérdezte Csurkától, hogy ő, mint író, mit tart a legfontosabb feladatának. „*Egy magyar írónak van feladata a világban, azt tudom. Azt hiszem, ezzel válaszoltam is a kérdésre.*” „*Ennél többet én sem tudok mondani*” - tette hozzá L. Simon László (Csurka 90 – Idő és sors esszéje elhangzott 2024. november 27-én a Terror Háza Múzeumban megrendezett konferencián).

(L. Simon László: *Művészi szabadság és intézményi autonómia*, Ráció Kiadó 2025)

E számunk szerzői

- Ádám Tamás (1954) Budapest
Ambrus József (1966) Lajosmizse
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Bakonyi István (1952) Székesfehérvár
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bereti Gábor (1947) Miskolc
Bérczessy András (1975) Eger
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bíró József (1951) Budapest
Csontos Mária (1951) Sándorfalva
Cs. Varga István (1946) Eger
Debreczeny György (1958) Budapest
Demeter József (1947) Ballószög
Drotleff Zoltán (1940) Székesfehérvár
Egry Artúr (1953) Budapest
Fellinger Károly (1963) Jóka
Ferenczfai János (1967) Budapest
Filip-Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Finta Éva (1954) Sáropatak
Gergely Gábor (1981) Eger
Homa János (1956) Eger
H. Móra Éva (1958) Eger
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Jánosi Zoltán (1954) Budapest
Juhász Pál (1967) Parádsasvár
Juhos-Kiss János (1959) Budapest
Kaiser László (1953) Budapest
Kocsis István (1940) Budapest
Konczek József (1942) Pomáz
Korpa Tamás (1987) Debrecen
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kuti József (1968) Pécs
Lajtos Nóra (1977) Debrecen
Lőkös István (1933–2025) Eger
- Lőkös Péter (1966) Eger
Malejkó Norbert (1968) Miskolc
Márton Károly (1956) Marosvásárhely
Máté László (1942–2025) Kassa
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Murawski Magdolna (1950) Eger
Németh Péter (1966) Gyula
Oláh András (1959) Mátészalka
Orosz Margit, Bánhorváti
Pál Júlia (1967) Székelyudvarhely
Pécsi Györgyi (1958) Budapest
Pozsgai György (1954) Budapest
Pósa Zoltán (1948) Budapest
Predák Anna (2005) Délegyháza
Radnai István (1939) Budapest
Sajtos Orsi (1976) Budapest
Sándor József (1942) Kompolt
Sebők Melinda (1979) Budapest
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
Sípos Anna (1956) Miskolc
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Tornai Xénia (1968) Budapest
Törő István (1949) Diósd
Tusnád László, (1940) Sátoraljaújhely
Vasas Tamás (1989) Budapest
Vasi Ferenc Zoltán (1966) Tatabánya
Vass Tibor (1968) Hernádkak, Berekfürdő
Vasy Géza (1942) Budapest
Ványai Fehér József (1959) Gyomaendrőd
Várady Endre (Nagy Tamás) (1953) Szolnok
Véssey Ede, Dallas
Wessetzky Dániel (1997) Veszprém
Vicei Károly (1944) Zenta
Wilhelm Ottó (1946) Székesfehérvár
Zimonyi Zoltán (1943) Budapest
Zsirai László (1956) Budapest

Kötetünk illusztrációi, a Rómában készült fényképek Gergely Gábor felvételei.